

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AB GENİŞLEME PERSPEKTİFİNDE TÜRKİYE’NİN YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEDEF ALTAŞ

ANA BİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER

KOCAELİ - 2012

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AB GENİŞLEME PERSPEKTİFİNDE TÜRKİYE’NİN YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEDEF ALTAŞ

ANA BİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER

DANIŞMAN : DOÇ. DR. İRFAN KAYA ÜLGER

KOCAELİ - 2012

KABUL VE ONAY SAYFASI

Sedef Altaş tarafından hazırlanan 'AB Genişleme Perspektifinde Türkiye'nin Yeri' adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin, Ünvanı, Adı-Soyadı :

İmzası

Jüri Üyesi : Doç. Dr. İrfan Kaya Ülger

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Müslüm Akıncı

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Caner Sancaktar

The image shows two handwritten signatures in black ink. The top signature is more stylized and appears to be 'İrfan Kaya Ülger'. The bottom signature is more cursive and appears to be 'Caner Sancaktar'. The word 'İmzası' is printed above the signatures.

Sınav Tarihi : 12/06/2012

Enstitü Yönetim Kurulunun Onay Tarihi ve Karar No : 20/06/2012- 12

‘AB GENİŞLEME PERSPEKTİFİNDE TÜRKİYE’NİN YERİ’

ÖZET

Genişleme Avrupa Birliği’nin (AB) en başarılı politika araçlarından biridir ve AB’nin stratejik çıkarlarına hizmet etmektedir. Mevcut genişleme gündemi, gerekli koşulları sağlamaları halinde AB üyesi olacaklarına dair perspektif sunulan Batı Balkanlar, İzlanda ve Türkiye’yi kapsamaktadır. Son genişleme sürecinin ardından daha heterojen hale gelen AB’de kapsamlı bir reformun kaçınılmaz olduğu yönünde fikir birliğine varılmış ve AB’nin geleceğine dair tartışmalar hızlanmıştır. Bu süreçte farklı ulusal çıkarlara sahip üyeler AB’nin geleceği konusunda olduğu gibi bu geleceğin Türkiye’yi ne şekilde kapsayacağı konusunda da ortak bir fikir beyan edememektedir. Avrupalıların çoğunun tarihsel nedenlere dayanan önyargıları ve birtakım diğer etkenler Türkiye’nin üyelik sürecini etkilemekte ve toplumlar arası diyalog ihtiyacı duyulmaktadır. Ekonomik bütünleşmenin yanı sıra politik bütünleşmeyi sağlamaya ve uluslararası ilişkilerde daha etkin olmaya çalışan AB için Türkiye siyasi, demografik, ekonomik, askeri ve enerji güvenliği gibi alanlarda önemli katkılarda bulunacaktır.

Bu çalışmanın amacı, AB’nin genişleme perspektifini inceleyerek, Türkiye’nin bu perspektifteki yerini analiz etmek ve değerlendirmektir. Çalışmada ayrıca Türkiye’nin üyeliğine dair farklı yaklaşımlar da incelenmiş, Türkiye’nin üyeliğinin AB için stratejik olarak gerekli ve ilerici bir hareket olacağı sonucuna varılmıştır.

“TURKEY’S POSITION IN THE EUROPEAN UNION’S ENLARGEMENT PERSPECTIVE”

ABSTRACT

Enlargement is one of the European Union’s (EU) most powerful policy tools and serves the EU’s strategic interests. The present enlargement agenda covers the Western Balkans, Iceland and Turkey, which have been given the perspective of becoming EU members once they fulfil the necessary conditions. After the last enlargement process the EU has become more heterogenic and arguments about the EU’s future have increased. In the EU there is a consensus about the need for extensive reforms. During this process, members with different national interests have different ideas about the EU’s future and Turkey’s position within it. Most of Europeans’ historical bias and other reasons affect Turkey’s membership process and public communication is needed. Apart from the economic integration, the EU has been trying to strengthen political integration and wants to be more effective in international relations. In this regard, Turkey will make contributions to the EU in the political, demographic, economic, military and energy security fields.

The aim of this project is to analyze the EU’s enlargement perspective and Turkey’s position in this process. The thesis will also analyze approaches about Turkey’s membership from different points of views. During this evaluation, it is concluded that the Turkey’s membership to the EU is a strategic necessity and will be a progressive movement.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEME STRATEJİSİ

1. Avrupa Bütünleşmesinde Genişlemenin Rolü.....	6
2. Başlangıçtan Bugüne AB'nin Genişlemesi.....	14
3. AB'nin Genişleme Sürecine Yaklaşımı.....	22
3.1. Genişlemenin Olumlu ve Olumsuz Etkileri.....	22
3.2. Euro Bölgesindeki Zorluklar.....	25
3.3. Artan Milliyetçilik, AB Karşıtlığı ve Ortak Tutum Belirleyememe Problemi.....	30
3.4. Değerler Avrupası ve Kimlik Problemi	35
4. AB Genişlemesinin Gelecek Perspektifi	41
4.1. AB'de Gelecek Senaryoları ve 'Esneklik' Kavramı.....	41
4.2. Demokrasi Açığı Tartışmaları ve AB'de Anayasal Çalışmalar.....	46
4.2.1. Avrupa Anayasası.....	50
4.2.2. Lizbon Antlaşması'nın Getirdiği Yenilikler.....	53

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ’NİN GENİŞLEME VE GELECEK PERSPEKTİFİNİN TÜRKİYE’NİN TAM ÜYELİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihsel Seyri ve Fiili Durum.....	59
2. Avrupa Kamuoyunda Türkiye’nin Üyeliğinin Yarattığı Kaygılar.....	66
2.1. Tarihsel Önyargılar ve Türkiye’nin İmaj Sorunu.....	66
2.2. Avrupa’da Mevcut ‘Göç’ Korkusu ve Türk göçmenler.....	74
2.3. Türkiye-AB İlişkilerinde ‘Din’ Faktörü.....	79
2.4. Türkiye-AB İlişkilerinde Demokrasi ve İnsan Hakları.....	85
2.5. Türkiye-ABD-İngiltere İlişkileri ve Türkiye’nin ‘Truva Atı’ Olacağı İnancı...92	
3. Türkiye’nin Tam Üyeliği’nin AB’ye Yapacağı Katkıları.....	96
3.1. Bölgesel Bir Güç Olarak Türkiye ve AB’ye Siyasi Katkıları	96
3.2. Türkiye’nin Tam Üyeliğinin AB’ye Demografik ve Ekonomik Katkıları.....	105
3.3. İlişkilerin Güvenlik Boyutu ve Türkiye’nin AB’ye Askeri Katkıları	112
3.4. Türkiye’nin Tam Üyeliğinin AB Enerji Arz Güvenliğine Katkıları	118
SONUÇ.....	127
KAYNAKÇA	136
ÖZGEÇMİŞ.....	167

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEA	: Avrupa Ekonomik Alanı
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e.	: Adı geçen eser
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.m.	: Adı geçen makale
AGSK	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topuluğu
AT	: Avrupa Toplulukları
BM	: Birleşmiş Milletler
BSREC	: Black Sea Regional Energy Center (Karadeniz Bölgesel Enerji Merkezi)
BTC	: Bakü -Tiflis -Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi
BTE	: Bakü-Tiflis Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
BTK	: Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
EEAS	: European External Action Service (Avrupa Dış Eylem Servisi)
EFSF	: European Financial Stability Facility (Avrupa Finansal İstikrar Fonu)
EFTA	: European Free Trade Association (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi)
EU	: European Union (Avrupa Birliği)
EURATOM	: The European Atomic Energy Community (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu)

EURO	: Avrupa Tek Para Birimi
EUROSTAT	: Statistical Office of the European Union (Avrupa İstatistik Ofisi)
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
INOGATE	: Interstate Oil and Gas Transportation to Europe (Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı)
IPA	: Instrument for Pre-Accession Assistance (Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı)
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı)
ODGP	: Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası
RİG	: Reform İzleme Grubu
s.	: Sayfa
SEECF	: South-East European Cooperation Process (Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TACİS	: Technical Aid to the Commonwealth of Independent States (Bağımsız Devletler Topluluğu ve Moğolistan İçin Teknik Destek Programı)
TİKA	: Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
TRACECA	: Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia (Avrupa-Kafkasya-Asya Taşıma Koridoru)
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Günümüzde ‘Avrupa Birliği’ adını alan bütünleşme hareketi altı kurucu ülke ile yola çıkmış ve 2007 itibariyle üye sayısı 27’ye yükselmiştir. 2012 yılı başı itibariyle AB Hırvatistan ile katılım anlaşması imzalamış ve bu ülkenin 2013 yılı Temmuz ayında tam üye olarak AB bünyesine dahil olacağını kayıt altına almıştır. Türkiye ve İzlanda ile tam üyelik müzakereleri devam etmektedir. Makedonya, Sırbistan ve Karadağ ise aday ilan edilen ülkeler kategorisindedir. Tüm bu gelişmeler çerçevesinde AB’de yoğun biçimde tartışılan konuların başında genişleme gelmektedir. AB’nin stratejik hedeflerine hizmet eden ve özel önem atfedilen genişleme gelecek tartışmalarına da temel teşkil etmektedir. AB’nin en güçlü politika araçlarından biri olan genişleme; bugüne kadar ortaya koyduğu pratik ile Avrupa’nın bölünmüşlüğünü sonlandırmış, kıtaya barış ve istikrar getirmiştir. Başarılı genişleme süreçleri; özgürlük, demokrasi, insan hakları, temel özgürlüklere saygı, hukukun üstünlüğü ve piyasa ekonomisi gibi ortak ilkeleri güçlendirmiştir. AB’nin dünyadaki ağırlığının artmasına yardımcı olan genişleme süreci; Birliğin istikrar, güvenlik ve uyumsuzlukların önlenmesi konularındaki stratejik çıkarlarına da hizmet etmektedir.

AB genişleme politikasının temel çerçevesini, ‘taahhütlerin sağlamlaştırılması’, ‘koşulluluk’ ve ‘iletişim’ ilkeleri oluşturmaktadır. Aday ülkelerin AB’ye yakınlaşmasındaki hızını ve üyelikten elde edilecek faydaları ise ülkelerin siyasi ve ekonomik reformları ile üyelikten kaynaklanan hak ve yükümlülüklerini Kopenhag Kriterlerine uygun olarak üstlenebilme kapasiteleri belirlemektedir. AB’nin genişleme süreçlerinin başarısı ve devamı adına vatandaşlarının desteğini sağlaması gerekmektedir. Birliğe üye ve aday ülkelerde güçlü bir kamuoyu desteğini gerektiren genişleme süreci kapsamında ‘iletişim’ AB genişleme stratejisinin temel noktalarından biridir.

‘AB Genişleme Perspektifinde Türkiye’nin Yeri’ adını taşıyan bu çalışmanın amacı, mevcut sorunları ve gelecek perspektifi ile AB’nin genişleme sürecini inceleyerek, bu perspektiflere Türkiye’nin tam yeliği açısından bakmak ve Türkiye’nin üyeliğinin bu kapsamda AB için oluşturduğu fırsat, fayda ve hassasiyetleri incelemektir.

Genişlemenin AB stratejik çıkarlarına hizmet ettiği konusunda genel bir görüş birliği bulunmaktadır. Soğuk Savaş döneminde ye sayısını iki katına çıkaran AB, Avrupa Ekonomik Alanı Antlaşmasının ardından 1995 yılında İsvie, Finlandiya ve Avusturya’yı da içine almıştır. Soğuk Savaşın bitişi ve Doğu Blokunun ortadan kalkmasını takiben AB, tarihinin en kapsamlı genişleme sürecine girmiş, önceden Varşova Paktı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) veya Yugoslavya’ya dahil bulunan devletler ve federe birimler AB’ye ye olma hedefine yönelmişlerdir. 2007 yılı itibariyle 27 üyeye ulaşan AB’nin genişleme sürecinin gelecek perspektifinde ise Balkanlarda bakiye kalan devletler, İzlanda ve Türkiye yer almaktadır. Söz konusu ülkelere gerekli koşulları sağladıkları takdirde AB yeliği perspektifi verilmiş durumdadır. Özellikle Batı Balkanlarda yer alan devletler, bu kapsamda AB tarafından tedricen tam üyeliğe hazırlanmaktadır.

AB yaşadığı kapsamlı genişlemelerin ardından, genişlemenin olumlu ve olumsuz sonuçlarının harmanıyla oluşan bir dizi etkiye maruz kalmaktadır. Olumlu getirilerinin yanında, özellikle ekonomik boyutlu birtakım olumsuz etkiler genişleme tartışmalarını canlı tutmaktadır. Bu kapsamda bir genişleme yorgunluğunun mevcut olduğu gözlenmekte ve yeni yeleri AB ortalaması düzeyine yükseltmeyi öngören ‘hazmetme kapasitesi’ başlıklı tartışmalar vuku bulmaktadır. Son dönemde genişleme yorgunluğunun dışında Anayasanın reddi, ekonomik kriz ve ardından gelen Euro bölgesi borç sorunları AB’nin geleceğine ilişkin tartışmaları alevlendirmiş ve geleceğe dair kuşkuları arttırmıştır. Kriz, Euro bölgesine duyulan güveni azaltmış ve Parasal Birliğin eksik yönlerini tartışmaya açmıştır. Yaşanan ekonomik kriz ve krizin Euro bölgesine etkileri AB’nin en önemli gündem maddesi olmaya devam etmektedir.

Diğer yandan AB’nin bir Birlik olarak kendisini tanımlayabilme kapasitesi de önemli bir sorunu teşkil etmektedir. AB’nin Birlik olarak yeleri ile beraber neyi temsil ettiği, bir değerler coğrafyası olup olmadığı, sınırlarını ve değerlerini belirleyen etmenlerin neler oluğu sorularına da bu çalışma içerisinde yanıt aranmaktadır. Kendi bünyesinde birtakım sorunlar ile karşılaşan AB, bu nedenle dış dünyaya karşı ortak tutum belirleyememe ve etkinliğini de

artıramama gibi bir dizi başka problemlerle karşı karşıya kalmakta, konu özellikle Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP) gibi elzem konularda daha da belirginleşmektedir. Söz konusu problemler ve çözüm arayışları, Birliğin gelecek perspektifinin sağlıklı zeminini oluşturmakta olup, birinci bölümde ayrıntılı olarak incelenmektedir.

AB'nin geleceği tartışmaları genelde genişleme perspektifi ışığında gerçekleşmektedir. Bugün 27'ye ulaşmış ve artacak üye sayısı ile Birliğin mevcut kurumsal yapısı ve karar alma mekanizmalarıyla yeterince etkili bir biçimde işleyemeyeceği görüşü genelde kabul görmektedir. Bu kapsamda AB'nin bir 'demokrasi açığı' sorununun bulunduğuna ilişkin görüşler, hukuki yapıda revizyon ihtiyacına işaret etmektedir. Söz konusu durum, bütünleşme sürecinde 'esneklik' kavramının ve Çok Vitesli Avrupa, Değişken Geometrilili Avrupa ve Seçmeli Avrupa gibi esneklik kapsamlı modellerin tartışılmasına kapı aralamıştır.

Çözüm arayışları çerçevesinde hazırlanan Anayasal Antlaşma ve Lizbon Antlaşması dikkatlerin AB'nin geleceği üzerinde odaklanmasını sağlamıştır. Özellikle Anayasal Antlaşmanın onay aşamasında Fransa ve Hollanda gibi 2 kurucu ülke tarafından reddedilmesi gelecek hakkındaki endişeleri arttırmıştır. Anayasa metninde revizyon yapılarak hazırlanan Lizbon Antlaşması'nın 2009 yılında yürürlüğe girmesi ile süreç normale dönmüştür. Buna rağmen AB'de kurumsal reformların uygulamaya geçirilebilirliğine dair şüpheler devam etmektedir. AB'nin bu süreçte yaşadığı krizler Birliğin ve genişlemenin geleceği açısından olduğu kadar Türkiye'nin gelecekteki konumu açısından da önem arz etmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye'nin tam üyeliği AB'nin genişleme ve gelecek perspektifi açısından değerlendirilmektedir. İlişkilerin tarihsel seyrinin ve fiili durumun özeti ile başlayan ikinci bölüm, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Antlaşması'nın temel oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde kurulan Türkiye-AB ilişkilerini günümüz konjonktüründe etkileyen faktörlerin analizi ile devam etmektedir. Avrupa kamuoyunun önemli bir bölümünde Türkiye'nin üyeliğine dair birtakım endişeler mevcuttur. Tarihsel geçmişe dayalı önyargılar ve korkular pek çok Avrupa vatandaşının Türkiye'ye bakışını etkilemektedir.

Avrupa kamuoyunun mevcut kaygıları Türkiye'nin üyelik sürecine önemli düzeyde etki etmektedir. Tarihsel önyargıların yanında göç, dini farklılıklar, Avrupa'da son dönemde yaygınlaşan yabancı düşmanlığı ve İslamofobi gibi gelişmeler Türkiye'ye bakış açısını

etkilemektedir. Türkiye'nin demokrasi ve insan hakları uygulamaları da konu kapsamında önemli başlıklardan birini teşkil etmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ve İngiltere ile yakın ilişkilerinin bulunması AB'deki Atlantik etkisinin azaltılması gerektiğini düşünen Avrupalılar için endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu endişelerin giderilmesi, toplumlar arasında etkili diyalog tesis edilmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin üyeliği ile AB'ye yapacağı katkılar bu bölümde incelenmektedir.

Gelinen noktada AB'nin genişleme süreci, mevcut sorunları ve gelecek perspektifine Türkiye'nin tam üyeliği açısından baktığımızda nasıl bir tablo karşımıza çıkmaktadır? İlk bakışta Türkiye'nin nüfusu ve dini bakımından Avrupa genelinden farklılık göstermesi sorun olarak gözükmektedir. Bununla birlikte bu durumun Avrupa için aynı zamanda fırsat yarattığı da bir vakiydir. Türkiye'nin üyeliğinin gerçekleşmesi AB'yi 'Hristiyan Kulübü' olmaktan kurtarmayacak mıdır? Yahut Türkiye'nin kalabalık nüfusu gelecekte AB açısından bir avantaj oluşturabilir mi? Bu kapsamda üyeliğinin ardından Türkiye'nin AB'ye hangi alanlarda ne gibi katkılar sağlayacağı sorularına cevap aranacaktır.

Türkiye'nin tam üye olması halinde AB'ye bir düzineye yakın alanda olumlu katkı sağlaması beklenmektedir. Bölgesinde yükselen bir güç olan Türkiye'nin özellikle Birliğin dış politikası kapsamında; Ortadoğu, Orta Asya, Kafkaslar, Balkanlar, Akdeniz, Karadeniz gibi farklı bölgelerde derinlik yaratarak AB dış politikasına siyasi katkılar yapabilme potansiyeli bulunmaktadır. Diğer yandan Türkiye; genç ve dinamik nüfusu ile AB'ye demografik ve ekonomik getirilerde bulunabilme potansiyeline sahiptir. Türkiye sergilediği ekonomik performansı, güçlü ekonomik verileri ile dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri konumuna gelmiş ve küresel ekonomik krize karşı dayanıklılığını kanıtlamıştır. Türkiye'nin mevcut siyasi, ekonomik ve demografik verileri ve bu çerçevede üyeliği ile AB'ye sağlayacağı getiriler ikinci bölüm içerisinde ele alınmaktadır.

Demokratik, laik ve Müslüman bir devlet olarak Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa'nın kimlik tanımına yapacağı katkılar ve özellikle medeniyetlerin uyumunun sağlanabilmesine, bu kapsamda dünya barış ve güvenliğine ayrıca yapacağı etkiler de önem taşımaktadır. 11 Eylül saldırıları ve ardından gelişen süreçte güvenliği için kendini yeni bir boyutta bulan AB için, sahip olduğu terörle mücadele tecrübeleri, askeri kapasitesi ve bölgesindeki nüfuzu ile Türkiye'nin üyeliğinin güvenlik eksenli katkıları ikinci bölümde incelenmektedir. Enerji arz güvenliği ise AB'nin öncelikli politika alanlarından bir diğerini teşkil etmektedir. Özellikle

güzergah çeşitlendirilmesi enerji arz güvenliği politikalarının merkezinde yer almaktadır. Enerji, ulaşım ve altyapı projeleri ile önemli bir enerji terminali olma yolunda ilerleyen Türkiye, mevcut koşullarda AB için bir dizi fırsatı bünyesinde barındırmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin stratejik önemde coğrafi konumu ile tam üyeliğinin AB enerji arz güvenliğine yapacağı katkılar ana hatlarıyla ele alınmaktadır.

AB'nin genişleme perspektifi ve bu perspektifte Türkiye'nin yerini inceleyen bu çalışmada öncelikle 'Avrupa Birliği Genişleme Stratejisi' ele alınmakta, bütünleşmenin teorik boyutu AB oluşumunu açıklama gücü yüksek olan teoriler bazında ifade edilerek, genişlemenin Avrupa bütünleşme sürecindeki rolü vurgulanmaktadır. Genişleme sürecinin tarihsel seyri, genişlemenin bütünleşmeye etkileri kapsamında problemleri ile AB'nin mevcut durumu ve Birliğin gelecek perspektifi bölüm içerisinde incelenmektedir. Çalışmanın Türkiye'nin tam üyeliğinin AB'nin genişleme ve gelecek perspektifi açısından değerlendirilmekte olduğu müteakip bölümünde ise, Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa kamuoyunda yarattığı kaygılar ve siyasi, ekonomik, demografik, askeri ve enerji arz güvenliği gibi alanlarda AB'ye yapacağı katkılar ele alınmaktadır. Değerlendirme esnasında konuya farklı açılardan yaklaşarak, Türkiye'nin üyeliğinin AB için stratejik gerekliliği vurgulanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEME STRATEJİSİ

1. Avrupa Bütünleşmesinde Genişlemenin Rolü

Birinci Dünya Savaşı ve ardından İkinci Dünya Savaşı milyonlarca kişinin ölümüne, imparatorlukların yıkılmasına ve güç merkezlerinin değişmesine neden olmuştur. 20. yüzyılda dünya çapında tahribata neden olan her iki savaş, ekonomik ve siyasi kapsamlı stratejik nedenler ile Avrupa’da başlamış, sonuçları ile Avrupa kimliği ve birliğinin oluşumuna etki etmiştir. İkinci Dünya Savaşının ardından ABD ve SSCB hakim güçler olarak belirirken, Avrupa kıtası uluslararası konjonktürdeki güç merkezi niteliğini kaybetmiştir. Savaşın yarattığı tahribat uluslararası konjonktürde ‘birlik’ fikirlerinin tohumlarını atmış, Avrupa’nın kaybettiği gücünü tekrar kazanabilmek ve kıtada barış ve istikrarın sağlanabilmesi adına yeni girişimlere neden olmuştur.

Avrupa’nın Birliği yolundaki en etkili teklif ünlü Fransız devlet adamı Jean Monnet’den gelmiştir. Bu teklif, neo-fonksiyonalist teorinin de esin kaynağı olan, fonksiyonel işbirliğini esas almakla birlikte kurduğu uluslarüstü “yüksek otorite” ile de federalizme benzeyen ‘Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)’ teklifidir. Monnet’in AKÇT teklifi dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından 9 Mayıs 1950 tarihli “Schuman Planı” adı altında uygulamaya geçirilmiştir. 18 Nisan 1951 tarihinde imzalanan Paris Antlaşması ile AKÇT kurulmuş, altı kurucu devletin kömür ve çelik üretiminin tümü 50 yıllık bir süre için ortak kurallara ve uluslarüstü bir kurum olan AKÇT yüksek otoritesine bağlanmıştır. Ekonomik ve siyasal işlevi ile Avrupa’yı birbirine yaklaştıran AKÇT’nun ardından 25 Mart 1957’de Roma Antlaşmaları ile ‘Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)’ ve ‘Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)’ kurulmuştur. Bu adım bugün Avrupa Birliği (AB) adını alan, günümüze dek görülen en büyük ve en başarılı bütünleşme hareketinin ilk çıkış noktası olmuştur.

Topluluğun teorik temelini, fonksiyonalizmin kurucusu olan Mitrany *‘federal fonksiyonalizm’* olarak kavramlaştırmaktadır. Mitrany’nin fonksiyonalizm konsepti entegrasyon sürecinin teknik özünün anlaşılmasında teorik bir çerçeve sunmaktadır. Temel

ilgi alanı dünya barışının sağlanması olan fonksiyonalist teori, yapıcı işbirliği üzerine odaklanmaktadır. Mitrany'e göre fonksiyonalizm devletlerin egemenliklerinin bir kısmından vazgeçerek onu yeni bir üst otoriteye devretmelerini öngörmektedir. Bu otorite de belli fonksiyonları yerine getirecektir.¹ Bu açıdan politik birliği Birliğin üyeleri tarafından yerine getirilen fonksiyonların toplamı olarak tanımlamaktadır.

Ernst Haas ise entegrasyonu, farklı ulusal çıkarları olan devletlerin yetkilerini yeni bir otoriteye devretmeleri ve bu otoritenin kararlarının devletler tarafından kabul edilme süreci olarak tanımlamaktadır.² Entegrasyon sürecinde uluslarüstü aktörlerin önemine de odaklanan neo-fonksiyonalist teori, hükümetlerin belirli bir sektörde başlattıkları bütünleşme girişiminin elde ettiği başarının diğer sektörleri de 'fonksiyonel yayılma' (*functional spill-over*) etkisi ile etkileyeceğini savunur. AB açısından durum; ekonomik işbirliğinde elde edilen başarının diğer alanlarda da işbirliğini tetiklemesi ve Avrupa'da kalıcı başarısı sağlayabilmesi olarak ifade edilebilir.³

Söz konusu teori, Avrupa Toplulukları (AT) içerisinde 1968 yılında Gümrük Birliği'nin sağlanmasından itibaren sadece mallar arasında gerçekleşen serbest dolaşımın, 1992'de oluşturulan Ortak Pazar ile kişiler, hizmet ve sermayeyi de içermesini izah etmektedir. Bu açıdan elde edilen başarı diğer politikaları da teşvik etmiş, Parasal Birliğe giden yolda itici güç olmuştur. Bütünleşmenin derinliği Parasal Birlik seviyesine ulaşmıştır. Fakat aynı etki AB'nin Ortak Pazar aşamasından sonraki hedefi olan Ekonomik ve Parasal Birlik'in uygulamalarındaki parçalanmaları izah edememektedir. Zira 1 Ocak 1999 tarihinde yürürlüğe giren Ortak Para Birimi (Euro) uygulamalarına halihazırda 27 AB üyesi ülkeden 17 tanesi iştirak etmekte, diğer ülkeler ulusal para birimlerini kullanmaya devam etmektedirler. Diğer yandan AB'nin ODGP uygulamaları, bütünleşme sürecinde uluslarüstü bir niteliğe işaret eden neo-fonksiyonalist teorinin izahı kapsamının dışında kalan bir diğer alandır. AB'nin güvenlik ve dış politika alanları hükümetlerarası niteliğini korumaktadır.

¹ Murray Forsyth, 'The Political Theory of Federalism the Relevance of Classical Approaches', ed by, Joachim Jens Hesse and Vincent Wright, **Federalising Europe? The Costs, Benefits and Preconditions of Federal Political Systems**, Oxford University Press, Oxford, 1996, ss.25-45.

² Ernst B. Haas, **Beyond The Nation State Functionalism and International Organisations**, Stanford University Press, USA, 1968, s.22.

³ Mark A. Pollack, 'Teorizing EU Policy-Making', **Policy Making in the European Union**, The New European Union Series, Fifth Edition, Helen Wallace, William Wallace and Mark A. Pollack (eds.) Oxford University Press, 2005, s.15.

Ancak, uluslarüstü (supranational) niteliği ile AB'nin tüm işleyişini neo-fonksiyonalizme karşı ileri sürülen hükümetlerarasıcılık (intergovernmentalism) yaklaşımı da izah edememektedir. AB 'sui generis' (kendine özgü) bir oluşumdur. Bu nedenle her hangi bir teori AB'nin işleyişini tüm unsurları ve özellikle derinleşme süreçleri ile gelinen noktayı açıklamakta yeterli olmamaktadır. Ancak yine de farklı teoriler işleyişin farklı bölümlerini izah etmektedir.

İkinci Dünya Savaşının ardından başlayan işbirliği çabaları Avrupa'da bütünleşme sürecini oluşturmuş, süreç ortak bir para birimi ve Anayasa çalışmalarına kadar uzanmış, günümüz problemlerinin ötesinde başarısını kanıtlaşmıştır. Avrupa'da barışı sağlamaya yönelik, 'Topluluk'tan 'Birlik'e giden süreç kolay olmamıştır. Avrupa toplumu AB'yi oluşturan süreçte çok şey kazanmış olsa da, aradan geçen zaman halkların beklentilerini değiştirmiş ve globalleşen dünyada mevcut refah ve güveni korumak daha zor hale gelmiştir. Ancak; 6 kurucu ülke ile yola çıkan AB günümüzde 27 üye ülkeyi bünyesinde barındıran, supranasyonalite ilkesini başarı ile uygulayabilen ve geleceği ile ilgili tartışmaların yoğun olarak yaşandığı bir oluşum halini almıştır. AB'nin en başarılı politikalarından olan ve Birliğin stratejik hedeflerine hizmet eden politika ise 'genişleme' olup AB'nin gelecek perspektifine de temel teşkil etmektedir.

AB bugün 27 ülkeyi bünyesinde barındırmasının yanı sıra; Türkiye ve İzlanda ile katılım müzakerelerini yürütmektedir. Hırvatistan ile yürütülen müzakereler tamamlanmış ve Katılım Antlaşması 09.12.2011 tarihinde imzalanmıştır. Hırvatistan'ın 2013 Temmuz'unda tam üyeliği tescil edilmiştir. Eski Yugoslavya Makedon Cumhuriyeti, Karadağ ve Sırbistan üyeliğe aday konumda bulunmaktadır. Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Kosova potansiyel aday ülkelerdir. Genişleme politikası; AB'nin başarılı ve geleceğine, uluslararası konumuna en büyük etkiyi yapan politikadır ve bu kapsamda özel önem atfedilmektedir.

Soğuk Savaşın bitişini takiben kapsamlı bir genişleme sürecine giren AB'de genişleme sürecine uyum ve gelecek tartışmaları gündeme gelmiştir. Bu kapsamda özellikle AB'nin mevcut sorunları ve bunların daha büyük krizleri meydana getirmeden nasıl aşılabileceği ve kapsamlı bir reformun gerekliliği üzerinde durulmuştur. AB bugün yaşadığı en kapsamlı genişlemenin ardından, genişlemenin olumlu ve olumsuz sonuçlarının harmanıyla oluşan bir dizi etkiye maruz kalmaktadır. Olumlu getirilerinin yanında, özellikle

ekonomik bazlı olumsuz etkiler tartışmaları canlı tutmaktadır. Bu kapsamda bir genişleme yorgunluğunun mevcut olduğu ve ‘hazmetme kapasitesi’ başlıklı tartışmalar vuku bulmaktadır. Ancak tüm bunların ötesinde genişlemenin AB’nin stratejik çıkarlarına hizmet ettiği, gelecek perspektifinin temelini oluşturduğu ve devam edecek bir süreç olduğu genel kabul gören yaklaşımdır.

AB’nin en güçlü politika araçlarından biri olan genişleme; AB’nin istikrar, güvenlik ve uyumsuzlukların önlenmesi konularındaki stratejik çıkarlarına hizmet etmektedir. Ayrıca; refah ve ekonomik büyüme imkanlarının artırılması ile ulaşım ve enerji güzergahlarıyla bağlantıların geliştirilmesine ve AB’nin dünyadaki ağırlığının artmasına da yardımcı olmaktadır.⁴

Genişlemenin yasal temeli Maastricht Antlaşması 49. maddeye dayanmaktadır. Buna göre Maastricht Antlaşmasının ‘6(1) maddesine atıfta bulunan ilkelere saygı gösteren her Avrupa devleti birlik üyesi olmak için başvuruda bulunabilir.’⁵ Birliğin temel değerlerini ifade eden 6(1) maddesi şöyledir;⁶

‘Birlik, üye devletlerin ortak ilkeleri olan hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulmuştur.’

AB genişleme politikası günümüzde 3 temel ilke üzerinde ilerlemektedir. Bu ilkeler ‘taahhütlerin sağlamlaştırılması’, ‘koşulluluk’ ve ‘iletişim’dir.⁷ Genişlemenin başarıya ulaşması konu ile bağlantılı tüm çevrelerin sıkı siyasi bağlılığını gerektirmekte, söz konusu temel ilkeler sürecin temel çerçevesini oluşturmaktadır. Taahhütlerin sağlamlaştırılması AB’nin herhangi yeni taahhütler üstlenme konusunda ihtiyatlı oluşunu fakat hali hazırda genişleme sürecinde bulunan ülkelere yönelik mevcut taahhütlerine saygısını ifade etmektedir. Bu taahhüt söz konusu ülkelerin reformlarına devam etmeleri için güçlü bir teşvik niteliği taşımaktadır. Adil koşulluluk ise tüm aday ve potansiyel aday ülkelere

⁴COM(2008)674, ‘Enlargement Strategy and The Main Challenges 2008-2009’ Brussels, 05.11.2008Communication From The Commission to the European Parliament and The Council, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/keydocuments/reports_nov_2008/strategy_paper_incl_country_conclu_en.pdf ,(12.05.2009).

⁵ Kamuran Rençber, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, Alfa Aktüel Yayınları, Genişletilmiş II. Baskı, Bursa, 2005,s.46.

⁶ Rençber,**a.g.e.**,s.16.

⁷İngilizce karşılıkları ile ‘3C’ olarak ifade edilen sözkonusu ilkeler: Consolidation, Conditionality ve Communication.

uygulanmaktadır. İleriye doğru atılacak adımlar her bir ülkenin katılım sürecinin tüm aşamalarında gerekli koşulları sağlamasına bağlıdır. Bu yaklaşım reformların sağlanmasına ve yeni üye devletlerin katılım ile birlikte üstlenecekleri yükümlülükleri yerine getirmelerine yardımcı olmaktadır.⁸

Aday ülkelerin AB'ye yaklaşmasındaki hızı ise ülkenin siyasi ve ekonomik reformlarına ve üyelikten kaynaklanan hak ve yükümlülüklerini Kopenhag Kriterlerine uygun olarak üstlenebilme kapasitelerine bağlıdır. Genişleme sürecindeki titiz koşulluluk, aday ve potansiyel aday ülkelerdeki reformların pekiştirilmesine ve gelecekte AB üyesi olacak devletlerin katılım yükümlülüklerine hazırlanmasına katkıda bulunmaktadır. Her ülkenin AB'ye katılımına ilişkin ilerlemesi Kopenhag Kriterleri ile uyum sağlama konusunda gösterdiği çabalara ve Balkanlar için İstikrar ve Ortaklık süreci koşullarına bağlı bulunmaktadır. Koşulluluk ilkesi ile yürütülen üyelik sürecinin şeffaflığı içermesi de AB'nin önem verdiği diğer bir noktadır.

Genişlemenin başarılı olması için AB'nin vatandaşlarının desteğini garanti altına alması gerekmektedir. Birliğin genişleme süreci gerek üye ülkelerde gerekse de aday ülkelerde güçlü bir kamuoyu desteğini gerektirmektedir. İletişim, AB genişleme stratejisinin temel noktalarından biridir. Bu kapsamda, üye devletler genişleme süreci ve özellikle sürecin AB vatandaşlarına sunacağı çıkarlar hakkında etkin biçimde kamuoyuna rehberlik etme yükümlülüğü altında bulunmaktadır. Demokratik meşruiyet, AB katılım süreci için temel bir zorunluluktur. AB kamuoyundaki genişleme algısı geçmiş genişlemeler nezdinde oluşmaktadır. Bu sebeple, halklar genişleme politikalarının kendilerine sağladığı yararlar ve zorlayıcı noktaları çerçevesinde daha fazla bilgilendirilmeli, kuşkuları giderilmeye çalışılmalıdır. AB, üye ülkelerde genişlemenin olumlu ve olumsuz taraflarını, sağladığı faydaları hakkında kamuoyunu bilgilendirirken, diğer yandan aday ve potansiyel aday ülkelerde de benzer şekilde sorumluluk altındadır. Aday ülke kamuoyu nezdinde, AB taahhütleri vurgulanmalı ve üyelik sürecinin koşulları anlaşılır bir şekilde ifade edilmelidir. Kısaca, hem üye hem de aday ülkelerde iletişim sıkıntıları çekilmemesini teminen, AB'nin genişleme sürecine dair daha fazla somut bilgi sunması gerekmektedir.⁹

⁸ COM(2006) 649, 'Enlargement Strategy and The Main Challenges 2006-2007:Including Annexed Special Report on the EU's Capacity to Integrate New Members' Commission of The EU, Brussels, 8.11.2006, Communication From The Commission to the European Parliament and The Council, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_en.pdf, (10.04.2009).

⁹ COM(2006) 649.

Nitekim AB üyelik süreci gibi üyelikten elde edilecek faydalar da her ülkenin kendi reformları ve bu reformları uygulamaya aktarmadaki hızı ile bağlantılıdır. Bu noktanın ve ülkelerin reform sürecindeki hızları ile üyelik yolunda ilerlemeleri arasındaki doğru orantının farkına varılması önemlidir. AB'nin üye ve aday ülke vatandaşlarını AB'nin içeriğinin ne olduğu konusunda bilgilendirme çabaları mevcuttur. Ancak bunun da ötesinde özellikle aday ülke halklarının söz konusu süreçte ne gibi haklara sahip olduğu, kısacası sürecin kendilerine neler getirdiğinin farkına varmaları da AB için önem arz etmektedir. Bu anlamda, halkların vize kolaylıkları, çeşitli değişim programları, burslar, katılım öncesi mali yardımlar şeklinde özetlenebilecek hususlarda daha fazla bilgilendirilmesine çalışılmaktadır.

Kamu desteğinin sağlanması AB'nin genişleme politikası çerçevesinde en önemli hedef olup, etkin iletişim politikaları geliştirilmeye ve Sivil Toplum Diyaloğunun artırılması çalışmalarına devam edilmektedir. 29 Haziran 2005 tarihinde Komisyon tarafından 'Aday Ülkeler ile AB Arasında Sivil Toplum Diyaloğu' Bildirimi yayımlanmıştır. Bildiride karşılıklı önyargı ve bilgi eksikliklerinin giderilmesinin önemi vurgulanmış, hükümet dışı örgütler, medya kuruluşları ve üniversitelerin katılımı ile işbirliğinin geliştirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Mevcut sorunların giderilmesinde samimi bir diyalog ve sivil toplumun rolü tartışılmazdır. Ortak İş Konseyleri, kardeş kent uygulamaları, gençler üniversite öğrencileri ve mesleğe yeni başlayanlar için değişim programları, kültürel değişim programları, medya, yabancı dil eğitimi, dernekler şeklinde sıralanabilecek faaliyet alanlarında diyaloğun önemi AB tarafından teslim edilmektedir.¹⁰

Karşılıklı bilgi ve anlayış, sivil toplumun ve AB üyesi devletlerin vatandaşları ile genişleme kapsamındaki devletlerin vatandaşları arasındaki diyaloğun daha fazla geliştirilmesini gerektirmektedir. Komisyon 2005 yılından bu yana Batı Balkan devletleri ve Türkiye ile diyaloğu geliştirici projelere destek vermektedir. Sivil toplumun desteklenmesi, karşılıklı anlayış ve toplumda demokrasinin temellerinin güçlendirilmesi için hayati önem taşımaktadır. AB Komisyonu bu kapsamda, Ocak 2007'den bu yana 'Katılım Öncesi Yardım Aracı (*Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA*)' olarak adlandırılan yeni bir mali araç kullanmakta, sivil toplumun gelişimini ve diyaloğu teşvik edici önlemler almaktadır. Bu

¹⁰ COM(2005) 290 Final Brüksel 29.06.2005, Komisyondan Konseye, Avrupa Parlamentosuna, Ekonomik ve Sosyal Komiteye ve Bölgeler Komitesine Bildirim 'AB ve Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyaloğu' (SEC(2005)891), http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/civil_society_conference/civil-society-dialogue-between-the-eu-and-candidate-countries_2005-06-29_en.pdf, (26.10.2011).

çerçevede değişim projeleri, devlet kurumlarının geliştirilmesi, iyi yönetim, kurumsal reform ve idari kapasiteyi destekleyen programlara ağırlık verilmektedir.¹¹ IPA kapsamında katılım ülkelerinin hazırlığı için 2007-2013 bütçe döneminde 11.6 milyar Euro ayrılmıştır.¹²

Genişleme, AB ve Avrupa kıtası için bir başarı öyküsüdür. Avrupa'nın bölünmüşlüğü'nün üstesinden bu sayede gelinmiş, bütün kıtada barış ve istikrara katkıda bulunulmuştur. Avrupa Birliği istikrarlı ve demokratik komşular ile daha güçlü olmaktadır. AB ve komşuları ortak değerler ve çıkarlar temelinde beraber çalışarak mevcut zorluklar ile daha etkili bir şekilde mücadele edebilmektedir. AB, ortak güvenlik ve refahı geliştirmek için Doğu ve Güney'deki Avrupa Komşuluk Politikası ülkeleriyle de ilişkilerini yoğunlaştırma amacındadır.¹³ Birliğin genişleme süreci reformları teşvik etmiş ve özgürlük, demokrasi, insan hakları, temel özgürlüklere saygı, hukukun üstünlüğü ve piyasa ekonomisi gibi ortak ilkeleri güçlendirmiştir. Genişleyen iç pazar ve ekonomik işbirliği, refahı ve rekabeti arttırmış, böylece küreselleşmenin sorunlarıyla daha iyi başa çıkılabilmesi hedeflenmiştir. Genişleme süreci ayrıca AB'nin dünyadaki ağırlığını arttırmış ve onu daha etkili bir uluslararası güç haline getirmiştir.

AB önceki genişlemelerinin tecrübesi ile genişleme sürecinin kalitesinin artırılmasına yönelik adımlar da atmıştır. Bu bağlamda hukukun üstünlüğü ve iyi yönetime daha fazla ağırlık verilmiş ve katılım sürecinin kilit aşamalarında, AB'nin hazım kapasitesine büyük özen gösterilmiştir. Genişleme sürecinin niteliğinin iyileştirilmesi, aday ve potansiyel aday devletlerin AB üyeliği yönünde ilerlemeleri, temel gereksinimleri karşılama yolundaki başarılarına bağlıdır. Bu süreçte, fasılların açılışına ve kapanışına getirilen performans kriterleri de önem kazanmıştır.¹⁴

AB'nin yeni üyeleri kabul edebilme kapasitesini birtakım faktörler belirlemektedir. AB'nin kapasitesinin işlevselliğinin devamı, derinleşme hızının sürdürülebilmesi, aday ülkelerin öngörölmüş olan koşulları yerine getirerek üye olduklarında da yükümlölüklerini

¹¹ COM(2007)663 final, 'Enlargement Strategy and The Main Challenges 2007-2008', Brussels, 6.11.2007, Communication From The Commission to the European Parliament and The Council, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/keydocuments/reports_nov_2008/strategy_paper_incl_country_conclu_en.pdf, (11.05.2009).

¹² COM(2010)660, 'Enlargement Strategy and The Main Challenges 2010-2011', Brussels, 9.11.2010, Communication From The Commission to the European Parliament and The Council, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/strategy_paper_2010_en.pdf, (05.09.2011).

¹³ COM(2008) 674 final.

¹⁴ COM(2007) 663 final.

yerine getirebilmelerinin sağlanması bu kapsamda önem taşımaktadır.¹⁵ AB genişleme gündemine devam ederken, kendi gelişiminin de etkili ve işlevsel bir şekilde sürdürülebilmesini sağlamak durumundadır. Genişlemiş bir AB için özellikle karar alma mekanizmalarında kurumsal reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni kurumsal düzenlemelerin yeni üyelerin katılımından önce yapılması gerekmektedir. Bu çerçevede genişleme ve derinleşme birbirine tetikleyici etki yapmaktadır.

AB, genişleme sürecinde devlet kurumlarının geliştirilmesi, yönetim ve sosyo-ekonomik konulara ilişkin reform önceliklerine yoğun olarak odaklanmaktadır. Adaylık sürecinde devletlere rehberlik yapılması ve katılım öncesi mali yardıma ilişkin önceliklerin belirlenebilmesini teminen ‘Katılım Ortaklıkları’ ve ‘Avrupa Ortaklıkları’na önem vermektedir. Ortaklıklar, 2006 yılından bu yana katılım öncesi bütçe denetim mekanizması ve potansiyel aday ülkeler için de ekonomik reformları desteklemek amacıyla işlemektedir.¹⁶

Avrupa perspektifi genişleme sürecindeki ülkelerde, barış ve istikrara katkıda bulunmakta, siyasi ve ekonomik reformlar için güçlü bir teşvik oluşturmaktadır. Bu süreçteki ivmeyi korumakta ise AB’nin stratejik çıkarları bulunmaktadır. Avrupa’daki bölgesel işbirliği ve sürdürülen iyi komşuluk ilişkileri, Avrupa bütünleşmesi için kilit önem taşımaktadır. Bu alanlarda kaydedilen ilerlemeler güvenilirliği güçlendirecek ve bölgesel istikrar, daha iyi sınır ötesi bağlar ve iyileştirilmiş alt yapı aracılığı ile somut faydalar kapsamında ekonomik yararlar da getirecektir.¹⁷

Avrupa Komisyonu’nun Avrupa Parlamentosu ve Konsey’e ileilmek üzere hazırlanan 2011-2012 yıllarını kapsayan genişleme stratejisinde de belirtildiği üzere, Güneydoğu Avrupa’da AB’nin genişleme sürecine sağlam bir şekilde bağlanmış bir istikrar ve demokrasi kuşağı kurulması Birlik için son derece önemlidir. Son dönemde oluşan ekonomik kriz ve Euro bölgesinde yaşanan zorluklar, ulusal ekonomilerin karşılıklı bağımlılığını ve genişleme kapsamındaki ülkelerde de ekonomik istikrarın güçlendirilmesinin önemini göstermiştir. Genişleme süreci bu amaçlara yönelik güçlü bir araç olarak varlığını sürdürmektedir.¹⁸

¹⁵ COM(2006) 649.

¹⁶ COM(2007) 663 final.

¹⁷ COM(2008) 674.

¹⁸ COM(2011) 666 final, ‘Enlargement Strategy and The Main Challenges 2011-2012’ Brussels, 12.10.2011 Communication From The Commission to the European Parliament and The Council, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/strategy_paper_2011_en.pdf, (13.10.2011).

Mevcut genişleme gündemi, gerekli koşulları sağlamaları kaydıyla kendilerine teklif sunulan Batı Balkanlar, Türkiye ve İzlanda'yı kapsamaktadır. AB; genişleme sürecinin getirilerinin şimdiye kadar olumlu olduğu ve bundan sonra da olumlu olacağına inanmaktadır. Genişleme stratejisi AB'nin 'yumuşak gücü (*soft power*)' olarak belirlemekte ve genişleme politikasının devam etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu kapsamda genişleme perspektifine devam eden AB kendi iç etkinliği ve düzenli işleyişinin bozulmamasına da bir o kadar dikkat etmektedir.

Son genişlemeler ile AB'ye katılan 12 yeni üye ülke, AB hukukuna uyum sağlama çabasıdadır. Bu uyumda, titizlikle yürütülen reform çabaları ve AB üye ülkelerinin örnek teşkil etmesinin önemi büyüktür. Kapsamlı bir ön çalışma sonrasında gerçekleştirilen genişleme sonrasında ufak sıkıntılar hariç AB kurum olarak çalışmasına devam edebilmiştir. AB'nin söz konusu başarısının devamı, aday ülkelerde inandırıcı bir katılım beklentisinin korunması ve üye ülkelerde genişlemeye yönelik desteğin artırılması önemini korumaktadır. Çünkü AB, işleyen bir mekanizma olmanın ötesinde özellikle genişlemenin olumsuz getirilere neden olması ve beliren sosyo-ekonomik sorunlar bağlamında söz konusu hukuken başarılı sürecinde kamuoyu desteğini yitirmekte bu da sürecin gelecek perspektifi açısından sorun yaratmaktadır.

2. Başlangıçtan Bugüne AB'nin Genişlemesi

Kurucu ülkeler; Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ile yola çıkan AB yaşanan genişleme süreçlerinin ardından 27 üye ülkeyi bünyesinde barındırmaktadır. Temelde başarılı olarak nitelenebilecek bir oluşum halini alan AB'de genişleme ile ilgili tartışmalar yoğun olarak yaşanmakta, fakat genişlemenin gelecek perspektifi korunmaktadır. Avrupa Birliği'nin stratejik çıkarlarına hizmet eden ve başarılı politikalarından olan genişlemenin tarihsel seyrinde ilk genişleme dalgası İngiltere, İrlanda ve Danimarka'yı içermiştir.

İngiltere; İkinci dünya savaşının ardından entegrasyon sürecinin dışında kalmayı tercih ederek, Avrupa'da meydana getirilen uluslarüstü oluşumlara karşı duruş sergilemiştir. Avrupa bütünleşmesinin içinde olmamayı tercih eden İngiltere AET karşısında 'Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (*European Free Trade Association-EFTA*)'nin kurulmasına ön ayak olmuştur. Ancak daha sonra fikir ve tutum değişiklikleri ile Birliğe üye olmak için müracaat

eden ülkelerden biri olmuştur. Bu tutum değişikliğinin altında, Avrupa Topluluğu'nun (AT) bir güç olarak yükselmesi, İngiltere'nin siyasi ve ekonomik açıdan prestij kaybeden konumda olması yatmaktadır. Dekolonizasyon süreci ile sömürgelerini kaybetmeye başlamış olan İngiltere, EFTA'da ekonomik olarak aradığını bulamamıştır. Diğer yandan AET 3. ülkelere karşı korumacı politikalara yönelmiş ve bu durum da İngiltere'nin pazar kaybetmesine sebep olmuştur.

1960'ların başında İngiltere'nin yanı sıra İrlanda, Danimarka ve Norveç de AET'ye tam üyelik için başvurmuşlardır. Danimarka temelde, büyük miktardaki ürün fazlasını söz konusu pazarlara ihraç edebilmek amacındayken, İrlanda ekonomik ve siyasi açıdan aktif olabilmek hem de İngiltere'den daha bağımsız olabilmek amacı ile hareket etmiştir. Norveç ise AET'nin ülkesine imkanlar sağlayacağını düşünmesinin yanı sıra ulusal egemenlikten verilecek ödümler sebebi ile çekincelerini belli etmiştir. İngiltere 1962 Şubat ayında ilk resmi müracaatını yapmış, de Gaulle vetosu ile Birliğe katılamamış, ardından 10 Mayıs 1967'de tekrar başvurmuş bir kez daha de Gaulle eksenli Fransız vetosu ile karşılaşmıştır. Fransa'nın İngiltere'nin üyeliğine soğuk bakmasının nedenlerinden ilkinin psikolojik olduğu belirtilebilir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman işgaline karşı bir donanma hazırlayan ve Fransa'yı kurtarmayı düşleyen de Gaulle, hazırladığı donanmanın İngilizler tarafından batırılmasını içine sindirememiş ve savaştan sonra da İngilizlere karşı mesafesini korumuştur. Diğer yandan, de Gaulle'ün Avrupa'ya bakışı da bu vetoda etkili olmuştur. Zira de Gaulle Avrupa'yı ABD etkisinden uzaklaştırmaya çalışmakta ve İngiltere'nin üyeliğinin ABD'nin 'Truva Atı'nın Birliğe alınması olacağını düşünmekteydi. Bu sebeplerle de Gaulle İngiltere ve İngiltere ile yakın siyasi ve ekonomik bağları olan diğer üç ülkenin başvurularını reddetmiştir. Fransa dışındaki diğer üye ülkeler; Belçika, Hollanda, İtalya, Lüksemburg ve Almanya ise İngiltere'nin AET'ye katılmasının Fransa'yı dengelemek için yararlı olduğu görüşü ile İngiltere'yi desteklemiştir.¹⁹

1968 yılında Fransa'da patlak veren öğrenci olayları ve Çekoslavakya'nın SSCB tarafından işgali de Gaulle'ün gücünü zayıflatmış ve halkoyuna sunduğu reform programının çoğunluk sağlayamaması üzerine 28 Nisan 1969'da görevinden istifa etmiştir.²⁰ Yerine seçilen Georges Pompidou, de Gaulle'e nazaran daha ılımlı politikalar izlemiş, Birliğin genişlemesine ve İngiltere'nin üyeliğine de daha olumlu yaklaşarak Fransız vetosunu

¹⁹ İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2008,ss.48-50.

²⁰ Rıdvan, Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayıncılık, , İstanbul ,1998, s.11.

kaldırmıştır. Anılan dört ülke ile katılım anlaşmaları 22 Ocak 1972 de Brüksel’de imzalanmıştır. Norveçliler 25 Eylül 1972’de %53.49 katılıma karşı oy kullanarak Norveç’in genişleme sürecinin dışında kalmasına sebep olmuşlardır. İngiltere, İrlanda ve Danimarka ise 1 Ocak 1973’de adaylıkları resmi olarak kabul edilerek AB üyesi olmuşlardır.²¹

Birliğin bir sonraki genişleme aşaması güney ülkelerini içermektedir. Yunanistan, Portekiz ve İspanya iki farklı dalga ile topluluğa katılmışlardır. Demokrasinin gelişmesi, ekonomik açıdan ilerleme ve büyüme beklentisinde olan söz konusu güney ülkeleri, Avrupa tarihi ve kültürünün bir parçası olarak görülmüş ve birliğe dahil edilmişlerdir. Yunanistan 1961 yılında serbest ticareti geliştirmek amacıyla Ortaklık Anlaşması imzalamış ancak 1967 yılında gerçekleştirilen askeri darbe sonucunda AET anlaşmayı askıya almıştır. 1975 yılında demokrasiye geçiş sonrasında Yunanistan yeniden AET’ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Konstantin Karamanlis önderliğindeki sivil yönetimin demokrasinin teminatı olacağı düşünüldükçe ekonomik değil siyasi nedenler göz önüne alınarak üyeliği kabul edilmiştir. 28 Mayıs 1979’da Katılım Anlaşması imzalanan Yunanistan, 1 Ocak 1981’de tam üye olmuştur. Yunanistan’ın katılımında ülkede demokrasinin yayılması etkili olmuştur. General Franco’nun ardından İspanya ve Salazar yönetiminin değişmesi ile demokrasiye ulaşan Portekiz için de sivil yönetimler demokrasinin teminatı görülmüştür.²²

İspanya bölgesel dengesizlikler, göç, sanayi gibi konularda, Portekiz ise küçük ekonomisi ile endişe yaratmıştır. Fakat yeni demokrasilerini güvence altına alma amacı ile tam üyeliğe başvuran ve coğrafi, ekonomik, siyasal özellikleri ile Yunanistan’a benzetilen iki ülke 1977’de üyeliğe başvurmuş, 12 Haziran 1985 tarihinde katılım anlaşmaları imzalanmış ve 1 Ocak 1986’da tam üye olmuşlardır.²³ Diğer yandan *de facto* genişleme olarak tasvir edilen, 1990’da iki Almanya’nın yeniden birleşmesiyle, Topluluğun alanı eski Doğu Almanya topraklarına kadar genişlemiştir.²⁴

1990’lı yılların başında AET ile EFTA arasında Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) olarak bilinen, EFTA ülkeleri ile AET arasında ekonomik bütünleşmenin ileri düzeye taşınmasını amaçlayan çok geniş kapsamlı bir ekonomi anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmanın

²¹ Dimitry, Kochenov, **EU Enlargement and The Failure of Conditionally-Pre Accession Conditionally in the Fields of Democracy and the Rule of Law**, Kluwer Law International Published, Netherland, 2008, s.5.

²² Kocheov, **a.g.e.**,s.5.

²³ Stuart, Croft ve diğerleri, **The Enlargement of Europe**, Manchester University Pres,UK, 1999, ss.57-58.

²⁴ Jean-Luc Mathieu, **Avrupa Birliği**, Çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi, Ankara, 2006, s. 16.

önemi, EFTA ülkelerinin önemli bir kısmının, bu Anlaşma aracılığıyla Topluluk müktesebatının büyük bir kısmıyla tanışmasının sağlanması ve Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinin ardından AB tam üyeliğine hazır hale gelmesi olmuştur. Nitekim, Kasım 1993'de Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden bir süre sonra, 1 Ocak 1995 tarihinde Avusturya, İsveç ve Finlandiya fazla sorun yaşamadan AB'ye katılmışlardır. Norveç ise, 1973 genişlemesinde olduğu gibi, referandum neticesinde katılımı reddetmiştir. Böylece AB üye sayısı da 15'e yükselmiştir.²⁵

1990 öncesinde Birliğin güney çevresi ve kuzey EFTA ülkelerine odaklanan genişleme süreci, 1990 sonrası süreçte Soğuk Savaşın bitişinin yansıması olmuştur. Sovyetler birliğinin çöküşü ve Avrupa'daki iki kutuplu ayrışmanın sona ermesine tanıklık eden 1989-1991 yıllarının ardından AB'nin genişleme süreci ile Avrupa'daki bölünmüşlük ortadan kaldırılmıştır.²⁶ Genişleme AB'de her zaman entegrasyon ve politika oluşum sürecinin ayrılmaz bir parçası olmuş, Soğuk Savaşın bitişi genişlemeyi AB gündeminin değişmez üst başlıklarından biri haline getirmiştir.²⁷

Avrupa Birliği; 1989'da Berlin duvarının yıkılmasından kısa bir süre sonra, merkez Avrupa'nın yeni demokrasileriyle diplomatik ilişkiler kurmuş, ticaret ve işbirliğinde birçok anlaşma yapmıştır. Eski Sovyet ülkelerinin yeniden yapılanmasını desteklemek için 'Teknik Yardım ve Mali Destek Programı'nı (*PHARE-Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies*) oluşturmuş, çok sayıda ikili anlaşma imzalamıştır.²⁸ Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra AB'nin Doğu Avrupa politikasında köklü bir değişim süreci yaşanmış ve Birlik Doğu Bloku ülkelerini bünyesine katma kararı almıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın izlerini silmek ve Rusya ile arasında tampon bölge oluşturmak AB'nin bu kararının temel saikleri olarak belirlemiştir.

Tarihin her döneminde azınlık sorunlarıyla kaynayan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ise Batı Avrupa'nın tüm siyasi ve askeri ittifaklarında yer almayı kendilerine ilk hedef olarak belirlemişler, Avrupa'da oluşan ortak değerler coğrafyasında yer almak istediklerini açıkça

²⁵ İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliği'nin ABC'si**, Sinemis Yayınları, Yenilenmiş 3.Baskı, Ankara, 2005, s.41.

²⁶ Alasdair Blair; **Companion to the EU**, Routledge, USA,2006, s.155.

²⁷ Ulrich Sedelmeier, 'Eastern Enlargement Towards a European EU?', **Policy Making in the European Union**, The New European Union Series, Fifth Edition, Helen Wallace, William Wallace and Mark A. Pollack (eds.) Oxford <University Pres, 2005, s.402.

²⁸ John Gillingham, **European Integration 1950-2003: Superstate or New Market Economy?**, Cambridge University Pres,UK, 2003, s.414.

ortaya koymuşlardır. Bu kapsamda Avrupa Konseyi'ne üye olurlarken, diğer yandan aralarından pek çoğu 'Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (*North Atlantic Treaty Organisation-NATO*)' ve AB'ye üye olmak için adaylıklarını koymuşlardır. AB ise Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bu çabalarını cesaretlendirme yoluna gitmiştir.²⁹

5. Genişleme süreci olarak belirtilen, AB'nin doğuya genişlemesi tartışmaları aday ülkelerin iç politikaları ve ekonomik durumlarına odaklı olmuştur.³⁰ Doğu genişlemesi AB'nin şuna dek karşılaştığı en büyük aşama olmuş, 10 yeni ülke, Estonya, Litvanya, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Kıbrıs Cumhuriyeti adı ile Kıbrıs Rum Yönetimi, Slovakya, Slovenya, Malta ve Macaristan, katılımı ile AB üye sayısı 2004 yılında 15'den 25'e çıkmıştır.

Birliğin doğuya genişleme süreci, AB'nin yüzyılın başında karşı karşıya kaldığı temel engellerden biri olmuştur. AB tarihinde ilk defa üyelik müzakereleri bu kadar büyük sayıda devlet ile başlatılmış, yeni ülkelerin transformasyon sürecinin sonucu olarak ekonomik ve politik zorlukları ile genişlemenin AB sisteminde ciddi ve büyük bir etki yapacağı beklenmiştir.³¹ Bu büyük aşamayı başarı ile aşabilmek ve oluşabilecek sıkıntıların önüne geçebilmek adına, Haziran 1993 Kopenhag Avrupa Konseyi, Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri (*The Central and Eastern European Countries-Ceecs*) için kesin kriterler tayin etmiştir.³²

Kopenhag Kriterleri olarak anılan bu koşulların belirtilmesi ile, üyeliğe başvuracak aday ülkelerin sahip olmaları gereken koşullar düzenlenmiştir. Söz konusu koşullar; siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve 'Acquis Communaires' olarak bilinen Topluluk müktesebatının benimsenmesine ilişkin kriterler şeklinde 3 ana başlıkta toplanmaktadır. Siyasi kriterler, aday ülkenin demokrasi ile idare edilen bir hukuk devleti olması, insan hakları ve azınlık haklarına saygı göstermesi, ayrıca bu saygının korunmasını garanti edecek kurumlara sahip olmasını içermektedir. Ekonomik kriterler, aday ülkenin işleyen bir piyasa

²⁹ Tolga Bilener, 'AB'nin Azınlık Hakları Anlayışı ve AB'ye Bütünleşme Sürecinde Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri', **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Beril Dedeoğlu (edt.), Boyut Kitapları, İstanbul, 2003, ss.194-195.

³⁰ Zbynek Dubsky, 'The Czech Republic's Accession on the EU', **Enlargement of the EU, Efforts and Obstacles on the Way to the Membership**, Anselm Skuhra (edt.), Print by Studienverlag Ges. M b h, Innsbruck, 2005, s.178.

³¹ Andrzej Podraza, "The Eastern Enlargement of the European Union", **Enlargement of the EU, Efforts and Obstacles on the Way to the Membership**, Anselm Skuhra (edt.), Printed by Studienverlag Ges. M b h, Innsbruck, 2005, s.31.

³² David Phinnemore, 'The Challenge of EU Enlargement: EU and CEE Perspective', **Back to Europe Central and Eastern Europe and the EU**, Karen Henderson (edt.), UCL Pres, UK, 1999, s. 71.

ekonomisine sahip olmasını ve üyeliğinin ardından rekabet baskısı ve piyasa güçleri karşısında ayakta durabilme yeteneğine sahip olmasını öngörmektedir. Topluluk müktesebatının benimsenmesi ise, aday ülkenin siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uymak da dahil olmak koşulu ile, ülkenin tam üyelikten kaynaklanan yükümlülükleri üstlenmesini içermektedir.³³

Kriterlerin tanımlanmasının ardından, büyük genişleme adına olumsuz yaklaşımlar, tartışmalar baş göstermeye başlamış, farklı ülkelere karşı farklı çekinceler belirtilmiştir. Örneğin; Macaristan'ın katılımı açısından siyasi konularda azınlık problemleri öne çıkmış, tarımsal kriz, göç politikası, emeğin serbest dolaşımı ve istikrarsız medya politikası sıkça tartışılmıştır.³⁴ Diğer yandan büyüklüğü ile doğru orantılı olarak Polonya'nın özellikle Almanya ve Fransa gibi iki büyük ülke nezdinde müzakere süreci kolay olmamıştır.³⁵ Doğuya doğru büyük genişleme üzerine yapılan tartışmalar; AB üye ve aday ülkeleri arasındaki gelir farklılıklarının sonraki intibak sürecinde ne derece rol oynayacağı, aday ülkelerde parasal ve mali istikrarın kalıcı olarak sağlanıp sağlanamadığı, AB müktesebatının teknik ve yasal değerlerinin nasıl güvence altına alınacağı, katılımcı ülkelerin AB ve dünya pazarlarındaki rekabet ortamında nasıl tutunacağı gibi birtakım başlıklar üzerinde yoğunlaşmıştır.³⁶

Genelde AB'nin genişlemesi hakkındaki tartışmalar , genişlemenin topluluk sütunu denilen 1. sütuna getireceklerine dair olmaktadır. Doğu genişlemesi ayrıca ODGP yani 2. sütuna yapacağı etkiler kapsamında da konuşulmuştur. Süreç sadece ODGP'nin fonksiyonel etkisinin tartışılmasını artırmamış, aynı zamanda AB sınırlarının ve ODGP alanında yeni sorunlar ve görevlerinin tanımının yapılmasını da sağlamıştır.³⁷

Yukarıda belirtilen ana noktalar etrafında gelişen tartışmalı sürecin ardından, üyeliğe ehil duruma geldiklerine inanılan anılan ülkeler, 2004 Mayıs ayında AB üyesi olmuşlardır. Planlı yönetilen genişleme sürecinin ardından, örneğin Polonya'nın geçen 300 yıl içerisinde

³³ Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, ss.190-191.

³⁴ Jozsef Bayer, 'EU Accession and the Hungarian Politics', **Enlargement of the EU, Efforts and Obstacles on the Way to the Membership**, Anselm Skuhra (edt.), Print by Studienverlag ges. M b h, Innsbruck, 2005,s.63

³⁵ Podraza, **a.g.m.**,ss.46-47.

³⁶ Christina Burger ve Heinz Handler, 'What Will Eastern Enlargement Do to Accession Countries?', **Eastern Enlargement : The Sooner, the Better?**, Sven Arndt, Heinz Handler and Dominick Salvatore (eds.), Austrian Ministry fo Economic Affairs and Labour, Vienna, 2000, s.10.

³⁷ Helene Sjursen, 'Enlargement and the Common Foreign and Security Policy: Transforming the EU's External Identity?', **Back to Europe Central and Eastern Europe and the EU** , Karen Henderson (edt.), , UCL Pres, UK, 1999,s. 37.

olmadığı kadar istikrarlı, güçlü ve güvenli bir ülke olduğu birçok kaynakta belirtilmiştir.³⁸ Katılımdan sağlanan faydalar bazında benzer durum diğer üye ülkeler için de geçerlidir. Bulgaristan ve Romanya ise Slovakya, Litvanya ve Letonya ile aynı tarihlerde müzakerelere başlamış olmalarına rağmen sözkonusu ülkeler kadar başarılı olamamış ve katılımı gecikmeli olarak; 1 Ocak 2007 tarihinde gerçekleşmiştir. Geciken 2 ülkenin de katılımıyla AB 5. kuşak genişlemesini tamamlamıştır.

Genişleme sürecinin gelecek perspektifine baktığımızda İzlanda, Batı Balkanlar ve Türkiye bu süreçte yer almaktadır. Söz konusu ülkelere gerekli koşulları sağladıkları takdirde AB üyeliği perspektifi verilmiş durumdadır. Genişleme sürecindeki ülkelerin AB mevzuatı ve politikaları konularında kapsamlı hazırlıklar yapmaları yönündeki çalışmalar devam etmektedir. AB genişlemesinin gelecek perspektifinde bulunan İzlanda ile katılım müzakereleri Temmuz 2010'da açılmıştır. İzlanda'nın müzakere sürecinde, ülkenin AB ile halihazırda büyük ölçüde bütünleşmiş yapısı, AEA ve Schengen bölgesine üyeliği sayesinde geçtiğimiz bir yıl içerisinde nispeten kolay bir ilerleme kaydedilmiştir. Müzakerelere devam eden Türkiye'nin üyelik süreci ise, AB'de mevcut genişleme tartışmalarının merkezinde bulunmakta ve çalışmanın ikinci bölümünde detaylı olarak incelenmektedir.

AB üyesi olmayan tüm Batı Balkan ülkeleri de AB'ye muhtemel üyelik perspektifine sahiptir ve gelecekleri AB'nin içindedir. 'İstikrar ve Ortaklık Süreci' ile '2003 Selanik Gündemi', AB'nin bölge politikasında çerçeve olmaya devam etmektedir. Bölgesel işbirliği bölge vatandaşlarına yararlar sağlamakta, reform ve uzlaşmayı geliştirmektedir. Batı Balkan ülkeleri 2005 yılında ortaya konulan yol haritasına uygun ilerleme kaydettikçe Komisyon, ülkeleri Avrupa yolunda desteklemeye devam etmektedir. Komisyon, Kosova'nın istikrarına ve AB perspektifine öncelik vereceğini de belirtmektedir. Zagreb'de Mayıs 2007'de gerçekleştirilen 'Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci' (*South-East European Cooperation Process- SEECP*) Zirvesi, bölgesel işbirliği sürecinin bölge ülkeleri tarafından da sahiplenilmesi yönünde hareket edilmesini başlatmıştır.³⁹

³⁸ Jan Krzysztof Beilecki, "Something Ends, Somethings Begins", **On the Future Of Europe**, MFA Poland Republic Department of the EU, Warsaw Poland, 2005, s.42.

³⁹ COM(2007) 663 final.

AB, sunduğu üyelik perspektifi ile bölge ülkelerinde önemli gelişmeler yaşanmasına katkıda bulunmuştur. 1990'lardaki savaşlar sonrasında var olan yeniden yapılanma neredeyse tamamlanmış, demokratik yöntemle seçilen hükümetler iş başına gelmiştir. Ekonomik büyüme hızlanmış, yaşam şartları iyileşmiş ve bölgesel işbirliği geliştirilmiştir. Her birinin hızı birbirinden farklı olmakla beraber Batı Balkan ülkeleri AB'ye doğru yol almaktadır. AB ile ekonomik bütünleşme oldukça ilerlemiştir. Batı Balkan ülkeleri AB ile vize kolaylaştırma ve yeniden kabul anlaşmaları imzalamışlardır. Vize serbestisi konusunda elde edilen önemli gelişmelerin ardından AB; Aralık 2009'da Sırbistan, Karadağ ve Makedonya Cumhuriyeti için, Aralık 2010'da ise Arnavutluk ve Bosna-Hersek için vize uygulamasını kaldırmıştır.

Diğer yandan AB, Batı Balkanları AB'ye entegre etmeye kararlı bir söylem içerisindedir. Makedonya, Karadağ ve Sırbistan resmi aday statüsünde bulunmakta olup, henüz üyelik müzakerelerine başlamamışlardır. Makedonya'ya 16 Aralık 2005 tarihinde adaylık statüsü tanınmıştır. Karadağ 17 Aralık 2010 tarihinde resmi aday statüsü kazanmış olup, Haziran 2012'de müzakerelere başlaması kararı alınmıştır.

Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Sırbistan, Karadağ üyelik sürecinin farklı safhalarında bulunmaktadır. Bölgenin güçlenmesinde en güçlü araç olarak görülen AB genişleme politikası kapsamında Hırvatistan'ın elde ettiği gelişimin Balkanlar'ın söz konusu ülkeleri için örnek olması beklenmektedir. Bu kapsamda Hırvatistan ile katılım müzakerelerinin ülkenin 2013 yılı ortalarında üye olabilmesinin önünü açacak şekilde tamamlanması, 1990'lı yılların Balkan ihtilaflarının ertesinde kabul edilen, bölgeye barış, istikrar, demokrasi ve sonunda AB üyeliği getirmeyi amaçlayan politikanın haklılığını ve AB genişleme politikasının dönüştürme gücünü ortaya koymuştur. Hırvatistan'ın başarılı deneyimi ayrıca; AB'nin koşullar karşılandığında taahhütlerini yerine getirdiğini, katılıma ilişkin kriterlerin çabayı gerektirdiğini ancak engel olmadığını ve katılımı birlikte hem aday ülkeye hem de AB'ye yarar getirdiğini, komşular ile ikili sorunların diyalog ve uzlaşma ile çözülebileceğini gözler önüne sermiştir.⁴⁰ Balkanlarda AB üyelik perspektifi ile oluşan mevcut iyi gelişmelerin devamına ve geri dönülemez bir hale getirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda, Kosova'da Arnavutlar ve Sırlar arasındaki ilişkilerde devam eden gerginliğin giderilmesi de diğer önemli noktadır.

⁴⁰ COM(2011) 666 final.

AB'nin bundan sonraki genişleme perspektifi içerisinde gerekli koşulları sağlamaları şartıyla, 2001 yılında başlatılan İstikrar ve Ortaklık Süreci Kapsamındaki Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Kosova bulunmaktadır. Aday ülkelerde yavaşlayan reformlar, devlet kurumlarının güçlendirilmesi süreci ve iyi yönetim kaygı sebebi olmaya devam etmektedir. Fakat genişleme sürecindeki tartışmaların ana konularını, AB'nin hazmetme kapasitesi ve genişleme yorgunluğu gibi noktalar oluşturmaktadır. AB kamuoyunun özellikle büyük genişlemenin de etkisiyle artan kaygıları mevcuttur. Bu bağlamda Avrupa'nın sınırlarının, değerlerinin ve kimliğinin hangi faktörlere dayanarak tanımlandığı, genişlemenin olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olduğu gibi birtakım sorunlar belirlemekte ve AB'nin geleceği tartışmalarına temel oluşturmaktadır.

3. AB'nin Genişleme Sürecine Yaklaşımı

3.1.Genişlemenin Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Genişleme, AB'nin en önemli dış politika araçlarından ve en başarılı ortak politikalarından olsa da, olumlu ve olumsuz yönleri bir arada barındırmaktadır. Genişleme süreci özellikle Doğu Avrupa ülkeleri kapsamında, AB'ye mali yükümlülükler getirmektedir. Birliğe sorunları ile beraber üye olan yeni ülkeler AB'nin de sorunlarını artırmaktadır. Üye sayısının artışı ile karar almada da sıkıntılar yaşanmakta, farklı ulusal çıkarları olan ülkelerin bu çıkarlar etrafında ortak politik kararlar alması zorlaşmaktadır. Diğer yandan her genişleme sürecinde özellikle ekonomisi zayıf olan ülkelere göç akımından korkulmaktadır. Bu gibi başlıklarda özetlenebilecek genişlemenin olumsuz etkileri, sıkça genişlemenin nereye gittiğinin ve hazmetme kapasitesinin ne olduğunun sorgulanmasına yol açmaktadır. Özellikle AB içerisinde AB karşıtı çevrelerce de öne sürülen bu tartışmalar gündemi sık sık işgal etmektedir.

Genişleme, doğruya doğru güvenlik ve istikrarın genişletilmesinin, Avrupa'nın güvenlik ve barışının yaratılmasının en önemli aracı olarak tanımlansa da aynı zamanda AB için potansiyel güvenlik risklerini de içermektedir. Zira, genişleme ile AB üye ülkelere etnik gerilimler, komşu ülkeler ile sınır ihtilafları gibi çözülmemiş iç ve dış ihtilafları da ithal etmektedir. Bu kapsamda genişleme ile Balkanlardaki tarihi sorunlara müdahil olan AB, Baltık devletlerinin katılımı ile de Rusya'nın geleneksel etki alanına doğru genişletmiştir. AB,

Rusya ile sınırını genişletirken, Moskova ile güvenlik ilişkilerinde de değişim yaşanmaktadır. Bu tehlikeler ve maliyetler göz önüne alındığında mantıksal olarak yine de ‘neden genişleme?’ sorusu ön plana çıkmaktadır. Eski Dış İlişkiler Komisyon üyesi Hans van der Broek’un da ifade ettiği üzere genişlemenin her şeye rağmen, güvenliği, istikrarı, refahı artıracak ve birçok potansiyel çıkar sağlayacak düşünölmektedir. AB, istikrar ve refahı doğu ve güneydoğu Avrupa’ya yayarak AB’yi daha güvenli yapacaktır. Avrupalı liderler arasında giderek artan oranda kabul gören düşünceye göre Avrupa güvenliği bölünemezdir ve bir bütün olarak düşünölmelidir.⁴¹ Bu bağlamda madalyonun diğer yüzünün incelenmesi ve genişlemenin pozitif getirilerinin de irdelenmesi gerekmektedir.

Genişleme süreci AB’nin tarihsel gelişiminde önemli rol oynamıştır. Süreç AB’yi demografik ve yüzölçümü açısından genişletirken yeni kültürel gelenekler, bakışlar katarak AB’yi daha çeşitli hale getirmiştir. İlk genişlemeden itibaren, bazı üye devletlere daha ileri entegrasyondan kaçınmayı sağlayacak Çok Vitesli Avrupa ve Değişken Geometrilili Avrupa tartışmaları yaratılmış olsa da ‘genişleme’ ve ‘derinleşme’ AB’nin büyümesi ve gelişmesi için anahtar dinamiklerdir.⁴² Avrupa’yı on yıllardır devam eden ayrışmadan sonra yakınlaştıran birleştiren genişleme, Avrupa için 21. yüzyılın engelleri ile yüzleşmede en önemli fırsat olarak değerlendirilmektedir.

Bu sayede birliğe coğrafi ve kıtasal bir bütünlük sağlanılmasının ötesinde, AB’nin en büyük ve giderek büyüyen tek pazar olması sağlanmış, yeni kontrol alanları yaratılmıştır. Genişleme diğer yandan Birliğin küresel güç olması yolunda attığı adımları artırmakta ve AB’nin en önemli ve başarılı politikası olmaya devam etmektedir. Yeni ölkelerin sahip olduğu tarımsal üretim alanları, madenler gibi önemli doğal kaynaklar da ölkeler ile birlikte Birliğe katılmakta, ayrıca üye olan ölkelerin coğrafi pozisyonları ulaşım, enerji nakli ve iletişim açısından potansiyelleri de AB potansiyelini yaratmaktadır.⁴³ Genişleme, AB’nin Roma Antlaşması 237. fıkrasına göre en önemli dış politika gücüdür ve AB’nin dünyadaki pozisyonuna güçlü etkiler yapmaktadır.⁴⁴

⁴¹ Michael J. Baun, **A Wider Europe the Process and Politics of EU Enlargement**, Rowman&Littlefield Publishing, USA, 2000, ss.7-8.

⁴² Baun,a.g.e.,s.1-3.

⁴³ David Dunkerly ve diğerleri, **Europe Identities, Nations and Citizens**, Rotledge, London, 2002,s.147.

⁴⁴ Roy H. Ginsberg, ‘The Impact of Enlargement on The Role of the EU In The World’, **The Expanding EU-Past Present Future**, John Redmond and Glenda G. Rosenthal (eds.), Lynne Rienner Publishing, USA,1998, s.197.

Üzerinde durulması gereken diğer bir nokta, genişlemenin derinleşmeyi doğrudan etkilemesidir. Zira genişleme, derin kurumsal adaptasyon olmadıkça AB'nin etkinliğini zayıflatır. Bu bağlamda katılım süreci yeni 'kurumsal yayılım (*instituonal spillover*) 'a anahtar olarak görülebilir. ⁴⁵ Örneğin; AB ticaret ve sanayi politikaları 1970'lerin başından günümüze dek birçok açıdan geliştirilmiştir. AB'nin 1973'den günümüze dek başarılı genişlemeleri direk ya da dolaylı olarak bu politikaların geliştirilmesinde de rol oynamıştır. ⁴⁶

Özellikle 2004'deki büyük genişleme global olarak; AB'nin gelişen dünya ile olan ilişkilerinde olduğu kadar, 'Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması' (*NAFTA-North American Free Trade Agreement*), Rusya, Doğu Asya, Güney Asya gibi diğer ekonomik merkezler ile ilişkilerindeki rekabet gücünü artırmıştır. İşlevsel entegrasyondan '*çeşitlilikte birlik*' yaratılabilmesi amacına geçişi sağlamıştır. ⁴⁷

AB, genişleme süreçlerinin olumlu ve olumsuz etkileri ile gelinen günümüz konjonktüründe, kamuoyunun genişlemeye dair kaygıları mevcuttur. AB vatandaşlarının genişlemenin etkileri ve gelecek perspektifine katkıları bağlamında bilgilendirilebilmesi elzemdir. Günümüzde Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri olmadan AB'nin daha istikrarlı, demokratik, daha iyi bir konumda olacağını öne sürmek objektif değildir. Aksi durumda bölgede otoriter rejimler ve etnik çatışmalar yaşanabilirdi. Diğer yandan Batı Balkanların Avrupa içinde yeni bir getto oluşturması da göze alınamazdı. Avrupa'daki memnuniyetsizlik genişlemenin yol açtığı sorunlardan çok Avrupa'nın sosyal yapısından kaynaklanmaktadır. Avrupa vatandaşlarının ekonomik sorunlarını çözmek AB'nin başlıca görevleri arasındadır. Ancak AB bu görevini yerine getirirken çoğu kez kendisinden de kaynaklanan hataları için refah düzeyi daha düşük üyelerinin halklarını bir günah keçisi haline getirmemesi gerektiğinin farkına varmalıdır. ⁴⁸

⁴⁵ Youri Devuyst, **The EU at the Crossroads : An Introduction to the EU's Institutional Evolution**, EU Policy No:27, Brüksel, 2002,s.159.

⁴⁶ Heather Grabbe&Kristy Hughes, 'The Impact of Enlargement on EUT and Industrial Policy', **The Expanding EU-Past Present Future**, John Redmond and Glenda G. Rosenthal (eds.), Lynne Rienner Publishing, USA,1998,s.150.

⁴⁷ Milan Bufon and Anton Gosar, ; 'New Borders in a New Europe Eliminating and Making Borders in Cenrtal Europe' , **Geopolitics of EU Enlargement the Fortress Empire**, Warwick Amstrong and James Anderson (eds.), Routledge ,UK , 2007, s.160.

⁴⁸ Ohli Rehn, **Avrupa'nın Gelecek Sınırları :Türkiye Bir Köprü mü Köprü Başı mı Yoksa Ergime Potası mı?**, Çev. Onur Şen ve Hasan Kaya, 1001 Kitap Yayınları, İstanbul, 2007,ss.45-46.

Nitekim, AB'nin hedefleri ekseninde başarılı bir şekilde yönetilememiş bir genişleme stratejisinin siyasi ve sosyo - ekonomik derin sonuçları ortaya çıkmaktadır. Genişlemenin mali sonuçları ve 2008 yılından bu yana devam eden ekonomik kriz Avrupa kamuoyunda genişlemenin yanı sıra AB karşıtlığını da körüklemekte ve halkları birbirine karşı duruma getirebilmektedir. Bu durum son dönemde AB'nin bazı ülkelerinde meydana gelen gençlik isyanları gibi temele zarar verebilecek durumlar yaratmaktadır. Yaşanan olaylar sonucu AB bir cazibe merkezi olma özelliğini yitirmektedir.

Genişleme süreci Avrupa tarihindeki bölünmüşlüğü sonlandırmış ve Avrupa için yeni bir dönemi başlatmıştır. Söz konusu sürecin devamının genişlemenin olumlu etkileri bağlamında yine Birliğin stratejik çıkarlarına hizmet ettiği ise genel kabul gören yaklaşımdır. Genişleme sürecinin olumsuz etkilerinin giderilmesi ve bu etkilerin kamuoyu nezdinde eritilebilmesine önem verilmesi ise sürecin en önemli bölümüdür. Bu kapsamda AB vatandaşlarına genişlemenin gerekliliklerinin ifade edilmesi ve genişlemenin sivil toplum diyalogları ile desteklenen bir sürece dönüştürülerek kamuoyu desteğinin sağlanması gerekmektedir.

3.2. Euro Bölgesindeki Zorluklar

AB'nin 27 üye ülkesinin 17'si ortak para birimi olan 'Euro'yu kullanmakta, diğer 10 ülke ise farkı saikler ile ulusal para birimlerini kullanmaya devam etmektedir. AB bütünleşmesi 1992 yılında Ortak Pazar aşamasına ulaşmış, 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile de bir sonraki hedefini 'Ekonomik ve Parasal Birlik' olarak belirlemiştir. Söz konusu Antlaşma ile, üye ülkelerin para ve maliye politikalarında yakınlaşma sağlanması, Avrupa Merkez Bankasının kurulması ve daha önemlisi ortak bir para birimine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Antlaşma ile bir ülkenin Ekonomik ve Parasal Birliğe geçişinde yerine getirmesi gereken ülkenin kamu açığının GSYİH'nın %3'ünden az olması, toplam kamu borcunun GSYİH'ya oranının %60'ı aşmaması gerektiği gibi kriterler de belirlenmiştir.⁴⁹ Tek para biriminin kullanılmasına geçilmesinin ardından üye ülkelerin bütçe disiplini çabalarının sürdürülebilmesini teminen oluşturulan İstikrar ve Büyüme Paketi da yüksek bütçe açıklarını önlemek adına yeterli tedbiri almayan üye ülkelere Konsey nezdinde yaptırım uygulanabilmesini öngörmüştür.

⁴⁹ Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, ss.64-66.

AB’de ortak bir Euro bölgesinin oluşturulmasının akabinde para politikaları Avrupa Merkez Bankası tarafından yürütölmeye başlanmış, maliye politikaları ise üye ölkelerin ulusal hükümetleri tarafından uygulanmaya devam etmiştir. Ancak kurumsal altyapının birtakım eksiklikleri barındırması sistemin sorunları da beraberinde getirmesine neden olmuştur. Euro bölgesinin oluşturulması, ekonomik standartları Birliğin gereklerini yerine getiremeyebilecek birçok ekonomiyi birbirine bağlamış, aynı zamanda güçlü ekonomileri de söz konusu zayıf ekonomilere bağımlı hale getirmiştir. İstikrar ve Büyüme Paktı uyarınca öngörölen bütçe açıklarından kaçınılması kuralını ihlal eden üyelere öngörölen yaptırım da çoğu kez uygulanamamıştır. Söz konusu altyapısal aksaklıklar ile birlikte, ortak para sisteminin yeterince kontrol edilememesi üzerine krizler baş göstermeye başlamıştır. 2008 yılından itibaren etkisini gösteren küresel ekonomik kriz bazı üye ölkelerin kamu borçlarını olumsuz etkilemiştir.

Euro bölgesine dahil ölkelerin tamamının parasal birliğin standartlarına riayet etmesi asgari gerekliliktir. Ancak, yapısal aksaklıklar ve maliye politikalarına fazlaca önem verilmemesi sebebi ile Euro bölgesi sorunlu bir döneme girmiştir. Yunanistan ekonomisinde büyük bir borç birikmiş ve ölkeyi iflasının ilanı eşğine getirmiştir. AB farklı sebepler ile olaya müdahalede geç kalmış, fakat ardından AB ve ‘Uluslar arası Para Fonu (*International Monetary Fund-IMF*)’ ortak yardımları devreye sokulmuştur. Ancak söz konusu yardım paketleri zaten var olan borçlarını ödeyemeyen Yunanistan’a daha fazla borç yüklenmiş ve daha fazla kemer sıkma politikalarını gerektirmiştir. Yunan hükümetinin önlem alma uygulamaları ile birlikte mevcut durum Yunan halkının isyan etmesine ve sokaklara dökölmesine yol açmıştır.

Ancak asıl önemli yanı, Yunanistan krizi Euro bölgesine duyulan güveni azaltmış ve parasal birliğin eksik yönlerini tartışmaya açmıştır. Krize müdahaleye tedirgin yaklaşan üyeler ile müdahalede gecikme yaşanması borcu kapatabilmenin maliyetini giderek arttırmış, para biriminin değerine zarar vermiştir. Yunanistan krizinin AB’nin büyük ekonomilerini tehdit ederek mali piyasalarda tedirginlik yaratması ile kriz boyut değışirmiştir.

Ekonomik krizden Euro bölgesi ciddi zarar görmüş, Almanya ve Fransa önderliğinde kriz idaresi uygulaması başlamıştır. Bu kapsamda, Yunanistan için, IMF ile birlikte kurtarma planı hazırlanmış, iflas eden diğer ölkeler için bir ‘Daimi İstikrar Fonu’ kurulmuş ve fona

440 milyar Euro'luk kaynak aktarılmıştır. 'Avrupa İstikrar ve Büyüme Paktı'nın yerini ise 'Euro Paktı' almıştır.⁵⁰

Krizin yarattığı panik ve güvensiz ortamın İspanya ve Portekiz gibi ülkelerde de benzer sorunlara yol açmaya başlaması ile AB kapsamlı atılımlara zorlanmıştır. Krizin baş gösterdiği dönemden bu yana sık sık konuyu zirve gündemlerine getiren AB, 2011 yılı Ekim ayında bir araya gelmiş ve Euro Bölgesinin sorunlarına kalıcı çözümler bulabilmek adına bir dizi karar almıştır. Liderler söz konusu zirvede, bankaların Yunanistan'ın borçlarının yarısından vazgeçmesini, 'Avrupa Mali istikrar Fonu' (*European Financial Stability Facility-EFSF*) kaynaklarının 440 milyar Euro'dan 1.4 trilyon Euro'ya çıkarılmasını, bankaların risklerden korunabilmesi için de sermaye yeterliliklerinin 2012 ortasına dek arttırılmasına karar vermiştir. Diğer yandan Avrupa Konseyi Başkanına, Komisyon ve Euro Grubu Başkanı ile birlikte sınırlı anlaşma değişiklikleri de dahil olmak üzere ekonomik birliği güçlendirecek kararları alma yetkisi verilmiştir.⁵¹

Ayrıca, kurumsal altyapı eksikliklerini giderebilmek için, Euro bölgesine başkan seçilmesi ve yılda iki kez toplanılmasına karar verilmiş, üye ülkelerin ulusal anayasalarına bütçe açıkları için altın kural eklemeleri de kabul edilmiştir. Euro bölgesinde ortak bir yönetim, daha fazla koordinasyon ve denetim istenildiğinin göstergesi olarak da Komisyonun ekonomi ve parasal işlerden sorumlu üyesi Olli Rehn Komisyon Başkan yardımcılığına getirilmiş ve yetkileri genişletilmiştir. Ancak AB nezdinde alınan kararın ardından, Yunanistan'ın kendisi için öngörülen kurtarma paketini referanduma taşıyacağını açıklaması, ardından bu açıklamadan vazgeçilerek ülkede erken seçim sürecine girilmesi ile kriz siyasi boyutta da kendini ciddi biçimde göstermiştir.

Gelinen noktada AB gündeminin en önemli gündemi ekonomik kriz ve mevcut krizin Euro bölgesine etkileridir. AB kurumlarına güveni giderek azalan kamuoyunun önemli çoğunluğu AB'nin en önemli sorunlarını ekonominin içinde bulunduğu kötü durum ve işsizlik olarak belirtmektedir.⁵² Ekonomik bir birlik için ise daha fazla uyum gerekmektedir. Euro Paktı'nın çok fazla bir bağlayıcılığı yoktur. Ekonomik kriz kapsamında Çok Vitesli Avrupa

⁵⁰ European Financial Stability Facility (EFSF); <http://www.efsf.europa.eu/about/index.htm>, (23.01.2012).

⁵¹ 'Main Results of Euro Summit', 26.10.2011, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/125645.pdf, (02.11.2011).

⁵² European Commission, Standart Eurobarometer 74, Autumn 2010, 'Public Opinion in the European Union' November 2010, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb74/eb74_publ_en.pdf, (20.12.2011).

modeli gündeme gelmiştir. Kriz sürecinde Almanya'nın AB içinde öncü güç olarak belirmesi ve ulusal çıkarlarını daha fazla ön plana almaya başlaması da tartışılan bir diğer noktadır. Yunanistan krizinin sadece Yunan ekonomisine değil, Euro bölgesine ve AB'nin kendisine de zarar vermesi birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Almanya gibi kurtarma sürecine öncülük eden büyük ülke kamuoyları AB'nin başarısız ülkelerinin faturasını ödemek istemediklerini kendi ulusal çıkarlarının öne alınması gerektiğini artan bir oranda savunmaktadır. Nitekim, Almanya'nın Yunanistan'a yardıma öncülük etmesi Merkel'i son seçimlerde zora sokmuş ve konu iç siyaset üzerinde etkilerini göstermiştir.⁵³

Avrupa'da Euro sisteminde yaşanan sorunlar sadece ekonomik değil aynı zamanda siyasi içeriklidir. Parasal Birlik, AB Bütünleşmesinin temel noktasıdır. Parasal Birliğin yayılma etkisi ile siyasi alanda bütünleşmenin derinleşmesine olumlu katkı yapması beklenirken, yaşanan ekonomik kriz başarılı ortak politikalardan olan Parasal Birliğin ötesinde, Avrupa bütünleşmesinin siyasi boyutta kendisinin de tartışılmasına ortam hazırlamıştır. Kamuoyu nezdinde yaratılan endişe AB'ye verilen desteği azaltmış ve bütünleşmenin gelecek perspektifi adına derin problemler ortaya çıkmıştır.

Krizin başka ülkeleri de içine almamasını teminen alınan önlemler daha sıkı denetimi öngörmektedir. Fakat ülkeler para birimlerinden vazgeçmişken, mali politikalarında da daha fazla yetki devrinden kaçınmakta ve Almanya'nın öncülük ettiği daha federal yaklaşımlara tepki göstermektedir. Ayrıca daha sıkı denetimin getirdiği yeni düzenleme ve artan yükler ulusal ekonomileri daha fazla zorlayabilecektir. Olası bir dağılma yani ülkelerin ulusal para birimine dönüşü, maliyet getirmesinin ötesinde getireceği prestij kaybı ile de yine bir ekonomik külfet oluşturacaktır. Yapılması gereken, daha sıkı işbirliğinin sağlanmasıdır.

Ünlü ekonomist Paul Krugman'ın ifadesi ile bugün Avrupa'nın kovaşında bir delik mevcuttur ve asıl tehlike ise Euro bölgesinin üçüncü büyük ekonomisi İtalya bankalarına yönelik saldırıdır. Krugman, muhtemel bir iflastan korkan yatırımcıların İtalya borçları için yüksek faiz oranları talep etmesine ve bu durumun da borcun maliyetini arttırıp iflas ihtimalini güçlendirmesine dikkat çekmektedir. Zira bu durum AB ekonomisinde bir kısır döngüyü yaratmaktadır. Önemli nokta bu tehlikenin önlenmesidir. Söz konusu döngünün önüne geçilebilmesi sürecinde, gerekli durumda İtalya ve İspanya'ya yüksek faizle

⁵³ 'Wahlen in Deutschland', <http://www.wahlen-in-deutschland.de>, (03.11.2011).

borçlanma ihtiyacını ortadan kaldıracak kadar kredi verebilecek ve hacmi 1 trilyon Euro'yu geçecek bir fon, kullanılmasına gerek kalmasa dahi kısır döngüyü kaldıracaktır.⁵⁴ Son dönemde Avrupalı liderlerin dünyanın güçlü ekonomilerini Avrupa Mali İstikrar Fonu'na yatırım yapmaya çağırması da bu kapsamda önemli bir adımdır.

Kriz yönetimi sürecinde dikkat çeken diğer bir konu da, İngiltere ve Euro'ya dahil olmayan 10 ülkenin durumudur. İngiltere Euro kurtarma çalışmaları sürecinde söz konusu 10 ülke ile kendi çıkarlarının korunması kapsamında beraber çalışacaklarını açıklamış, Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy gibi birçok isim de İngiltere'nin Euro bölgesine müdahalelerinden rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. İngiliz kamuoyunda birtakım yetkilerin Brüksel'den geri alınmasından öte, AB'den çıkış için referandum tartışmalarının dahi mevcut olması da AB kamuoyundaki bölünmüşlüğü göstermektedir.

Euro bölgesinin kurtarılabilmesini teminen alınan önlemlerin güçlü şekilde uygulanması ve denetimi, en önemlisi de sürece kamuoyu desteğinin sağlanması şarttır. Yaşananlar kısa vadeli önlemlerin sorunları gidermede yeterli olmayacağını ortaya koymuştur. Parasal Birlikten ayrılma tartışmalarının ötesinde AB ülkelerinin ekonomilerinin birbirine bağlı olduğu ve herhangi bir ayrılma söylentisinin dahi domino etkiler ile bütün ülkeleri etkileme kapasitesi taşıdığı unutulmamalıdır. Daha sıkı yaptırımların uygulanabilmesi için AB Anlaşmalarının değişmesi gerektiği ve bu durumun İrlanda gibi ülkelerde riskli referandumlar nedeniyle ilerleyen dönemlerde sıkıntı yaratabileceği öngörülmektedir.

Sonuç olarak, Yunanistan ile başlaya kriz, Parasal Birliği'nin yaşadığı en ciddi test olmuştur. AB içerisinde farklı yaklaşım tarzları siyasi konularda olduğu gibi ekonomi tartışmalarında da ön plana çıkmakta, başarıya giden yolu dönem dönem tıkamaktadır. AB kamuoyu zincirleme olarak birbirine bağlı olan ekonomilerini kurtarma planlarında dahi ortak bir tutum sergilemekte zorlanmıştır. Bu dönemde AB üyesi ülkelerde bir yandan milliyetçilik, öte yandan bütünleşmenin geleceğine duyulan kuşku artmıştır.

⁵⁴ Paul Krugman, 'The Hole in Europe's Bucket', The New York Times, 23.10.2011, http://www.nytimes.com/2011/10/24/opinion/the-hole-in-europes-bucket.html?_r=1&ref=paulkrugman, (24.10.2011).

3.3. Artan Milliyetçilik, AB Karşıtlığı ve Ortak Tutum Belirleyememe Problemi

AB’de genişleme süreçleri ile birlikte, Birlik içinde kültürel çeşitlilik giderek artmakta bu kapsamda AB’nin de belirli ortak siyasi değerler ekseninde bir araya gelmiş farklı ülkelerin çoğulcu birlikteliği şeklinde algılanması fikri destek bulmaktadır. Ülkelerin kamuoyları gelişmelere farklı saikler ile farklı tepkiler vermekte, diğer yandan AB’nin büyük ülkeleri kendi içlerinde ciddi bir güç ve iktidar mücadelesi içerisinde olup bu mücadele sadece halihazırdaki dünya konjonktürü ile açıklanamayacak tarihsel arka plana dayanmaktadır.⁵⁵ Avrupa’nın en çarpıcı tarihsel özelliği, aşırı politik parçalanmasıdır. Yüzyıllardır, sayısız entelektüel ve siyasi lider bu coğrafyaya düzen ve birlik getirmeyi hayal etmişlerdir.⁵⁶ Ancak bütünleşme sürecinin ardından bugün gelinen noktada tam olarak ‘Birlik’ olunabildiğini ifade etmek pek mümkün görünmemekte, özellikle üye ülkelerin farklı ulusal çıkarları bağlamında baktığımızda bütünleşmiş bir yapı görüntüsü sergilenememektedir.

Alan S. Milward’a göre; ‘Avrupa’nın bütünleşmesi’; kıtanın tehlikeli politik bölünmüşlüğü karşısında, saf bir iyimserliğin ürünü olarak oluşturulmuş ve Avrupa uluslarını daha sıkı bir birliğe yaklaştıran tarihsel, ekonomik ve politik bir tartışmanın içine oturmuştur.⁵⁷ Gelinen noktada ise özellikle genişlemelerin ekonomik getirilerine bağlanan refah durumunun azalması, küreselleşmeye bağlı etkiler gibi sebeplerle ortaya çıkan koşullar beraberinde AB içinde AB karşıtlığını artırmış ve milliyetçi akımları körüklemiştir.

Merkez siyasetçilerin sorunlarına çözüm üretmesinden ümitlerini kesen halklar demokratik kurumlarına güvenlerini sorgulamakta ve daha popülist liderleri izlemeye başlamaktadır. Sağ kanat popülist partilerin ırkçı ve yabancı düşmanı söylemleri de demokrasi ve ulusal egemenlik söylemlerine oturtulmakta, Avrupa’da milliyetçiliği arttırmaktadır.⁵⁸ Avrupa’da karşı karşıya kalınan temel sorunlardan biri olan nüfusun azalması ve yaşlanması problemine çözüm olarak öne çıkarılan ‘göç’ de milliyetçiliği arttıran bir başka faktördür. Özellikle yeni tehdit algılamalarının geliştiği 11 Eylül sonrası dönemde göçmenler

⁵⁵ Kemal Görmez , ‘Avrupa Birliği Maverası : Tünelin Ucundaki Işık’ , **Yorum Bülteni: AB Dosyası**, Gazi Üniversitesi İİBF Yayını , 2005-01, s.3.

⁵⁶ Dereck W. Urwin, ‘From a Europe of States to a State of Europe? An Historical Overview of the Uniting of Western Europe’, **The EU Hand Book**, Philippe Barbour (edt.), Fitzray Dearborn Publishing, USA, 1996, s. 3.

⁵⁷ Alan S. Milward, ‘Bütünleşme Baharları’; **Avrupa Sorunu Avrupa Ne, Avrupalı Kim?**, Peter Gowan ve Perry Anderson (eds.), Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı Güncel Yayıncılık İstanbul ,2005, s.8.

⁵⁸ İsmail Ilgar; **Yaşlı Adam Avrupa : Refah Devleti Küreselleşme, Yaşlanma ve Avrupa’nın Ayrışması**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, ss.151-152.

Avrupa'daki milliyetçi akımların ve yabancı düşmanlığının güçlenmesine neden olmuştur.⁵⁹ Milliyetçilik ve yabancı düşmanlığının arttığı toplumsal yapı AB'nin 'çeşitlilik içinde birlik' söylemlerine uymayan bir ortam yaratarak, bütünleşmenin değerler sistemini ve geleceğini tehdit etmektedir.

Ulus-devletlerin AB'ye üye olabilmek adına ulusal egemenlikleri üzerindeki iddialarından vazgeçmek zorunda olmaları da devletleri sembolik ve pratik seviyelerde etkilemektedir. İngiltere ve Fransa gibi devletlerde bu sembolik maliyetin kabulü diğerlerinden daha zor olmaktadır.⁶⁰ Bu durum da zincirleme etkiler nedeniyle giderek AB içinde AB karşıtlığını artıran bir faktör haline gelmektedir. William Wallace'a göre Avrupa Topluluğu'nun gücü, ulus-devletin zayıflığına, zayıflığı ise ulusal ve alt-ulusal kimliklerin gücüne dayanmaktadır.⁶¹ Bu çerçevede, yükselen milliyetçi akımlar bütünleşmenin başarısını tehdit eder durumdadır. Zira, yükselen akımların etkisi ile kamuoyu özellikle ulusal egemenlik gibi derin konularda Birliği uğruna fedakarlıklar yapmaya değer görmemektedir.

Avrupa içindeki Birliğin geleceğini tehdit eden bölünmeler Avrupa Kimliği'nin ulusal milliyetçiliklerden devraldığı bir sorundur. Bugün Batı Avrupa vatandaşlarının çoğu AB'nin daha refah ülkelerinde yer almak isteyen Merkez ve Doğu Avrupa (MDA) ülkelerinin halklarından şikayetçidir. Diğer yandan kendilerine vaat edilmiş serbest dolaşım ve çalışma gibi hakların verilmemesine rağmen MDA ülkelerinde AB'nin hegemonik baskısının sürmekte oluşu da söz konusu ülkelerde tepkisel kimlik oluşumlarına neden olmaktadır. Bu durum 'Avrupa'nın AB yüzünden kaybedilmesi' tehlikesini ortaya çıkarmaktadır.⁶² Mevcut durum, AB içinde özellikle dış dünyaya karşı ortak tutum sergileyememeye dönüşen bir sürece ve AB içinde bölünmelere yol açmaktadır. Özellikle ODGP alanında üzerinde durulması gereken bu durum sıkıntılar oluşturmaktadır.

⁵⁹ European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Summery Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001, Vienna, 2002, http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Synthesis-report_en.pdf, (25.01.2012).

⁶⁰ Geoffrey K. Roberts ve Patricia Hogwood, **European Politics Today**, Manchester Univ. Pres, UK, 1997, s.291.

⁶¹ William Wallace, 'Kurtuluş mu, Geri Çekilme mi? Batı Avrupa'da Ulus Devlet, 1945-93', **Avrupa Sorunu Avrupa Ne, Avrupalı Kim?**, Peter Gowan ve Perry Anderson (eds.), Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.69.

⁶² Ilgar, **a.g.e.**,s.155.

AB’de dış dünyaya karşı ortak davranış sergileyebilme henüz tam anlamı ile gerçekleştirilememiştir. Genişleme süreçleri ile 27 üyeye ulaşan bir birliğin tüm üyelerinin olaylara aynı perspektiften bakabilmesi olası gözükmemektedir. Durum özellikle üye ülkelerin güvenlik öncelikleri arasında paralellik kurabilme ve ortak noktalarda buluşabilme yeteneklerine bağlı bir süreç olup genişleme ile daha da imkansızlaşmaktadır.

Maastricht Antlaşması’nın 2. sütunu olan ODGP kapsamındaki işbirliği sürecinde, üye devletlerden ulusal politikalarının Konsey’in belirlediği “ortak tavır”lara uyum sağlaması beklenmiştir. Ancak ODGP daha Maastricht imzalanma aşamasında iken, Bosna-Hersek’de bölgesel krizlerin çözümü bağlamında başarısız bir sınav vermiştir. Son dönemde Irak Savaşındaki ayrı tutumlar, Anayasa ve Lizbon Antlaşması kapsamındaki farklı duruşlar olumsuz örnekleri teşkil etmiştir.

AB Antlaşmasının V. başlığı ‘Ortak Dış ve Güvenlik Politikası’nı düzenlemektedir.⁶³ ODGP; Maastricht Antlaşması ikinci sütununda düzenlenmiş olup; daha önceden ‘Avrupa Siyasi İşbirliği’ adı altında sürdürülen AT’nin Topluluk boyutu dışındaki siyasal dış politikasının yeniden düzenlenmiş halini ve ‘ileride savunma politikasına dönüşebilecek’ güvenlik politikasını içermektedir.⁶⁴ Amsterdam Antlaşması ile ODGP’de bazı ilerlemeler ve özellikle göç gibi 3. sütuna dahil konularda daha yakın işbirliği sağlanmıştır.⁶⁵ Ancak yine de, ortak güvenlik politikasıyla ilgili başarısız girişimler geçmişte dururken, AB’nin ODGP’yi uygulamada ne kadar ileri düzeye taşıyabileceği şüphelidir.⁶⁶

Irak müdahalesi, AB’nin ortak dış politikasının hassas bir testi olmuştur. Müdahale sırasında ortak dış politikada yaşanan parçalanma, ülkeler arasında fikir birliği sağlanmasının ne derece güç olduğunu göstermiştir. Müdahale sonrasında Ortadoğuya yönelik izlenen politika, Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından transatlantik ilişkilerdeki en çekişmeli alan olmuştur. 2003 yılında ‘*Daha iyi bir dünyada daha güvenli Avrupa*’ sloganı ile bir ‘Avrupa Güvenlik Stratejisi’ açıklanmış, AB’nin kaçınılmaz bir küresel aktör olarak, daha iyi bir dünyanın oluşturulması ve küresel güvenliğin sağlanmasında sorumluluk paylaşmaya hazır

⁶³ Chariotte Bretheeton ve John, Vogler, **The EU As a Global Actor**, Routledge, London, 1999, s.169.

⁶⁴ İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliği’nde Siyasal Bütünleşme:Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2002, s.87.

⁶⁵ John Von Qudenaren, **Uniting Europe: An Introduction to the EU**, Rowmon&Littlefield Press, 2.Press, USA,2005,s.61.

⁶⁶ Roy H. Ginsberg, **The EU In International Relations : Baptism by Fire**, Rowmann&littlefield Publishing, USA, 2001, s. 273.

olması gerektiği ifade edilmiştir. Söz konusu strateji bir taraftan Bush yönetiminin ulusal güvenlik stratejisine ancak daha önemlisi diğer taraftan AB'deki bölünmüşlük tartışmalarına bir yanıt teşkil etmiştir.⁶⁷

Son dönemde Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyalarında yaşanan 'Arap Baharı' çerçevesinde de AB küresel güç olma şansını kullanabilmiş değildir. Sert ve yumuşak güçlerin birlikte dahil edilmesi gereken ortak bir dış politik çizgi henüz mevcut değilken, askeri güç olma yeterliliğinden yoksun olunması da önemli bir diğer eksikliklerdir. Mevcut eksiklikleri giderebilmek adına, Lizbon Antlaşması ile 'Dış İşleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği' ve 'Avrupa Dış Eylem Servisi' (*European External Action Service-EEAS*)⁶⁸ oluşturulmasını öngören adım atılmıştır. 2010 yılında faaliyetlerine başlayan ve bir Dışişleri Bakanlığı gibi hareket edecek servisin oluşumu önemli bir adım olsa da üye ülkelerin ulusal çıkarlarının ortak strateji etrafında birleştirilmesi mevcut koşullarda kolay değildir.

Birliğin uluslararası alandaki duruşu gelecek çizgisi açısından da en önemli konudur. AB içindeki farklı sesler, birliğin uluslararası sistemdeki sesinden daha yüksek çıkmaktadır.⁶⁹ Ancak AB'nin, Avrupa değerlerinin ihracı ve uluslararası konjonktürde etkin olabilmesi için dış dünyaya karşı ortak bir ses çıkarabilmesi önem arz etmektedir. Dış politika açısından, bölünmüş ve paylaşılmış egemenlikten ziyade, AB ve ulusal düzeyde tamamlayıcı egemenlik kavramı olarak tanımlanabilecek, Çok Katmanlı Avrupa Dış Politikası için ulusal işbirliği üzerinde durulmalıdır.⁷⁰ Özellikle büyük devletlerin aralarındaki mevcut yarış ve bölünme AB'ye uluslararası konjonktürde hiç bir şey kazandırmayacaktır.

AB dış politikasında yumuşak güç üzerinden değerlerini ihraç etmekte, dış ilişkilerinde sadece ticaret ve finans akışını değil değerlerini de gözetmektedir. Bu değerler, Avrupa'nın demokrasi, adalet, sürdürülebilir kalkınma gibi değerleridir. Ancak yumuşak güç uygulamaları sembolik düzeyde de olsa ekonomik yaptırımlar olmadan yeterli olmamaktadır.

⁶⁷ William Wallace; 'Foreign and Security Policy-The Painful Path from Shadow to Substance', **Policy Making in the European Union**, The New European Union Series, Fifth Edition, Helen Wallace, William Wallace and Mark A. Pollack (eds.) Oxford <University Press, 2005, ss.454-455.

⁶⁸ European External Action Service, <http://www.eeas.europa.eu/>, (08.11.2011).

⁶⁹ Helene Sjursen, "Understanding the Common Foreign and Security Policy-Analytical Building Blocks, **Understanding The EU External Relations**, Michele Knodt and Sebastian Princen (eds), Routledge, UK, 2003, s.50.

⁷⁰ Magnus Ekengren ve Bengt Sundelius, 'National Foreign Policy Co-ordination', **Contemporary European Foreign Policy**, Walter Carlsnaes, Helene Sjursen and Brian White (eds.), SAGE Publishers, London, 2004, s.111.

Askeri potansiyeli de kapsayacak şekilde güçlü bir ODGP olmadan, AB'nin çatışmayı önleme ve barış gücü operasyonlarındaki etkili rol oynamadaki yeteneği gelecekte de sınırlı olacaktır.⁷¹

Diğer yandan sorunları ile büyümeye devam eden AB'de Birliğin kendisi, üye devletlerde özellikle iç politikada devlet başarısızlıklarının sorumlusu olarak gösterilmektedir. Başarısızlıkların ve kötü gidişatın sorumluluklarını üstlenmekten kaçan ulusal siyasetçiler bu sayede Avrupa bütünleşmesine yönelik kamu desteğini de yok etmektedir. Kurumsal yapısı sebebi ile AB'den hesap soramayan halklar, ulusal siyasetçilere de AB'nin arkasına sığındıklarından sorumluluk yükleyememektedirler. Halklar ve yöneticiler arasında zayıflayan bağlar demokrasi ve hesap verilebilirlik için çok zararlıdır. AB kurumlarının “meşruiyet açığı” sorununu kapsayan bu durum bütünleşmenin ideoloji açığını derinleştirmekte ve sürecin halkın gözünde haklı kılınması ihtiyacını şiddetlendirmektedir⁷²

Avrupa'nın ulusal siyasetçilerininin AB'yi günah keçisi haline getiren tutumları kısa vadede kendi ulusal kamu desteklerini kaybetmemek adına. Ancak, Avrupa kamuoyu hesap soramadığı ve uğruna birçok fedakarlığa katlandığı AB'den desteklerini giderek çekmektedir. AB kamuoyunun mevcut tatminsizliği, aksaklıkların giderilemeyeceğine dair inanç ile birleştiğinde, AB üyeliğinden ayrılma tartışmalarını da şiddetlendirmektedir. Nitekim Lizbon Antlaşması kapsamına ‘üyelikten ayrılma’ maddesinin eklenmesi önemli bir gelişmedir.

Milliyetçi söylemlerin artması ve bunun politik malzeme haline gelişi Türkiye'ye dair ötekileştirmeyi ve üyelik sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak Lizbon Antlaşması ile bir kez daha vurgulanan ortak bir dış politik çizgi ile etkili bir siyasi güç olabilme hedefleri kapsamında Türkiye'nin stratejik önemi de artmış bulunmaktadır. Fakat Türkiye'nin üyeliği açısından da AB içerisinde parçalanmış bir bakış mevcuttur.

⁷¹ Franck Petiteville, ‘Exporting ‘Values’? EU External Co-operation as a ‘soft diplomacy’, Michele Knodt and Sebastian Princen(eds) , **Understanding the EU External Relations**, Routledge,UK, 2003, ss.130-137.

⁷² Ilgar, **a.g.e.**, ss.136-140.

3.4. Değerler Avrupa'sı ve Kimlik Problemi

Maastricht Antlaşmasının 49. maddesi; hürriyet, demokrasi, insan hakları, temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi AB'nin üye devletlerinin ortak ilkelerine saygı gösteren herhangi bir Avrupa devletinin birlik üyesi olmak için başvuruda bulunabileceğini belirtmektedir.⁷³ Ancak gelinen noktada AB'nin ve coğrafi olarak Avrupa'nın içeriğinin ne olduğu sorusuna net bir yanıt bulunamamaktadır. İlk yıllarda sorular daha kolay cevaplanıyor olsa da, genişleme süreci ile ilave sorular gündeme gelmiş, neresi Avrupa ve AB ne kadar daha genişleyebilir, Birliğin komşuları ve diğer güçlerle olan ilişkileri nedir ve bunun birlik iç sınırlarına etkilerinin neler olduğu şeklinde bir dizi soru gündeme gelmiştir.⁷⁴ Bugün tartışmaların ana noktasını Avrupa'nın kimlik ve sınır tanımlamaları oluşturmaktadır. AB'nin bir Birlik olarak önündeki kritik meselelerden biri de bir bütün halinde, üyelerinin toplamından daha mı az, daha mı fazla bir oluşum olduğuna karar verilebilmesidir.⁷⁵

Üyeliğe başvuran ülkelerin sayısı arttıkça, Avrupalı kavramının ne anlama geldiğine ve Avrupalı devletleri bir arada tutan bağların neler olduğuna dair tartışmalar da daha sık gündeme gelmektedir. Bugün Avrupa'nın tarihinden geriye kalan sabit bir varlık değil dinamik bir toplumsal yapı, bir 'hayali toplumdur'(imagined community). Kendini bir değerler ve hedefler birliği olarak tanımlayan AB'de, 'değerler birliği' olarak ifade edilen, üye ülkelerin temel ilkeleri, standartları, kuralları kabul etmeleri ve AB'nin somut hedeflerini benimsemeleri yani 'hedefler birliği' esastır. Bu durum aday ülkeler açısından, AB'nin ilkeleri ve değerlerinin üyelik için ön koşul oluşturduğu bir haklar ve yükümlülükler sistemine tabi olmaları anlamına gelmektedir. Hem Maastricht Antlaşması hem de Amsterdam Antlaşması söz konusu ilke ve değerleri kapsamlı biçimde düzenlemiş bulunmaktadır.⁷⁶

1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile ortak bir Avrupa kimliğinin oluşturulabilmesi adına önemli bir adım atılmış, 'AB vatandaşlığı' kavramı kabul edilmiştir. Bu kapsamda üye devlet vatandaşlarının hak ve yükümlülüklerini korumak amacı ile

⁷³ Consolidated Version of the Treaty on European Union, http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002M/pdf/12002M_EN.pdf, (30.09.2011).

⁷⁴ James Anderson, "Singular Europe :An Empire Once Again?" **Geopolitics of EU Enlargement the Fortress Empire**, Warwick Armstrong and James Anderson (eds.) Routledge, UK, 2007, s. 9.

⁷⁵ Soli Özel, 'Nasıl Bir AB?', **Sabah Gazetesi**, 15.06.2003.

⁷⁶ Hollanda Kamu Politikaları Bilimsel Kurulu, **Avrupa Birliği ,Türkiye ve İslam**, E.J.Zürcher ve H. Van der Linden'in İncelemeleriyle, Başlık Yayın Grubu, İstanbul, 2007, ss. 41-43.

düzenlemeler yapılmıştır. AB vatandaşlarına serbest dolaşım ve ikamet hakkı, kendi ülkesi dışında bir Avrupa ülkesinde Avrupa Parlamentosu seçimleri ve yerel seçimlerde ev sahibi ülkenin vatandaşları ile aynı koşullarda aday olma ve oy kullanma hakkı, kendi ülkesinin temsil edilmediği üçüncü ülkelerde o ülkede temsil edilen herhangi bir üye ülkenin diplomatik koruma ve yardımlarından o ülke vatandaşı ile aynı şekilde yararlanma hakkı, Avrupa Parlamentosu'na ve Ombudsman'a başvuru yapabilme hakkı gibi haklar verilmiştir.⁷⁷

'AB vatandaşlığı' kavramı çerçevesinde yaşanan en belirgin zorluk ulusal vatandaşlık ile Birlik vatandaşlığı arasındaki bağın anlaşılabilmesi olmuştur. 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşmasınının 17(1).maddesinde konuya açıklık getirilmiş, AB vatandaşlığı'nın ulusal vatandaşlığın yerine geçmemekte, onu tamamlamakta olduğu ifade edilmiştir.⁷⁸ Antlaşma ile ayrıca üye ülkeler arasındaki sınır kontrollerini kaldırarak kişilerin serbest dolaşımının sağlanması amacıyla kabul edilen Schengen Anlaşması⁷⁹ da Topluluk hukukunun bir parçası haline getirilmiştir.⁸⁰

Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları ile ortak bir Avrupalı kimliği oluşturulabilmesi çerçevesinde yapılan düzenlemelere rağmen gelinen noktada, AB içerisinde ulusal kimliklerden daha baskın bir AB vatandaşlığı ya da ortak bir Avrupalı kimliği oluşturulabildiğini söylemek zordur. Bu kapsamda 'AB vatandaşlığı' kavramına dair kamuoyunun bilgi düzeyi oldukça sınırlıdır. Yapılan araştırmalar AB kamuoyunun kavram hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadığını ortaya koymaktadır.⁸¹

Avrupa Birliği'nin sınırlarını belirleyen faktörlere bakarsak; hukuken AB sınırları AB üyesi devletlerin topraklarının sınırlarına tekabül etmektedir. Birliğin mevcut sınırları bu bağlamda dolaylı olarak Nice Antlaşması, Katılım Anlaşmaları ve Danimarka'ya bağlı özerk

⁷⁷ Treaty on European Union, Official Journal C 191, 29 July 1992,

<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>, (23.01.2012).

⁷⁸ Third Report from the European Commission on Citizenship of the Union, COM(2001)506 final. 07.09. 2001,Brussels, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0506:FIN:EN:PDF>, (23.01.2012).

⁷⁹ Schengen Anlaşması 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Antlaşmaya taraf ülkeler; Fransa, Almanya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan, Avusturya, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, İsveç, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Letonya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya, Slovakya, İsviçre. Detaylı bilgi için bakınız: 'The Schengen Area and Cooperation', http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/133020_en.htm, (21.01.2012).

⁸⁰ Nurettin Bilici; **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri:Genel Bilgiler,İktisadi-Mali Konular,Vergilendirme**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005 , ss.43-44.

⁸¹ Eurobarometer, European Union Citizenship Analytical Report, October 2010, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_294_en.pdf, (01.02.2012).

bölge Grönland ile 1985 yılında imzalanan Ayrılık Anlaşması⁸² ile belirlenmiştir. Ancak genel kabul gören yaklaşımda, bu tanım daha soyut ve siyasi anlamda ele alınmalıdır. Bu kapsamda Avrupa'nın sınırlarını değerler oluşturmaktadır. Alman siyaset bilimci Ludger Kühnhard konuyu, 'Avrupa'nın coğrafi sınırlarına ilişkin gelecekte yapılacak konuşmalara rağmen Avrupa bütünleşmesinin siyasi açıdan son noktasını, AB üyeliğine konulacak herhangi bir coğrafi kısıtlama belirlemeyecektir. Avrupa Konseyi Avrupa'yı en kapsamlı haliyle coğrafi açıdan tanımlasa da Avrupa Birliği, Avrupa'yı her zaman siyasi bağlamda tanımlamış ve bu şekilde tanımlamaya devam edecektir.'⁸³ şeklinde ifade etmektedir. Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, AB kavramından ne anlamak gerekir sorusuna verdiği yanıtta; AB'nin bir coğrafya olmadığını, bir değerler manzumesi olduğunu, bu değerlerin demokrasi, insan hakları, pazar ekonomisi olduğunu ifade ederken konuyu özetlemektedir.⁸⁴

Maastricht Antlaşması'nda dile getirilen AB vatandaşlığı çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan Avrupalı tanımı; geçmişe, tarihsel sembollere atıftan çok, geleceğe ve geleceğin halklarına yapılan bir atıftır. Yeni Avrupa tanımı 'kültürel çeşitlilik' (*cultural diversity*) ve 'çeşitlilik içinde birlik' (*unity in diversity*) söylemleri ile beslenmeyi gerektirecek bir 'Avrupalılık' kimliğine işaret etmektedir.⁸⁵ Lizbon Antlaşması ile de AB'nin temel değerleri, insanlık onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlık hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı olarak belirtilmiştir. Ayrıca, üye devletlerin çoğulculuk, ayrımcılıkla mücadele, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın erkek eşitliği ilkeleri üzerine inşa edilmiş bir toplum olma değerlerini paylaştığı vurgulanmıştır.⁸⁶

AB, "devlet çıkarı"nın yerine "ulusal çıkarı", sonra da "halkların çıkarı" kavramını yerleştirebildiğinde geleceğini tehdit eden sorunlarına çözüm üretebilecektir. AB kamuoyunu oluşturan bireylerin önce Sicilyalı, sonra İtalyan ve sonra da Avrupa'lı olduğu, ama birinin

⁸² Ayrılık Antlaşması (Greenland Treaty) 13 Mart 1984 tarihinde imzalanmış ve 1 Şubat 1985 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Grönland, Antlaşma uyarınca Avrupa Topluluklarından çekilmiş ve deniz aşırı ülke ve toprak statüsü almıştır. Detaylı bilgi için bakınız: COM(2002)0697final, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, 'Mid term review of the fourth fisheries protocol between the EU and Greenland', Brussels, 03.12.2002, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52002DC0697:EN:NOT> ,(25.01.2012).

⁸³ Rehn, a.g.e., ss.85-87.

⁸⁴ İrfan Kaya, Ülger; **Türk Liderlerin AB Vizyonu: Haçlı Zihniyeti mi? Harikalar Diyarı mı?**, Sinemis Yayınları, Ankara, 2003, s.21.

⁸⁵ Ayhan Kaya, Ferhat Kentel; **Euro-Türkler :Türkiye ile AB Arasında Köprü mü Engel mi?**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s.109.

⁸⁶ 'Treaty of Lisbon', 13 December 2007, Official Journal, C 306 V 50, 17 December 2007, <http://eur-lex.europa.eu/JOhtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>, (25.02.2012).

diğerini etkisiz kılmadığı bir Avrupa ihtiyacı mevcuttur. Avrupa, uluslararası sistemde aktif bir güç olarak var olabilmek için, sağlam bir “siyasal kimlik” oluşturmalıdır.⁸⁷ Avrupa’da mevcut ‘kimlik’ sorununun temel tartışma konusu, varolan ulusal kimliklere karşı bir ‘Avrupalı kimliği’nin olabilirliği ve meşruluğudur. Hem ağırlıklı olarak Fransız ya da İngiliz hem de ağırlıklı olarak Avrupalı olmak mümkünse, kendini Avrupalı hissetmek ve Avrupalı olmak ne anlama gelmektedir? Bahsedilen olgu sadece çeşitli ulusal kimlikler ve toplulukların toplamı olarak ifade edilebilir. Fakat bu şekli ile baktığımızda, mevcut bütünleşmenin çok keyfi bir yanı olduğunu da söyleyebiliriz. Zira, aksi halde birbiriyle ilişkisi kalmayacak olan topluluklar sırf üzerinde anlaşmaya varıldığı için Avrupa kıtası olarak tanımlanan coğrafi bir bölgede yerleşmiş olmaları nedeniyle bir araya getirilmiş olacaklardır. Ayrıca, eğer Avrupa ve Avrupalı bu toplamdan daha fazlasını temsil etmekte ise, Avrupa’yı herhangi bir şey ya da herhangi bir kimseden ayıran tipik özelliklerin de belirtilmesi gerekmektedir.⁸⁸

Avrupa’nın temelinde, 1914-1945 yılları arasında yaşanan savaşların tecrübelerini, ortak değerler ve kader birliğini barındıran bir Avrupalı kimliği vardır.⁸⁹ Ancak Avrupa uzun zamandır, kendi kimliğini, tanımını ve ruhunu aramakta, politik ve kültürel kapsamda ortak karakterlere ihtiyaç duymaktadır. Avrupa, 1973 yılında Avrupa kimliğinin ilanından beri, Avrupalı olmayan ‘diğerleri’ne karşı sınırları tanımlayarak Batılı değerleri hangi yönde koruyacağını tanımlamaya çalışmaktadır.⁹⁰ Avrupa Kimliği Deklarasyonu 14 Aralık 1973 Dışişleri Bakanları toplantısında Kopenhag’da ortaya çıkmıştır.⁹¹ AB’nin kimliği başlarda bütünleşmenin doğal bir sonucu olarak görülmüş fakat özellikle genişlemeler ile artan sorunlar ve bunların siyasallaşması ile tanım giderek zorlaşmıştır.

Günümüz konjunktüründe Avrupa refahının varlığını destekleyen uluslararası ekonomik koşullar ortadan kalkmıştır. Avrupa bütünleşmesinin sürekliliğini sağlayan hassas denge artık kaybolmuştur. Ekonomik bütünleşme Avrupa’nın siyasal bütünleştirilmesi

⁸⁷ Beril Dedeoğlu (edt.), ‘Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği’nin Yakın Geçmişi’, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003, s.63.

⁸⁸ Anthony D. Smith, ‘Ulusal Kimlik ve Avrupa’nın Birleşme Fikri’, **Avrupa Sorunu Avrupa Ne, Avrupalı Kim?**, Peter Gowan ve Perry Anderson (eds), Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı Güncel Yayıncılık İstanbul, 2005, ss.152-153.

⁸⁹ Albert Rothocher, **Uniting Europe**, Journey Between Gloom and Glory, Imperial Collage Pres, London, 2005, s.11.

⁹⁰ Brigitta Busch and Michal Krzyzanowski, ‘Inside-Outside the EU’ Enlargement, Migration Policy and the Search for Europe’s Identity’ **Geopolitics of EU Enlargement the Fortress Empire**, Warwick Armstrong and James Anderson (eds.), Routledge, UK, 2007, s.107.

⁹¹ Christopher Hill ve Karen E. Smith; (eds.), **European Foreign Policy Key Documents**, Routledge & Secretariat of the European Parliament, UK, 2000, s.92.

projesinde basamak olarak kullanmış, fakat bugüne kadar başarı getiren bu strateji artık tersine dönmüştür. Bugün mevcut bütünleşmenin ekonomik derinliği sadece sosyal gerginlikler yaratmakla kalmamakta, vatandaşlık, kimlik ve demokrasi konularında da ciddi soru ve sorunlara yol açmaktadır. Kişilerin temel maddi ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan AB'ye destekleri azalmaktadır.⁹²

Ulus devlet demokrasi ve küreselleşmenin hayata geçirilmesinde önemli bir siyasi, idari ve hukuki araçtır. Devletlerin mevcut egemenlik hakları bireyler lehine birtakım sınırlamalara maruz kalsa da, ulus devletlerin yerini almaya aday uluslararası örgütlerin kimlik ve yetkilerinin tanımlanabilme sorunları devam etmektedir. Söz konusu sorunlar AB örneğinde somutlaşmaktadır. Birliğin kendilerini örgütle özdeşleştiremeyen üyeleri uygulamada, kültürel, tarihsel ve dinsel olarak kendi geleneksel kimliklerini devam ettirmekte ve kendilerini bu kimlikler ile tanımlamaktadırlar.⁹³

Avrupa günümüzde, ününün en çok arttığı bir dönemde, içi boşaltılmış bir görüntü sergilemektedir.⁹⁴ Özellikle son dönemde oluşan Anayasa tartışmaları, Lizbon Antlaşmasının yarattığı tartışmalı süreç, Avrupa'nın kimlik krizini belirginleştirmiş ve krizin daha merkezi ve derin olduğunu göstermiştir. Bugün AB'de bütün bir Avrupalılıktan söz etmemiz mümkün değildir. Ülkeler arasında derin kültürel, siyasi, ekonomik farklar mevcuttur. Bu mevcut farklılıklar toplumların olaylara verdikleri tepkilerde, tercihlerinde, siyasi katılımlarında da ortaya çıkmakta ve tanımı zorlaştırmaktadır. Bir ülke için hayati önem taşıyan bir konu bir başka ülke için ilgiye dahi değmemektedir.

Diğer bir ifade ile hiçbir zaman bir Alman, İskandinav toplumuyla İtalya ve İspanya'nın hatta Fransa'nın aynı çizgide gelişmesi beklenmemelidir. Bir İspanyol ile bir İsveçlinin bir İtalyan ile bir İngiliz'in birtakım şeyleri müşterek olmayacaktır.⁹⁵ Bu gibi argümanlar çoğaltılabilir. Ancak, bugün eğer kültürel çeşitlilik ile zenginleşen demokrasinin temsilcisi bir Birlikten bahsediyorsak çok daha geniş bir vizyon ile sürece yaklaşılmalıdır.

⁹² Ilgar; **a.g.e.**, ss.142-143

⁹³ Kemal H. Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji**, Çev. Güneş Ayas, Timaş yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2009, ss.101-102.

⁹⁴ Papa 16. Benedict Joseph, Ratzinger, **Avrupa: Dayandığı Düşüncerin Dünü ,Bugünü**, Çev.Nilüfer Uğur Dalay, Gendaş Kültür Basım,İstanbul,2005, s.22.

⁹⁵ İlber Ortaylı, **Seçme Eserler 1: Avrupa ve Biz** ,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2008, ss.141-142.

Söz konusu vizyon ve kimlik tartışmalarında ele alınması gereken diğer bir nokta da Türkiye'nin üyelik sürecidir. AB, Türkiye'yi nerede tanımlayacağına dair ikilem içerisindedir. Türkiye'nin İslami yüzü önemli bir noktayı oluştururken, çoğu Avrupalı toplumda ve siyasetçide Türkiye'nin Avrupa'ya ait olduğuna dair kuşku bulunmamaktadır.⁹⁶ Özellikle farklı değerlerin ve kültürlerin buluşması bağlamında kendini tanımlayan ve bu tanımın ilerlemesine ihtiyaç duyan AB açısından Türkiye'nin üyeliği bir fırsat oluşturmaktadır. Avrupa'ya özgü değerleri benimsemesinin yanında kendine özgü tarihi ve kültürel mirası bulunan, nüfusunun çoğu Müslüman olan Türkiye bu anlamda Avrupa'nın kimlik tanımını zenginleştirecektir.

Eski Fransa Cumhurbaşkanı ve Avrupa Anayasası Konvansiyonu Başkanı Valery Giscard Es'dating Fransız Le Monde Gazetesi'ndeki 9 Kasım 2002 tarihli röportajında, Türkiye'nin Avrupa için önemli bir partner olsa da coğrafi, kültürel ve tarihsel anlamda bir Avrupa ülkesi olmadığını ifade eden bir açıklamada bulunmuştur.⁹⁷ Türkiye'ye kapıları açmanın Avrupa projesinin sonu olacağını da sözlerine eklemiştir.⁹⁸ Avrupa'da mevcut kimlik tartışmaları bağlamında Türkiye'nin Avrupa entegrasyon sürecinin bir parçası olup olmayacağına cevabı, sadece Türkiye'nin Avrupalı kimliğine değil öncelikli olarak aynı zamanda Avrupa'nın kendini nasıl tanımladığına da bağlıdır.⁹⁹

Çok kültürlülük ve hoşgörünün egemen olduğu Avrupa vatandaşlığına ulaşılmasında Avrupa'nın karşısındaki en ciddi sınavlardan biri Türkiye'nin üyelik süreci olacaktır. Türk kimliği de dahil öteki kimlikler ile sağlıklı ilişkiler kurabilen, farklılıklara tahammülü olan bir Avrupa kimliği oluşturulması bütünleşme açısından önemlidir. AB vatandaşları ile Türk vatandaşlarının karşılıklı iletişimi ile AB'deki önyargılar ortadan kaldırılmış olacaktır. AB kamuoyunun Türkiye'yi tanınması Türkiye'nin üyelik sürecinin önemli bir noktasıdır.¹⁰⁰ Bu kapsamda AB gelecek perspektifinde de önem arz eden 'kimlik sorunu'nun çözümünde Türkiye'nin tam üyeliği önemli bir basamak teşkil edecektir.

⁹⁶ Gülnur Aybet, 'Turkey and the EU After the First Year of Negotiations: Reconciling Internal And External Policy Challenges' **Security Dialogue**, Vol.37 No:4 (December 2006), s.546.

⁹⁷ Andreas Wimmel, 'Beyond the Bosphorus? :Comparing German, French and British Discourses on Turkey's Application to Join the EU', **Political Science Series**, Institute for Advance Studies, Vienna, 2006, s.9.

⁹⁸ Philip Robins, 'Confusion At Home, Confusion Abroad: Turkey Between Copenhagen and Iraq' **International Affairs**, Vol.79 No:3 (May 2003), s.554.

⁹⁹ Angeleos Giannakopoulos, "What Is To Become of Turkey in Europe? European Identity and Turkey's EU Accession", **Perceptions**, Vol. IX.(Autumn 2004), ss.59-72.

¹⁰⁰ Ramazan Gökbunar, Halit Yanıkkaya ve Serkan Cura, **Avrupa Birliği'nin Türkiyeli Geleceği Umutlar ve Korkular**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008,s.37.

Tarihten bu yana büyük bir güç olarak var olabilmış devletlere baktığımızda, aynı ortak noktayı fark ederiz. Bu ortak nokta çok kültürlülüğü benimsemiş olmaktır. Bugünün Avrupa'sını Avrupa yapan değerler üzerinde ulaşılan nokta şudur ki; bir AB olacaksa , bu oluşumda ekonomik bütünleşmenin yanında , belki de ondan önce “çok dillilik , çok dinlilik ve çok kültürlülük” ilkelerin benimsenmesi gerekmektedir. ¹⁰¹ Dünyanın bloklardan, entegrasyon ağlarından oluştuğu, tarihin coğrafya haline geldiği bir anda, Avrupa ne olduğunu, nasıl ve kiminle bir gelecek kurabileceğini belirlemek zorundadır.¹⁰² Avrupa değerleri üzerinde ortak bir Avrupa kimliğinin benimsenmesi AB'nin geleceği açısından en önemli noktalardan biridir. Zira ayrışmalar AB'nin istediği siyasi etkinliğe ve güce ulaşmasını engelleyecek ve geleceğini ipotek altına alacaktır.

4. Avrupa Bütünleşmesinin Gelecek Perspektifi

4.1. AB'de Gelecek Senaryoları ve 'Esneklik' Kavramı

AB'nin geleceği tartışmaları genelde genişleme perspektifi ışığında gerçekleşmektedir. Bugün 27'ye ulaşmış ve gelecekte artacak üye sayısı ile birliğin mevcut kurumsal yapısı ve karar alma mekanizmalarıyla etkili bir biçimde işleyemeye devam edemeyeceği görüşü genel kabul görmektedir. Diğer yandan AB'nin vatandaşlarına daha yakın olması ve şeffaflığının artırılması gerekmektedir. AB'nin mevcut sıkıntılarını aşip aşamayacağı ve daha iyi ortak bir geleceğe nasıl ulaşabileceği de gelecek perspektifinin temel sorularıdır.

Geleceğe dair tartışmalar yıllardır genişleme ve derinleşme tercihi çevresinde gelişirken, son genişlemelerin ardından söz konusu ikilem daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. Bu ikilem ile bütünleşme sürecinde esneklik kavramına yer verilmesi gerekliliği de netleşmiştir. 'Avrupa tek devlete mi gidiyor?' ya da 'Artan üye sayısı ile heterojen oluşumu daha da netleşerek bütünleşmesi sekteye mi uğrayacak?' soruları sık sorulur hale gelmiştir. Genişleme perspektifinin devam etmesiyle beraber gelecek tartışmaları da hızlanırken, 6 kurucu ülke ile yola çıkan AB'nin üye sayısının 30'lara yaklaşmasıyla beraber

¹⁰¹ Bozkurt Güvenç, 'Avrupa ve Türkiye İlişkilerinin Tarihi Kaynakları Gelişmesi ve Bugünkü Sorunları', **AB Sürecinde Türkiye'nin Avrupalılaştırma Sorunu Semineri** T.C. Merkez Bankası Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1998, s.135.

¹⁰² Jacques Attali, 'Bir Kıta Mimarisi', **Avrupa Sorunu Avrupa Ne, Avrupalı Kim?**, Peter Gowan ve Perry Anderson (eds), Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı Güncel Yayıncılık İstanbul 2005, ss.171-187.

genişlemenin yanında karar alma mekanizması ve birtakım ortak politikalarda revizyon yapılması gerektiği açıktır. Bu kapsamda bütünleşme sürecinde ‘esneklik’ kavramı ve gelecek senaryolarının tartışılması artmıştır.

AB bütünleşme sürecinde ‘esneklik’ üyelere bütünleşme sürecine uyum konusunda tanınan hız ve süre serbestisi ile ortaya çıkmaktadır. Bütünleşme sürecinin birtakım uygulamalarının kimi üye ülkeler tarafından benimsenmemesi de esnekliğin diğer yansımasıdır. AB’nin bütünleşme sürecinde esneklik (*flexibility*), Roma Antlaşmasından itibaren kabul görmüş bir uygulamadır. Roma Antlaşmasının 233. maddesi Benelux ülkelerine bölgesel birlikler yolu ile daha sıkı bir bütünleşmeye gidebilme serbestisi tanımıştır.¹⁰³ Maastricht Antlaşması ile daha fazla uygulama alanı bulan esneklik, Amsterdam Antlaşması ile kurumsallaşmıştır. AB’nin son genişlemeler ile artan heterojen yapısı, üye ülkelerin farklı ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel yapıları, AB bütünleşmesinin devamı ve gelecek perspektifi açısından esneklik uygulamalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

AB gelecek tartışmaları belirli senaryolar etrafında yapılmakta bu kapsamda genelde, ‘Çok Vitesli Avrupa (*multi-speed Europe*)’, ‘Değişken Geometrilik Avrupa (*Europe of variable geometry*)’, ‘Derecelendirilmiş bütünleşme (*graduated integration*)’, ‘Yakın işbirliği (*closer cooperation*)’, ‘Güçlendirilmiş işbirliği (*enhanced cooperation*)’, ‘Ana çekirdek (*hard core*)’, ‘Tek merkezli iç içe geçmiş halkalar (*concentric circles*)’, ‘A la carte Avrupa-Seçmeli Avrupa (*A la carte Europe*)’ kavramları kullanılmaktadır. Bu kavramların hepsinin az çok kullanıldığı gelecek senaryolarına baktığımızda ise, esnekliğin 3 farklı versiyonunu belirten Çok Vitesli Avrupa, Değişken Geometrilik Avrupa ve Seçmeli Avrupa gibi güncel modeller ön plana çıkmaktadır.

Çok Vitesli Avrupa modelinde, AB bütünleşme süreci dahilindeki ortak hedeflere üye ülkelerin farklı tarihlerde ulaşmaları öngörülmektedir.¹⁰⁴ Bu modelde değişkenlik arz eden kavram süredir. Farklı kapasitelere sahip üye ülkelerin birlik programlarına aynı anda adapte olmaları fiilen mümkün olmamakta, ülkeler kendi kapasitelerine göre programlara farklı sürelerde uyum sağlayabilmektedirler. Önemli nokta üyelerin tümünün ortak bir bütünleşme seviyesine ulaşma zorunluluğudur. Üye devletler belirlenen hedeflere farklı tarihlerde

¹⁰³ Elif Uçkan Dağdemir, ‘Avrupa Birliği’nin Bütünleşme Sürecinde Esneklik Kavramı: Amsterdam Antlaşması Çerçevesinde Bir Değerlendirme’, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S.56 No:2 (2001), ss.21-41.

¹⁰⁴ Michel R. Gueldry, **France and European Integration-Toward a Transnational Politiy?**, Praeger Publishers, 2003, USA,s.2.

varacaklardır. Ancak, hızlı intibak eden üye devletlerin bütünleşmeyi daha da derinleştirmeleri ve yavaş hareket edenlerin bütünleşmenin bazı politikalarının dışında kalmaları mümkün olmamaktadır.¹⁰⁵ Bütünleşme uluslararası niteliktedir ve yetki devri yapılan alanlarda uygulanmaktadır. Model daha az gelişmiş üye devletlere müktesebata daha yavaş vitesle adapte olabilmeleri için bir imkan sunmaktadır.¹⁰⁶

Çok Vitesli Avrupa yaklaşımının ilk örnekleri, AT Antlaşmasının, ekonomik bakımdan ileri seviyede olmayan ülkeler için geçici istisnalar getirilebileceği hükmünü barındıran 7/c maddesinde ve üye devletlerin üçüncü ülkeden ithal edilen mallara karşı geçici koruma önlemleri alabileceğini belirten 115. maddesinde görülmektedir. Günümüzde kullanılan anlamı ile Çok Vitesli Avrupa yaklaşımı ise ilk kez Danimarka, İngiltere ve İrlanda'yı kapsayan birinci genişlemenin ardından, 1975 yılında yayımlanan Tindemans Raporu ile gündeme gelmiştir.¹⁰⁷

AB içerisindeki ülkeler ortak hedeflere ulaşmada aynı istek ve kapasitede değildir. Çok Vitesli Avrupa, AB bütünleşmesinin engellenmemesi için ortak hedeflere aşamalı bir şekilde ulaşılmasını öngören bir yöntemdir. Üye ülkelere AB politikalarına farklı sürelerde uyum gösterme imkanı tanıyan Çok Vitesli Avrupa modeli federalist yaklaşıma bir alternatif olarak değerlendirilebilir. AB bütünleşmesinin mevcut durumunda Çok Vitesli Avrupa tanımlamalarına uyumlu uygulamalar vardır. Maastricht Antlaşması ile İngiltere'ye ekonomik ve parasal birliğe ve AB'nin sosyal politikalarına katılmama serbestisi tanınmıştır. Danimarka da ekonomik ve parasal birlik, savunma ve vatandaşlık ile ilgili uygulamalara katılmama hakkı elde etmiştir. İngiltere'nin Ortak Para Birimi ve Schengen uygulamalarına katılmaması, Danimarka'nın adalet ve içişleri alanlarının dışında kalması bu uygulamanın örnekleridir. Tersine AB üyesi olmayan İsviçre, Norveç ve İzlanda Schengen rejimini uygulamaktadır.

Değişken Geometri Avrupa modelinde ise; değişken kavram üye ülkelerin buldukları yerdir. Model üye ülkelerin 'merkez (*hard core*)' ve 'çevre (*periphery*)' şeklinde iki temel kategoriye ayrılarak, merkezdekilerin bütünleşme seviyesinin çevredekilerden daha ileride olması varsayımı esasına dayanır. Merkeze katılıp katılmamakta serbest olan çevre

¹⁰⁵ Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, s.205.

¹⁰⁶ Marlene Wind, 'The European Union as a polycentric polity: returning to a neo-medieval Europe?', ed. J.H.H.Weiler and Marlene Wind, **European Constitutionalism Beyond The State**, Cambridge University Press, UK, 2003, ss.103-131.

¹⁰⁷ Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, s.205.

ülkeleri ise birbirinden farklı halklar oluşturacaktır. Bu modelde Çok Vitesli Avrupa'da da olduğu gibi ortak bir bütünleşme düzeyi öngörülmektedir. Bütünleşme uluslararası yapıda olabildiği gibi hükümetlerarası da olabilecektir.

Seçmeli Avrupa (*Europe A la Carte*) modelinde üyelerin, tıpkı bir menüden olduğu gibi, uygun gördükleri program ve politikaları seçmeleri ve sadece bunlara katılmaları öngörülmektedir.¹⁰⁸ Bu bir bakıma bütün entegrasyon normlarının üye devletler nezdinde bir öneri niteliği teşkil etmesi ve bu önerilerden üyelerin istediklerini seçebilmeleridir.¹⁰⁹ Bu modelde bütünleşme hükümetlerarasıdır ve modelin benimsenmesinin bütünleşmenin seviyesini düşüreceği şeklinde genel bir kanı mevcuttur.

Söz konusu modellerin yanı sıra AB'nin gelecekteki politik yapısı tartışmaları kapsamında federal ve hükümetlerarası sistem olmak üzere, iki yaklaşım mevcuttur.¹¹⁰ Geleceğe dair tartışmalarda, Avrupa'nın federatif ya da konfederatif bir modele mi gideceği sıklıkla gündeme gelmektedir. Üye ülkelerin bu kapsamdaki tutumlarına baktığımızda ise parçalanmış bir yapı görmekteyiz. Küçük ve orta büyüklükteki ülkeler mevcut yapıda AB kurumlarında temsili açıdan sorun yaşamamakta, hükümetlerarası eğilimlere karşı direnç göstermektedirler.¹¹¹ Özellikle nüfusa dayalı temsili sistemin önem kazanacağı kurumsal reformlar bu kapsamda direnç ile karşılaşmaktadır. İngiltere'nin temsilcisi olduğu görüşe göre, AB'yi daha sıkı işbirliğine sokacak faaliyetlerin artması, ekonomik ve sosyal esneklikleri azaltacak ve toplumsal tepkileri artıracak, merkez kaç etkiler ile ayrılıkçı eğilimleri güçlendirecektir. Bu da AB'de krizlere neden olacaktır. Diğer yandan Fransa'nın temsilcisi olduğu grup, AB'yi daha bütünleşmiş, daha federe bir birlik olarak görmek istemektedir. Fransa bu doğrultuda Lizbon Antlaşması çerçevesinde daha bütünleşmiş bir AB kurmayı da planlamıştır. Tarihsel perspektifte bakıldığında görüş ayrılıkları beliren iki grup arasında İngiltere'nin Avrupa ile sıkı işbirliğine çekinceler koyarak sıkı işbirliği tercihini Atlantik ötesinden yana kullandığı yönünde eleştiriler mevcuttur.

¹⁰⁸ Jorge Juan Fernandez Garcia, 'Flexible Integration', ed by JJFGarcia, Jess E. Clayton and Cristopher Hobley, **The Student's Guide to European Integration - For Students by Students**, Polity Press, 2004, UK, ss.281-290.

¹⁰⁹ Füsün Arsava, 'Hangi Avrupa İçin Ne Kadar Esneklik?', **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, S. 1 (Güz-2001), s. 35.

¹¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: John Pinder, 'The EU of the Future: Federal or Intergovernmental', **The EU Hand Book**, Philippe Barbour (edt.), Fitzray Dearborn Publishing, USA, 1996, ss. 281-289.

¹¹¹ Loukas Tsoukalis, **What Kind of Europe?**, Oxford University Pres,UK,2003,s. 63.

AB görünen yüzü ile henüz ulus devletlerden oluşan bir çıkar topluluğunu aşmakta zorlanmaktadır. Birçok ülkenin kendi ulusal çıkarlarını ön planda tuttuğu AB’de, Anayasal Antlaşma kapsamında derinleşen gelecek tartışmalarına da bu açıdan bakılması gerekmektedir. Ancak, herkesin Ortak Para Birimi ya da Schengen uygulamalarına katılması gerçekleşmediği gibi, tüm ülkelerin Anayasal Antlaşmayı da aynı anda imzalaması beklenemezdi. Ayrıca günümüzde tüm üye devletlerde AB’ye yönelik politikalar yerel politikalarından etkilenmektedir. ¹¹² Halkın taleplerinin devletin onları karşılama kapasitesinin ötesine geçtiği bu günlerde devlete karşı ileri sürülen taleplerin yoğunluğu ise politik süreci tıkamaya başlamıştır. ¹¹³ Diğer yandan AB’ye dair bir meşruiyet kaybı da geleceği tehdit eder şekilde baş göstermektedir. Bu kapsamda önemli sorular belirmektedir. Bütün politik sistemler temel bir problemi çözmek zorundadırlar ve bu problem değişen sosyal taleplere karşı politik düzenin nasıl sağlanacağıdır. Bu düzen çatışan çıkarların daha fazla ya da daha az kabul edilen belirlenmiş prosedürlerinin çatısı altında dengelemesi ile sağlanabilecektir. ¹¹⁴

Artan üye sayısı ile özellikle karar almada zorluklar yaşayan AB, bunun yanı sıra ortak bazı politikalarında da revizyon ihtiyacı ile karşı karşıyadır. Var olan konjonktür ve eğilimler ise farklı sosyo-kültürel ülkelerden oluşan AB için Değişken Geometri Avrupa modelinin daha ön plana çıktığını göstermektedir. . Bu kapsamda AB Dış İlişkiler Konseyi eski Avrupa Savunma Ajansı Başkanı Nick Witney tarafından hazırlanan raporda AB hükümetlerinin her şeyden öte özellikle savunmada en düşük viteste gitmeyi karşılayamayacağı bu nedenle Çok Vitesli Avrupa yönünde ilerlenmesi gerektiği belirtilmektedir. ¹¹⁵

AB 6 ülke ile yola çıktığında günümüzdeki yapısından çok farklıydı ve 30 üyeye yaklaşan AB de farklı olacaktır. AB’de genişleme süreci devam etmektedir. 30’a yakın üye ile etkili işlemeye devam etmek ve sürecin ağır ilerleme kapasitesine sahip ülkelere göre belirlenmesi istenmiyor ise, hızı ve kapasitesi olan ülkelere uygun çözüm bulmak gerekmektedir. AB’nin artık eskisi gibi aynı hedefleri paylaşmayan üyeleri daha esnek uygulamalar ile hem birbirlerini engellemeyecek hem de daha fazlası için zorlamamış olacaktır. Ancak bu, Seçmeli Avrupa modelinde olduğu gibi daimi bir ayrışmaya da sebep olmamalıdır.

¹¹² Stephen George, **Politics and Policy in the EU**, Oxford University Press, 3. Basım, Oxford, 1996, s.109.

¹¹³ Abdullah Özkan, **Küreselleşme ve Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2004, s.36.

¹¹⁴ Wayland, Kenet; **The Futures of Europe**, Cambridge University Press, Cambridge ,1976, s. 196.

¹¹⁵ Nick Witney, **Re-energising Europe’s Security and Defence Policy**, European Council on Foreign Relations Policy Paper, ECFR 06-July 2008, <http://ecfr.eu/page/-/documents/ESDP-report.pdf>, (14.05.2010).

Türkiye'nin üyeliği açısından baktığımızda, tüm bu tartışmalar üyeliğin gerçekleşeceği dönemde AB'nin bugünkünden farklı olacağını ortaya koymaktadır. Değerlendirmeler de bu kapsamda yapılmalıdır. Örneğin, Çok Vitesli bir Avrupa'da Türkiye de daha kolay yer alacaktır. Ulus devletlerin ön planda olduğu Avrupa'ya Türkiye'nin girişi daha kolay sağlanacaktır. Türkiye'nin federal daha derinleşmiş bir AB'ye entegrasyonu ise daha zor olacaktır. Birliğin artan üye sayısı ile birlikte Değişken Geometrilik Avrupa modeli de daha mümkün hale gelebilecektir. Bu yeni sistemde kendi iradesi ile istediği alanlarda egemenlik paylaşımına gidilen bir yapı, Türkiye'deki çoğu çevreye göre de daha uygun görülmektedir. Türkiye esasen egemenlik devri bakımından İngiltere görüşlerine yakın durmaktadır. Bu kapsamda esneklik kapsamındaki uygulamalardan Türkiye'nin de yararlı çıkacağı söylenebilir.

Sonuç olarak Lizbon Antlaşmasının İrlanda'da reddedilmesi AB'de kurumsal reformların uygulamaya geçirilemeyeceğine dair şüpheler oluşturmuştur. Ancak bugün gelinen noktada esneklik kapsamında tartışılan uygulamaların gerekliliği de ortadadır. Genişleme ile birlikte birlik içerisinde ve uluslararası ortamda istikrarın korunması AB için temel sorunlardandır. AB içerisindeki ülkelerin ortak hedeflere ulaşabilme açısından aynı istek ve kapasitede olmadıkları, farklı ekonomik, siyasi ve kültürel yapıları da göz önüne alındığında, Birliğin gelecekteki başarısı ve etkinliği adına esneklik uygulamaları gereklidir.

4.2. Demokrasi Açığı Tartışmaları ve AB'de Anayasal Çalışmalar

AB kurumsal işleyişinin meşruiyet ve hesap verilebilirlik kapsamında demokratik olmaması, şeffaf olmayan bu işleyişin vatandaşlardan uzak gerçekleştirildiği eleştirileri 'demokrasi açığı' tartışmalarının temelini oluşturmaktadır. Mevcut demokrasi açığı olgusunun ve tartışmalarının genişleme süreci ile birlikte giderek derinleşmekte olması konunun kamuoyunda olduğu kadar AB gündeminde de ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Bütünleşmenin tarihsel seyri içerisinde kurumsal işleyişe bakıldığında, mevcut işleyişin yürütme organlarının etkisi altında kaldığı ifade edilmektedir. Bu açıdan AB kurumsal yapısı, yasama ve yürütme yetkilerine sahip organ olan Konsey ile demokratik meşruiyeti olmayan organ Komisyon'un egemenliği altında bulunmaktadır. Üyeleri, üye ülkeler tarafından atama yolu ile göreve gelmekte olan Komisyon yasama sürecini başlatma

ve geniş yürütme yetkilerine sahiptir. Bakanlar Konseyi ise temsil yetkisini üye ülke hükümetlerinden alırken, doğrudan üye ülkelerin vatandaşlarını temsil eden tek kurum olan Avrupa Parlamentosunun yasama ve yürütme yetkileri ise sınırlıdır. Vatandaşların temsil yetkisine en fazla sahip kurum olan parlamentonun yetkilerinin diğer kurumlar nezdinde az olması tartışma yaratmakta, parlamentonun ortak karar alma sürecine katılımının sınırlı olması bu tartışmayı somutlaştırmaktadır.

Bugün AB kurumlarının işleyişi hakkında mevcut bilinç düzeyinin düşük olmasına rağmen, Avrupalıların %55 gibi açık bir çoğunluğunun parlamentonun karar alma sürecinde daha önemli bir rol oynamasını talep ettikleri gözlemlenmektedir.¹¹⁶ Parlamentonun karar alma sürecindeki rolünün artırılması, ulusal parlamentolar ile birlik kurumlarının yakınlaştırılması ile AB işleyişi üzerinde parlamenter denetim arttırılmaya çalışılmaktadır. Bu sayede parlamenter denetimin artırılmasının yanında şeffaflığın sağlanması ve kamuoyunun da AB işleyişine ilgisinin çekilmesi sağlanabilecektir. Bu çerçevede atılacak adımların mevcut demokrasi eksikliğini de gidermesi beklenmektedir.

Demokrasi açığı kavramı, işleyişin yeterince demokratik olmamasını belirtmesinin yanında söz konusu işleyişin karmaşıklığının AB'yi vatandaşlardan giderek uzaklaştırdığı fikrini de içermektedir. Avrupa halklarının ilgisizliğinin önemli nedenlerinden birini işleyişin sadelikten uzak yapısı ile giderek anlaşılmaz hale gelmesi teşkil etmektedir. Zira kamuoyu çoğu kez içeriğini kavrayamadığı seçimlerden uzak durma, katılmama ya da daha kötüsü olumsuz oy kullanma yoluna gidebilmektedir.

Diğer yandan Avrupa halkları, Avrupa Parlamentosu gibi kendilerini temsil eden kurumların önemsiz olduğuna atıfla, katılımlarının da etkisiz olduğunu düşünmektedir. Ancak bunun da ötesinde kamuoyunun geneli AB gündeminin ilk sıralarındaki konuları önemsememekte ve konular ile ilgilenmemektedir. Mevcut kayıtsızlığın temel nedeni de bu ilgisizliktir.¹¹⁷ Halkın bu ilgisizliği kendini seçim süreçlerinde daha belirginleştirmektedir. Halkın Avrupa seçimlerine giderek azalan katılımı ve parlamento seçimlerinin ikincil önemde olarak adlandırılması kamuoyunun sürece desteğinin azaldığının somut verileridir. 1979 yılı

¹¹⁶ 'The EP and the expectations of European citizens', <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=40&refreshCache=yes&language=en&pageRank=9>, (14.10.2011).

¹¹⁷ Andrew Moravcsik, 'The European Constitutional Settlement', **The World Economy**, Vol.31, Issue 1 (January 2008), s.179.

parlamento seçimlerinde katılım oranı %61.99 iken bu oran giderek azalan bir eğim göstermiş ve 2009 yılındaki son seçimlerde bu oranın %43 olduğu gözlemlenmiştir.¹¹⁸

Avrupa Parlamentosu üyeleri ilk yıllarda ulusal parlamentolardan atama ile göreve gelen üyelere oluşmakta iken, AB’de meşruiyetin sağlanabilmesi amacı ile parlamento üyeleri 1979 yılından itibaren doğrudan seçim ile belirlenmeye başlamıştır. Doğrudan seçimler demokrasi açığının giderilmesi nezdinde önemli bir adım olmakla birlikte seçim sürecinin yönlendirilmesi burada amacı olumsuz etkileyen bir faktördür. Zira parlamento seçimlerinde yürütülen seçim propagandaları genelde AB ile ilgili konular yerine ulusal konulara yoğunlaşmaktadır. Bu duruma bir de ulusal çıkarları bir kenara bırakan, AB çıkarlarını güden partilerin var olmamasını eklediğimizde, söz konusu seçimlerde ‘Avrupalılık’ olgusunun eksikliğini görmekteyiz.

Bu kapsamda Avrupa’da tam olarak Avrupa seçimlerinin bulunduğunu ifade etmek doğru olmayacaktır. Parlamento seçimleri süreci dahi Avrupa hakkında tartışmalar ile yönetilmemektedir. Partiler ve medya, orta vadeli ulusal çıkarlarının içerikleri ile seçim süreçlerine ve kurumsal işleyişe zarar vermektedir. Sürece yönelik tepki hükümetteki partilere yönelik protesto oyları ve seçimlere azalan katılım şeklinde somutlaşmaktadır.¹¹⁹ Seçim sürecinde mevcut sorunlar, özellikle seçim propagandalarının AB’yi ilgilendiren konular yerine ulusal sorunlar içerikli bir hal alması, parlamento seçimlerinin ‘ikincil düzey ulusal seçimler’ (*second order national elections*) şeklinde ifade edilerek önemini yitirmesine neden olmaktadır. Parlamento seçimleri çoğu kez AB’den öte, seçmenlerin kendi ülkelerindeki siyasi yönetimlerine verecekleri bir mesaj olarak algılanmakta, ister istemez ulusal bir kimliğe bürünmektedir. Tüm bunlara halkın AB’nin işleyişini tam olarak anlayamaması ve AB’nin seçmenlerinden uzak olmasını da eklediğimizde sonuç birliğin sorunlarının derinleşmesi şeklinde olmaktadır.

AB vatandaşlarının Birlik işleyişi ve parlamento hakkında sahip oldukları bilinç düzeyinin artırılması seçim sürecinin niteliğinin iyileştirilmesi açısından gereklidir. Nitekim Majone’a göre, AB’nin ihtiyacı olan daha şeffaf bir karar alma sürecidir. Asıl sorun demokrasi açıklığından çok mevcut güvenilirlik krizidir. AB karar alma sürecinin

¹¹⁸ ‘Turnout at the European Elections (1979-2009)’, http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009/en/turnout_en.html, (12.10.2011).

¹¹⁹ Andreas Follesdal and Simon Hix; ‘Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik’, **Journal of Common Market Studies**, Vol.44, No: 3 (2006), s.536.

güvenilirliği artırılabilirse halklar AB'yi yasal olarak da kabul edeceklerdir.¹²⁰ Avrupa vatandaşlarının bilinçlendirilmesinin ötesinde, üye ulusları aşan bir parti sistemi ve ulusların ötesinde Avrupa siyasi partileri oluşturulması gerektiği de tartışılan bir noktadır. Elbette mevcut kurumsal zeminde bu yapının oluşturulup oluşturulamayacağı ya da gerekli olup olmadığı da diğer bir problemidir. Avrupa Parlamentosunda temsil siyasi görüş farklılığı temeline dayanmakta, Parlamento için seçilenler siyasi gruplar altında toplanmaktadır. Ancak partiler arasında normal parlamenter sistemlerde görüldüğü şekli ile bir rekabet olmaması sistemin asla bir uluslarüstü parti sistemine benzetilemeyeceğinin temel nedenidir. Diğer açıdan supranasyonel bir örgüt olan AB'den bildiğimiz anlamda bir parlamenter sistemi, temsili demokrasinin tüm gerekliliklerini karşılamasını beklemek de bu anlamda yerinde olmayacaktır.

Nitekim Moravcsk de, anayasal güçler ayrılığı, ulusal hükümetler yolu ile elde edilen dolaylı demokratik kontrol ve Avrupa Parlamentosunun artan gücünü, AB karar alma sürecinin şeffaf, etkili ve politik olarak Avrupa vatandaşlarının taleplerine yanıt verebilmesini teminen kafi bulmaktadır.¹²¹

Genişleme süreci ile farklılıkları derinleşen ulusal çıkarlar ve artan nüfus ile daha fazla katılım ve daha fazla şeffaf demokrasinin nasıl sağlanabileceği sorusuna yanıtlar aranırken, halklardaki AB'ye dair aidiyet duygusunun artırılması, kamuoyu desteğinin oluşturulması demokrasi açığının giderilmesinde en önemli nokta olarak belirmektedir. Demokrasi açığı tartışmaları, kurucu antlaşmalara dayanan hukuksal zeminin ötesinde gerçek bir anayasa oluşturma çalışmalarının başlatılması sürecinde de temel noktadır. Özellikle AB'nin yetkilerinde üye devletler aleyhine ciddi ölçülerde yetki artışlarının gündeme gelmesinden itibaren demokrasi açığı sorununun şekilsel bir anayasanın kabulü ile çözüme kavuşturulabileceği ifade edilmiş ve AB'de anayasal çalışmalar süreci başlamıştır.

¹²⁰ Follesdal and Hix; **a.g.m.** s.538.

¹²¹ Andrew Moravcsik; 'In Defence of the 'Democratic Deficit': Reassessing Legitimacy in the European Union', **Journal of Common Market Studies**, Vol. 40.No:4 (2002), s.605.

4.2.1. Avrupa Anayasası

Avrupa Toplulukları başlangıçtan itibaren kendine özgü bir hukuk düzeni meydana getirmiş ve bu hukuk düzeni kuruluşundan itibaren meydana gelen ihtiyaçlar çerçevesinde revize edilmiştir. Bu süreç aynı zamanda topluluğun bir anayasal hukuk düzeni ihtiyacına cevap vermiştir. Soğuk Savaşın sona ermesi, Doğu Blokunun ortadan kalkmasının ardından AB tarihinin en kapsamlı genişleme sürecine girmiştir. Genişleme süreci ile birlikte, özellikle demokratik anlamda birliğin yapısında meydana gelen açıklar belirginleşirken, gelecek de tartışılır hale gelmiştir. Bu kapsamda AB'nin geleceğe dair vizyonunun ve değişen uluslararası konjonktüre uyum sağlayabilmesini teminen yapılması gerekenlerin neler olduğu gibi konular gündeme gelmiştir. AB'de genel kanı kapsamlı bir reformun kaçınılmaz olduğu yönünde olmuş ve bu reformların ne zaman ve ne şekilde yapılabileceğine dair görüşler belirlemeye başlamıştır. Bütünleşme sürecinin kazandığı ivme ile artan sorunların çözümü adına, Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları ile yapılan değişiklikler yeterli görülmemiş, şekilsel bir anayasanın gerekliliği kabul görmeye başlamıştır.

Gelecek tartışmaları AB Devlet ve Hükümet Başkanları'nın Aralık 2000 Nice Zirvesinde, Nice Antlaşmasına ekli 23 numaralı 'Birliğin Geleceği Üzerine Deklarasyon' yayımlanması yolu ile resmileştirilmiştir. Deklarasyon ele alınacak konuları; AB ve üye ülkeler arasındaki yetki paylaşımı, ulusal parlamentoların birlik içerisindeki rollerinin ne olacağı, Temel Haklar Şartı'nın statüsünün belirlenmesi ve kurucu metinlerin sadeleştirilmesi şeklinde olmak üzere 4 başlıkta toplamıştır.¹²²

Avrupa Birliği'nin gelecek tartışmaları daha sonra 14-15 Aralık 2001 tarihinde Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Leaken Zirvesinde ele alınmıştır. Zirvede, yeni koşullar etrafında şekillenen gelecek tartışmalarını ve bu kapsamdaki faaliyetleri yürütmek üzere Avrupa Konvansiyonu kurulması kararlaştırılmıştır.¹²³ Şubat 2002'den Haziran 2003'e kadar eski Fransa Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estating başkanlığındaki Konvansiyon toplantıları sonucunda Avrupa'nın geleceğini şekillendirecek Anayasa metni oluşturulmuştur.

¹²² 'The Treaty of Nice and the Convention on the Future of Europe', http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.1.4.pdf, (12.11.2011).

¹²³ Presidency Conclusions, European Council Meeting in Leaken, 14-15 December 2001, http://ec.europa.eu/governance/impact/background/docs/laeken_concl_en.pdf, (06.08.2009).

Anayasa ya da Anayasal Antlaşma olarak adlandırılan metin müzakerelerin ardından 18 Haziran 2004’de Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmiş ve 29 Ekim 2004’de üye ve aday devletler tarafından imzalanmıştır. Anayasanın üye ülkelerde onaylandıktan sonra 2007 yılında yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Değerler birliğinin önemini vurgulayan Anayasa Antlaşması, EURATOM Antlaşması hariç var olan tüm antlaşmaların yerine geçen tek bir metindir ve AB’ye tek bir yasal kişilik kazandırmaktadır. Anayasa ile, dış politika, güvenlik ve savunma konularındaki birtakım uygulamalar haricinde Maastircht Antlaşması ile oluşturulan 3 sütunlu yapı kaldırılmaktadır.

Anayasal Antlaşma ile 2,5 yıl süre ile görev yapmak üzere bir Avrupa Konseyi Başkanlığı makamı kurulmuştur. AB’nin dış politikada tek ses olarak temsil edilebilmesi için bir Avrupa Dışişleri Bakanlığı’nın oluşturulması da metinde yer almıştır. Komisyon üyelerinin sayısının 2014 yılından sonra üye devletlerin sayısının üçte ikisi düzeyinde olacağı belirtilmiştir. Anayasa, Avrupa Parlamentosunun yetkilerini arttırmış ve nitelikli çoğunluk ile karar alma yöntemini yeniden düzenlemiştir. Önemli noktalardan biri de Anayasa ile ilk defa üye devletlerin AB üyeliğinden ayrılmasına dair düzenlemeler yapılmıştır.¹²⁴

Anayasa metni ayrıca, karar verme mekanizmalarında şimdiye kadar hüküm süren ‘oy birliği’ni (*unanimous vote*) ‘oy çokluğu’ (*majority vote*) ile değiştirmiş ve Anayasa çerçevesinde tartışılan önemli konulardan biri olmuştur.¹²⁵ Homojen yapısı giderek azalan, farklı ulusal çıkarlara sahip ülkelere oluşan AB’de her alanda oy birliği kuralının uygulanmasının karar alma mekanizmasını sekteye uğrattığı gerçeği bu değişikliğe neden olmuştur.

Diğer taraftan genişleme sonrasında heterojen yapısı derinleşen AB’de genel bir ‘Avrupalı’lıktan bahsedilemeyeceği gerçeğini vurgulayanlar ‘*no demos (people)*’ tezini öne sürmüşlerdir. Bu kapsamda, tanımlayabileceğimiz bir ‘Avrupa insanı’ olmaması sebebi ile bir ‘Avrupa Anayasası’ da olamayacağı belirtilmektedir. Zira bu çerçevede, gerçek bir demokratik Avrupa sistemi onu destekleyecek bir ‘Avrupalı topluluk’(*European demos*)

¹²⁴ ‘A Constitution for Europe’, http://europa.eu/scadplus/constitution/index_en.htm, (02.08.2009).

¹²⁵ Guy Milton and Jacques Keller-Noellet, **The European Constitution- Its origins, Negotiation and Meaning**, John Harper Publishing, London, 2005, s.109.

olmadığı için olamayacaktır.¹²⁶ AB'nin mevcut müktesebatının taşıdığı anayasal niteliğin yeterli olduğunu savunanlar da yine AB'de şekilsel bir anayasa ihtiyacı olduğu fikrine karşı çıkmışlardır.

Anayasa gerekliliğini savunan görüşlerin çoğunun dikkat çektiği ve Jürgen Habermas'ın da belirttiği şekli ile, etnik farklılıklardan öte vatandaşlık temeli üzerine kurulacak bir siyasi topluluk, yaratılacak bir siyasi kültür, kısacası Avrupa sivil toplumunun oluşumu açısından şekilsel bir Anayasa birleştirici rol oynayabilecektir. Ortak değerlerin de korunacağı Anayasa ile AB'de ekonomik bütünleşmenin ötesinde siyasal bütünleşmenin de başarısı sağlanacaktır.¹²⁷

Anayasa metninin içeriğine dair tartışmaların ardından, Anayasanın üye ülkelerde onaylanması aşamasına gelinmiş ve bazı ülkeler kendi ulusal kanunları gereği referandum yoluna başvurmuşlardır. Anayasa metnini referanduma götüren ülkelerden ikisi Fransa ve Hollanda olmuş ve sonuç iki ülkenin de Antlaşmayı reddi şeklinde gerçekleşmiştir. Anayasa antlaşmasının AB'nin 2 kurucu ülkesi olan Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlar ile reddedilmesi ile AB'de kriz noktasına gelinmiştir. 29 Mayıs 2005'de Fransa'da referanduma gidilmiş ve referanduma katılan Fransa halkının %54.7'si Anayasal Antlaşma aleyhine oy kullanmıştır. Referandumların 'hayır' ile sonuçlanmasının en büyük etkeni, söz konusu sürecin siyasallaştırılması olmuştur. Halklar içerisinde buldukları sosyo-ekonomik sorunların sorumlusu olarak görülen ulusal siyasetçilere, AB'nin kendisine ve hedeflerine olumsuz yanıt vermişlerdir. Nitekim hayır oyu kullanan Fransızların büyük kısmı bu seçimin nedeni olarak, Fransa'nın ekonomik durumu, işsizlik, mevcut siyasi partiler ve siyasetçilere duyulan karşıtlığı göstermiştir.¹²⁸ Hollanda halkı ise, 1 Haziran 2005 tarihinde yapılan referandumda %61.5 hayır oyu ile Antlaşmayı reddetmiştir. Hayır oylarında Antlaşmaya dair bilgi eksikliği, egemenlik kaybından korkulması, ulusal siyasetçilere ve mevcut siyasi partilere duyulan güvensizlik, AB karşıtlığı gibi nedenler etkili olmuştur.¹²⁹

¹²⁶ Miguel Poiars Maduro, 'Europe and the Constitution: what if this is as good as it gets?', ed J.H.H.Weiler and Marlene Wind, **European Constitutionalism Beyond The State**, Cambridge University Pres, UK, 2003, ss.74-102.

¹²⁷ Jürgen Habermas; 'Remarks on Dieter Grimm's 'Does Europe Needs a Constitution?''', **European Law Journal**, Vol.1, No:3, (November 1995), ss.303-307.

¹²⁸ Eurobarometer, The European Constitution: Post-referandum survey in France, June 2005, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl171_en.pdf , (25.01.2012).

¹²⁹ Eurobarometer, The European Constitution: Post-referandum survey in Netherlands, June 2005, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl172_en.pdf , (25.01.2012).

Anayasal Antlaşma'nın onay sürecinin siyasallaşması ile, Türkiye'nin üyelik süreci de olaya kanalize edilmiştir. Genişleme sürecine ve Türkiye'nin üyeliğine karşı başlatılan kampanyalar, AB'nin kendi geleceğine dair düzenlemeleri de bloke etmiş ve sorunları derinleştirmiştir. Ulusal ve toplumsal konular, AB'nin daha etkili işleyişini sağlayabilmek adına yapılan düzenlemelerin uygulamaya girmesini engellemiştir.

Sonuçta, Anayasal Antlaşma özellikle küçük devletlerde kuşkulara sebebiyet vermiş ve onay sürecinde yaşanan gecikme dolayısı ile yürürlüğe girememiştir. Antlaşmanın onay aşamasında çıkan aksaklıkların ardından Anayasa metninde revizyon yapılması kararı alınmıştır. 2007 yılı Portekiz Dönem Başkanlığı esnasında Reform Antlaşması veya Lizbon Antlaşması olarak anılan yeni bir metin ortaya çıkarılmıştır.

4.2.2. Lizbon Antlaşmasının Getirdiği Yenilikler

Anayasal Antlaşmanın onay sürecinde yaşanan olumsuzluklar AB'nin sıkıntılı bir süreç geçirmesine sebep olmuştur. Fransa ve Hollanda halkının Anayasaya referandumlarında olumsuz oy kullanmasının ardından ortaya çıkan belirsizliğe son vermek adına yaşanan gelişmelerin ardından Avrupa Anayasasının farklı bir versiyonu olan ancak Anayasa ve benzeri tanımlamalardan kaçınılan bir Antlaşma üzerinde görüş birliğine varılmış ve 3 Aralık 2007 tarihinde Lizbon Antlaşması (Reform Antlaşması) imzalanmıştır.

Üye ülkelerden 14'ünün onay verdiği, Fransa ve Hollanda'da düzenlenen referandumlarda reddedilen Avrupa Anayasasının boşluğunu doldurmak ve kurumsal bir krizi önlemek amacıyla hazırlanan Lizbon Antlaşması, Lizbon'daki Jeronimos Manastırında toplanan 27 üye ülkenin liderlerinin katılımı ile imzalanmıştır. Reform Antlaşması özellikle şekil, söylem ve tanımlama bakımlarından Anayasal Antlaşmadan önemli farklılıklar içermektedir. Adında ve içeriğinde 'Anayasa' kelimesini barındırmayan Antlaşma, kendinden önceki kurucu antlaşmaları da ortadan kaldırmamaktadır. Bu yönü ile bir 'tadil antlaşması' şeklinde düzenlenmiştir.

Avrupa değerlerine bağlı, daha demokratik, şeffaf, uluslararası konjonktürde etkili bir aktör olma hedeflerini barındıran Lizbon Antlaşması, Maastricht Antlaşması ile kurulan 3 sütunlu yapıyı ortadan kaldırmıştır. Avrupa Parlamentosunun yetkileri arttırılmış, karar alma süreçleri sadeleştirilmiş ve nitelikli oy temel yöntem haline getirilmiştir. Ortak Dış ve

Güvenlik Politikası alanında ise kararların oybirliği ile alınması kabul edilmiştir. Antlaşma ile Avrupa Konseyi Başkanlığı ve Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi adı ile iki yeni makam da ihdas edilmiştir. Ayrıca, AB'nin hukuk kişiliği de kabul edilmiştir. Avrupa Parlamentosunun karar alma sürecindeki rolünün güçlendirilmesi, ulusal parlamentolar ile AB kurumlarını yakınlaştırılması sayesinde hem AB'nin demokratikleştirilmesi hem de kamuoyunun desteğinin alınması hedeflenmiştir.

Antlaşma ile Komisyonun üye sayısı azaltılmıştır. Bu kapsamda Komisyon üyelerinin sayısı üye devlet sayısının üçte ikisi düzeyinde olacak, bir devlet 3 komisyon döneminin ancak ikisinde temsil edilebilecektir. Uygulama ise 2014-2019 döneminde olacaktır. Parlatentonun üye sayısı da 750 ile sınırlandırılmış ve üye devletlerin parlamenter sayıları en az 6 ve en çok 96 olarak belirlenmiştir. Bakanlar Konseyinde üye devletlere verilen oy katsayıları da lağvedilmiştir. Yeni düzenleme ile Bakanlar Konseyinde karar alma çifte çoğunluk esasına dayandırılmıştır. Nitelikli çoğunluk sistemi ile karar alınabilmesi için üye sayısının yüzde 55'inin olumlu oyu ve bunların temsil ettikleri nüfusun toplam AB nüfusunun asgari yüzde 65'i düzeyinde olması kuralı getirilmiştir. Bu sistemin 2014 veya 2017 yılından itibaren uygulamaya girmesi beklenmektedir.¹³⁰ Bu uygulama AB'nin nüfus açısından kalabalık büyük devletlerinin üçünün ya da küçük devletlerin birleşerek kararları veto etmesinin önüne geçilmesine yönelik bir adımdır.

Lizbon Antlaşmasında özellikle 'anayasa' teriminin kullanımından kaçınılması, ulusal egemenlik kaybindan çekinen, AB'nin giderek federasyona dönüşme ihtimalinden kaygı duyan gruba yönelik bir yaklaşımdır. Bu sayede Antlaşmanın üye devletlerdeki onay sürecinin tıkanması engellenmek istenmiştir. Lizbon Antlaşmasında, Anayasal Antlaşmadaki AB'nin bayrağına ve marşına atıfta bulunan maddeler de yer almamış, AB'nin siyasi niteliğini vurgulamaktan kaçınılmıştır. Zira bu unsurlar kimilerine göre süper devleti çağrıştırmakta ve endişe yaratmaktaydı.

Avrupa Anayasası, AB'nin artan üye sayısı ile daha kolay karar alınmasını amaçlıyordu ve Fransa ve Hollanda'da reddi AB'ye ilk ciddi krizi yaşatmıştı. Lizbon Antlaşması ile, belgeyi Anayasadan Antlaşmaya çevirerek yumuşatılmış bir görüntü vermeye çalışılmıştır. Diğer yandan, halkoylamaları kaldırılarak, engel teşkil eden

¹³⁰ 'Treaty of Lisbon', 13 December 2007, Official Journal, C 306 V 50, 17 December 2007.

demokratik süreçten vazgeçilmiş, doğrudan parlamentolardan geçirilme kararı alınmıştır. Sadece ulusal Anayasası gereği İrlanda Antlaşmayı oylamaya sunacaktı. Kısaca, İrlanda'nın reddine kadar artık bir sorun kalmadığı düşünülmüş fakat İrlanda'da referanduma sunulan Lizbon Antlaşması'nın yüzde 53,4 ile reddi ile AB bir kez daha kriz noktasına gelmiştir.

İrlanda halkı Nice Antlaşmasını da 2001 yılında yapılan halk oylaması ile reddederek küçük bir krize neden olmuş, 2002 yılında ikinci bir oylama ile Antlaşmayı kabul etmiştir. İrlandalıların bu kez de Lizbon Antlaşmasını reddi AB genelinde tartışmaları beraberinde getirmiş ve özellikle büyük devletlerden tepki çekmiştir. Antlaşmanın reddinde İrlanda halkının; egemenlik ve askeri tarafsızlığın korunması, ulusal siyasetçilerine olan güvensizlik, vergi düzenlemeleri, Avrupa Komisyonunda her üye ülkenin bir temsilci bulundurması uygulamasının terk edilmesi ile İrlanda'nın Komisyonda üye bulundurma hakkını ve AB karar alma mekanizmasında nüfuzunu yitireceğine dair kuşkuları etkili olmuştur. Lizbon Antlaşması içeriğinin ve AB açısından gerekliliğinin halk tarafından anlaşılma düzeyi de önemli bir noktadır. Zira 'hayır' oyu kullananların çoğu; sebep olarak Antlaşmanın içeriğine dair yeterli bilgiye sahip olmamasını göstermiştir.¹³¹

Genişleyen AB'yi daha etkili hale getirmeyi amaçlayan bir dizi kurumsal değişiklik içeren Lizbon Antlaşmasının karşıtları bunu ulusal egemenlikleri zayıflatmayı hedef alan planın bir parçası olarak görmüşlerdir. Bu kapsamda halklardaki içeriğe dair bilinç düzeyinin düşük olması da halkın olumsuz yönlendirmelere karşı daha savunmasız olması sonucunu doğurarak süreci bloke etmiştir. Anayasal Antlaşma ve Lizbon Antlaşması ardından gelişen referandum süreçlerinin geneline baktığımızda, AB'nin Birlik olarak mevcudiyetinin devamı ve önümüzdeki dönemde yeni fırsat ve tehditler ile baş edebilme kapasitesi açısından yapılması gereken değişikliklerin neler olduğu, bu kapsamda yeni bir Antlaşmaya neden ihtiyaç duyulduğu kamuoyuna daha anlaşılır şekilde anlatılmıyordu. AB siyasetçileri ve sivil toplum kuruluşlarının daha etkili olması beklenen bu süreçte söz konusu etkileşim sağlanamamıştır.

Anayasa Antlaşmasının ardından ikinci bir plan olarak oluşturulan Lizbon Antlaşmasının İrlanda'da reddi onay sürecini sekteye uğratmıştır. Yaklaşık 1 sene boyunca İrlanda Hükümeti ile yürütülen müzakereler ve tanınan imtiyazlar sonucunda İrlanda

¹³¹ Eurobarometer- Lisbon Treaty Post-Referendum Survey Ireland 2009-Analytical Report, October 2009, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_284_en.pdf, (25.01.2012).

Hükümeti Antlaşmayı ikinci kez referanduma götürmeye ikna olmuştur. 18-19 Haziran 2009 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirvesi’nde, İrlanda’nın 2009 Ekim ayında ikinci bir referanduma gitmesi kararı alınmıştır. Zirve sonuç bildirgesinde kurumsal meseleler, ekonomik ve sosyal durum, iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma, yasadışı göç, dış ilişkiler olmak üzere 5 ana başlık yer almıştır.¹³² Finansal kriz ve Avrupa Komisyonu Başkanlığına atanacak kişi üzerindeki tartışmaların yanı sıra Zirvede, Lizbon Antlaşmasının geleceği ve Antlaşmayı reddeden İrlanda halkına tanınacak imtiyazlar en önemli konu olmuştur.

AB liderleri Brüksel zirvesinde Lizbon Antlaşmasını 2008 yılında reddeden İrlanda’nın tekrar referanduma giderek Antlaşmayı kabulünün yolunu açacak bir uzlaşmaya varmışlardır. İrlanda zirvede, Lizbon Antlaşmasının askeri tarafsızlık, vergilendirme gibi çekincesi olduğu alanlarda yasal bağlayıcılığı olan güvenceler elde etmiştir. Zirvede Lizbon Antlaşması metninde esaslı bir değişiklik yaratmayan bir karar ile İrlanda halkının talepleri kayıt altına alınmış, yaşama hakkı, aile ve eğitim, vergi politikası, askeri tarafsızlık konularında yetkilerin Brüksel’e devredilmemesi konusunda güvenceler verilmiştir. Ayrıca Lizbon Antlaşması yürürlüğe girdikten sonra komisyonda görev yapacak komiserlerin sayısında bir azalma olmayacağı açıklanmıştır.¹³³

2 Ekim 2009 tarihinde İrlanda’da yapılan ikinci referandumda Antlaşma %61.13 evet oyu ile kabul edilmiş ve Lizbon Antlaşması 1 Aralık 2009 tarihi itibari ile yürürlüğe girmiştir. İrlanda halkının kabulünde, yürütülen etkili ikna politikaları, Avrupa halkının baskısı, mevcut ekonomik kriz etkili olmuştur. İrlanda’nın kabulü ile mevcut kriz aşılmış gibi görünse de yaşanan sıkıntılı süreç; referandumun siyaseten hem en demokratik hem de en tehlikeli sistem olduğunun altını çizmiştir. 4 milyonluk ülkenin yaklaşık 502 milyonluk AB’nin geleceğini, kaderini tayin edebilmesi mümkün görünmüştür. İrlandalılar belli gelişmişlik düzeyini sergileyen Avusturya ve İsveç gibi ülkelerde de zaman zaman tartışıldığı üzere AB’ye daha fazla bağlanmanın kendilerine yarardan ziyade ek külfet getireceğini de düşünmüşlerdir. İrlanda’nın reddi kapsamında, İrlanda yöneticileri ve halkının bir yandan bu bizim kararımızdır derken diğer taraftan da diğer AB ülkelerini durdurmak istemiyoruz şeklinde ifade bulan sözleri, makul çözümün Çok Vitesli Avrupa olduğunu bir kez daha göstermiştir.

¹³² Council of The European Union, Brussels European Council 18/19 June 2009, 12225/2/09, REV2, CONCL 2, Presidency Conclusions, 10 July 2009 Brussels, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/108622.pdf, (15.07.2009).

¹³³ Brussels European Council 18/19 June 2009, 12225/2/09, REV2, CONCL 2.

Fransa ve Hollanda referandumları ile başlayan olumsuz süreç İrlanda referandumunu ile tehlikeyi göz ardı edilemeyecek bir noktaya getirmiştir. AB bugün demokratik meşruiyet eksikliği tartışmalarının ötesinde, halkları ile arasındaki mesafeyi kapama çabalarını arttırarak sürdürmek zorundadır. Zira gerçek anlamda bir siyasi birlik oluşturulabilmesi bu krizden çıkışın da anahtarı konumundadır.¹³⁴

Lizbon Antlaşması sürecine Türkiye'nin üyeliği açısından baktığımızda, Antlaşmada nüfusun Avrupa kurumlarında daha önemli hale gelmesi, Türkiye'nin üyelik sürecinde Türkiye karşıtlarınca kullanılabilir. Ancak kabul edilen nitelikli çifte çoğunluk sistemi ile Türkiye'nin kalabalık nüfusu ile karar alma mekanizmasında büyük bir nüfuz elde edeceğine yönelik eleştiriler temelsizleştirilmiştir. Diğer yandan Antlaşmada genişlemenin geleceği için bir öngöründe bulunulmamış olması düşünüldüğünde Türkiye için imtiyazlı ortaklık tartışmaları gündeme gelebilir. Çok Vitesli Avrupa ve güçlendirilmiş işbirliği, Akdeniz Birliği gibi tartışmalar da sürece dahil edilebilir. Türkiye'nin reform sürecindeki istikrarı tartışmaların seyrinde anahtar rol oynayacaktır.

Ancak, Birliğin Türkiye'ye karşı net bir tavır sergileyebilmesi için öncelikle kendi sorunlarını çözmesi gerekmektedir. Bu açıdan özellikle Lizbon Antlaşması ile öngörülen değişikliklerin uygulamaya dökülerek mevcut aksaklıkların ortadan kaldırılması Türkiye'nin de yararına olacaktır. Sorunlarını azaltmış, sağlıklı işleyen bir mekanizmaya sahip AB'ye Türkiye'nin katılımı da kolaylaşacaktır. Türkiye'nin üyelik süreci AB nezdinde daha sağlam bir zeminde tartışılırken, sorunlarını azaltmış bir AB de Türk kamuoyu nezdinde daha cazip hale gelerek desteğini arttırabilecektir. AB'nin Lizbon ile ortaya koyduğu, güçlü bir siyasi Birlik ile global düzeyde etkili bir aktör olmaya yönelik hedefi, Lizbon sonrası süreçte Türkiye'nin üyelik süreci ile bir sınava tabi olacaktır. Özellikle dış politik konularda tek ses elde edebilmeye yönelik sıkıntılar Türkiye tartışmalarında yeniden belirecektir.

Daha demokratik ve etkili bir AB hedefine işaret eden Lizbon Antlaşması, Avrupalılık kimliğinin oluşturulmasına katkı sağlayabilecek marş, bayrak gibi sembollerini dışarıda bırakması, üyelikten ayrılmayı düzenleyen bir maddeyi barındırması ve ODGP alanında alınacak kararlarda oybirliği esasının devam ediyor olması sebebi ile eksik bulunmuştur.

¹³⁴ Baykal, a.g.m.,s.113.

Fakat, Avrupa Parlamentosunun karar alma sürecindeki rolünü güçlendirmesi, ulusal parlamentolar ile AB kurumlarını yakınlaştırması, bu sayede hem AB'nin demokratikleştirilmesinin hem de kamuoyunun desteğinin alınmasının hedeflenmesi bakımından önemli bir adımdır. Atılan adımların kamuoyunun desteğini elde etmesi ve devamlılık arz etmesi bundan sonraki süreçte önem arz etmektedir. Gelecek perspektifinde bakıldığında, krizler mevcut sorunların kalıcı çözümlerine ilişkin ilk adım olabilecekleri gibi derinleşip ileri boyutta zararlara sebep de olabilirler. Mevcut süreç krizlerin üstesinden gelebilmek adına, her şeyden önce Avrupa kamuoyunun gözünde AB'nin geçerliliğinin artırılması gerektiğini göstermiş bulunmaktadır.

Avrupa siyasi geleceğini tartışırken, uzun dönemli uyum ve Birliğe mi yoksa kısa dönemli kişisel çıkarlara doğru mu ilerlemelidir sorusunun yanıtı bulunmalıdır.¹³⁵ Bu kapsamda Birlik ve uyum çabalarında hangi yöne gidileceğine karar verilmelidir. Artan heterojen yapı içerisinde çeşitliliği organize ederek, entegrasyonun dinamiklerini korunmalı, bu sayede genişleme ve derinleşme arasındaki çelişki sorunu da çözüme kavuşturulmalıdır. Birlik geleceğe doğru ilerlerken ne fırsatları kaçırmalı ne de sürecin kendisini tıkamalıdır. Bugün mevcut tartışmaların ötesinde daha etkili bir Avrupa için daha güncel ve ilerici bir vizyon oluşturulmalıdır. Devam eden genişleme süreci de AB'nin elde etmek istediği uluslararası güç ile birlikte değerlendirmeye alınmalıdır.

Batı Balkanlar, İzlanda ve Türkiye'yi kapsayan genişleme perspektifi AB'nin gücünü arttıracaktır. Farklı kültürler arasında uzlaşmayı sağlayabilen AB, dış ilişkilerinde de başarıya ulaşabilecektir. AB'nin gelecek perspektifinin oluşumunda, mevcut sorunlar ve çözümlerinin olduğu kadar, devam eden genişleme süreci ve özellikle Türkiye gibi büyük bir ülkenin katılımı özel bir önem arz etmektedir. Türkiye'nin tam üyeliğinin ardından AB'ye yapacağı katkılar detayları ile incelendikçe bu kapsamda karşılıklı ilişkilerin seyrine de ışık tutulabilecektir.

¹³⁵ Youri Devuyst, **The European Union Transformed: Community Method and Institutional Evolution from the Schuman Plan to the Constitution for Europe**, European Policy No:27, P.I.E Peter Lang Pres, Brüksel 2005, ss.167-172.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEME VE GELECEK PERSPEKTİFİNİN TÜRKİYE'NİN TAM ÜYELİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kapsamlı genişleme süreçlerinin olumlu ve olumsuz etkileri birlikte barındırması, Euro bölgesinin kısır bir döngüye işaret eden krizin içerisine girmesi ve siyasi tartışmaların daha da alevlenmesi ile gelinen nokta AB içerisinde 'esneklik' tartışmalarını çoğaltırken diğer yandan demokrasi açığı tartışmaları kapsamında kurumsal yapının da yenilenmesini sağlamıştır. Mevcut sorunlar ve Lizbon Antlaşması ile yapılan düzenlemelerin ertesinde, AB'nin genişleme perspektifinin en önemli ve kapsamlı başlığını 'Türkiye' oluşturmaktadır. Türkiye, üyeliğinin ardından Birliğe yapacağı katkılar kadar müzakere sürecinde yarattığı etki ve içerik oluşturduğu tartışmaların derinliği ile de büyük önem taşımaktadır. Bu bölümde öncelikle Türkiye'nin tarihsel ve güncel öğelerden beslenen mevcut imajı, kalabalık nüfusu, Müslüman kimliği, ABD ve İngiltere ile yakın ilişkileri kapsamında Avrupa kamuoyunda yarattığı kaygılar incelenecektir. İkinci kısımda Türkiye'nin yükselen bir bölgesel güç olarak üyeliği ile AB'ye; siyasi, demografik, ekonomik, askeri ve enerji arz güvenliği gibi alanlarda katkılar yapabilme potansiyeli analiz edilecek, Türkiye'nin AB üyeliğinin AB açısından taşıdığı stratejik değer vurgulanacaktır.

1. Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihsel Seyri ve Fiili Durum

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Batı tipi devlet sistemini benimseyen Türkiye, İkinci Dünya Savaşından sonra hedefini Batı merkezli uluslararası örgütlerde yer almak olarak belirginleştirmiş ve bu yönde somut adımlar atmıştır. Bu bağlamda ele alabileceğimiz Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin temeli, Avrupa Topluluğu ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Antlaşması'nın kurduğu ortaklık rejimine dayanmaktadır.

Ankara Antlaşması'nın 28. maddesi şöyledir;¹³⁶

'Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran Andlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler.'

¹³⁶ 'Ankara Antlaşması' **Resmi Gazete**, 17.11.1964, S.11858.

Böylelikle Ankara Antlaşması ile inşa edilen ortaklığın nihai amacının Türkiye'nin Birliğe tam üyeliği olduğu somut bir biçimde ifade edilmiş olmaktadır. Ankara Antlaşması ile söz konusu ortaklığın 'hazırlık dönemi', 'geçiş dönemi' ve 'son dönem' olmak üzere 3 dönemden geçerek gerçekleşmesi öngörülmüştür. Türkiye'nin herhangi bir yükümlülüğü olmayan hazırlık dönemi Ankara Antlaşmasının imzalandığı tarihten 1 Ocak 1970 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol'e kadar geçen süreyi kapsamaktadır.

Geçiş döneminde; Türkiye ile AT arasındaki ilişkiler, Ankara Antlaşması'nın yanı sıra 23 Kasım 1970'de imzalanan ve 1 Ocak 1973'de yürürlüğe giren Katma Protokol uyarınca düzenlenmiştir. Katma Protokol ile Ortaklık Antlaşmasının hükümleri daha belirginleşmiştir. Bu dönemde, taraflar arasında Gümrük Birliğinin tamamlanması, sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması öngörülmüştür. Türkiye Topluluktan ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı gümrüklerini 12-22 yıllık dönemde kademeli olarak sıfırlamayı üstlenmiştir.¹³⁷

Ankara Antlaşması ve Katma Protokol'ün uygulanmasında birtakım aksaklıklar yaşanmış, ilişkiler 1980'lerin ikinci yarısına kadar istikrarsız bir seyir izlemiştir. Söz konusu istikrarsızlıkta Türkiye'de 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik ve siyasi krizin, yaşanan iç ve dış gelişmelerin etkisi olmuştur. 12 Eylül 1980'de gerçekleşen askeri darbenin ertesinde AET-Türkiye ilişkileri askıya alınmış, sadece Katma Protokol'ün ticari hükümleri işlemeye devam etmiştir. Türkiye'de 1983 yılında yapılan seçimler ile sivil yönetimin iş başına gelmesinin ardından ilişkiler normal seviyelere ulaşabilmiştir.

Türkiye, nihai amacı yönünde, 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Antlaşması'ndan bağımsız olarak ve bu antlaşmada öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden bir Avrupalı devlet olarak, Roma Antlaşmasının 237.maddesine göre tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.¹³⁸ Türkiye'nin başvurusu hakkında Komisyon görüşü 18 Aralık 1989'da açıklanmıştır. Komisyon görüşünde Türkiye'nin üyeliğe ehil olmakla birlikte ekonomik, siyasal ve sosyal alanda ilerleme kaydetmesi gerekliliği belirtilmiştir. Topluluğun kendi iç

¹³⁷ 'Katma Protokol', **Resmi Gazete**, 29.08.1972, S.14406.

¹³⁸ Karluk, **a.g.e.**,s.224.

bütünleşmesini tamamlamadan yeni bir üye ülkeyi kabul edemeyeceği vurgulanırken, ilişkilerin Ortaklık Antlaşması zemininde geliştirilmesi önerilmiştir.¹³⁹

Bu tarihten sonra Gümrük Birliği'nin öngörüldüğü şekilde 1995 yılında tamamlanabilmesi için adımlar atılmaya başlanmış, 30 Eylül 1991'de Ortaklık Konseyi uzun bir süreden sonra ilk kez toplanmıştır. 5 Mart 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında Gümrük Birliği'nin 1996 başından itibaren tesisi kararı alınmış ve Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996'dan itibaren Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁰ Gümrük Birliği'nin sınai ürünlerde tamamlanmasını izleyen süreçte 'son dönem' e geçilmiştir. Bu dönemde Türkiye ile Topluluk arasında, mevzuat uyumu sağlanması, sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımı adına somut adımlar atılması, dış ticaret politikalarının uyumlu hale getirilmesi planlanmıştır.

Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler Gümrük Birliği'nin kurulmasından ivme kazanmıştır. Türkiye'nin AB'ye tam üye olma yönündeki nihai hedef ve çabaları Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Gümrük Birliği Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefinde önemli bir kilometre taşı olarak algılansa da, 16 Temmuz 1997'de AB'nin gelecek perspektifinin ortaya koyulduğu 'Gündem 2000' Raporunda Türkiye genişleme kapsamına alınmamıştır.¹⁴¹

Rapor, 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da toplanan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi kararlarını etkilemiş, Türkiye'nin beklentilerinin büyük bir kısmı gerçekleşmemiştir. Zirvede, 'Gündem 2000 Raporu' esas alınarak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri aday ilan edilirken Türkiye dışlanmıştır. Zirvede Türkiye'nin AB üyeliğine ehil olduğu belirtilmiş ve Türkiye'yi her alanda AB'ye yakınlaştıran bir strateji önerilmiştir. Söz konusu strateji; Ankara Antlaşması'nın sağladığı imkanların geliştirilmesi, Gümrük Birliğinin derinleştirilmesi, mali işbirliğinin uygulanması, mevzuatın yakınlaştırılması, çeşitli program ve ajansalara katılım sağlanması gibi başlıkları

¹³⁹ 'Commission Opinion on Turkey's Request for Accession to the Community' SEC (89) 2290 final/2, Brussels, 20 December 1989.

¹⁴⁰ Decision No 1/95 of the EC-Turkey Association Council of 22 December 1995 on implementing the final phase of the Customs Union, **Official Journal**, L 035, 13/02/1996.

¹⁴¹ Agenda 2000: for a Stronger and Wider Union, http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/160001_en.htm, (02.02.2012).

içermiştir.¹⁴² Zirve kararları sonrasında Türkiye, üyelik başvurusunu geri çekmemiş, ancak AB ile siyasi diyalogunu askıya almıştır. AB ile Türkiye arasındaki Gümrük Birliği uygulamaları devam ettirilmiştir.

Türkiye'nin Lüksemburg Zirvesi kararlarına gösterdiği tepki sonrası, 4 Mart 1998 tarihinde Komisyon 'Türkiye için Avrupa Stratejisi' başlıklı bir bildiri yayımlamıştır. İlişkilerin derinleştirilmesi önerilerini içeren bildiri ile Komisyon Türkiye'nin adaylığa hazırlanması sürecine olan bağlılığını belirtmiştir.¹⁴³ 15-16 Haziran 1998 tarihlerinde Cardiff Zirvesinde Komisyonun aday ülkeler için her yıl hazırladığı ilerleme raporlarının Türkiye için de hazırlanacağı kararı alınmıştır.¹⁴⁴ Komisyon, Türkiye için ilk ilerleme raporunu 4 Kasım 1998 tarihinde yayımlamıştır.¹⁴⁵ 1999 yılında ilişkiler normal seyrine dönme işaretleri vermeye başlamış, Ağustos ayında Türkiye'de yaşanan deprem felaketi Türkiye'nin Yunanistan ve AB ile ilişkilerine etki ederek ilişkilerin normalleşme sürecini hızlandırmıştır. 10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde Türkiye'ye adaylık önerisi yapılmış ve zirve sonuç bildirgesinde Türkiye'nin 'diğer aday ülkeler ile eşit temelde genişleme sürecine dahil edildiği' ifade edilmiş, Türkiye aday ülke ilan edilmiştir.¹⁴⁶

Zirvenin ardından diğer aday ülkeler ile eşit temelde genişleme sürecine dahil olan Türkiye için de ilerleme raporları hazırlanmış ve süreç, 8 Kasım 2000'de açıklanan Katılım Ortaklığı Belgesi, ve Türkiye tarafından hazırlanan Ulusal Program'ın 24 Mart 2001'de kabulü ile devam etmiştir. Türkiye yükümlülüklerini hızla yerine getirmeye başlamış ve Kopenhag siyasi kriterlerine uyum adına birçok yasada değişiklik yapmıştır. Şubat 2002 – Temmuz 2004 tarihleri arasında AB siyasi kriterlerini karşılama amacına yönelik olarak sekiz uyum paketi hayata geçirilmiştir.¹⁴⁷ Türkiye'nin performansı karşısında AB tarafı somut bir adım atarak, 17 Aralık 2004 Brüksel Avrupa Konseyi Zirvesi'nde, Türkiye'nin Kopenhag

¹⁴² Presidency Conclusions- Luxembourg, 12-13 December 1997,

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/032a0008.htm, (02.02.2012).

¹⁴³ COM(1998) 124 final, Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council, 'European Strategy for Turkey The Commission's Initial Operational Proposals', Brussels, 04.03.1998, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1998:0124:FIN:EN:PDF>, (03.02.2012).

¹⁴⁴ Cardiff European Council, 15-16 June 1998, Presidency Conclusion,

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/54315.pdf, (03.02.2012).

¹⁴⁵ Regular Report From the Commission on Turkey's Progress Towards Accession,

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/turkey_en.pdf, (03.02.2012).

¹⁴⁶ Helsinki European Council, Presidency Conclusions, 10-11 December 1999,

http://www.europarl.europa.eu/summits/hell1_en.htm, (03.02.2012).

¹⁴⁷ **Avrupa Birliği Sürecinde Uyum Yasaları**, Kanun Metinleri Dizisi Özel Sayı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004.

siyasi kriterlerini tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasını sağlayacak ölçüde yerine getirdiğini belirtmiş ve Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlaması kararını almıştır.¹⁴⁸

Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanlarının 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesinde aldığı karar doğrultusunda, 3 Ekim 2005 tarihli Katılım Konferansı ile Türkiye AB'ye katılım müzakerelerine resmen başlamıştır. Yürütülecek müzakerelerin esas ve usullerini içeren 'Müzakere Çerçeve Belgesi' de aynı tarihte kabul edilmiştir. Söz konusu belgenin 2. maddesinde 'müzakerelerin ortak hedefi katılımdır' ifadesine yer verilmek suretiyle müzakerelerin nihai hedefinin katılım olduğu tescil edilmiştir. Ancak belgede 'müzakerelerin açık uçlu olması' 'Birliğin hazmetme kapasitesi' gibi olumsuz ifadeler de yer verilmiştir.¹⁴⁹ Türkiye'nin AB müktesebatını kendi iç hukukuna aktarıp etkili bir şekilde uygulamasının sağlanacağı müzakere sürecinin başlaması ile birlikte Türkiye ile AB arasında ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır.

Sonraki süreçte, ilişkilerde 'Kıbrıs Sorunu' ciddi biçimde kendini göstermiştir. Türkiye'nin müzakere sürecine başlarken, Ankara Antlaşmasını AB'nin 10 yeni üyesini de kapsayacak şekilde genişleten Ek Protokol'ü imzalaması gerekmiştir. Ek Protokol'de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nden 'Kıbrıs Cumhuriyeti' olarak bahsedilmiş ve Türkiye'nin belgeyi imzalaması aşamasında GKRY'yi tanıma problemi belirmiştir. Türkiye de söz konusu Protokolü, imzanın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tanınması anlamına gelmeyeceğine dair bir bildiri yayınlamak sureti ile imzalamıştır.¹⁵⁰

Tartışmalı süreç sonrasında belirtilen tarihte herhangi bir değişiklik olmadan Türkiye-AB müzakereleri 3 Ekim 2005'de başlamış ve müzakerelerin ilk aşaması olan tarama süreci 13 Ekim 2006'da tamamlanmıştır. Tarama sürecinin ardından, Kasım 2006 İlerleme Raporunda AB tarafı Türkiye'den Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ek Protokolde yer alan yükümlülüklerini yerine getirmesini, limanlarını Güney Kıbrıs'a açmasını istemiştir. Türkiye sorunun Birleşmiş Milletler (BM) çatısı altında çözümlenmesini öne sürmüş ve gerilim

¹⁴⁸ Brussels European Council, 16-17 December 2004, Presidency Conclusions , Brussels 1 February 2005, 16238/1/04, CONCL 4, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/83201.pdf, (21.10.2011).

¹⁴⁹ Negotiating Framework, Lüksembourg, 3 October 2005, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/st20002_05_tr_framedoc_en.pdf, (21.10.2011).

¹⁵⁰ 'Ek Protokol ve Deklarasyon Metni', <http://www.mfa.gov.tr/ek-protokol-ve-deklarasyon-metni.tr.mfa> , (03.02.2012).

yaşanmıştır. Süreç 11 Aralık 2006 tarihinde AB'nin Kıbrıs olayı sebebiyle Türkiye'nin tam üyelik görüşmelerinde 8 başlıkta müzakerelerin başlatılmamasını öngören Komisyon tavsiye kararını kabul etmesi ile sonuçlanmıştır. Türkiye-AB tam üyelik müzakerelerinde Türkiye'nin Ek Protokoldeki taahhütlerini yerine getirinceye kadar; malların serbest dolaşımı, iş kurma hakkı ve hizmet sunumu serbestisi, mali hizmetler, tarım ve kırsal kalkınma, balıkçılık, taşımacılık politikası, gümrük birliği, dış ilişkiler olmak üzere 8 fasıldaki başlıkların görüşülmesi askıya alınmıştır.¹⁵¹

Bununla birlikte Türkiye'de, adaylığın tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi'nden itibaren, önemli hukuki ve idari reformlar gerçekleştirilmiş, hukuk sistemi güçlendirilmiştir. İnsan hakları, temel özgürlükler, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi, ifade özgürlüğü, kadın erkek eşitliğinin sağlanması konularında adımlar atılmıştır. Anayasa'nın 90.maddesinde yapılan değişiklik ile temel hak ve özgürlükler ile ilgili uluslararası Antlaşmaların ulusal mevzuatın üzerinde olduğu hükme bağlanmıştır. İdam cezasına dair hükümler kaldırılmış, Terörle Mücadele Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Türk Medeni Kanununda değişiklikler yapılmıştır.¹⁵² T.C. Anayasasında Kopenhag kriterleri çerçevesinde çeşitli alanlarda değişiklikler öngören Anayasa değişikliği Paketi 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandum ile kabul edilmiştir.¹⁵³ 2003 yılında mevzuata dair çalışmalar ve uygulamaların takibinden sorumlu olacak Reform İzleme Grubu (RİG) ve iletişim faaliyetleri amacı ile 'AB İletişim Grubu' kurulmuştur. Diğer yandan 2011 yılında Avrupa Birliği Bakanlığı kurularak Türkiye'nin müzakere sürecine olan bağlılığı ayrıca vurgulanmıştır. Türkiye'nin, AB müzakere sürecinde müzakere fasıllarının kapsadığı tüm alanlarda Türkiye'nin standartlarını AB standartlarına uygun hale getirecek uyum çalışmaları 'Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı' çerçevesinde sürdürülmektedir.¹⁵⁴

¹⁵¹ Council of the European Union, Pres Release, 2770th Council Meeting, General Affairs and External Relations, General Affairs, Brussels, 11 December 2006, 16289/06(Presse 352), http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/92122.pdf, (21.10.2011).

¹⁵² 'Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri', T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2007, http://www.abgs.gov.tr/files/ardb/evt/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_uyum_yasa_paketleri.pdf, (19.10.2011).

¹⁵³ T.C.Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı, Anayasa Değişikliklerinin Halkoylaması Sonuç Tutanağı, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/2010Referandum/KesinSonuc/Sonuc.pdf>, , (20.10.2011).

¹⁵⁴ Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=6&l=1>, (20.10.2011).

Katılım müzakerelerinin mevcut durumuna bakarsak; 13 fasıl müzakerelere açılmış bulunmaktadır. ‘Bilim ve Araştırma’ faslı ilk açılan fasıl olup geçici olarak kapatılmıştır.¹⁵⁵ Müzakere sürecinde, gerek bazı üye ülkelerin muhalefetleri, gerek Ek Protokol’de yaşanan söz konusu gelişmeler nedeniyle çoğu fasıl bloke edilmiş durumdadır. Müzakere sürecinin çoğu kez ikili siyasi ilişkilerden etkilenmesi, AB ile ilgili olmayan konuların süreçte Türkiye’ye engel teşkil eder hale getirilmesi ilerlemenin ivmesini düşürmektedir. Türkiye’nin reform sürecinin İlerleme Raporları kapsamında da görüldüğü şekli ile AB tarafından yeterince takdir edilmediği ya da edilmek istenmediğine dair kamuoyunun motivasyonunu da azaltan olumsuz bir eğilim gelişmiştir. Türkiye ve AB arasında yaşanan siyasi kapsamlı gerilimler ve AB içerisindeki Birliğe dair sorunların ertesinde gelinen noktada Türkiye ile müzakereler hukuken değilse bile fiilen durma noktasına gelmiştir.

2011 yılı ilerleme raporunda, Türkiye’nin ekonomik performansı olumlu bir değerlendirmeye tabi tutulmuş, müzakere sürecine bağlılığı vurgulanmış olsa da azınlık hakları, ifade özgürlüğü gibi başlıklarda sınırlı ilerleme kaydedildiği ve kısıtlayıcı uygulamaların devam ettiği belirtilmiştir. Son dönemde Türkiye’nin ülke içinde ve dışında yaşadığı sorunlar nedeniyle reform sürecinde yavaşlamalar meydana geldiği ve durumun müzakere süreci açısından olumsuz olduğu nitelendirilse de, gelinen noktada AB’nin Türkiye’yi içine alan bir genişleme gündemi bulunmaktadır. Türkiye’den bu bağlamda reformlara devam etmesi beklenmektedir. Türkiye’nin, dinamik ekonomisi, önemli bölgesel rolü, AB dış politikası ve enerji güvenliğine sağladığı katkı ile AB’nin refah ve güvenliği için anahtar konumda olduğu AB’nin 2011- 2012 Genişleme Strateji Belgesinde açıkça ifade edilmiş, aktif ve inandırıcı katılım sürecinin gerekliliği vurgulanmıştır.¹⁵⁶

Türkiye’nin üyeliğinin AB için stratejik bir adım olacağı AB nezdinde kabul görmektedir. Fakat her iki tarafta sürece ilişkin kuşkular ve önyargılar mevcuttur. İlişkilerin karşılıklı çıkarlar ve uluslararası konjonktürün gerekleri çerçevesinde farklı bir vizyon ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Müzakere sürecinin sivil toplum diyalogu ile desteklenerek sağlam zeminler üzerine inşa edilmesi önem taşımaktadır. Karşılıklı çıkarların vurgulanması ve sürecin kamuoylarına anlaşılır bir şekilde izah edilmelisi diyalogun önemli boyutlarıdır. Türkiye’nin tam üyeliğinin sağlayacağı karşılıklı faydalar konusunda farkındalık arttıkça

¹⁵⁵ Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=65&l=1> , (21.10.2011).

¹⁵⁶ SEC (2011)1201 final. ‘Commission Staff Working Paper Turkey 2011 Progress Report’, Brussels, 12.10.2011, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf, (13.10.2011).

süreç ivme kazanacak, kamuoyunun bakışı ve destek düzeyi değişecektir. Mevcut önyargıların giderilmesi siyasetçilerin çalışma alanını da rahatlatacaktır. Bu kapsamda Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa kamuoyunda yarattığı kaygıların ve AB'ye sağlayacağı katkıların incelenmesi önem arz etmektedir.

2. Avrupa Kamuoyunda Türkiye'nin Üyeliğinin Yarattığı Kaygılar

2.1. Tarihsel Önyargılar ve Türkiye'nin İmaj Sorunu

'İmaj' kavramı; kısa ve uzun vadede bir kişinin, kurumun, objenin veya ülkenin sahip olduğu tüm değerleri ile ilgili simgelerin algılanışını ifade etmektedir. İmaj kavramının temelinde duygu, düşünce ve davranışları etkileyip yönlendirme gücü yer alır. İmaj, somut varlıkların ötesinde ülkelerin de uluslararası konjonktürdeki saygınlık ve prestijinin ön koşuludur. Bir ülkenin uluslararası imajı o ülkenin uluslararası kamuoyunda etkinliğini sağlayan en önemli araçlarından biridir.¹⁵⁷ Gerçeğin tam ifadesi olmayan imaj kavramı, zaman zaman gerçeklikten uzaklaşabilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa kamuoyunda yarattığı kaygılar içerisinde öncelikli olarak incelenmesi gereken nokta; Türkiye'nin imaj sorunudur. Günümüzde Avrupalıların çoğu halen Türkler ve Osmanlılar hakkında genelde korku ya da küçümsemeye dayalı önyargılara sahiptir. Toplumsal bakış açılarının çoğu kez yanıltıcı bilgiler çerçevesinde oluşması ise halklar arası diyalogu olumsuz etkilemekte ve ilişkileri sınırlandırmaktadır.

Türklerin Avrupa ile ilişkileri yaklaşık 1500 sene önce başlamıştır. İlişkilerin ticari bir ilişkiden ziyade doğrudan cephelerde savaş şeklinde başlaması Batılı ülkelerin zihnindeki ve bilinçaltındaki geleneksel Türk imajının da bu kapsamda oluşmasına neden olmuştur. Oluşan bu ilk imaj, günümüze kadar gelen süreçte Batı insanının zihninde yer bulmuştur. İki taraf arasındaki güç dengesinin Türkler lehine olduğu dönemde kilisenin öncülüğünde büyük Haçlı Seferlerinin başlatılması tarihi ilişkilerin temelinde din faktörünün kalıcı yer etmesine sağlamıştır. Haçlı Seferleri ile birlikte Batılıların Müslümanlar ve Türkler hakkındaki tasavvurları derinleşmiş ve artmıştır. Bu dönemde kilise, Avrupa insanını Müslümanlara karşı Haçlı Seferlerine teşvik edebilmek için, Müslümanları zalim, İslamı sapkın bir kaynak, Hz.

¹⁵⁷ Bilgehan Gültekin, 'Türkiye'nin Uluslararası İmajında Yükselen Değerler ve Eğilimler', **İletişim Dergisi**, S.4 (2005), ss.127-128.

Peygamberi de Hz. İsa'nın düşmanı olarak göstermekten çekinmemiştir.¹⁵⁸ Batı ile Türkiye toprakları arasındaki kültürel ve iktisadi ilişkiler de Haçlı Seferleri ile başlamıştır.¹⁵⁹

Bizans ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun, Anadolu'daki zengin Yunan-Latin ve Yahudi-Hıristiyan kültürünün varisi olan Türkiye, Avrupa medeniyetinin beşiklerinden biridir. Avrupa tarihinin parçası olan Osmanlı İmparatorluğu 1856 Kırım Savaşı sonrası Avrupa'nın kaderini tayin eden Avrupa İttifakı'na (European Concert) davet edilmiştir. Türkiye'nin Avrupalı güç olarak kabul görmesi Osmanlıda 19.yüzyıldan itibaren gerçekleşen Batılılaşma hareketleri, Genç Osmanlılar, Jön Türkler ve ardından Cumhuriyet dönemi reformları ile devam eden Batılılaşma süreci ile de örtüşmektedir. Fakat özellikle AB üyeliği kapsamında temel tartışma konularından biri haline gelen, Türkiye'nin bir Avrupa ülkesi olup olmadığı sorusunun yanıtı; coğrafya, kültür, tarih, Türkiye'nin kendi seçimleri ve diğer Avrupalı ülkelerin Türkiye'yi kabullenme düzeyleri gibi pek çok etkene bağlıdır.¹⁶⁰ Türkiye'nin tarihsel ve kültürel öğeler kadar günümüz algılamaları ile de oluşmuş imajı ise kamuoyları nezdinde Türkiye'nin Avrupalılığı sorusuna verilen cevapların ana noktalarından birini teşkil etmektedir.

Türkiye, Hıristiyan Batı Avrupa'nın kendisi ve geçmişiyle hesaplaşmasının kırılma noktasında bulunmaktadır.¹⁶¹ Geçtiğimiz yüzyıllardan kalma önyargıların, bakış açılarının 21. yüzyılda da sürmekte oluşu, Batının bilinçaltının ve tarihsel öğelerinin toplumlararası diyaloga verdiği zarar kapsamında incelenmesini gerektirmektedir. Avrupa'daki Türk imajı tanımlanırken, Avrupalıların algılamaları, kültürel ve siyasi tarih içerisinde ele alınmalıdır. Zira kalıplaşmış önyargıların çoğu tarihsel süreç içerisinde meydana gelmiş bulunmaktadır. Bu kapsamda, 19. yüzyıla damgasını vuran 'Türk Sorunu' kavramı AB ülkelerini bugün hala zaman zaman meşgul etmektedir. Bu sorunların derinine baktığımızda ise, Türklere, Osmanlılara ve Müslümanlara ilişkin pek çok kalıplaşmış önyargılar, bu yargılarla yapılan tanımlamalar ve imaj eksiklikleri karşımıza çıkmaktadır.

¹⁵⁸ Osman Özsoy, **Türkiye'nin İmaj Sorunu-2000'li Yılların Eşiğinde Yeni Vizyon Arayışları**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, ss.16-28.

¹⁵⁹ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 151.

¹⁶⁰ Report of the Independent Commission on Turkey; 'Turkey in Europe:More than a Promise?',September 2004.

¹⁶¹ Reha Bilge, **Siyah-Beyaz Arasında Türkiye ve Avrupa**, Evrim Yayınevi, 2001,İstanbul, s.95.

‘Türk Sorunu’ çerçevesinde farklı dine ve kültüre mensup olarak değerlendirilen Türkler, Avrupa’dan çıkarılması gereken bir halk olarak görülmüştür. Bu bakışa göre, Türklerin Avrupa’dan çıkarılması ile sorun çözülecek ve bu durum Asyalı bir halk olan Türklerin kendileri için de yararlı olacaktır.¹⁶² Türklerin Avrupa’dan çıkarılması ve tekrar içeri alınmaması gereken, farklı bir dine ve kültüre sahip bir halk olduğu inancını barındıran temelsiz önyargıların siyasi malzeme haline getirilmesi ise ilişkileri olumsuz etkileyen önemli bir noktadır.

Avrupa’da Osmanlı tabiri zaman içinde ‘Doğu’ kelimesi ile eşanlamı hale gelmiştir. Avrupalılar psikolojik temelleri Atilla’ya, Kûdus’un Türklerin eline geçişine ardından Malazgirt’e daha sonra Çimbi Kalesine çıkılması ile birlikte Müslüman Türklerin Avrupa topraklarına ilk ayak basışına ve İstanbul’un fethine uzanan bir seyirde devam eden Türk ilerleyişinin önüne geçilmesini ve Türklerin geldikleri yere geri döndürülmesini ‘Şark Sorunu’ haline getirmişlerdir.¹⁶³

İstanbul’un 1453’de Türkler tarafından fethedilmesi bir kimlik olarak Batı’nın kendini dünyadan ayırıp Batılılaşmasında önemli bir dönüm noktasıdır. İstanbul’un fethi Avrupa’da Ortaçağ’ı sonlandırmış ve ‘Avrupa’daki Türkiye’ olarak anılacak yeni bir dönemi başlatmıştır.¹⁶⁴ 1453’de İstanbul’un fethi ile tarihte bir dönem kapanıp, diğer bir dönem açılırken, olay Avrupa’da büyük bir şaşkınlık yaratmış ve Türklere karşı ayrıca bir korku geliştirmiştir. Bu korku daha sonra semboller haline gelen Mohaç, Petrovaradin, Viyana ve Belgrad kuşatmalarıyla daha da güçlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ve Türkler 1863 Viyana yenilgisinden sonra Avrupa’daki barış ve birlik planlarında ‘öteki’ rolünü oynamıştır.¹⁶⁵ ‘Avrupa’nın hasta adamı’ Osmanlı İmparatorluğunun Viyana sınırlarına kadar ilerlemesi ile birlikte, Osmanlı Batı dünyasında kendilerine yöneltilen bir tehdit olarak belirmiştir. Rus Çarı tarafından literatürde yer bulan ‘ hasta adam’ ifadesi, Avrupalıların bilincinde günümüzde dahi yerini muhafaza etmektedir.

¹⁶² A. Tcherep Spiridovitch, **Türksüz Avrupa**, çev.Atilla Ataman, Pınar Yayınları, 2008, İstanbul, ss.96-101.

¹⁶³ Özsoy, **a.g.e.**, ss.46-47.

¹⁶⁴ Gerard Delanty, **Avrupa’nın İcadı-Fikir Kimlik Gerçeklik**, Çev.Hüsamet İnâç, Adres Yayınları, 2.Baskı, Ankara,Ekim 2005, s.57.

¹⁶⁵ Ingmar Karlsson, **Avrupa ve Türkler :Karmaşık Bir İlişki Üzerine Düşünceler**, Çev. Turhan Kayaoğlu, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul, 2007,ss.14-20.

Avrupa kimliği kollektif bir birliktelikten öte dışlama ilkesinden beslenen bir bilinçtir. İstanbul'un fethi sembolik olarak Avrupa kimliği için önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Batı uygarlığının bir ifadesi olarak Avrupa fikri, sömürgecilik çağında Doğu (Orient) ile karşı karşıya gelmesiyle birlikte en kalıcı ifadesini bulmuştur. Avrupa kimliği büyük ölçüde diğer uygarlıklarla karşılaşma sürecinde şekillenmiş, tanımını kendinden değil küresel karşıtlıklar kümesinden almıştır. 'Kendi ile öteki' (*self and other*) ayrımını destekleyen söylemde Avrupa ve Doğu, Avrupa tarafından tanımlanan uygarlığa ait değerler bileşiminde karşıt kutuplar olmuşlardır. Özgürlükçü Batıya karşı Doğu despotik, kötü ve zalim olarak sembolleştirilmiştir. Gerçeklikten uzak bu semboller, Türklerin Hristiyan dünyasındaki eş değerlerine nazaran daha hoşgörülü ve nadiren zorbalığa başvuruyor olmaları hakikatinin çarpıtılması olmuştur.¹⁶⁶ İstanbul'un fethinden sonra Türk-Avrupa çatışmasında Türkler büyük üstünlük elde etmiş, Avrupalılar kapıya dayanan Türk tehlikesi karşısında kendi içlerindeki anlaşmazlıkları en aza indirebilmek ve dış tehlikeleri bertaraf edebilmek amacıyla aralarındaki işbirliğinin güçlendirilmesi için ciddi tekliflerde bulunmaya başlamışlardır.¹⁶⁷

Osmanlı Devletinin 19.yüzyıldan itibaren Avrupa topraklarında gerilemesiyle birlikte Avrupa'daki Türk imajı da değişmeye başlamıştır. Türkler artık askeri gücünü kaybetmiş siyasi ve ekonomik açıdan ayakta durabilmesi için Batıya ihtiyaç duyan bir halk olarak görülmüştür. Kırım savaşı ile birlikte yıkılan vahşi fakat güçlü Türk imajının yerini Piyer Loti'nin romanlarında çizgiyi, iyi kalpli fakat saf Türk imajı almıştır.¹⁶⁸ Bu sayede Türk imajına ait semboller Batı edebiyatı kanalı ile de pekiştirilmiştir. Türk tehlikesinin geçtiğine karar verilmesinin ardından edebiyatın yanı sıra Avrupa tiyatro ve operalarında Türk kavramı, yanlış tarihsel veriler ile piyeslere içerik oluşturmaya başlamıştır. Bu durum imaj karşısında duyulan korkuyu azaltmış ve Avrupa halkında üstünlük duygusunun oluşumuna zemin hazırlamıştır. Batı'nın Osmanlıyı tanımlama çabası beraberinde, İslam ve Türk kavramının yan yana kullanımını da beraberinde getirmiştir.

Avrupa tarihinde önemli bir yere sahip olan Türkler, Osmanlı Devletinin Avrupa'nın Viyana'ya kadar olan topraklarını yüzyıllarca yönetmesi ile Avrupa topraklarına dahil olmuşlar ve Türk kültürü ile Avrupalı kültürler arasında yakın temas hep canlı kalmıştır.

¹⁶⁶ Delanty, **a.g.e.**, ss.121-126.

¹⁶⁷ Özsoy, **a.g.e.**, ss.17-18.

¹⁶⁸ Özsoy, **a.g.e.**, s.34.

Türkiye Türkleri bu yakın tarihi temas nedeniyle, diğer Müslüman kültürler ve Asya Türkleri kadar Avrupa kültürüne uzak kalmamışlardır. 18.yüzyılda başlayan Batılılaşma hareketi de Türk toplumuna Avrupalı kültürler ile iletişim kurma imkanı sağlamıştır.¹⁶⁹

Avrupa kamuoyunda olumsuz Osmanlı ve Türk imajı yarataran, tehdit algısı oluşturan Haçlı Seferleri, İstanbul'un fethi ve 2. Viyana kuşatması gibi tarihsel gelişmelerin ötesinde yakın geçmişte ve içinde bulunduğumuz dönemde de olumsuz imajın pekiştirilmeye çalışıldığı örnekler mevcuttur. Alan Parker tarafından yönetilen, senaryosu Oliver Stone tarafından yazılmış ve yıllarca Türk imajı üzerine tartışılmış, Gece Yarısı Ekspresi (*Midnight Express*) isimli film bu kapsamda önemli ve klasikleşen bir örnektir. Film Türkiye'ye kaçak yollarla uyuşturucu sokmaktan 30 yıl hapse mahkum edilen bir Amerikalı ile yapılan röportaja dayanmaktadır. 1978 yapımı film Türkiye'deki hapishane koşullarının ve insan hakları durumunun tartışılmasına yol açarak çoğu Avrupalının zihninde Türkiye hakkında yanlış bir imaj oluşmasında büyük etken olmuştur.

Filmin senaristi daha sonra Türkiye'den özür dilemiş ve senaryoyu aşırı dramatize ettiğini itiraf etmiş¹⁷⁰ olsa da yaratmış olduğu etki uzun süre etkisini sürdürmüştür. Pek çok Avrupalının bilinçaltındaki olumsuz Türk imajı geçmişte olduğu gibi bugün de karşımıza çıkmakta ve gelecekte de çıkacaktır. Günümüzde vizyon gerektiren önemli konularda dahi, Türkiye karşıtı lobilerin duygusal ve kışkırtıcı faaliyetleri söz konusudur. Bu durum Türkiye ve Avrupa halkında kamuoyu desteğini düşürmektedir.

Sözde Ermeni soykırımı iddiaları ve Ermeni diasporasının uluslararası alanda yürüttüğü Türkiye aleyhtar çalışmaları, günümüz kamuoyunun Türkiye imajına olumsuz etki yapan bir diğer etmendirdir. Öte yandan Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve kültürel alandaki ilerlemeleri, başarılı ve etkili dış politika girişimleri, sanat ve spor dallarındaki başarıları olumlu imajın pekişmesini sağlayan etmenlerdir.

¹⁶⁹ Özkan Açıkgöz , 'Avrupa Birliği'nde Kültürel Entegrasyon ve Türkiye'nin Durumu', **TASAM Stratejik Öngörü Dergisi**, Yıl:1 Sayı:1 (Mayıs 2004), ss.54-70.

¹⁷⁰ Helena Smith, 'Stone Sorry for Midnight Express', **The Guardian**, 16 Aralık 2004.

Türkiye'nin üyeliğine dair Avrupa toplumunda, çoğunlukla bilgi eksikliğinden, tarihi ve kültürel olaylardan beslenen olumsuz yargılar mevcuttur.¹⁷¹ Tarihsel bakışın ötesinde Avrupa'da kalabalık bir nüfusu temsil eden yerleşik Türk göçmenler ise günümüz algılamalarının büyük bölümünü oluşturmaktadır. Avrupa kamuoyunda tarihsel arka plana sahip önyargılar ile günümüz sorunlarının karışımından doğan olumsuz bir yaklaşım vardır. Avusturya örneğine baktığımızda, Viyana seferleri ile oluşan Türk korkusu ve mevcut göçmenlerin entegrasyon sıkıntıları ile beslenen sorunların birleşimiyle oluşmuş olumsuz Türk imajı, Avusturya'da Türkiye'nin AB üyeliğine karşı bir duruş yaratmaktadır.

AB kamuoyunun %59 gibi önemli çoğunluğu, AB'ye aday ve potansiyel aday ülkeler arasında en büyük karşıtlığı Türkiye'ye karşı göstermektedir.¹⁷² AB kamuoyunun genişleme ve Türkiye'nin üyeliği hakkındaki bilinç düzeyi ise önemli bir noktadır. 'Türkiye, AB'nin belirlediği tüm kriterleri yerine getirirse üyeliğini destekler misiniz?' sorusuna, %48 'Karşyım' cevabını veren AB kamuoyunun %47'lik çoğunluğu 'Genişleme süreci hakkında yeterli bilgiye sahip misiniz?' sorusuna ise 'Yeterince değil' cevabını vermektedir.¹⁷³ Durum çoğu Avrupalının fikirlerinin geçerli bir temelden yoksun olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Bu kapsamda geleceğin ve sağlam ilişkilerin temini adına kamuoyunun bilinç düzeyinin artırılması en önemli konudur. Kamu diplomasisi ve sivil toplum diyalogu ilişkilerdeki mevcut tıkanıklığı giderebilecek tek yoldur.

Günümüz dünya konjonktüründe 'bir ulusa mensup birey' kavramından, uluslararası hukukun süjesi olan birey' kavramına geçiş yaşanmaktadır. Bireyler, gruplar ve sivil toplum örgütleri değişik devletler ile güçlü ya da zayıf birçok bağ kurmaktadır.¹⁷⁴ Uluslararası düzeyde ilişkilerini sürdüren bireylerin iletişim, diyalog seviyesi ve bu iletişimin niteliği ülkeler arası ilişkileri etkileyen önemli bir etken olarak belirlemektedir. Bugün Türkiye'nin imaj sorunu vardır ve çoğu Avrupalının sahip olduğu Türkiye imajı eksik olarak nitelenebilir. İmaj sorununda tarihi önyargıların etkisi büyük olmakla birlikte, medyanın yanlış

¹⁷¹ Detaylı bilgi için bakınız: Katinka Barysch, 'What Europeans Think About Turkey and Why' Centre For European Reform, (September 2007), http://www.cer.org.uk/pdf/essay_turkey_barysch_25sept07.pdf, (03.02.2009).

¹⁷² European Commission, Standart Eurobarometer 74, Autumn 2010, 'Public Opinion in the European Union' November 2010, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb74/eb74_publ_en.pdf, (20.12.2011).

¹⁷³ European Commission, Special Eurobarometer 255/Wave 65.2-TSN Opinion & Social, 'Attitudes Towards European Union Enlargement', July 2006, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_255_en.pdf, (06.02.2009).

¹⁷⁴ Özkan, a.g.e.,s.34.

yönlendirmesi, Türkiye karşıtı popülist söylemlerin siyasi prim sağlamak amacı ile kullanılması gibi faktörler de sürece etki etmektedir.

Türkiye'nin imaj açığı sorununun diğer bir önemi de Avrupa'daki olumsuz algılamaların Türk kamuoyunda bıraktığı etkidir. Zira mevcut olumsuz imaj Avrupa'nın Türkiye'ye yönelik politikalarını etkilemekte ve bu politikalar nezdinde Türk kamuoyu desteğinin azalmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda mevcut imaj sorunu çift yönlü bir risk taşımaktadır. Söz konusu durum Türkiye kamuoyunda; egemenlik devri, parçalanma asimilasyon v.b. korkular ile birleşmekte ve AB sürecine verilen desteği azaltmaktadır.

Türkiye kamuoyunda AB üyeliği %42 oranında destek görmeye devam etse de, verilen destek de ciddi oranda düşüş görülmektedir. Kamuoyunun %32'si üyeliğin yararlı olmayacağını savunmaktadır. Türk kamuoyunda, AB üyeliğinin Türkiye için yararlı olmayacağını savunanların oranının artmakta oluşu önemli bir noktadır.¹⁷⁵ Türk kamuoyunun %22'si Türkiye'nin AB üyeliği önündeki engelin, 'yabancı düşmanlığı ve Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması' olduğunu düşünmektedir. Kamuoyunun %7'si ise konuya 'AB ülkelerinin isteksizliği' çerçevesinde yaklaşmaktadır.¹⁷⁶

AB tarafından müzakerelerin 'açık uçlu' ('*open ended*') olduğunun hatırlatılması, Türkiye'nin tam üyeliğinin AB'nin hazmetme kapasitesine bağlılığının vurgulanması Türk kamuoyunun olumsuz algısına ve sürecin sorgulanmasına neden olmaktadır. Kamuoyunda AB'ye verilen destek düşmekte ve 'Türkiye'yi kim kaybetti?' ('*Who lost Turkey*') sorusu öne çıkmaktadır.¹⁷⁷ Türkiye'nin birliğe tam üye olmasının söz konusu olamayacağını, tam üyeliğin yerine 'imtiyazlı ortaklık'ın daha uygun olacağını Türkiye karşıtlarınca artan şekilde ifade edilmesi de Türkiye kamuoyunda Türkiye'nin yerinin AB'nin dışında olduğu inancını pekiştirmekte ve AB'ye olan destek ve güvenin azalmasına neden olmaktadır.

Kamu diplomasisi denilen sivil diplomasi ve halklar arası iletişim eksikliği bu noktada kendini göstermektedir. AB'nin gelecekteki genişlemelerinin, üye ve aday ülke toplumları arasında, AB kurumlarının da dahil olacağı, güçlü, derin ve sürekli bir diyalog ile

¹⁷⁵ European Commission, Standart Eurobarometer 74.

¹⁷⁶ Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı-TESEV, 'Türkiye'de Dış Politika Algısı' Dış Politika Programı, Hazırlayanlar Mensur Akgün ve diğerleri, 2011, http://www.tesev.org.tr/UD_OBJS/PDF/DPT/AB/Turkiye_arastirmasi_2010.pdf, (25.12.2011).

¹⁷⁷ Ömer Taşpınar, 'Turkey's Dreams Of Europe', **Current History A Journal of Comtempoary World Affairs**, Vol.106, No.698 (March 2007), ss.128-129.

desteklenmesi gerekmektedir. Bu destek, bilgi eksikliğinin giderilmesine, karşılıklı olarak daha iyi bilgilendirmeye ve vatandaşlar ile farklı kültürleri, siyasi ve ekonomik sistemleri yaklaştırmaya katkıda bulunacaktır. Ayrıca, genişlemenin getireceği fırsatlar ve zorluklar hakkında güçlü bir bilinç oluşmasını sağlayacaktır. Karşılıklı diyalogun giderek artan önemi bugün hem Türkiye hem de AB tarafında teslim edilmektedir. Avrupa Komisyonu'nun 2005 yılında yayımladığı 'Aday Ülkeler ile AB arasında Sivil Toplum Diyalogu Bildirimi'nde belirtildiği üzere diyalog kapsamında sivil toplum kuruluşları faaliyetleri, çeşitli değişim programları, medya alanındaki işbirlikleri sayesinde ilişkiler derinleşmekte, Türkiye topluluk programlarından giderek daha fazla alanda yararlanmaktadır.¹⁷⁸ Türkiye de sürece verdiği önem nezdinde, Avrupa Birliği Bakanlığı himayesinde Türkiye'yi Avrupa Birliğine, Avrupa Birliği'ni de Türkiye'ye çift yönlü anlatmak ve tanıtmak amacı ile 'AB İletişim Stratejisi' geliştirmiştir.¹⁷⁹

Tarihsel ve kültürel farklılıkların ön plana çıkarılması bugün AB'yi tehdit eden zayıf halkalardandır¹⁸⁰ ve milliyetçiliği körükleyerek bütünleşmeye zarar verme riskini barındırmaktadır. Genişlemenin AB'nin stratejik çıkarlarına hizmet ettiğinin kabul gördüğü günümüzde politik söylemli tarihsel önyargıların ön plana çıkarılması AB'nin genişleme sürecine ve bu çerçevede Türkiye'nin üyelik sürecine zarar vermektedir. Avrupa kamuoyu AB'nin geleceğine, tarihsel önyargılar yerine uluslararası sistemin koşulları ve stratejik konular perspektifinde bakmalıdır. Gelişmelere böyle bir perspektiften bakılma oranı arttıkça Türkiye'nin üyeliğine verilen destek düzeyi yükselecektir. Bu kapsamda Türkiye-AB müzakere sürecinin ırksal, etnik, tarihsel ve dini önyargılardan arındırılması gerekmektedir.

Karşılıklı önyargıların giderilmesi ise yalnızca toplumların kaynaşması, tanışması ve kamuoyu iletişiminin kuvvetlendirilmesi ile olacaktır. Türkiye ve AB ilişkilerinin sadece resmi boyutlarda ilerlemesi yetersiz olup, halklar arasında diyalog sıkıntısı yaratarak ihtiyaç duyulan kamusal desteği azaltmaktadır. Bu kapsamda üyelik sürecinin toplumsal tabana indirgenmesi, kamuoylarındaki karşılıklı önyargıların giderilmesi AB ve Türkiye adına stratejik önemdedir.

¹⁷⁸ COM(2005)290.

¹⁷⁹ AB İletişim Stratejisi, <http://www.abgs.gov.tr/abis/index.php?p=4&l=1>, (12.10.2011).

¹⁸⁰ Suat İlhan , **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır :Jeopolitik Yaklaşım** ,Ötüken Yayınları, 3.Baskı, İstanbul 2003, s.32.

2.2. Avrupa'da Mevcut 'Göç' Korkusu ve Türk Göçmenler

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine ilişkin Avrupa kamuoyunda dile getirilen kaygılar içerisinde 'göç' önemli bir başlığı teşkil etmektedir. Çoğu Avrupalı, Türkiye gibi kalabalık nüfuslu bir ülkenin AB'ye tam üye olmasının ardından, birçok Türkün Avrupa'ya göç etmek isteyeceğinden endişe etmektedir. Bu kaygılara kanıt olarak da günümüz Avrupa coğrafyasında yerleşik olarak yaşamlarına devam eden 4 milyon civarı Türk nüfusu gösterilmektedir.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve küreselleşme dünyada büyük oranda göç hareketlerinin oluşumunu sağlarken, 1990'lı yıllarda Avrupa Birliği gündeminde özellikle illegal göç ve mülteciler konusu önemli bir yer teşkil etmeye başlamıştır. Küreselleşmenin göç hareketlerini körüklemesi ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından belirli bölgelerde oluşan politik ve ekonomik istikrarsızlıklar Batılı ülkelerin kontrol altında tutmakta zorlandıkları göç dalgalarıyla karşılaşmalarına neden olmuştur. Güneyden kuzeye doğru bir özellik gösteren göç Batı devletlerinde ve toplumlarında bir güvenlik problemi olarak algılanmış ve bu çerçevede politikalar oluşturulmuştur. Bugün AB ülkelerinin ulusal düzeyde göç hareketlerini kontrol eden mekanizmaları mevcut olsa da, problemin sınırlarla paralellik göstermemesi ve Schengen sistemiyle birlikte sınırların kaldırılması sebebi ile ülkeler bu problemi AB düzeyine çekme gereksinimi duymuşlardır.¹⁸¹

Öncelikle vurgulanması gereken nokta, AB üyelik sürecinde göçün uzun dönemli geçiş süreçleri ile düzenlenebilecek bir konu olmasıdır. Türkiye'nin üyeliği durumunda, AB'nin son genişleme sürecindeki yeni üyeler için de geçerli olan yedi yıllık sistem ile serbest dolaşım konusu bir takım düzenlemelere ve geçiş süreçlerine tabi olacaktır. Serbest dolaşım hakkının tanındığı tarihte hem Türkiye hem de AB günümüzden farklı verilere sahip olacaktır. Bu nedenle göç tartışmalarına daha geniş bir perspektiften bakılması gerekmektedir.

İspanya ve Portekiz'in AB üyelik sürecinde de benzer göç endişeleri yaşanmıştır. Ancak, AB'ye katılımlarının ardından İspanya ve Portekiz'den AB'ye net göç akımı 1980'lerin ikinci yarısında sifıra yakın bir düzeyde olmuştur. Zira üyelik sonrasında yedi yıllık bir geçiş dönemi ile göç sınırlandırılmıştır. Ekonomide durgunluk yaşandığı 1990'ların

¹⁸¹ Gül Arıkan Akdağ, 'AB Kapısında Türkiye ve Göç Politikası', **TASAM Stratejik Öngörü**, (Kış 2004), ss.161-167.

başında sözkonusu sınırlamanın kalkmasından sonra her iki ülkeden göç akımlarında çok düşük bir artış görülmüştür.¹⁸² Beklenenin aksine İspanya, özellikle AB, Kuzey Afrika ve Latin Amerika ülkelerinden yüksek oranda göç alan ülke durumuna gelmiştir.¹⁸³

Türkiye'nin üyeliğinin yaratacağı sonuç da daha çok ters yönde olacaktır. Türkiye'nin üyeliği, AB sınırları içinde yaşayan Türklerin geleceklerini Birliğin bir parçası olan Türkiye'de görerek, ülkelerine geri dönmeyi istemelerine yol açacaktır. Türkiye'nin Birliğe üyeliğine ilişkin en çok dile getirilen kaygılardan biri olan, Türkiye'den AB ülkelerine büyük bir göç akımı olasılığına dair araştırmalar tersi bir tablo ortaya çıkacağını göstermektedir.

Daha zengin ve ekonomik istikrara kavuşmuş bir Türkiye, Orta Doğu, Orta Asya ve ekonomik sorunlar yaşayan Avrupa ülkeleri için göç etmek isteyecekleri önemli bir çekim merkezi olacaktır. Son dönemde AB'nin içinde bulunduğu ekonomik kriz ortamı, Türkiye'ye Avrupa ülkelerinden göçü tetiklemiştir. Türkiye uzun dönemde bölgesinde etkili ve merkez ülke haline gelerek, bir ölçüde Avrupa'ya olan göçü de çeken bir ülke olacaktır. Ancak, Türkiye Avrupa'dan uzaklaştırılmaya çalışılırsa, bu durumun politik, ekonomik ve sosyal sonuçlarıyla birlikte Avrupa'ya göç baskısı çok daha fazla olacaktır.

Türkiye'nin yükselen ekonomik değeri ve AB müktesebatına uyum düzeyi Türkiye'ye dönük göç oranını giderek arttırmaktadır. On binlerce AB vatandaşı halihazırda Türkiye'ye yerleşmiş bulunmaktadır. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın verilerine göre; başta İngilizler, Almanlar ve Yunanlar olmak üzere Türkiye'de gayrimenkul edinen yabancı sayısı ise 124 bin 770 kişiye ulaşmıştır.¹⁸⁴

Ayrıca, Türkiye coğrafi konumu dolayısı ile AB'ye gerçekleşen yasadışı göçlerde transit ülke konumunda yer almakta, yasadışı göç ile mücadele ve çözüm politikaları açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda AB ve Türkiye arasında yasal düzenlemeler ile Türkiye'nin AB'nin güneydoğusunu koruyabilecek olması dikkate değer bir noktadır.

¹⁸² Wim Kok, 'Enlarging the European Union, Achievements and Challenges' Report to the European Commission, 26 March 2003, European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/enlargement_process/past_enlargements/communication_strategy/report_kok_en.pdf , (15.02.2012).

¹⁸³ Instituto Nacional de Estadística, 'Preview of the Municipal Register at 1 January 2011', Press Release, 04 April 2011, http://www.ine.es/en/prensa/np648_en.pdf , (15.02.2012).

¹⁸⁴ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı -Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü -Yabancı İşler Dairesi Başkanlığı, 'Yabancı Gerçek Kişilerin Mülkiyet Edinimleri', <http://www.tkgm.gov.tr/yabancilar/> , (15.02.2012).

Diğer yandan AB’de ‘yaşlanma’ sorunu devam ettikçe, demografik sorunlar yaşayan AB’nin uzun dönemde düşük ücretli işçi ihtiyacı öyle büyük olabilir ki üye ülkeler, demokratik ve müreffeh bir Türkiye’den göçü engellemek bir yana arzular hale dahi gelebilirler.¹⁸⁵ Zira, Avrupa’daki mevcut yaşlanma sorunu kendi demografik niteliğinin dışına saçılarak başta ekonomik olmak üzere bir dizi sorunu tetiklemektedir. Azalan genç nüfus ve artan yaşlılık emeklilik sistemlerine ek yük getirmektedir. 2011 yılında 1.6 olarak açıklanan AB tahmini ekonomik büyüme oranının, 2012 yılında 0.6’ya düşmesi beklenmektedir.¹⁸⁶ Bu çerçevede özellikle işçilerin göç etmesi, göç alan ülkelerde ekonomik kazanımlara yol açacaktır.

Göç tartışmalarının merkezinde ise Avrupa’daki Türkler bulunmaktadır. Avrupa’daki Türklerin tarihine baktığımızda sürecin Türkiye’nin AB ile olan ilişkileri kadar uzun bir geçmişe sahip olduğunu görürüz. Almanya’ya ilk resmi Türk işgücü göçü, Türkiye ile Almanya arasında 31 Ekim 1961’de, imzalanan ve 2011 yılı itibari ile 50. yıldönümü kutlanan “Türk İşgücü Anlaşması”nın imzalanmasıyla başlamıştır. İmzalanan işgücü anlaşmaları ile İkinci Dünya Savaşının ardından kalkınma sürecine giren Almanya’nın işgücü ihtiyacının giderilmesi beklenmiştir. 1973 yılında ise işçi alımı durdurulmuş ve işgücü nakli olarak başlayan göç hareketi günümüzde aile birleşmeleri çerçevesine dönüşmüştür. Böylece göç sürecine yeni bir boyut katılarak sosyal alanlar da gündeme gelmiştir.¹⁸⁷ Avrupa ülkelerinde Yabancılar Yasalarının zorlaştırılması, geri dönüşü teşvike yönelik adımlar atılmasına karşın bugün Avrupa’da sayıları milyonları bulan yoğun bir Türk nüfusu yaşamaktadır.

Söz konusu nüfus, özellikle Almanya’daki Türk göçmenler, siyasi temsil ve vatandaşlık hakları çerçevesinde direniş ve engeller ile karşılaşmasına rağmen, yüksek bir seviyede siyasal katılım ve etkiye sahiptir.¹⁸⁸ Avrupa Türkleri başlarda misafir işçi olarak görülseler de bugün 50 yılın ardından gerek vatandaşlık kazanımları, gerek entegrasyon

¹⁸⁵ Philip H. Gordon ve Ömer Taşpınar, **Türkiye’yi Kazanmak-Türkiye Batı İçin Neden Vazgeçilmez**, Soli Özel’in Sonsözleriyle, Çev. Metin Okur, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 131.

¹⁸⁶ European Commission, Eurostat, Real Gross Domestic Product Growth Rate, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020>, (15.02.2012).

¹⁸⁷ Faruk Şen, Yunus Ulusoy ve Güray Öz, **Avrupa Türkleri: Federal Almanya ve Diğer AB Ülkelerinde Çalışan Türklerin Ekonomik Gücü**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1999, ss.17-18.

¹⁸⁸ Şener Aktürk; ‘The Turkish Minority in German Politics: Trends, Diversification of Representation, and Policy Implications’, **Insight Turkey**, Vol.12, No.1 (2010), ss.65-80.

çalışmaları kapsamında artık Avrupa toplumunun kalıcı bir parçası haline gelmiş bulunmaktadır.

Ancak, Avrupa'daki Türkler kapsamında da göç konusunda beklentilerin aksine gelişen bir tablo oluşmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, Avrupa Türkleri, vatan özlemi, artan işsizlik, düşük ücretler, disiplinli çalışma koşulları, hoşgörüsüzlük ve ahlaki değerlerin aşınması gibi sebepleri öne sürerek, Türkiye'nin tam üye olması durumunda Türkiye'deki Türklere AB ülkelerine göç etmeyi %79 gibi büyük bir oranla tavsiye etmemektedirler. Ayrıca, Türkiye'nin üyeliği durumunda anavatanına geri dönüşü düşünecek olanların oranı Fransa ve Almanya'da %30'dan fazladır.¹⁸⁹

Göç tartışmalarının ötesinde vurgulanması gereken en önemli nokta, Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa'daki Türklerin entegrasyonu bağlamında yapacağı katkılardır. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği, Avrupa güvenliği ve huzurunu sağlayacaktır. Siyasal, dinsel, etnik ve kültürel açıdan tercih edilen uç muhafazakar kimliklerin asıl oluşum nedeni, göçmenlerin maruz kaldıkları yapısal dışlanmışlık halidir.¹⁹⁰ Bugün göçmenler, Birliğin dış sınırlarının Orta Doğu, Akdeniz ve Kuzey Afrika'dan izole edildiği gibi, Avrupa içindeki ev sahibi toplumlardan izole edilmektedirler.¹⁹¹ Mevcut izole edilmişlik duygusu ile perçinlenen entegre olamama hali Avrupalı ülkelerin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir.

Türklerin siyasal ve sosyal entegrasyonu, AB'deki siyasi karar vericiler için, özellikle Almanya, Fransa, Hollanda, Avusturya gibi Türklerin sayıca kalabalık bir kitle oluşturdukları ülkelerde büyük bir görevdir. Entegrasyon için önemli bir engel oluşturan etken, Türklerin dinsel ve kültürel özellikleriyle birlikte kabul edilmediklerini düşünmeleridir. Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin bu nedenlerden dolayı engellenmesi Avrupalı Türklerin entegrasyonu konusunda kaçınılmaz olarak olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Geldikleri ülkenin dışlanması Avrupalı Türklerin, uyumunu zorlaştıran bir etmendir.¹⁹²

¹⁸⁹ Kaya ve Kentel; **a.g.e.**,s.119.

¹⁹⁰ Kaya ve Kentel; **a.g.e.**,s.156.

¹⁹¹ George Joffe; "Europe and Islam Partnership or Peripheral Dependence?" **Geopolitics of EU Enlargement the Fortress Empire**, Warwick Armstrong and James Anderson (eds.),Routledge, UK, 2007,s.103.

¹⁹² Şen ve diğerleri;**a.g.e.**,s.32.

Türkiye'nin eski Viyana büyükelçisi Selim Yenel'in entegrasyon sorunları ile ilgili makalesinde vurguladığı üzere; entegrasyon problemleri kapsamında ne sorunlar tek yönlüdür, ne de çözüm tektir. Birlikte çalışılması gerekmekte ve ne yapılacaksa temelinde diyalog yer almalıdır. Genellemelere gidilmeyerek, yeniliklere açık bir şekilde karşı tarafı dinleme ve karşılıklı saygı ortamı yaratılmalıdır.¹⁹³ Bu kapsamda ev sahibi ülkelerin tavırları, göçmen politikaları ve diyalog süreci önem teşkil etmektedir. Bu sayede göç korkularının ötesine geçilmesinden ziyade halklar için huzur ortamı da yaratılabilecektir.

Zira Avrupa devletlerinin entegrasyon kapsamında istenilen ölçüde başarıya ulaşamaması dönüşümlü etkilerle, Avrupa toplumunda ırkçı eğilimlerin artmasına sebep olmaktadır. İkinci Dünya Savaşından önce anti-semitizm savaş sonrasında anti-komünist eksene oturtulan ırkçılık hareketi, komünizmin çöküşünden sonra da anti-İslamist eksene oturtulmaktadır. 11 Eylül saldırılarının ardından Avrupa'da İslam fobisi artmaya, göçmen sorunu siyasi malzeme olmaya başlamıştır. Irkçı politikaların seçim malzemeleri olması, uzun dönemde AB'nin kendi geleceğini tehdit etmektedir. İslam karşıtlığı bütün Avrupa'da yükselmektedir. Avrupa toplumlarının içlerindeki Müslümanlarla çatışmasının nedenleri arasından Müslümanların Avrupa toplumlarına entegre olmadaki isteksizlikleri ya da başarısızlıkları ön plana çıkarılmaktadır. Bu açıdan Türkiye'nin üyeliği, entegrasyona yapılacak katkı nedeniyle Avrupa'nın kendi iç huzuru açısından da iyi değerlendirilmesi gereken bir süreçtir.

Sonuç olarak Türkiye'nin üyelik sürecinde çoğu zaman olumsuz bir parametre olarak vurgulanan 'göç' başlığı içerisinde bir dizi fırsatı barındırmaktadır. Bu aşamada düşünülmesi gereken, Avrupa'ya söz konusu işçi göçünün yaşandığı dönemin Türkiye şartları ile bugünün şartlarının bir olmadığıdır. Diğer yandan Türkiye'nin temel göstergeleri, üyelik söz konusu olduğunda ülkenin bugüne kıyasla daha da mesafe kaydedeceğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin entegrasyon sürecine yapacağı katkılar ile Avrupa Türkleri, sahip oldukları ekonomik ve siyasi etkileri de düşünüldüğünde Türkiye'nin AB üyelik sürecinde dikkate değer bir güç olarak belirecektir. Türkiye'nin üyeliği ile göçmenlerin entegrasyon sürecinde ilerleme kaydedilecek, dışlanmışlık hissi son bulacaktır. Avrupa'nın kendi geleceğini de tehdit eden, kamuoyunda huzursuzluk yaratan entegrasyon ve yabancı düşmanlığı gibi

¹⁹³ Selim Yenel, 'Integration 2009', **Kurier Tageszeitung**, (05.02.2009).

problemlerin çözümünde de güçlü bir ivme kazanılacaktır. Belirtilen şartlar altında ‘göç’ AB üyeliğinde kaygı unsuru olmaktan öte, ilişkileri güçlendirici bir etken olacaktır.

2.3. Türkiye-AB İlişkilerinde ‘Din’ Faktörü

Büyük oranda Müslüman’ı bünyesinde barındıran AB’de İslam karşıtlığı hızla yükselmektedir. Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını Gözleme Merkezi (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia-EUMC)’nin 2002 Mayıs ayında açıkladığı rapor özellikle 11 Eylül sonrasında AB ülkelerinde “Islamophobia” olarak da bilinen Müslüman karşıtlığının arttığını ifade etmektedir.¹⁹⁴ 11 Eylül saldırıları ve sonrasında, 2004 yılında Madrid, 2005 yılında Londra’da yaşanan terörist saldırılar çoğu kişiye İslam ile terörü özdeşleştirme eğilimlerini artırmıştır. Müslümanlara duyulan olumsuz hisler artmaya başlamış, Danimarka’da yaşanan karikatür olayları ile durum tekrar uluslararası boyutlara taşınmıştır. Nüfusunun büyük oranı Müslüman olan Türkiye’nin AB sürecinde olaylar birbirine kanalize edilmeye başlanmıştır. Türkiye’nin üyeliğinin ‘Hristiyan Avrupa’ imajını sarsacağı tezi, İslam karşıtlarınca sıkça öne çıkarılır olmuş ve tartışmaları alevlendirmiştir.

Türkiye’nin AB tam üyeliği yolundaki girişimleri Avrupalı sekülerlerinin İslamofobik fikirlerini tekrar tetiklemiştir. ¹⁹⁵ Batı dışı dünyanın ve özellikle İslam toplumlarının uluslararası terörizmi yayma merkezi olarak algılanması, Avrupa’nın bir refah adası olarak korunması kaygısı ile birlikte değerlendirildiğinde radikal sağ hareketlerin AB politikalarını etkileme gücü artmıştır.¹⁹⁶ Türkiye’nin üyeliğine olumsuz yaklaşan birçok Avrupalı da bu yaklaşımın sebebi olarak dini faktörleri göstermektedir.¹⁹⁷

AB üyesi ülkelerdeki Müslüman grupların entegrasyon sorunları, İslami terörizm ve kökten dinciliğin yükselişi, özellikle 11 Eylül saldırıları ardından İslam’ı tartışma noktası haline getirmiştir. Samuel Huntington’un ‘Medeniyetler Çatışması’ (*Clash of Civilizations*) tezi İslam karşıtı tartışmalara zemin oluşturmuştur. ‘Terörizm’, ‘Şiddet’ ve ‘İslam’a benzer

¹⁹⁴ European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia-EUMC, ‘Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001, Vienna, May 2002, http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Synthesis-report_en.pdf, (02.02.2012).

¹⁹⁵ Ayhan Kaya; ‘Individualization and Institutionalization of Islam in Europe in the Age of Secularization’, **Insight Turkey**, Vol.12, No:1 (2010), s.60.

¹⁹⁶ Erhan Akdemir; ‘Avrupa’nın Seçim Malzemesi Türkiye’ **Cumhuriyet Strateji**, 23 Ekim 2006,s.12.

¹⁹⁷ Barysch, **ag.m.**,s.4.

anlamlar yüklenilmeye ve beraber kullanılmaya başlanması da terörün dinselleştirilmesine ayrıca zemin hazırlamıştır.

Huntington'un görüşüne göre, uluslararası ilişkiler çok kutuplu bir sistem tarafından belirlenirken, devletlerin politika belirleme süreçleri kültürel faktörler tarafından şekillenmekte ve kendi medeniyetine karşı duran diğer medeniyetlere karşı husumet geliştirmektedir.¹⁹⁸ Samuel Huntington tarafından ilk olarak 1990'lı yıllarda ortaya atılmış olan tez başlarda büyük bir tepki görmüş olmasına karşın giderek geniş kitleler tarafından benimsenmiştir. 11 Eylül, İsrail-Filistin sorunu gibi olayların ortaya çıkmasından sonra, dinsel kültürel farklılıklarının politik çözümsüzlüklere yol açıp açmadığı tartışmasına temel oluşturmuştur. Bu sayede, teröre karşı kurulan "uluslararası birliğin", kültürler ve dinler üstü bir platformda gerçekleşip gerçekleşmeyeceği sorusu ortaya çıkmıştır.

21. yüzyılın bir medeniyetler çatışmasına mahkum olduğunu düşünmek oldukça sığ bir görüş açısı olup, yeni dünya vizyonuna uymamaktadır. Yeni yaklaşımlar bulmak küreselleşen dünyada bir zorunluluktur. Birçok Avrupalı toplumun bilinç altında Türklere dair önyargılar ve 'öteki' algılamaları mevcut olsa da, Avrupa kendini çoğulculuk, insan hakları gibi evrensel değerler ile tanımlamaktadır. Özellikle, farklı değerlerin bir arada, değerler Avrupa'sında barış içinde yaşaması tezi ile bir arada yaşayan Avrupa'nın medeniyetler arasında bir çatışmaya mahkum olduğunu iddia etmek anlamsızdır. Bu bağlamda Türkiye'nin üyeliği AB için sanılanın ötesinde büyük bir fırsat oluşturacaktır.

Bağımsız Türkiye Komisyonu'nun ikinci raporunda belirtildiği üzere, Müslüman dünyadaki en demokratik ve laik ülke olan Türkiye'nin AB'ye sıkıca bağlanması, Türkiye'nin laik ilkelerine de ek korumalar getirecektir.¹⁹⁹ Fakat daha önemlisi, AB üyesi Müslüman bir ülke, AB'nin diğer İslam ülkelerindeki, İslam ile demokrasi ve Batılı değerlerin bir arada olabileceğini göstermeyi hedefleyen 'yumuşak güç' etkisini arttıracaktır.²⁰⁰

¹⁹⁸ Samuel P. Huntington, **Streit um Werte:Wie Kulturen den Fortschritt Prägen**, Europa-Verl., 2002, Hamburg-Wien, s.122.

¹⁹⁹ Second Report of the Independent Commission on Turkey, Turkey in Europe Breaking the Vicious Circle, September 2009, s.37.

²⁰⁰ Neill Nugenta; 'The EU's Response to Turkey's Membership Application: Not Just a Weighing of Costs and Benefits', **Journal of European Integration**, Vol.29, Issue:4, (September 2007), ss.481-502.

Türkiye'nin geleceği Batı ile İslam ilişkilerinde belirleyici olacak, AB üyesi Türkiye AB'ye evrensel misyonunda gerek duyduğu İslam boyutunu katacaktır.²⁰¹ Laik, demokratik, Avrupa değerlerini benimsemiş, Müslüman ülke Türkiye'nin katılımı AB'ye İslam dünyası ile arasında iletişim köprüleri kurabilmesinde önemli katkılar sağlayacaktır. Türkiye; nüfusunun çoğu Müslüman olan ve çoğulcu demokrasi, laiklik, insan hakları adalet, kadın erkek eşitliği gibi kavramları benimseyen tek ülke olup, bu anlamda tek rol modelidir.²⁰² Türkiye, işleyen bir demokrasinin hakim olduğu tek Müslüman devlettir.²⁰³ Laik demokratik devlet ilkesinin mevcut olduğu Türkiye'de İslam faktörü laik düzenin gelişmesine engel teşkil etmemiştir.

Türkiye; Suriye, İran gibi farklı taraflarda duran komşuları dahil neredeyse tüm Müslüman ülkeler ile olan ilişkilerine ayrı ayrı önem vermekte ve ilişkilerini birbirinden ayrı değerlendirebilmektedir. ABD'nin Irak müdahalesi esnasındaki duruşu da Müslüman dünyasında saygınlığının pekişmesine sebep olmuştur. Günümüzde AB, Türkiye'nin üyeliği aracılığı ile İslam dünyası ile bir köprü kurma olanağını yakalamanın ötesinde global düzeyde kültürel bir açılım yapabilecektir.

AB'de çoğu yaşadıkları ülkenin vatandaşlığını elde etmiş milyonlarca Müslüman yaşamaktadır. Avrupa'daki Müslüman nüfusunun, en yüksek tahminlere göre, 2025 itibariyle yaklaşık otuz milyona yükselmesi öngörülmekte ve bu sayı, Türkiye'nin o tarihte seksen milyona ulaşacak nüfusunu kapsamamaktadır. Bu çerçevede AB'yi bir Hristiyan Kulübü olarak nitelendirmek anlamsızdır. Avrupa'da Müslümanlık önemli bir kimlik simgesi haline getirilmiş olmasına karşılık yapılması gerekenler çerçevesinde, 'Avrupa'da Müslümanlık' yerine 'Avrupalı Müslümanlık' anlayışının oluşturulabilmesi gerekmektedir. Türkiye mevcut anlaşmazlığın işbirliğine dönüştürülebilmesi açısından önemli bir konuma sahiptir.²⁰⁴

Türkiye, laik kimliği ile İslami fundamentalizme karşı set oluşturabilecek ve Avrupa'nın çevresinde Kafkaslar, Ortadoğu gibi coğrafyalarda insan hakları temeli üzerine kurulan Avrupa değerlerini aktarabilecek bir ülkedir. Söz konusu stratejik değeri iyi

²⁰¹ Jacques, Attali; **21. yy sözlüğü**, Çev:Kosta Sarioğlu,Güncel Yayıncılık, İstanbul, 1999.

²⁰² İsmail Cem, 'Turkey and Europe:Looking to the Future From a Historical Perspective' **Perceptions**, Vol. V. (June-August. 2000).

²⁰³ Shahram Chubin, 'A Pan-Islamic Movement-Unity or Fragmentation?', Edt By A. Jerichow and J.BAEK Simonsen, **Islam in Changing World**, ss. 30-44.

²⁰⁴ Rehn, **a.g.e.**,ss.163-165.

anlaşmış Türkiye'nin 'imtiyazlı ortaklık' gibi ekonomik temelli birlikteliklerin ötesinde, Avrupa'nın bir parçası haline getirilmesi gerekmektedir.²⁰⁵

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği, dünya kamuoyuna El-Kaide gibi terör örgütlerinin İslam'ı ve Müslümanlar'ı temsil edemeyeceklerini açıkça ortaya koyacak, terörün din ile bağlantılı bir hale getirilmesinin önünü kesecektir. Ayrıca, Müslümanlardaki mağduriyet hissini giderek daha barışçıl araç ve yöntemler alacaktır. Türkiye'nin Batı dünyasının eşit bir üyesi oluşu, Müslümanların Batı ile ilişkilerini Türkiye örneğini izleyerek siyaset, ekonomi ve diğer barışçıl araçlar ile geliştirebileceklerini vurgulayacaktır. Müslümanları radikalleştiren ve marjinal gruplara yönlendiren nedenlerin en belirginini olan mağdur edilmişlik (*victimisation*) hissi zayıflayacaktır. Bu kapsamda süreç, terör probleminin barışçıl yollar ile çözülebilemesi adına da büyük fırsatlar barındırmaktadır.²⁰⁶

Türkiye farklı kültürler ve medeniyetler arasında anlayış ve işbirliği kültürünün geliştirilmesini amaçlayan çabalara da öncülük etmektedir. 11 Eylül olaylarını izleyen dönemde kültürler arası diyalogu teşvik etmek amacıyla Şubat 2002'de ilk kez bir araya gelen AB-İKÖ (İslam Konferansı Örgütü) Ortak Forumuna ev sahipliği yapmıştır. Türkiye'nin eski Dışişleri Bakanı İsmail Cem forumdaki konuşmasında, kültürler arası diyalogun, karşılıklı anlayışa katkı adına ortak sorumluluğun önemini ve farklı kültürlerin birbirini bütünleştirici ve geliştirici olduğunu belirtmiştir.²⁰⁷ Bu ifadeler, medeniyetlerin çatışmasına değil uyumuna ve en önemlisi bunun sağlanabileceğine büyük önem veren Türkiye'nin yaklaşımı açısından dikkate değerdir.

Dışişleri Bakanlığı döneminde önem verdiği temel yaklaşım kültürler arası diyalog olan İsmail Cem, medeniyetler çatışmasına karşı geliştirilebilecek en çarpıcı tezin, Türkiye'nin tam üye olarak AB içinde yer alması olacağını ifade etmiştir. Bu sayede AB'nin din kültürü temeli üzerinde oluşmuş bir yapı olmadığının da gösterilebileceğini ve Fransız-Alman dostluk projesinden dinler arası hoşgörü projesine geçme olanağı doğacağını

²⁰⁵ Faruk Şen, **Euro-Türkler: Avrupa'da Türk Varlığı ve Geleceği**, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.130.

²⁰⁶ Sedat Laçiner ve diğerleri, **Türkiyeli Avrupa: Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Olası Etkileri**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2004, s.42.

²⁰⁷ OIC-EU Joint Forum, **'Civilisation and Harmony: The Political Dimension'** İstanbul-Turkey 12-13 Februar 2002 MFA Turkey, Ankara, October 2002, s. 21.

vurgulamıştır. 11 Eylül'ün ardından 2002 yılında AB ve İKÖ'nün "Medeniyetler Uyumunu" adı altında İstanbul'da buluşması Türkiye'nin konumunu tüm dünyaya göstermiştir.²⁰⁸

Farklı kültürler arasında sağlam bir diyalog uluslararası toplumda temel gereksinimdir. Bu gereksinimi karşılamak adına diğer önemli bir adım 'Medeniyetler İttifakı' girişimidir. Türkiye, Eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından Temmuz 2005'de başlatılan 'Medeniyetler İttifakı' girişiminde İspanya ile birlikte eş temsilcilik yapmaktadır.²⁰⁹

AB Komisyonu'nun genişlemeden sorumlu eski üyesi Ohli Rehn, Türkiye'nin medeniyetler arasında çok daha güçlü bir köprü haline gelebileceğine dikkat çekmektedir.²¹⁰ ABD'nin seçilmesi dünya kamuoyunda büyük etki yapan Devlet Başkanı Barack H. Obama ilk Müslüman ülke ziyaretinde tercihini Türkiye'den yana kullanmış ve bu ziyaret, kendisi daha Türkiye'ye gelmeden Müslüman dünya ile ilişkilerin geliştirilmesine dair başlangıç olarak yorumlanmıştır.²¹¹ Ziyaret Türkiye'nin öneminin uluslararası boyutta altının bir kez daha çizilmesini de sağlamıştır.

AB uluslararası ilişkilerde mevcut etkinliğini destekleyecek stratejik ve diplomatik bir partnere ayrıca İslam dünyasına gönderilecek uzlaşma mesajına ihtiyaç duymaktadır.²¹² Bu gerçeğin yanı sıra olayın diğer boyutu Türkiye'nin reddi ile oluşabilecek tablodur. Türkiye karşıtlarının karşısına anti tezlerle çıkan Avrupalı siyasetçiler, özellikle İngilizler, Türkiye'nin üyeliğinin reddinin AB'nin İslam dünyasına çok ciddi mesajı olacağından endişelidirler.²¹³ Türkiye'nin reddi; bütün Müslüman dünyaya, Avrupalıların İslam ve demokrasinin Türkiye örneğinde gerçeklik bulan birlikteliğine inanmadıkları sinyalini verecektir. Kültürel ve dini nedenlerle Türkiye'nin üyeliğine hayır demek, Avrupa'da yaşayan Müslümanlara verdiği mesajlar da hesaba alındığında iç politikada farklı alanlarda büyük toplumsal sorunların çıkmasına yol açacaktır.²¹⁴ Avrupa Türkiye'yi geri çevirdiğinde, bundan ister istemez

²⁰⁸ Ülger, **Türk Liderlerin AB Vizyonu**, ss.143-144.

²⁰⁹ Medeniyetler İttifakı Birinci Forum toplantısı 15-16 Ocak 2008 tarihinde Madrid'de, ikincisi de 6-7 Nisan 2009 tarihinde Türkiye'de gerçekleştirilmiştir.

²¹⁰ Rehn, **a.g.e.**,s.127.

²¹¹ Tim Shipman, 'Barack Obama Chooses Turkey for His First Presidential Visit to a Muslim Nation' Telegraph 07.03.2009, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/turkey/4953757/Barack-Obama-chooses-Turkey-for-his-first-presidential-visit-to-a-Muslim-nation.html> , (10.03.2009).

²¹² Dominique Moisi; 'Who lost Turkey?'

http://www.dailytimes.com.pk/default.asp?page=2009%5C02%5C21%5Cstory_21-2-2009_pg3_6 (23.02.2009).

²¹³ Tim Bale, **European Politics : A Comparative Introduction**, Palgrave Macmillan Publishing, Newyork, 2005, s.270.

²¹⁴ Karlsonn, **a.g.e.**ss.9-10.

kendisini bir 'Hristiyan Kulübü' olarak tanımladığı sonucu çıkarılacak, bu durum laiklik için büyük bir kayıp olacaktır. Sonrasında ise insanların kendilerini tanımlarken dinsel kimliklerini daha da öne çıkaracakları görülecektir.²¹⁵

Türkiye'nin üyeliği büyük İslam dünyası ile barışçıl iletişimin anahtarı olmasının ötesinde, AB'nin 'Hristiyan Kulübü' tanımlamalarından kurtulmasını da sağlayacaktır. AB üyeliğinde dini faktörlerin engel olarak gösterilmesi yanlışlığı giderilecektir. Kendini demokrasi, özgürlük, insan hakları, hukuk devleti gibi ortak değerler ile tanımlayan AB, Türkiye ile kültürel ve dini farklılıklara saygısını da ispatlama şansı elde edecektir.

Müslüman Avrupalılar günümüzde, Valery Giscard d'Estaing gibi AB'nin Hristiyan özelliklerine vurgu yapan ve onu diğer medeniyetlerin karşısında gösteren açıklamalar nedeniyle kendilerini AB'ye ait hissetmekte zorlanmakta, içinde yaşadıkları devleti ise sadece Hristiyan topluluğun devleti olarak görme eğilimine girmektedirler. Bu yöneliş her iki tarafta da yer alan marjinaler tarafından teşvik edilmektedir. Türkiye'nin üyeliği Avrupalılık kimliğini dinsel paydadan kurtararak entegrasyonu güçlendirecek, Avrupa içindeki milyonlarca Müslümanın dini ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Mevcut hali ile Müslüman vatandaşlarına dini önderlik yapmak ve yol göstermekte zorlanan AB için bu önemli bir noktadır. Bu sayede tehlikeli kişi ve akımların etkisi azaltılırken, Avrupa'nın güvenliğine ve küresel güvenliğe ciddi bir katkı sağlanacaktır.²¹⁶

Asimetrik tehditlerin geliştiği günümüzde, Türkiye'nin reform sürecine süren bağlılığı ve tam üyeliği bu anlamda AB'nin kendi güvenlik ve istikrarı açısından da önemlidir. Türkiye Batı ile İslam dünyası arasında benzersiz bir kesişim noktasıdır. Bu durum BM himayesinde diyalogun geliştirilmesi için Medeniyetler İttifakı girişimi ile de ortaya konulmaktadır. Türkiye'nin kapsamlı demokratik dönüşümü üzerine kurulu AB'ye katılım süreci Ortadoğu'da ve geniş İslam coğrafyasında ilgiyle izlenmektedir.

Sonuç olarak laik ve Müslüman Türkiye'nin AB üyeliği her şeyden öte küresel barış için önemli bir adım olacaktır. Türkiye'nin katılımı AB kamuoyunun Müslüman karşıtlığını azaltacak, AB dış ilişkilerine İslam boyutunu katacaktır. Dünya barışı ve medeniyetlerin

²¹⁵ Michel Rocard, **AB Yolunda Türkiye'ye Evet**, Çev. Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009,s.93.

²¹⁶ Laçiner, **a.g.e.**,ss.26-28.

buluşmasına zemin hazırlayacak bu girişimin Fransa gibi birtakım ülkelerde olduğu gibi iç siyasetin malzemesi haline gelmesi çok büyük bir fırsatın harcanması olacaktır.

2.4. Türkiye-AB İlişkilerinde Demokrasi ve İnsan Hakları

Avrupa kıtasına barış ve istikrar getiren bütünleşme hareketi, Birliğin üzerine inşa edildiği ortak değerler kapsamında insan hakları ve demokrasiyi dünyanın dört bir yanında desteklemektedir. AB ekonomik alanda sağladığı gelişmelerin ertesinde siyasi alanda adımlar atmış bu çerçevede temel değerlerinin genişleme politikaları ile uyumlu olarak yaygınlaşmasına çaba göstermiştir. Genişleme kapsamındaki ülkelerde AB'nin temel değerlerine saygı en önemli unsur olarak gözetilmiştir. Demokratikleşme ve insan hakları konusu AB-Türkiye ilişkilerinde de önemli başlıklardan biri olmuştur. Özellikle Türkiye'nin 1999 yılında aday ilan edilmesinden itibaren, Türkiye'deki demokrasi ve insan hakları uygulamaları AB üyeliği yolunda zorlu sınavların yaşandığı bir alanı teşkil etmiştir.

İnsan hakları kapsamlı düzenlemeler, AB Kurucu Antlaşmalarında olduğu gibi Maastricht Antlaşmasında da yer almıştır. 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması demokrasi ve insan hakları ilkelerini AB entegrasyon sürecinin temel bir parçası haline getirmiştir. Yönetimin demokratik, insan haklarına saygılı, insan haklarını ve temel özgürlükleri koruyan temeller üzerine inşasının önemini vurgulamıştır.²¹⁷ Maastricht Antlaşması'nın 6. maddesinde, Birliğin hürriyet, demokrasi, insan hakları ve özgürlüklere saygı, hukuk üstünlüğü ilkeleri üye devletlerin ortak ilkeleri olarak belirtilmiş ve Birliğin bu ilkeler üzerine kurulduğu ifade edilmiştir.²¹⁸

AB, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacak büyük genişlemesinin öncesinde, oluşabilecek olumsuzlukları önleyebilmek adına, Haziran 1993 Kopenhag Avrupa Konseyi'nde söz konusu ülkelerin üyelikleri için kesin kriterler tayin etmiştir. Kopenhag Kriterleri olarak anılan bu düzenleme ile üyeliğe başvuracak aday ülkelerin sahip olmaları gereken koşullar düzenlenmiştir. Buna göre siyasi kriterler; aday ülkenin demokrasi ile idare edilen bir hukuk devleti olması, insan hakları ve azınlık haklarına saygı göstermesi, ayrıca bu

²¹⁷ Murat Metin Hakkı, 'Turkey and the EU: Past Challenges and Important Issues Lying Ahead, **Turkish Studies**, Vol.7, No:3, (September 2006), s.453.

²¹⁸ Consolidated Version of the Treaty on European Union, http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002M/pdf/12002M_EN.pdf, (30.09.2011).

saygının korunmasını garanti edecek kurumlara sahip olmasını içermiştir.²¹⁹ AB Konseyi tarafından 1993 yılında Kopenhag'da kabul edilen ve 'Kopenhag Kriterleri' olarak adlandırılan kriterler söz konusu hakları üyelik için önkoşul haline getirmiştir. Bu tarihten sonra insan hakları ve demokrasi, üye ve aday ülkelerde ön plana çıkmış ve Birliğin de iç ve dış politikalarını şekillendiren temel unsur olmuştur. Ayrıca Temel Haklar Şartı, Lizbon Antlaşması metni içerisine dahil edilmiş, böylelikle hukuken bağlayıcı hale getirilmiştir.

Birliğin üçüncü ülkelere yönelik mali yardımları içerisinde insan hakları öncelikli alanlar içerisinde yer almaktadır. Türkiye de Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı kapsamında bu yardımlardan faydalanmaktadır. AB insan hakları kapsamlı özel bir proje olan '*Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa Aracı (DİHAA/ European Instrument for Democracy and Human Rights-EIDHR)*' kapsamında demokrasi ve insan haklarının küresel düzeyde desteklenmesi hedefinin yerine getirilmesini teminen 2007-2013 dönemi için dünya genelinde 1.104 milyar Euro bütçe ayırmıştır.²²⁰ Bütçenin Türkiye'ye tahsis edilen miktarı ise 3 milyon Euronun üzerindedir. 1999 yılından bu yana Türkiye'de DİHAA kapsamında toplam değeri 17 milyon Euroyu bulan 107'yi aşkın proje desteklenmiştir.²²¹

Türkiye'nin demokrasi ve insan hakları uygulamaları AB üyeliği sürecinde öne sürülen olumsuz görüşlerden birini teşkil etmektedir. Türkiye'de 1980 yılında gerçekleşen askeri darbe sonrasında yaşanan iç siyasi gelişmeler ve ülke iç konjonktürü konuyu uluslararası kurumlar ve AB nezdinde ön plana çıkarmış ve Avrupa kamuoyunun önemli kesiminde kaygılara zemin hazırlamıştır. Askeri darbe sonrası öne çıkan başlık, Kopenhag Kriterlerinin kabulünün akabinde 1990 sonrası dönemde Türkiye'nin üyelik sürecinin temel tartışma konularından birini teşkil etmiştir. Türkiye'nin 1999 yılında aday ilan edilmesinin ardından AB tarafından hazırlanan yıllık ilerleme raporları kapsamında da en çok eleştiri aldığı konu 'demokrasi ve insan hakları' olmaktadır. Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı temelinde fikir birliğine varılarak müzakerelerin fiilen başlatılması akabinde bile bu kapsamdaki tartışmalar devam etmektedir. Konu çerçevesinde ifade ve basın özgürlüğü, azınlık hakları, kürt sorunu, terör sorunu, ordunun siyasal sistem içerisindeki rolü gibi başlıklar temel tartışma noktaları olmaktadır.

²¹⁹ Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, ss.190-191.

²²⁰ EIDHR: European Instrument for Democracy & Human Rights; http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/eidhr_en.htm , (16.06.2012).

²²¹ Delegation of the European Union to Turkey, DİHAA; <http://www.avrupa.info.tr/tr/en/ana-sayfa.html> , (15.06.2012).

Türkiye’de AB adaylığının tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi’nden itibaren, önemli hukuki ve idari reformlar gerçekleştirilmiş, hukuk sistemi güçlendirilmiştir. Kopenhag siyasi kriterlerine uyumun sağlanabilmesini teminen birçok yasa değişikliği yapılmıştır. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün, temel hak ve özgürlüklere saygının tam olarak sağlanabilmesi için kapsamlı reform sürecine devam edilmektedir. Şubat 2002 – Temmuz 2004 tarihleri arasında AB siyasi kriterlerini karşılama amacına yönelik olarak sekiz uyum paketi hayata geçirilmiştir.²²² Nisan 2006’da “9. Uyum Paketi” de kamuoyuna açıklanmıştır. İfade özgürlüğü, etnik azınlıklara yönelik davranış, ölüm cezasının yasaklanması, ordunun siyasi rolünün azaltılması gibi alanlarda reformlar yapılmıştır.²²³ 1982 tarihli T.C. Anayasasında 2001 yılında kabul edilen değişiklikler ile temel hak ve hürriyetlerin genişletilmesi için önemli adımlar atılmıştır.

İnsan hakları, temel özgürlükler, azınlık hakları, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi, ifade özgürlüğü, kadın erkek eşitliğinin sağlanması konularında ilerlemeler sağlanmıştır. İdam cezası kaldırılmış, Terörle Mücadele Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Türk Medeni Kanununda radikal değişiklikler yapılmıştır.²²⁴ T.C. Anayasasında Kopenhag kriterleri çerçevesinde çeşitli alanlarda değişiklikler öngören Anayasa değişikliği Paketi 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandum ile kabul edilmiştir.²²⁵ Anayasa’nın uluslararası antlaşmaları uygun bulmayı düzenleyen 90. maddesinde değişiklik yapılmış ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmeler ile ulusal yasaların aynı konuda farklı hüküm içermesi halinde uluslararası sözleşmelerde yer alan hükümlerin esas alınacağı belirtilmiştir.

Türkiye’nin Kopenhag kriterlerine uyum süreci, AB Katılım Ortaklığı Belgesi, Ulusal Program, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) hükümleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatları çerçevesinde devam etmektedir. Türkiye BM’in temel insan hakları sözleşmelerine taraftır. BM İşkenceye Karşı Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol 2005 Eylül ayında imzalanmıştır. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye ek Birinci İhtiyari protokol 2006 Kasım ayında, İkinci İhtiyari Protokol 2006 Mart ayında

²²² **Avrupa Birliği Sürecinde Uyum Yasaları**, Kanun Metinleri Dizisi Özel Sayı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004.

²²³ William Hale, ‘Human Rights, the European Union and the Turkish Accession Process’, **Türkisch Studies**, Vol. 4, No:1, (Spring 2003), s.107.

²²⁴ ‘Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri’, T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2007, http://www.abgs.gov.tr/files/ardb/evt/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_uyum_yasa_paketleri.pdf, (19.10.2011).

²²⁵ T.C.Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı, Anayasa Değişikliklerinin Halkoylaması Sonuç Tutanağı, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/2010Referandum/KesinSonuc/Sonuc.pdf>, , (20.10.2011).

onaylanmıştır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine (CEDAW) de 1985 tarihinden itibaren taraf olan Türkiye, Çocuk Haklarına dair Sözleşmeyi de onaylamıştır. Ayrıca, 2010 yılı Temmuz ayında Terörle Mücadele Kanununda yapılan değişiklik ile teröre ilişkin suç işlemekle itham edilen çocukların çocuk mahkemelerinde yargılanmaları sağlanmıştır.²²⁶ AIHS'ne Ek 6 ve 13 Numaralı Protokolleri onaylayan Türkiye, bu çerçevede ölüm cezasını kaldırmış, yargı bağımsızlığının arttırılması, sorgulama ve hapisane koşullarının iyileştirilmesi ve işkencenin önlenmesine yönelik reformlar yapmıştır.²²⁷

2010 Kasım ayında Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'nin onaylanmasına ilişkin kanun Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde kabul edilmiştir. İşkence ve kötü muamelenin önlenmesine yönelik alınan hukuki tedbirler dahilinde 2011 Eylül ayında BM İşkence ile Mücadele Sözleşmesi İhtiyari Protokolü (*OPCAT-Optional Protocol to the Convention Against Torture*) onaylanmıştır. Avrupa Konseyi'nin İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (*CPT-European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*), Türkiye'ye yaptığı 5. düzenli ziyareti hakkındaki raporunu 2011 yılında yayımlamış ve kolluk kuvvetleri tarafından yapılan kötü muamele vakalarının sayısı ve şiddetinde azalma olduğunu kaydetmiştir.²²⁸

Türkiye'nin AB üyeliği yolunda gerçekleştirilen demokrasi ve insan hakları tartışmalarının önemli bir kısmını 'azınlık hakları' tanımı ve uygulamaları oluşturmaktadır. Türkiye'nin resmi 'azınlık' tanımı 1923 Lozan Antlaşması ile tanımlanan gayrimüslim grupları kapsamakta ve bu gruplar azınlık haklarından yararlanmaktadır. Bu tanımlama çerçevesinde Yunan, Ermeni ve Yahudilere verilen kendi okullarını açmak gibi azınlık haklarından diğer Müslüman etnik azınlıklar faydalanamamaktadır.²²⁹ Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümeti Türk yargı sistemi, sivil-asker ilişkileri ve insan hakları uygulamalarının Avrupa normlarına göre düzenlemesi adına gerçekleştirilen reformlar

²²⁶ T.C.Dışişleri Bakanlığı,Dış Politika,Türkiye'de İnsan Hakları:Hedefler ve Gelişmeler; http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari_-hedefler-ve-gelismeler.tr.mfa , (15.06.2012).

²²⁷ David L., Phillips, 'Turkey's Dreams of Accession', **Foreign Affairs**, , Volume 83, No.5, (September-October 2004), s.94.

²²⁸ SEC (2011) 1201 final.

²²⁹ Ziya Öniş, 'Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the Post Helsinki Era', **Türkish Studies**, Vol.4, No: 1,2003, ss.14-15.

kapsamında gayri Müslim azınlıklar için azınlık haklarının ve Kürt vatandaşların haklarının genişletilmesinin teşvikine öncelik vermiştir.²³⁰

AB üyeliği sürecinde Türkiye'nin ağırlıklı olarak güneydoğu bölgesinde yaşanan terör sorunu da demokrasi ve insan hakları çerçevesinde ele alınmıştır. Türkiye'nin terör sorunu ile Kürt sorununu birbirinden ayırt eden tutumuna karşın, AB konuyu birlikte ele almak ve Türkiye'den insan hakları ihlalleri kapsamında Kürtlere özerklik verilmesi, siyasi temsilin artırılmasını talep etme eğiliminde olmuştur. Türkiye'nin adaylığının ilanının ertesinde AB tarafından Türkiye'ye yönelik baskılar artmış ve AB sürecinin getirdiği demokratikleşme bu alanda ilerlemeler sağlanmasına kapı aralamıştır. Böylelikle sorun askeri alandan daha ziyade sosyal ve siyasi alana kaymıştır.

AB reformları çerçevesinde 2001 yılında kabul edilen Anayasa değişiklikleri ile Kürtlere ve diğer azınlıklara kendi dillerinde yayın hakkı verilmiş, kanunla yasaklanmış herhangi bir dilde yayın yapılmamasını hükme bağlayan anayasal dil yasağı kaldırılmıştır.²³¹ Yine reformlar çerçevesinde Kürtçe özel dil kurslarında eğitime izin verilmeye başlanmış, fakat bu kurslara yönelik ilgi istenilen düzeyde olmamıştır.²³² Ayrıca Kürtçenin seçmeli ders olarak müfredata dahil edilmesi için düzenlemeler devam etmektedir.

AB süreci ve reformlar terör sorununun çözümü çerçevesinde bir iletişim kanalı oluşturamamış, terörist grupların federalizme kadar uzanan özel taleplerinin artmasını sağlamıştır.²³³ Türkiye Kürt sorunu ile Türkler ve Kürtler arasında bir ayırım oluşmasını önlemek istemekte ve terör örgütünün Kürt sorununun dışında tutulması gerekliliğini ifade etmektedir.²³⁴ Ayrıca günümüzde Kürt kökenli yurttaşların yarısından fazlası Güneydoğu Anadolu'da değil, Batı Anadolu'da yaşamakta, böylelikle Kürt vatandaşların yoğun olarak buldukları bir bölgeden söz etmek zorlaşmaktadır. Diğer yandan Türkiye'deki Kürtlerin

²³⁰ Ömer Taşpınar, 'The Old Turks' Revolt, When Radical Secularism Endangers Democracy', **Foreign Affairs**, Vol.86, No.6, (November-December 2007), s.124.

²³¹ Mehmet Merdan Hekimoğlu, 'Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerindeki İnsan Hakları Sorununun Değerlendirilmesi', **Ege Akademik Bakış**, Ege Üniversitesi İİBF, Cilt 1, S.2, Aralık 2001, s.47.

²³² M.Hakan Yılmaz ve Nihat Ali Özcan, 'The Kurdish Question and Turkey's Justice and Development Party' **Middle East Policy**, Vol XIII, No: 2, Spring 2006, s. 114.

²³³ Yılmaz ve Özcan, **a.g.m.**, s.112.

²³⁴ Yılmaz ve Özcan, **a.g.m.**, s.103.

İran, Irak ve Suriye'den farklı olarak Türklerle ya da diğer etnik azınlıklarla evlilik yoluyla kaynaştığı gözden kaçırılmaması gereken bir toplumsal gerçektir.²³⁵

Açık, şeffaf ve demokratik bir yönetim kapsamında AB'nin Türkiye'ye dair hassasiyet gösterdiği bir diğer nokta da; ordunun ülke içerisindeki rolü olmaktadır.²³⁶ AB sürecinde yapılan reformların önemli bir yansıması da Türkiye'deki asker-siyaset dengesi içerisinde yaşanmış, ordunun ülke içerisindeki gücü azalmaya başlamıştır.²³⁷ Reform süreci kapsamında, 'Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'ndaki sivil temsilcilerin sayısı artırılmış ve toplantı sıklığı azaltılmıştır.²³⁸ Ordunun siyaset üzerindeki etkilerinin azaltılması kapsamında gelişme yaşanmıştır.

İlerleme raporlarında Kopenhag Kriterleri bağlamında Türkiye'nin en çok eleştirildiği bölüm, siyasi kriterler olmaya devam etmektedir. AB tarafından son yayınlanan ilerleme raporunda da bunu görmek mümkündür. Raporla, Türkiye'nin müzakere sürecine bağlılığı vurgulanmış ancak azınlık hakları, ifade özgürlüğü gibi başlıklarda sınırlı ilerleme kaydedildiği ve kısıtlayıcı uygulamaların devam ettiği belirtilmiştir. Siyasi haklar başlığı içerisinde, ifade özgürlüğü, işkence ve kötü muamele, yargısız infaz, hapisane şartları, uzun tutukluluk süreleri eleştirilmiştir. Ancak cezaevi reformu programının uygulaması devam etmektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK) yapılan mahkumiyet öncesi tutukluluk süresini sınırlayan değişiklik 2010 yılının sonunda yürürlüğe girmiştir. Cezaevi koşullarında iyileştirmenin devam etmekte olduğu da raporda belirtilmiştir. Ayrıca düşünce, vicdan ve din özgürlüğü konusunda, ibadet özgürlüğüne genelde saygı gösterilmeye devam edilmekte olduğu vurgulanmıştır.²³⁹

Türkiye'nin gerçekleştirdiği reformların ertesinde, mevcut reformların uygulamaya etkili bir şekilde aktarılabilmesi kapsamında yaşanan 'uygulama' sorunu komisyonun yıllık raporlarında en göze çarpan konudur.²⁴⁰ 2003 yılında söz konusu reformların uygulamalarının

²³⁵ Coşkun San, 'Türkiye'de Demokrasi ve İnsan Hakları Sorunları: Avrupa Birliği ile Bütünleşme Önündeki tek Engel mi?', **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 53 S.1, 1998, s.266.

²³⁶ Öniş, **a.g.m.**, ss.15-16.

²³⁷ Jenny White, 'The Ebbing Power of Turkey's Secularist Elite' **Current History, A Journal of Contemporary World Affairs**, Vol.107, No:704, (December 2007), s.428.

²³⁸ Aybet, **a.g.m.**, s.543.

²³⁹ SEC (2011)1201 final. 'Commission Staff Working Paper Turkey 2011 Progress Report', Brussels, 12.10.2011, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf, (13.10.2011).

²⁴⁰ Necati Polat, 'Identity Politics and the Domestic Context of Turkey's European Union Accession', **Government and Opposition**, Vol.41, No:4, (September-October 2006), ss.517.

takibinden sorumlu olacak Reform İzleme Grubu (RİG) kurulması bu çerçevede önem taşımaktadır. Ayrıca 2001 yılında insan haklarının korunmasına yönelik Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı kurulmuştur. TBMM bünyesindeki İnsan Hakları İnceleme Komisyonu da aynı alanda faaliyet göstermektedir.

AB bu çerçevede sivil toplumun rolüne dikkat çekmekte, Türkiye’yi de insan haklarında ilerleme çerçevesinde sivil toplum ile daha fazla diyaloga teşvik etmektedir. Türkiye İnsan Hakları Vakfı da bu alandaki gelişmelerin yakından takibi amacıyla kurulmuştur.²⁴¹ Reformların uygulamaya etkin bir biçimde aktarılabilmesini teminen Avrupa Konseyi ve AB ile işbirliği içerisinde emniyet ve yargı mensuplarına yönelik insan hakları eğitimi projeleri başlatılmış, ilköğretim ve liselerde de insan hakları müfredata alınmıştır. Türkiye, Kasım 2010- Mayıs 2011 tarihleri arasında insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin Avrupa genelinde yerleşmesi amacı ile faaliyet gösteren Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi dönem başkanlığını yürütmüştür. Tüm reformların ötesinde Türkiye, BM sözleşme dışı mekanizmaları çerçevesinde görev yapan özel raportörler ve özel temsilcilere açık davette bulunan ülkeler arasında olan bir ülkedir. Bu çerçevede temsilciler ve özel raportörlerin ülkeyi ziyaretleri gerçekleşmektedir.²⁴²

Türkiye’nin, AB müzakere sürecinde fasılların kapsadığı alanlarda Türkiye’nin standartlarını AB standartlarına uygun hale getirecek reform çalışmaları ‘Türkiye’nin AB Müktesebatına Uyum Programı’ çerçevesinde sürdürülmektedir.²⁴³ Türkiye’nin kriterleri yerine getirdiğini kabulde aday ilan edilmesi hatta müzakerelere fiilen başlamasının akabinde de reform ve uyum çabaları devam etmektedir. Bu çerçevede gerçekleştirilen reformlar ve uygulamaların AB kamuoyu nezdinde bilinirliği arttıkça siyasi kriterlerin tam üyelik sürecinde kaygı unsuru olma özelliği ortadan kalkacaktır.

²⁴¹ Marlies Casier, ‘Contesting the ‘Truth’ of Turkey’s Human Rights Situation: State-Association Interactions in and Outside the Southeast’, **European Journal of Turkish Studies**, Vol.10, 2009, ss.2-18.

²⁴² T.C.Dışişleri Bakanlığı, Dış Politika, Türkiye’de İnsan Hakları: Hedefler ve Gelişmeler; http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari_hedefler-ve-gelismeler.tr.mfa, (15.06.2012).

²⁴³ Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=6&l=1>, (20.10.2011).

2.5. Türkiye-ABD-İngiltere İlişkileri ve Türkiye'nin 'Truva Atı' Olacağı İnanacı

ABD ve İngiltere Türkiye'nin yerinin AB içerisinde olduğunu belirtmekte ve Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini açıkça desteklemektedir. ABD ve İngiltere'nin Türkiye'nin üyelik sürecine verdikleri destek, AB'de Atlantik etkisinin azaltılmasını isteyen gruplar içerisinde şüphe çekmekte ve kaygılara sebep olmaktadır.²⁴⁴

ABD, Türkiye ve AB ile yakın ilişkileri olan bir ülke olarak tarihsel, kültürel ve ekonomik yönlerden Avrupa ile bağı olan Türkiye'nin AB üyeliğini savunmaktadır.²⁴⁵ ABD ve Türkiye, NATO çerçevesinde teröre karşı mücadelede işbirliğini sürdürmektedir. Türkiye coğrafi konumu, ekonomik, kültürel, stratejik değerleri, Ortadoğu'da istikrarın sağlanmasına katkıları, İslam dünyası ile ilişkileri, Kafkasya ve Karadeniz bölgesinde sahip olduğu etki, enerji nakli konusunda artan önemi, Irak, Afganistan ve Pakistan'ın güvenlik ve kalkınmasına katkıları gibi özellikleri ile ABD için Avrupa Atlantik ilişkilerinin önemli ve ayrılmaz bir parçasıdır.²⁴⁶

Türkiye'nin bölgesel önemi, demokratik laik Müslüman devlet imajı ile coğrafyasındaki temsili rolü ve bu kapsamda Batı Blokundan uzaklaşmamasının sağlanması ABD'nin Türkiye'nin üyeliğine verdiği desteğin temel nedenleridir. Türkiye'nin komşu coğrafyasında demokrasinin güçlendirilmesi, barış ve istikrarın sağlanması kapsamında sahip olduğu potansiyel, Türkiye-ABD ilişkilerinin önemli bir noktasıdır. İslam ve demokrasiyi bir arada barındıran yapısı ile Türkiye, Ortadoğu coğrafyası için önemli bir model oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika ekonomilerinin modernleşme ve uluslararası sisteme entegrasyonu süreçlerinde artan etkisi mevcuttur. Bu etki ABD-Türkiye ilişkilerinde öne çıkan bir diğer önemli başlıktır.²⁴⁷

Türkiye ve İngiltere ikili ilişkileri ise tarihten gelen güçlü bağların etkisiyle çok boyutlu bir özelliğe sahiptir. NATO müttefiki İngiltere, aynı zamanda Türkiye'nin

²⁴⁴ Ziya Öniş ve Şuhnaz Yılmaz; 'The Turkey-EU-US Triangle in Perspective: Transformation or Continuity?', **Middle East Journal**, Vol.59 No:1: (2005), s.273.

²⁴⁵ Remarks By President Obama to the Turkish Parliament, Turkish Grand National Assembly Complex, Ankara Turkey, 6 April 2009, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Obama-To-The-Turkish-Parliament, (17.02.2012).

²⁴⁶ Philip H.Gordon, 'The United States and Turkey: A View from the Obama Administration', Bureau of European and Eurasian Affairs Remarks, 17 March 2010, <http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2010/138446.htm>, (17.02.2012).

²⁴⁷ Remark by Secretary Clinton, 'Remarks at the 2011 Annual Conference on U.S.-Turkey Relations', 31 October 2011, <http://www.state.gov/secretary/rm/2011/10/176445.htm>, (17.02.2012).

Avrupa'daki önde gelen ortakları arasında yer almaktadır. Türkiye'nin AB üyeliğine önem ve destek veren İngiltere, Türkiye'yi içeren bir AB'yi Birliğin vizyonuna ve stratejik anlayışına uygun görmektedir. Türkiye'nin üyeliğinin AB ve Türkiye için avantajları olacağını savunan İngiltere açısından Türkiye AB'yi daha güvenli ve daha zengin yapacaktır. Zira, Türkiye üyeliği ile Doğu ve Batı arasında tercihleri ortadan kaldırarak birleştirici bir etken olacak, AB'nin ve çevre coğrafyasının güvenliğinin artırılmasında önemli bir rol oynayacaktır.²⁴⁸

İngiltere'nin Türkiye'ye verdiği desteğin sebepleri tek taraflı bir bakış açısı değil çok boyutlu bir perspektifi sunmaktadır. Bu perspektif Türkiye'nin üyeliğinin siyasi, ekonomik ve demografik yönlerden AB'nin stratejik çıkarlarına ve Avrupa'nın güvenliğine yapacağı katkıları içermektedir.²⁴⁹ İngiltere'nin Viyana büyükelçisi Simon Smith bir Avusturya gazetesine verdiği demeçte, Türkiye'ye verilen desteği yinelemiş, bir Avrupalı partner olarak Türkiye'nin üyeliğinin kıtanın istikrar ve güvenliğine katkıda bulunacağını, Hristiyan ve Müslüman kültürler arasında köprü olacağını vurgulamıştır.²⁵⁰

İngiltere Avrupa'daki Amerikan yatırımlarının önemli bir merkezidir ve iki ülke dil birliğinde olduğu gibi ortak birtakım kültürel özellikleri barındırmaktadır. İkinci Dünya Savaşının ardından Amerika süper güç olarak İngiltere'nin yerini alırken, bu tarihten itibaren İngiltere hükümetleri ABD ile benzer dış politik yaklaşımlar izlemişlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından dünya düzeninde ABD hakimiyeti artarken, İngiltere'nin uluslararası konjontürde ABD'nin ortağı olma yönündeki eğilimleri artmıştır.²⁵¹ Bu kapsamda Türkiye'nin üyeliğinin İngiltere ve ABD tarafından gördüğü desteğin dikkat çekmesinin çeşitli nedenleri bulunmasına rağmen; en önemli nedeni Birlik içinde yer alan bir Türkiye'nin konumu ile alakalıdır.

Avrupa kamuoyunun büyük kesiminde İngiltere'nin kendine ait politikaları olmadığı kanısı mevcuttur. İngiltere dış politikası ve siyaseti ABD'nin uzantısı olarak görülmektedir. ABD dış politikasının uzantısı olan İngiltere dış politikası özellikle Irak savaşı sonrası ABD

²⁴⁸ 'Speech by Prime Minister David Cameron in Ankara', 27 July 2010, <http://www.number10.gov.uk/news/pms-speech-in-turkey/>, (17.02.2012).

²⁴⁹ House of Commons Business and Enterprise Committee, 'Keeping the door wide open: Turkey and EU accession', Seventh Report of session 2007-08 Volume 1, 23 June 2008, London, 30 June 2008, <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200708/cmselect/cmberr/367/367i.pdf>, (02.08.2009).

²⁵⁰ 'London Hofft auf Turkei in EU', **Tiroler Tageszeitung**, 15.04.2008.

²⁵¹ Michael Morgan, **Politics and Governance in the UK**, Palgrave Macmillan, USA, 2005, ss.65-68.

'ye daha bağımlı hale gelmiştir. İngiltere, Türkiye ile de NATO ve AB dahilinde işbirliği içerisinde olup, olumlu ilişkilere sahiptir.²⁵²

AB kamuoyunun Türkiye'nin üyelik sürecindeki bu kapsamdaki temel kaygısı; ABD ve İngiltere ile birlikte hareket eden Türkiye'nin ABD'nin İngiltere'den sonra AB içerisinde ikinci bir 'Truva Atı' olacağıdır. Bu bakış açısı Türkiye'ye AB içerisinde İngiltere desteği sağlasa da diğer eksenler açısından üyelik sürecine olumsuz etki yapmaktadır. Zira, Almaya ve Fransa gibi AB ülkeleri AB'de mevcut Atlantik etkisini fazla bulmakta ve bu açıdan İngiltere ile karşı karşıya gelmektedir. Türkiye'nin sahip olduğu demografik kaynaklarının, hukuki olarak nüfusa dayalı temsil sisteminin hakim olduğu bir AB'de İngiltere ve ABD'nin lehine denge değişikliğine sebebiyet vereceği, alınan kararlarda yaklaşımların mevzu bahis ülkeler lehine ilerleyeceği tartışılmaktadır. Bir yanda İngiltere diğer yanda Türkiye'nin içerisinde yer aldığı bir AB'nin temsil ettiği gücün, Amerikan istekleriyle daha uyumlu olacağı öne sürülmektedir.²⁵³ Türkiye'nin Atlantikçi bir ülke olduğu varsayımına dayanan bu yaklaşıma göre Türkiye'nin katılımı AB'de Berlin-Paris eksenini zayıflatacak, Avrupa'daki siyasal birliğin derinleşmesini engelleyerek İngiltere'nin de taraf olduğu daha gevşek bir AB'yi güçlendirecektir.²⁵⁴

Türkiye'nin üyeliğinin AB kararlarında ABD etkisi yaratacağı yaklaşımını öne sürmek sadece politik bir söylem olup, hukuksal zemini bulunmamaktadır. Zira bugün AB'de en küçük ülkeler dahi karar alma sürecine bir fiil katılabilmektedir. AB'nin geleceği adına gerekli kurumsal düzenlemeleri içeren Lizbon Antlaşması'nın İrlanda referandumu ile reddi ve sürecin tıkanması bunun yakın zamandaki bir örneğidir. Diğer yandan Lizbon Antlaşması ile karar alma mekanizmasında değişikliklere gidilmesi, nitelikli çifte çoğunluk sisteminin getirilmesi gibi önlemler AB karar alma sürecinin tıkanmamasının önlenmesinin ötesinde, sürecin büyük devletlerin hedefleri doğrultusunda yönlendirilmesinin önüne geçilebilmesi amacını taşımaktadır. Bu kapsamda AB'ye üye bir Türkiye'nin Birliği kendi dış politik çıkarları doğrultusunda yönlendirebileceği kaygıları temelsiz bir hale gelmektedir.

²⁵² İsmail Cem, **Bütün Eserleri-2 Türkiye, Avrupa, Avrasya İkinci Cilt :Avrupa'nın Birliği ve Türkiye**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.103.

²⁵³ İter Turan, "Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri", **Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi**, der. Murat Metinsoy, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2004, s.161.

²⁵⁴ Ioannis N. Grigoriadis, 'Turkey's Accession to the European Union: Debating the Most Difficult Enlargement Ever', **SAIS Review of International Affairs**, Vol.26 No:1, (Winter-Spring, 2006), s.151.

Türkiye ABD politikalarını koşulsuz uygulayan dış politika vizyonundan yoksun bir ülke değildir. Kıbrıs Barış Harekatı, Irak Savaşı, İsrail-Filistin sorunu, Ortadoğu coğrafyasında yaşanan son dönem gelişmeleri ve Arap Baharı kapsamında sergilediği tavır Türkiye'nin kendine ait dış politik duruşunu ifade etmektedir. Irak müdahalesi döneminde Türkiye'nin Amerikan ordusuna müdahale esnasında Türk topraklarına giriş izni tanıyan ve 20.000 Türk askerinin Türk çıkarlarını korumak üzere Kuzey Irak'a girmesini öngören teskere 1 Mart 2003'de Türk parlamentosunda reddedilmiş, durum ABD'nin müdahaleye dair stratejisini önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye son dönemde İsrail-Filistin sorunu kapsamında çoğu kez İsrail'i ve ABD'yi karşısına alan söylemlerde bulunmuş, İsrail ile ikili ilişkilerde ciddi krizler yaşamıştır. Bölgesinde ciddi bir güç olma söylemi ile hareket eden Türkiye proaktif dış politikası ile bölgesel barışa katkıda bulunmayı hedeflemekte, bu kapsamda kendi politikalarını üretmektedir. Bölgesel barışın, halkların demokrasiye kavuşabilmesinin öneminin vurgulandığı dış politik çizgide bölgede yükselen güçler ile karşı karşıya gelmekten çekinmemektedir. ABD ve İsrail çizgisine uzak gelişen söz konusu politikalar göz önüne alındığında, Türkiye'nin AB içerisinde bir Truva atı olacağı yaklaşımları geçersiz olmaktadır.

Öte yandan, Türkiye'nin üyeliğinin gerçekleşeceği tarihte AB içi dengelerin nasıl olacağı bilinmemektedir. Türkiye'nin üyeliğinin AB dış politikasında karışıklığa yol açacağına dair görüşler, Irak savaşında somut olarak görüldüğü üzere mevcut durumda tek sesli olamayan AB dış politikasının ortak bir özelliği bulunmamasından dolayı geçersizdir. Zira, Irak savaşı esnasında AB'de oldukça parçalanmış bir dış politik çizgi takip edilmiştir.

Son dönemde Euro bölgesindeki sorunlar ve bu sorunlara çözüm arayışları çerçevesinde yaşanan gelişmeler AB içerisindeki parçalanmaları tekrar göstermiştir. Birlik içerisinde esneklik tartışmalarını da arttıran durum, Euro bölgesi içerisinde bulunan ve bulunmayan ülkeleri ayrı ayrı değerlendiren ya da değerlendirmek zorunda kalan çözüm girişimleri ile çoğu kez Değişken Geometri ve Çok Vitesli AB'yi işaret etmiştir. Bu sebeple Türkiye'nin üyeliği de AB'nin gelecekte alabileceği yeni görünüm kapsamında değerlendirilmelidir. Daha esnek bir AB içerisinde Türkiye, mevcut tartışmalar sürse dahi, daha kolay yer alabilecektir. Öte yandan tartışmaların önemi esneklik kapsamında azalabilecektir.

Türkiye'nin ABD ve AB ile ilişkileri, NATO dahilinde sorunsuz sürdürülmektedir ve bunun Türkiye'nin AB üyeliği sonrasında devam etmemesi için bir neden bulunmamaktadır. Türkiye'nin üyeliği belirtilen olumsuz etkilerin tersine mevcut ilişkileri güçlendirici etki yapacaktır. Türkiye'nin üyeliği, AB'ye geniş coğrafyalarda nüfuz alanları yaratarak AB'nin dış politikalarını güçlendirecektir. Türkiye'nin ABD ya da İngiltere ile iyi ilişkileri diğer büyük devletler ile olan ilişkilerine nazaran daha fazla dikkat gerektirmemektedir. Zira Türkiye bölgesinde bir güç merkezi olma yolunda ilerleyen, dünya barışı ve düzeni adına kendi dış politikasını yürüten bir devlettir. Diğer yandan Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin boyutu küresel anlamda siyasi gücünü arttırma hedefi olan AB'nin dış politikasına engel teşkil etmekten ziyade katkı yapacaktır.

3. Türkiye'nin Tam Üyeliği'nin AB'ye Yapacağı Katkılar

3.1. Bölgesel Bir Güç Olarak Türkiye ve AB'ye Siyasi Katkıları

Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin ardından yapacağı katkıların en önemli boyutunu siyasi parametreler oluşturmaktadır. AKP hükümeti döneminde izlenen dış politika; proaktif bir nitelik taşımakta, komşu bölgeler ile üst seviyede işbirliğini amaçlamaktadır. Çok boyutlu dış politika, yoğun bir diplomatik trafik ile de desteklenmektedir. Türkiye'nin etkili dış politikası, uluslararası problemlerde taraflara eşit mesafede durarak arabulucu rol oynamaya dair sorumluluklar üstlenmesi, laik ve demokratik Müslüman devlet olma özelliği ve ikili ilişkileri ile çeşitli sorunların her iki tarafı ile de görüşebilme şansına sahip tek bölge ülkesi konumunda bulunması bölgesel bir güç olarak yükselmesini sağlamıştır.

AB'nin Türkiye'nin etkili olduğu coğrafi bölgeleri kapsayan bir alanda barışa ve istikrara katkı sağlama girişimleri, Türkiye'nin tarihsel ve coğrafi niteliklerle beslenen aktif dış politikası ile hedef birliğine işaret etmektedir. AB'nin siyasi alanda istediği etkinliğe ulaşamamış olması Türkiye'nin tam üyeliği ile Birliğe yapacağı siyasi katkıların önemini arttırmaktadır. Sosyal ve ekonomik verileri çerçevesinde bölgesinde önemli bir güç olan Türkiye'nin dış politik duruşu, AB'nin dış ve güvenlik politikaları ile uyumlu olmanın ötesinde, söz konusu politikaların etkinliğini arttırma potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır. AB günümüzde daha aktif ve etkili siyasi bir güç olabilme adına, Lizbon antlaşmasının hedeflerine uyar şekilde, Türkiye'nin çevre coğrafyasında etki sağlamaya çalışmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin üyeliği Birliğin sınırlarını genişletecek ve bölge

ülkeleri ile yakın kültürel, sosyal, siyasi ekonomik bağları ile AB'nin siyasi gücüne derinlik katacaktır.

Soğuk savaşın çift kutuplu statik dengesinin bozulması Avrupalı güçlere Ortadoğu'da önemli bir manevra alanı yaratmıştır.²⁵⁵ Ancak, AB Ortadoğu'daki etkinliğini destekleyecek stratejik ve diplomatik bir partnere ihtiyaç duymaktadır.²⁵⁶ Sahip olduğu geniş enerji kaynakları ve istikrarsız yönetimleri ile özellikle enerji ve güvenlik ekseninde önem arz eden Ortadoğu bölgesinde mevcut sorunların hakkaniyetli ve kalıcı çözümü Avrupa toplumu için önem arz etmektedir. ²⁵⁷ AB, Avrupa Güvenlik Stratejisini destekleyen ve 2004 genişlemesinin akabinde oluşturulan Avrupa Komşuluk Politikası (ENP-European Neighbourhood Policy) ²⁵⁸ ve Akdeniz politikaları kapsamında Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini devam ettirmektedir. AB; Irak, İran ve Suriye gibi bölge ülkelerindeki gelişmeleri özellikle güvenlik ekseninde takip etmekte, Körfez ülkeleri ile ilişkilere de önem vermektedir Fakat, söz konusu girişimler AB'nin bölgede nüfuz sahibi olabilmesi adına yeterli olmamaktadır.

Türkiye mevcut konumu ile bölgedeki çatışma ortamından ve istikrarsızlıklardan olumsuz etkilenmekte, bu bağlamda bölge sorunlarının çözümü için çaba sarf etmektedir. Türkiye Ortadoğu'daki NATO ve BM çerçevesindeki barışı destekleme girişimlerine önemli destek sağlayan ülkelerdendir.²⁵⁹ Bölge hakları ile arasındaki kültürel ve tarihi bağları ise Ortadoğu'da barışın sağlanması girişimlerinde Türkiye'ye bir sorumluluk yüklemektedir. Uluslararası toplum tarafından Ortadoğu'da barışın sağlanması için gösterilen çabalara aktif şekilde katkı sağlayan Türkiye, Ortadoğu Barış Sürecini ve nükleer sorunla ilgili olarak İran ile diyalogu desteklemektedir. Müslüman dünya ile ilişkilerinin yanında İsrail ile son dönem krizlerinin ötesinde güçlü ilişkileri olan bir ülke konumundadır. Irak'ın toprak bütünlüğü ve ülke birliğinin korunmasından yana olan Türkiye, Arap Baharı çerçevesinde bölge ülkelerinde

²⁵⁵ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul, 2004, s.351.

²⁵⁶ Dominique Moisi, 'Who Lost Turkey?',

http://www.dailytimes.com.pk/default.asp?page=2009%5C02%5C21%5Cstory_21-2-2009_pg3_6 ,(23.02.2009).

²⁵⁷ Martin Ortega(edt.), 'Conclusion: Peace Lies in Their Hands' **Chaillot Papers** , July 2003, n62 'The EU and The Crisis in the Middle East', The European Union Institute for Security Studies, Paris, 2003, s. 57.

²⁵⁸ Komşuluk Politikası, AB'nin aday statüsünde olmayan yakın komşuları olan: İsrail, Ürdün, Moldavya, Fas, Tunus, Filistin, Ukrayna, Ermenistan, Azerbaycan, Mısır, Gürcistan, Lübnan, Cezayir, Suriye, Libya ve Belarus olmak üzere toplam on altı ülkeyi kapsamaktadır. 'The Policy: What is the European Neighbourhood Policy?' http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.html,(05.04.2008).

²⁵⁹ 'Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekatına Katkıları',

http://www.tsk.tr/4_uluslararası_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm , (18.04.09).

meydana gelen halk hareketleri, rejim değişiklikleri kapsamında ise barışçıl çözümler ve sivil halkın zarar görmemesi için çaba sarf etmektedir.

AB'yi 'sivil güç' olarak tanımlayan geleneksel yaklaşımlar Ortadoğu sorunlarında etkili olmamaktadır. AB'nin geleneksel ekonomik yaklaşımları İsrail ve Filistin sorununun çözümü ve Irak kapsamında yetersiz kalmaktadır. AB politikaları Ortadoğu sorunlarının çözümünde bir etki doğurmadığı gibi terörizm ile savaşta da yetersizdir. Ortadoğu hususunda AB için en iyi yaklaşım Türkiye gibi temel kriz alanlarına komşu anahtar ülkelerle bağlarını genişletmek olacaktır.²⁶⁰ AB Ortadoğu'nun önemli problemlerinden biri olan, İsrail Filistin sorunu kapsamında da bir politika izlemede zorlanmaktadır. Bu durum; Avrupa'nın dış politik çizgide kendi içerisindeki bölünmüşlüğü, etkili bir ODGP mekanizmasının yokluğu, sınırlı askeri imkanlar, İsrail'i eleştirmede duyulan Alman isteksizliği ve NATO/Transatlantik güvenlik birliğinde sorun yaşamaktan kaçınılması gibi bir dizi faktöre bağlıdır. Bu faktörler bölge genelinde AB'nin etkin olamamasının sebepleridir.²⁶¹ Bu bağlamda gerek askeri kapasitesi, gerek farklı taraflardaki ülkeler ile olan ilişkileri ve bölgedeki nüfuzu ile Türkiye, AB için bir fırsat olacaktır.

Türkiye'nin Müslüman coğrafyası ve Batı arasında köprü olabilme kapasitesi Ortadoğu ile AB arasında bir diyalog oluşturacaktır. Bu diyalog kapsamında farklı taraflara aynı paydada yaklaşabilecek bir ülkeye gereksinim duyulacaktır. Avrupa'nın Ortadoğu'da istikrarın sağlanmasına yapacağı katkı AB'nin uluslararası rolünün artmasını sağlayacaktır.²⁶² Ortadoğu'daki sorunlar bölgenin problemlerinden etkilenen terörizmin vurguladığı üzere Avrupa'nın kendi güvenliğini doğrudan tehdit etmektedir. Bu kapsamda AB kendi güvenliğine de katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin AB süreci çevre coğrafyasında yakından takip edilmekte ve üyelik yolunda olumlu adımlar atılması bölge ülkeleri tarafından memnuniyetle karşılanmaktadır. Zira Türkiye'nin üyeliği bölge açısından AB ile komşu olma sonucunu oluşturarak,

²⁶⁰ Stefano Silvesti, "The EU , the US and the Middle East: Some Scenarios" , **Chaillot Papers**, No:62 (July 2003) 'The EU and the Crisis in the Middle East', Martin Ortega (edt.), , The European Union Institute for Security Studies, Paris, ss.47-51.

²⁶¹ Gerd Nonneman, ' A European View of the US Role in the Israile-Fşlistin Conflict' **Chaillot Papers**, No:62 (July 2003), 'The EU and the Crisis in the Middle East', Martin Ortega (edt.), The European Union Institute for Security Studies, Paris, ss.33-46.

²⁶² Dominique Moisi, 'Europe and the 'Universality' of the Israeli-Palestinian Conflict', **Chaillot Papers**, No:62 (July 2003), The European Union and the Cirisis in the Middle East, Martin Ortega (edt.), The European Union Institute for Security Studies, Paris, ss.32.

uluslararası topluma entegre olabilme ve demokratikleşme yönünde bir fırsat oluşturacaktır. Türkiye'nin AB'ye katılımı Türkiye'nin komşularının radikalizmden uzaklaşmalarına ve ılımlı siyasi çizgiye dönmelerine vesile olacak, bölgede demokrasi ve istikrarı güçlendirecektir. Türkiye'nin bir yandan İsrail diğer yandan İslam Konferansı Teşkilatı üzerinden Arap dünyası ile sürdürdüğü bağlantılar AB'nin Ortadoğu sorununda insiyatif kullanması için yeni fırsatlar yaratacaktır.²⁶³ Ayrıca; askeri, finansal güce sahip ve bölgede etkili olabilecek Türkiye'nin üyeliği AB'nin askeri üsleri ve müttefikleri ile Ortadoğu'nun söz sahibi ülkelerinden olan ABD politikaları karşısında daha güçlü ve serbest hale gelmesini sağlayacak ve AB'ye manevra alanı oluşturacaktır.²⁶⁴

Türk halkının Orta Asya hakları ile yakın tarihi kültürel ve sosyal bağları AB'ye Orta Asya politikaları kapsamında da katkılar sağlayacaktır. Türkiye ile ortak dil bağı da bulunan ve özellikle söz konusu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından canlanan ilişkiler, bugün önemli bir ticaret hacmini de barındırmaktadır. Türkiye'nin, İran ve Pakistan ile beraber kültürel ve ekonomik alanda işbirliği hedefleri ile kurduğu Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ise 1992 yılında Orta Asya Cumhuriyetleri, Azerbaycan ve Afganistan'ı da kapsamış olup diyalog kanallarını kuvvetlendirmektedir. Türkiye'nin AB üyeliği, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri kapsamında Türkiye'nin Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA)²⁶⁵ ve AB'nin 'Bağımız Devletler Topluluğu ve Moğolistan İçin Teknik Destek Programı (*Technical Assistance to Common Independent States-TACIS*)' çerçevesinde bölge ülkeleri ile yürüttüğü ilişkiler ve projelere de önemli etkiler yapacak, girişimleri güçlendirecektir.

Kafkasya bölgesi Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan doğal kapısı konumunda olup, tüm Avrasya'da istikrar ve refahın tesisi açısından önemi giderek artmaktadır. AB'nin yakın komşuluk politikası bölge ülkelerini kapsamaktadır. Bu açıdan Türkiye'nin konumu, kültürel ve tarihsel birikimi sayesinde geliştirdiği yakın ilişkiler, AB'nin yakın komşuluk politikasının da güç kazanmasını sağlayacaktır.²⁶⁶ Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın konumlandığı söz konusu bölgede mevcut çatışmalar AB'nin de güvenlik ve enerji politikalarını tehdit etmektedir. Bölge kaynaklı göç hareketleri, uyuşturucu trafiği ve silah ticareti tehlikeli noktalara ulaşabilmektedir.

²⁶³ Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, s.229.

²⁶⁴ Laçiner, **a.g.e.**,s.102.

²⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.tika.gov.tr/TR/> ,(02.04.2009).

²⁶⁶ 'Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri' DPT Müsteşarlığı, Kasım 2004, s.14, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi.pdf> ,(12.12.2006).

Türkiye'nin üyeliği, bulunduğu coğrafi konum nedeniyle AB'nin enerji nakil güvenliğini arttıracaktır. Ayrıca, mevcut anlaşmazlıkların çözümünde ilerleme sağlanacaktır. Bu kapsamda Ermenistan ve Azerbaycan arasında Dağlık Karabağ'ın statüsünden kaynaklanan sorun bölgenin uluslararası boyuta erişmiş ve uzun süredir çözülemeyen en önemli sorunudur. İlgili ülkelerin sorunun barışçıl çözümüne teşviki amacı ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından 1992 yılında kurulan Minsk Grubunun üyesi olan Türkiye, girişimi Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde barışçıl çözüm adına yararlı görmekte, 2004 yılında başlatılan Prag Sürecini ve sorunun çözüme kavuşturulmasını desteklemektedir.

Ancak, AGİT çerçevesindeki söz konusu girişimler Azerbaycan topraklarının beşte birinin Ermenistan tarafından işgal edilmesi ile sonuçlanan anlaşmazlıkta bugüne kadar bir sonuç vermemiştir. Durum Türkiye'nin Ermenistan'a sınır kapılarını kapatmasının nedenlerinden birini teşkil etmesi sebebi ile Türkiye-Ermenistan ilişkileri kapsamında önem taşımaktadır. Bölgede ayrıca, Gürcistan içerisindeki özerk bölgelerle merkezi yönetim arasındaki anlaşmazlıklar sık sık çatışmalara dönüşmektedir. Türkiye'nin üyeliği, bölgedeki radikal ve ayrılıkçı eğilimlerin güç kaybetmesini ve bölge devletleri arasında işbirliğinin ön plana çıkmasını sağlayabilecektir.²⁶⁷

Son olarak 2008 yılında yaşanan Osetya krizi bölgede sorunların önemini ve çözülememeleri halinde ise bölge ile sınırlı kalmayacaklarını göstermiştir. Türkiye Ağustos ayındaki krizin ardından Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu Projesini ortaya atmış, sahip olduğu bağları nedeniyle bölgenin istikrarı ile yakından ilgilendiğini göstermiştir. Zira Türkiye'nin gerek mevcut coğrafi konumu gerekse ikili ilişkileri çerçevesinde bölgedeki problemleri görmezden gelmesi mümkün olmamaktadır.

Bölgedeki donmuş olarak nitelenen ihtilaflar, bölgenin potansiyelini engellediği gibi, bölgenin barış ve istikrarını da tehdit etmektedir. Türkiye bölgedeki ihtilafların çözümüne özellikle Azerbaycan ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğü temelinde gayret göstermektedir. Türkiye, diğer yandan Kafkasya'da önemli enerji ve ulaştırma projelerine yatırım yaparak bölgesel işbirliğinin altyapısına katkı sağlamaya devam etmektedir. Kafkasya bölgesine dair

²⁶⁷ Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, ss.229-230.

politikalar, Orta Asya ve Ortadoğu politikalarını da yakından etkileyecek olup, istikrarlı bir Kafkasya söz konusu bölgelere güvenli bir geçiş alanı oluşturacaktır.

Türkiye'nin AB'ye siyasi alanda diğer bir katkısı ise, sınır yönetimi, güvenlik artırımı, insan, silah, uyuşturucu kaçakçılığı gibi organize suçlarla mücadele, düzensiz göçlerin önlenmesi, enerji arz güvenliği, ulaşım, balıkçılık gibi alanlarda önem arz eden Karadeniz kapsamında olacak ve AB'nin bölgedeki etkinliğini arttıracaktır. Türkiye, Bulgaristan, Moldova, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Gürcistan Karadeniz ülkelerini oluştururken, Türkiye en uzun kıyı şeridinde sahip ülke konumunda bulunmakta ve Akdeniz ile bağlantı sağlayan 2 önemli boğaz'ın da sahibi bulunmaktadır. 1 Ocak 2007'de Karadeniz'e kıyıdaş 2 ülke olan Bulgaristan ve Romanya AB'ye üye olmuşlar, Karadeniz etrafındaki ülkelerin refah, istikrar ve güvenliği AB için daha önemli hale gelmiştir.

Karadeniz bölgesinde enerji işbirliğini geliştirmeye yönelik AB faaliyetlerine Türkiye de katılmaktadır. Türkiye, enerji bağlantı altyapılarında yatırım yapılmasını teşvik etmekte, Balkan Enerji Bağlantı Görev Kuvveti gibi enerji bağlantılarını geliştiren faaliyetlerde yer almaktadır. Türkiye ayrıca, üyeleri arasında işbirliğini geliştirmek için Sofya'da kurulmuş olan Karadeniz Bölgesel Enerji Merkezi'nin (*Black Sea Regional Energy Center-BSREC*)²⁶⁸ aktif bir üyesidir. Bu merkez, enerji politikaları geliştirilmesi, Enerji Şartı Antlaşması'nın uygulanması, yatırımların teşvik edilmesi gibi farklı faaliyetler gerçekleştirmektedir.²⁶⁹

Jeopolitik önemi giderek artan geniş bir coğrafi bölgenin, Avrasya'nın merkezinde bulunan Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) ve Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) kurulmasına öncülük etmiştir. Türkiye'nin Karadeniz sahillerindeki asimetrik tehditleri gözlem altında bulundurmak amacıyla Mart 2004'den beri yürütmekte olduğu Karadeniz Uyum Harekatı'nın önemi Rusya, Ukrayna ve Romanya'nın da katılımı ile artmıştır.

Türkiye'nin AB üyeliği, bölgesel anlamda Karadeniz kapsamında katkı sağlayacağı gibi, ikili ilişkileri çerçevesinde Rusya açısından da etki yapacaktır. Rusya; tarih boyunca Türkiye için önemli bir komşu olmuştur. Son dönemde vize muafiyeti anlaşmaları ile de

²⁶⁸ BSREC üyesi ülkeler: Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya, Sırbistan, Türkiye ve AB. <http://www.bsrec.bg/>, (06.12.2011).

²⁶⁹ Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **AB Enerji Politikası Pazarın Açılması Ekonominin Desteklenmesi**, Ankara, 2000, s.13.

kendini gösteren işbirliğinin somut sonuçları özellikle ticaret ve enerji alanlarında meydana gelmiştir. Türkiye'nin Karadeniz havzası ve Rusya ile ilişkileri AB'nin enerji arz güvenliği ile birebir ilgili olup enerji başlığı içerisinde ayrıca incelenecektir.

Balkanlar ise Karadeniz bölgesindeki gelişmeler, enerji arz güvenliği gibi birçok noktada önem arz etmektedir. Avrupa ve dünya tarihinde önemli rol oynamış ve stratejik açıdan hassas olan Balkanlar coğrafyası Türkiye'nin kıta Avrupa'sına geçiş kapısını oluşturmaktadır. Türkiye ile Balkan halkları arasında güçlü tarihi ve kültürel bağlar mevcuttur. Türkiye bu bağlar ile kendini Balkanların ayrılmaz bir parçası olarak görmekte ve yakın ilişkilerine devam etmektedir. Balkanlar soğuk savaş sonrası dönemde uluslararası konjonktürdeki köklü değişimleri yansıtan çatışmaların yoğun biçimde yaşandığı bir bölge olmuştur. Türkiye Balkanlara yaklaşımında sadece çatışmaların sona erdirilmesi değil, kalıcı işbirliği ortamının yaratılması amacıyla olmuştur.

Bu bağlamda Türkiye, Kosova sorununun çözümünde aktif rol olmakta olup, 18 Şubat 2008'de Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülkeler arasında yer almıştır. Türkiye aynı zamanda 'Ahtisaari Planı' çerçevesinde oluşturulan Uluslararası Yönlendirme Grubunun üyesidir. Ayrıca Türkiye, 2006 yılında Karadağ'ı tanımış ve diplomatik ilişki kurarak, 2008 yılında Podgorica'da Büyükelçilik açmıştır. Balkanların istikrara kavuşması her zaman Türkiye'nin dış politika önceliklerinden biri olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin Balkanlarda barışın kurulabilmesi adına Kosova'da 'Kosova Uluslararası Barış Gücü KFOR (Kosova Force)'a ve Bosna Hersek'de AB Gücü EUFOR-ALTHEA'ya sağladığı destek somut örneklerdir. Türkiye, AB tarafından başlatılan Güney Doğu Avrupa İstikrar Pakti'nin Bölgesel İşbirliği Konseyi'ne dönüşümünde aktif politika izlemektedir.

Türkiye'nin üyeliği Balkanlarda AB'nin siyasi gücüne önemli ölçüde katkı yapacaktır. Bosna-Hersek, Arnavutluk, Makedonya gibi bölge ülkeleriyle sahip olduğu yakın ilişkileri ve siyasi katkıları ile Türkiye, AB'nin güney politikalarını güçlendirecektir. Türkiye'nin katılımı Balkanlarda kalıcı istikrarın sağlanmasına olumlu katkılar yapacak, Batı Balkanları içine alan genişleme perspektifine ivme katacaktır. Bölge ülkelerinin AB'ye yaklaşımını hızlandıracaktır.²⁷⁰ Türkiye'nin üyeliği ile bölgesel işbirliği ve entegrasyon hızlanacak, durum AB'nin çalışmalarını ve ikili siyasi sorunların çözümünü kolaylaştıracaktır. Bu da bölgenin

²⁷⁰ Karlson, a.g.e.,s. 78.

diğer sorunlarının çözümüne teşvik niteliği arz edecektir. Türk-Yunan işbirliğinin sağlanması bölgedeki etnik ve siyasi sorunların çözümünde öncü olacaktır. Demokratikleşme, insan hakları ve azanlık haklarında genişleme hızlanacak, irredentist akımlar güç kaybedecektir. Ayrıca, Balkan devletleri ulusal kimliklerini komşu ülkeleri düşman göstermekte değil daha yapıcı çerçevelerde tanımlayacaklardır.²⁷¹

Balkanlardaki sorunların çözümü ve özellikle Türk-Yunan ilişkileri kapsamında AB ve Türkiye açısından önem arz eden diğer bir coğrafya ise; Akdeniz bölgesidir. Türkiye'nin tam üyeliğinin AB'nin Akdeniz politikalarına önemli katkıları olacaktır. Türkiye AB'nin Akdenizli ortaklarından biridir. Doğu Akdeniz ülkeleri arasında güçlü bir demokrasiye sahip olan Türkiye, birçok belirsizliğin hüküm sürdüğü bölgede kritik bir role sahiptir.

AB'nin sınırlarının Balkanlar'dan ve Ege'den geçmesi ister istemez Türkiye ve Yunanistan'ı bu sınırların iki tarafında karşı karşıya konuşturmuş olmaktadır. Türkiye'nin AB üyeliği, potansiyel karşıtlık olarak belirtebileceğimiz bu durumu ortadan kaldırarak Balkanlarda ve Ege'de istikrarın, işbirliğinin güvencesini sağlayacaktır.²⁷² Ancak daha önemlisi, Yunanistan ve GKRY'nin yanı sıra Türkiye'nin de AB'ye üye olması, Doğu Akdeniz'in kronik sorunu olan Kıbrıs sorununun çözümü hesaba katıldığında Akdeniz'in bir barış ve güvenlik denizi haline gelmesine katkı sağlayabilecek en önemli adımdır.

Kıbrıs, Türkiye'nin hayati, ulusal ve stratejik çıkarlarını kapsayan bir konudur. Adanın genelinde barışın, istikrarın ve Kıbrıslı Türklerin güvenlik ve refahının korunması Türkiye'nin Kıbrıs'a dair öncelikleridir.²⁷³ Kıbrıs sorunu müzakere sürecine başlamak için bir kriter olmasa da Türkiye'nin AB üyeliğinde önkoşul haline getirilmiştir.²⁷⁴ GKRY'nin üyeliğine dair tartışmaların temel noktası, üyeliği sonrasında elde edeceği veto yetkisinin Türkiye'nin AB üyeliğine engel teşkil edeceği olmuştur.²⁷⁵ AB, GKRY'nin üyeliği ile elde ettiği veto hakkı yüzünden sorunun parçası haline gelmiş durumdadır. AB Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi'nin 2004 yılı Aralık ayında Brüksel'de gerçekleşen zirve

²⁷¹ Laçiner, a.g.e.,ss.53-54.

²⁷² Cem, a.g.e.,ss.124.

²⁷³ The Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, **Turkey and the European Union An Overview**, Etki yayıncılık,Ankara, 2001,s.47.

²⁷⁴ Müge Kınacıoğlu ve Emel Oktay, 'The Dynamics of Turkey's Cyprus Policy: Implications for Turkey's Accessions to the European Union', **Turkish Studies** ,Vol.7 No:2 (June 2006), ss. 261-273.

²⁷⁵ Detaylı bilgi için bakınız: Why Cyprus Entry Into the Union Would Be Illegal, Proceedings of a Panel Discussion Held at the Turkish Embassy in London, 8 Nov 2001, Published by the Turkish Embassy London, 2002.

toplantısı, Kıbrıslı Rumların AB üyelik yolunda Türkiye'ye ne denli zorluklar çıkaracağını gösteren diğer bir nokta olmuştur. Kıbrıslı Rumların yoğun baskıları sonucunda Avrupa Komisyonu, Türkiye'den Gümrük Birliğiyle ilgili Ankara Protokolünü Güney Kıbrıs'ı da kapsayacak şekilde genişletmek üzere bir ek protokole imza atmasını talep etmiştir. Bu Türkiye'nin üyeliği için yeni bir koşul olarak tanıtılmış ve Türkler tarafından, arabuluculuk görüşmelerinin şemsiyesi konumundaki BM'nin sorunun çözümü konusundaki görüşünü 'evet' diyerek onayladıkları için Türkiye ve Kıbrıslı Türklere verilen bir ceza olarak algılanmıştır.²⁷⁶

Kıbrıs sorununa 1959-1960 Kurucu Anlaşmaları'na sadık kalınarak bir çözüm bulunabilmesi Doğu Akdeniz'in güvenliği açısından önemli olup, garantör ülke Türkiye'nin üyeliği ile sorunun çözümünde büyük bir ilerleme kaydedilecektir. Ancak konu Kıbrıs dışında Doğu Akdeniz, Ege bölgesinin istikrarı ve enerji arz güvenliği kapsamında yürütülen projeler nezdinde enerji güvenliğine etki yapmaktadır. Akdeniz'in güvenliği çerçevesinde, bölgenin önemli gücü Türkiye'nin üyeliği kuzeyinde ve güneyinde iki farklı kültürü karşılaştıran Akdeniz bölgesinin iki yakasını birleştiren bir köprü olacaktır.

Özellikle son dönemin çok boyutlu Türk dış politikası içerisinde Afrika ile ilişkilere ivme kazandırılmıştır. Türkiye-Afrika işbirliği, düzenlenen uluslararası zirveler ve bölgedeki mevcut diplomatik temsilcilerin sayısının artırılması gibi atılımlar ile somutlaştırılmıştır. Afrika'da barışın ve istikrarın sağlanmasına ve bölgenin kalkınmasına önem veren bir ülke olarak Türkiye, AB dış politikasına Afrika kapsamlı politikalar açısından ayrı bir katkı sağlayacaktır. Bu katkı AB'nin kuzey Afrika kapsamlı göç hareketleri ve güvenlik eksenli politikaları ile değerlendirilebilecek ve Akdeniz'deki bölünmüşlüğü yumuşatacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 'AB'nin Türkiye'ye neden ihtiyacı var?' sorusuna cevap aranan Oxford Üniversitesi'ndeki bir toplantıdaki, *'...Şu an çok belirgin olan bir cevabı olduğuna inanıyorum, AB'nin Türkiye'ye Doğu Akdeniz'in stratejik önemi ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki nüfuzunun ek olarak yüklediği stratejik önemden dolayı ihtiyacı var...'*²⁷⁷ ifadesi ile söz konusu önemi vurgulamaktadır. Eski İtalyan Senatosu Başkanı Franco Marini ise Türkiye'nin Avrupa'yı güçlendireceğini savunduğu yazısında,

²⁷⁶ Karlsson, a.g.e., ss.174-175.

²⁷⁷ Speech by Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan: 'Why EU Needs Turkey?', Oxford, 28 May 2004 <http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/Erdogan1.pdf>, (02.03.2009).

Akdeniz başlığına vurgu yapmakta, Akdeniz'in yeniden ekonomik ve stratejik rol kazandığı dönemde stratejik olarak Türkiye gibi önemli bir ülkenin entegrasyonunun AB'nin politik yetkinliğini attıracağını belirtmektedir.²⁷⁸

Bağımsız Türkiye Komisyonu'nun Eylül 2009'da yayımlanmış olduğu "Avrupa Türkiye: Kısırdöngüyü Kırma" başlıklı raporunun "Türkiye ve Bölgesi" adlı bölümünde yer alan bir ifade Türkiye'nin AB'ye yapacağı siyasi katkıları özetlemektedir. Bu ifadede şöyle denilmektedir;²⁷⁹

"AB ile desteklenmiş bir Türkiye, halen Rusya, Çin ve ABD'nin etkin olduğu bu bölgede Avrupa'yı da bölgesel bir oyuncu olarak devreye sokabilir. Başka hiçbir ülkenin liderleri Moskova ve Şam, Tahran ve Kudüs gibi çok farklı başkentler arasında seyahat edebilmekte ve hem saygıyla karşılanmakta hem de önemli politik hedeflerini bu kadar geniş anlamda görüşmemektedir. Türkiye, herhangi bir krizi veya sorunu AB için tek başına çözemez ama Türkiye olmadan da AB'nin bölgede işi çok daha zor olur".

AB'nin siyasi bir güç olabilmesi, üyelerinin dış politikada tek sesli davranabilme yetileri ve özellikle Türkiye gibi önemli bir ortağın Birlik politikalarına üye devlet statüsünde katılımı ile mümkün olacaktır. Uluslararası konjonktürde daha etkili bir AB hedefine işaret eden Lizbon Antlaşması'nın amacına ulaşabilmesi kapsamında Türkiye'nin üyeliği ilerici bir adıma işaret etmekte, AB'ye ihtiyaç duyduğu siyasi vizyonu sunmaktadır.

3.2. Türkiye'nin Tam Üyeliğinin AB'ye Demografik ve Ekonomik Katkıları

Nüfus, bir ülkenin gücünü oluşturan temel unsurlardan biridir. Türkiye'nin nüfusu AB'ye üyelik sürecinde siyasi ve jeopolitik konular kadar tartışma yaratan bir konudur. Tartışmaların temelini; Türkiye'nin zengin demografik kaynakları ile AB'ye üye olduğunda, karar alma mekanizmalarında büyük değişikliklere yol açacağı, önemli düzeyde göç dalgalarına sebebiyet vereceği ve ekonomik külfet oluşturacağı konuları oluşturmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin zengin nüfusu çoğu zaman olumsuz bir etken olarak ön plana çıkartılmaktadır.

²⁷⁸ Franco Marini, 'Türkiye Avrupa'yı Güçlendirecek', **Sabah Gazetesi**, 08.12.2002.

²⁷⁹ Second Report of the Independent Commission on Turkey, 'Turkey in Europe: Breaking the vicious circle', September 2009.

Nüfus konusunda tartışılan, AB ülkelerine göç gerçekleşeceği korkusu, ‘Göç’ başlığında belirtildiği üzere, uzun dönemli geçiş süreçleri ile düzenlenebilecek bir konu olmasının yanında, ‘tersine göç’ ihtimali ile birlikte değerlendirildiğinde olumsuz bir durum arz etmemektedir. Türkiye’nin demografik verileri, Avrupa’da mevcut yaşlanma problemi ve bunun ekonomik düzene etkileri çerçevesinde ele alındığında, Türkiye’nin katılımının AB’ye olumlu etkilerde bulunacağını göstermektedir.

Avrupa’da nüfusun yaşlanmakta olması, ekonomik, sosyal ve siyasi yapılar için büyük sorunlar oluşturmaktadır. Avrupalı aileler gittikçe daha az çocuğa sahip olmakta ve bu durumun ortalama yaşam ömrünün uzunluğu ile birleşmesi nüfus yapısının gittikçe yaşlanmasına sebep olmaktadır.²⁸⁰ Avrupa’nın nüfus biyolojisi durağan bir duruma eğilim göstermekte, göçmen akışları gelecek yüzyılın ilk on yıllarındaki hafif nüfus azalmasını durdurmak için yeterli olmasa da belli bir ivmeyi sürdürmektedir.²⁸¹

2010 yılı verilerine göre 501. 044 milyon olan AB toplam nüfusunun, 2035 yılında 524.537 olması ve 2060 yılında büyüme hızındaki düşüşle birlikte 516.940’a gerilemesi beklenmektedir.²⁸² Türkiye 73 milyon nüfusu ile, AB ülkeleri arasında 82 milyon nüfuslu Almanya’dan sonra ikinci sırada bulunmaktadır. Türkiye nüfusunun 2015 yılında 77.9 yükselmesi, Almanya’nın da 2015 yılında 78.7 milyona gerilemesi beklenmektedir. Dünya bankası verilerine göre 2015 yılında Fransa’nın 61,1 milyon, İtalya’nın 54.4 milyon, İngiltere’nin ise 59.2 milyon olması beklenmektedir.²⁸³ Türkiye’nin 2025 yılında 87 milyonluk nüfusu ile AB’nin en kalabalık ülkesi haline gelmesi ve toplam nüfusun %15’ini, 2050 yılında ise 97 milyona yükselerek toplam AB nüfusunun % 17.7’sini oluşturacağı öngörülmektedir.²⁸⁴

²⁸⁰ Ilgar, **a.g.e.**,ss.19-20.

²⁸¹ Göran Thernborn, ‘Yirmi Birinci Yüzyılda Avrupa: Dünyanın İskandinavı mı?’ **Avrupa Sorunu Avrupa Ne, Avrupalı Kim?**, Peter Gowan ve Perry Anderson,(eds.), Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2005,s.196.

²⁸² Eurostat 80/2011,Population Projections 2010-2060, 08.06.2011, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-08062011-BP/EN/3-08062011-BP-EN.PDF, (30.10.2011).

²⁸³ World Bank Statistics’ <http://www.worldbank.org/depweb/english/modules/social/pgr/dataeuro.htm>, (03.04.2009).

²⁸⁴ Kirsty Hughes, ‘Turkey and the European Union: Just Another Enlargement Exploring the Implications of Turkish Accession’ Friends of Europe Working Paper June 2004, <http://www.friendsofeurope.org/Portals/6/Documents/Reports/Turkey%20and%20the%20European%20Union%20-%20Working%20Paper%20%20FoE.pdf> , (22.03.2009).

Nüfus konusunda en önemli noktalardan biri, ülkelerin sahip oldukları genç nüfus oranıdır. 2020’de AB nüfusunun yüzde 20’si 65 yaşın üzerinde olacakken Türkiye’de bu oran yüzde 7’nin altında kalacaktır.²⁸⁵ Avrupa İstatistik Kurumu verilerine göre 2010 yılında AB toplam nüfusunun %17.4’ü 65 yaş ve üzeri iken bu oran 2060 yılında 29.5’e ulaşacaktır.²⁸⁶ Nüfusun yaşlanmasının büyük bir tehlike olduğu Avrupa için, Türkiye gibi büyük ve genç nüfuslu bir ülkenin katılımı kayda değer katkılar sağlayacaktır. Mevcut problemler ile AB’nin gelecek dönemde özellikle düşük ücretli işçi ihtiyacı kapsamında Türkiye’ye ihtiyacı olacaktır.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2010 yılı itibariyle Türkiye’nin 73.722.988 kişi olan toplam nüfusunun ortalama yaşı 29.2’dir. 15-64 arası yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfus ise toplam nüfusun %67.2’sini oluşturmaktadır. Nüfusun %25.6’sı 0-14 yaş grubunda ve %7.2 si 65 ve üzeri yaş grubundadır.²⁸⁷ AB’nin 2020 stratejisine göre, 20-64 yaş arası nüfusun istihdam oranının %69’dan %75 seviyesine çıkarılması AB’nin öncelikli hedeflerindedir.²⁸⁸ Bu kapsamda Türkiye’nin genç nüfusu büyük bir avantajı içerisinde barındırmaktadır. Zira Türkiye yetenekli ve çalışkan halkının deneyimlerini üyeliği ile AB’ye katacaktır.²⁸⁹

Türkiye’nin büyük bir zenginliği olan genç nüfusunun AB’nin ve Türkiye’nin ortak çıkarları doğrultusunda yeni bir eğitim politikası ile tanıştırılması gerekmektedir. Bu noktada AB’nin yeni sosyal politikasının özünü oluşturan istihdam edilebilirlik kriteri ile Türkiye’nin genç nüfus yapısı arasında ilişki kurulabilmesi önemlidir. Üyelik sürecinde Türkiye’nin avantajlarından biri olan genç nüfusun 21. yy talep koşullarına uygun olarak eğitiminin sağlanabilmesi Türkiye’nin olduğu kadar en az Türkiye kadar AB’nin de çıkarına olacaktır.²⁹⁰ Avrupa’da mevcut yaşlanma sorunu ve Türkiye’nin demografik özellikleri

²⁸⁵ Karlsson, a.g.e.,s.74.

²⁸⁶ Eurostat 119/2008, Population Projections 2010-2060, 26.08.2008, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/08/119> , (30.10.2011).

²⁸⁷ Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&ust_id=11, (30.10.2011).

²⁸⁸ COM 2010 (2020),Communication from the Commission EUROPE 2020: ‘A strateji for smart, sustainable and inclusive growth’, 03.03.2010,

<http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>, (14.10.2011).

²⁸⁹ Günter, Verheugen, ‘Ortak hedefimiz’, <http://www.deltur.cec.eu.int7makaleverheugen.html>, (05.01.2009).

²⁹⁰ Can Baydarol; **AB Sürecinde Medeniyetler Buluştuğunda**, Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2003,ss.160-161.

kapsamında, AB Türkiye’de eğitim alanında yapılan reform ve yatırımlarda güçlü çıkarlara sahiptir.²⁹¹

Türkiye’nin nüfusunun yarattığı endişelerden bir diğeri, zengin nüfusu ile Birliğe tam üye olan Türkiye’nin AB kurumlarında kararları gereğinden fazla yönlendirebilme gücüne erişeceğiğidir. AB karar alma mekanizması açısından bakarsak, Lizbon Antlaşması’na göre, kararlar üye devletlerin yüzde 55’i ve nüfusun yüzde 65’i esasında, çifte çoğunlukla alınmaktadır. Lizbon Antlaşması ile karar alma mekanizması ve ülkelerin AB kurumlarında temsilinde birtakım değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamda Komisyonun üye sayısı azaltılmış, Parlatentonun üye sayısı 750 ile sınırlandırılmış ve üye devletlerin parlamenter sayıları en az 6 ve en çok 96 olarak belirlenmiştir. Bakanlar Konseyinde üye devletlere verilen oy katsayıları da lağvedilmiştir. Yeni düzenleme ile 2014 yılından itibaren Bakanlar Konseyinde karar alma çifte çoğunluk esasına dayandırılmıştır. Nitelikli çoğunluk sistemi ile karar alınabilmesi için üye sayısının yüzde 55’inin olumlu oyu ve bunların temsil ettikleri nüfusun toplam AB nüfusunun asgari yüzde 65’i düzeyinde olması kuralı getirilmiştir.²⁹² Böylece AB’nin büyük devletlerinden üçünün birleşerek bir kararı bloke edebilmesinin engellenmesine çalışılmış ancak, çifte çoğunluk sistemi dış politika, vergi ve bütçe gibi tartışmalı konularda oy birliği sisteminin yerini almamıştır.

Türkiye AB üyeliği ile diğeri üye devletlerin karar çıkartmak ya da bloke etmek üzere işbirliği olanaklarını arttıran önemli bir aktör durumuna gelebilecek fakat kararlar üzerinde tek başına her hangi bir etkisi olamayacaktır. Türkiye’nin üyeliğinin, büyüklüğüne rağmen AB’nin işleyişinde yapacağı etki herhangi bir devletin yapacağı etki ile kıyaslanamayacak düzeyde olmakla beraber, AB kurumsal işleyişini temelden değıştirici bir etki doğurmayacaktır.

AB’nin mevcut demografik sorunlarının ekonomik sistemlere yaptığı etkiler daha önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Zira Avrupa’nın yaşlanma sorunu kendi demografik niteliğinin dışında başta ekonomik olmak üzere bir dizi sorunu tetiklemektedir. Azalan genç nüfus emek piyasasının küçülmesine neden olurken, artan yaşlılık emeklilik sistemlerine ilave

²⁹¹ SEC(2004) 1202, Commission of The European Communities, Commission Staff Working Document, ‘Issues Arising From Turkey’s Membership Perspective’, COM (2004) 656 final, 06.10.2004,

[http://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2004/1202/COM_SEC\(2004\)1202_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2004/1202/COM_SEC(2004)1202_EN.pdf), (15.11.2011).

²⁹² http://europa.eu/lisbon_treaty/index_en.htm, (05.07.2009).

yük getirmektedir. Avrupa'nın ekonomik büyüme oranı düşmektedir. ²⁹³ AB kamuoyunun %77 gibi büyük çoğunluğu Avrupa'nın içerisinde bulunduğu ekonomik durumu olumsuz değerlendirmekte ve AB'nin karşı karşıya olduğu önemli sorunları ekonomik durum, işsizlik ve enflasyon şeklinde sıralamaktadır. ²⁹⁴

Avrupa'nın nüfus problemi ekonomik sistemde yarattığı etkiler ile bütünleşmeye zarar vermekte ve kamuoyunda gerginliğe neden olmaktadır. Yaşanan gerginlikler dönem dönem ulusal kamuoylarında siyasal perspektifte destek bularak milliyetçi söylemleri arttırmaktadır. Bu yüzden Avrupa'nın demografik sorunu birebir ekonomi perspektifi ve AB'nin gelecekteki başarı çizgisi ile ilgili olmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin AB'ye ekonomik getirileri önemli boyutta olacaktır. Türkiye demografik verileri ile dönüşümlü olarak AB ekonomisine yapacağı katkıların yanı sıra, ekonomik verileri ile AB ekonomisine direk katkı sağlayacak bir üye olacaktır.

AB'nin içerisinde bulunduğu ekonomik zorluklar kapsamında değerlendirildiğinde, Türkiye ve AB arasındaki ekonomik ilişkiler ve özellikle Türkiye'nin tam üyeliğinin AB'ye ekonomik getirileri AB entegrasyonunun temeli ve geleceği adına önem taşımaktadır. Türkiye müzakere dönemi boyunca yüksek kalkınma hızını sürdürmesi kaydı ile AB üyesi olduğunda, çeşitli açılardan AB ekonomik gücünü takviye edecektir. Almanya ve Fransa'nın toplamına eşit coğrafi genişliği, zengin doğal kaynakları, dünyanın 10. büyük ekilebilir topraklarına sahip olması ve enerji arz güvenliği kapsamında sunduğu olanakları Türkiye'nin AB'ye yapacağı ekonomik katkıların demografik veriler dışındaki önemli noktalarıdır. ²⁹⁵ Türkiye'nin ekonomik verileri üyeliğin gerçekleşeceği dönemde aradan geçen zamanın getirileri de dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Ancak günümüzde dahi, genç ve hızlı büyüyen pazarı, kalitesi kanıtlanmış üretim üssü olma özelliği, önemli bir ticaret merkezi olarak içinde yer aldığı geniş ve kalkınmakta olan bölgeyi tanıyan şirketleri ile Türkiye, Avrupa iş dünyası için büyük potansiyeli olan bir

²⁹³ European Commission, Eurostat, Real Gross Domestic Product Growth Rate, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020>, (15.02.2012).

²⁹⁴ European Commission, Standart Eurobarometer 76, 'Public Opinion in the European Union' November 2011, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb76/eb76_first_en.pdf, (04.01.2012).

²⁹⁵ Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, s.217.

ekonomidir.²⁹⁶ Türkiye'nin ekonomik büyüme ve istihdam artırılması performansının olumlu karşılandığı Avrupa Komisyonu'nun 2011 İlerleme Raporuna göre, Türkiye-AB ticaret hacmi 2010 yılı için 103 milyar Dolar olmuş ve Türkiye AB'nin 7. , AB ise Türkiye'nin birinci ticaret ortağı haline gelmiştir.²⁹⁷

Avrupa Komisyonunun 2011-2012 Genişleme Stratejisinde; üyelik yükümlülüklerini üstelenebilme yeteneğini geliştirmeye devam eden Türkiye'nin, malların serbest dolaşımı, anti-tröst politikası ve devlet destekleri, enerji, ekonomik ve parasal politika, işletme ve sanayi politikası, tüketicinin korunması gibi alanlarda AB'ye uyumunun ileri seviyede olduğu teslim edilmiştir. Ayrıca Türkiye'ye IPA'dan 2011 yılında yaklaşık 781,9 milyon Euro tahsis edilmiştir.²⁹⁸

Türkiye satın alma gücü paritesine göre Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) sıralamasında, 2010 yılında AB üyesi ülkelerle kıyaslandığında 6. büyük ekonomi, dünyanın ise 16. büyük ekonomisi konumuna yükselmiştir. Enflasyon 2010 yılı sonunda % 6,4'e düşmüş ve büyüme oranı %8.9 olarak açıklanmıştır. Maastricht kriterleri kapsamında dikkate değer bir konu olan AB tanımlı genel yönetim nominal borç stoku 2002-2010 yılları arasındaki sekiz yıl içinde % 74'ten % 41,6'ya gerilemiştir. Bu kapsamda Türkiye, söz konusu kriterler arasında yer alan "azami % 60 oranında kamu borç stoku" ilkesine 2004 yılından bu yana uyar hale gelmiştir. Türkiye'nin GSYİH'si 2010 yılında, yaklaşık üç kattan fazla artarak 2002 yılındaki 231 milyar ABD Doları seviyesinden 736 milyar ABD Dolarına ulaşmış ve aynı dönemde kişi başına düşen milli gelir 3.500 ABD Dolarından 10.079 ABD Dolarına yükselmiştir. Türkiye ayrıca doğrudan yabancı yatırım (DYY) oranları ile bölgesinde önemli bir konuma gelmiştir. Son sekiz yılda toplam 94 milyar ABD Doları tutarında DYY çekilmiş, 2008-2010 yılları için DYY açısından en cazip 15. ülke olmuştur. Söz konusu olumlu gelişmeler ihracat ve turizm gelirlerine de olumlu yansımıştır.²⁹⁹

²⁹⁶ Second Report of the Independent Commission on Turkey, 'Turkey in Europe: Breaking the vicious circle', September 2009.

²⁹⁷ SEC (2011)1201 final.

²⁹⁸ COM (2011) 666 final.

²⁹⁹ 'Republic of Turkey Prime Ministry Investment Support and Promotion Agency', <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/turkey/factsandfigures/Pages/Economy.aspx>, (12.11.2011).

AB'nin 2007-2013 yılları için öngörülen 7 yıllık bütçe takviminde, Türkiye için herhangi bir fon öngörülmemiştir.³⁰⁰ Türkiye üye olduğunda AB bütçesine katkısı, ilerleyen yıllarda ekonomik büyüme ile artacaktır.³⁰¹ Ayrıca, Türkiye gibi büyük bir ülkenin katılımı AB pazarında, talep artışına sebep olacak ve ticari potansiyel yaratacaktır. Diğer yandan iş fırsatları ve istihdam olanakları yaratacaktır. Türkiye'nin uzun dönemde AB'ye maliyeti kapsamında ise bugünden kesin belirlemeler yapmak mümkün olmamaktadır. Türkiye ekonomisinin ve AB mali politikalarının üyeliğe kadar geçen süreçte geçireceği değişime bağlı olarak söz konusu parametreler şekillenecektir.

AB'nin 2020 yılı için ekonomik hedeflerinin belirtildiği ' AB 2020 Stratejisi: Akıllı, yeşil ve kapsayıcı büyüme için Avrupa Stratejisi'ne göre daha rekabetçi bir ekonomi ile sürdürülebilir ve yüksek istihdam sağlayarak bölgesel ve sosyal uyumu destekleyen kapsayıcı bir büyüme AB ekonomik stratejisinin temel öncelikleridir.³⁰² Ekonomik göstergeleri ile Türkiye'nin katılımı AB'nin söz konusu ekonomik hedeflerini gerçekleştirebilmesine yardımcı olacaktır.

Sergilediği güçlü ekonomik performansı ile Türkiye, Avrupa'nın ve dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri konumuna gelmiş ve küresel ekonomik krize karşı dayanıklılığını kanıtlamıştır. Türkiye, kriz sürecince para ve maliye politikalarını başarılı şekilde yürütmüş ve krizin etkilerini hızla atlatmıştır. Türkiye karşıtı söylemlerde ön plana çıkan 'Türkiye'nin büyük nüfusu' ise bugün Avrupa'daki demografik veriler ve bu verilerin ekonomiye yansımaları ile beraber düşünüldüğünde, AB'ye önemli katkılar sağlayacaktır. Türkiye'nin demografik verileri özellikle iyi eğitim politikaları ile desteklendiğinde AB'ye külfet olmaktan öte uzun dönemde arzu edilir bir noktayı teşkil edecektir. Mevcut ekonomik potansiyeli ve demografik yapısı ile Türkiye, AB rekabet gücünü arttıracak ve ekonomisinin dinamizmini AB'ye katacaktır

³⁰⁰ 'Multiannual financial framework',

http://ec.europa.eu/budget/biblio/documents/fin_fw0713/fin_fw0713_en.cfm#prop_regulation, (21.02.2012).

³⁰¹ 'Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye muhtemel Etkileri' DPT Müsteşarlığı, Kasım 2004,

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi.pdf>, (12.12.2006).

³⁰² COM 2010 (2020).

3.3. İlişkilerin Güvenlik Boyutu ve Türkiye'nin AB'ye Askeri Katkıları

11 Eylül saldırıları, ABD toprakları üzerinde yaşanmış en büyük terörist eylem olarak tarihte yerini almıştır.³⁰³ Saldırıların ardından gelişen süreç olayın önemini arttırken, ABD'nin yeni güvenlik ve dış politika konseptleri ile uluslararası güvenlik anlayışları da değişmeye başlamıştır. ABD 'Ulusal Güvenlik Konsepti'³⁰⁴ 'önleyici müdahale' kavramını gündeme getirmiştir. 11 Eylül ve ardından gündeme gelen yeni tehdit algılamaları, asimetrik tehditler, önleyici müdahaleler, uluslararası kurumlar ve uluslararası hukukun sorgulanmaya başlanması, sert-yumuşak güç ayrımları, realizm ve idealizm arası seçimlerin neticesi olarak uluslararası toplum dünya güvenliği için kendini farklı bir boyutta bulmuştur.

AB, Irak müdahalesi sürecinde bir blok oluşturup tavrını koyamamış ve dış politik duruşu kapsamında kritik bir durum arz eden bölünmüşlüğü dikkat çekmiştir.³⁰⁵ Oluşan yeni güvenlik algılamaları ile birlikte AB'de gelecek tartışmaları içerisinde güvenlik başlığı ön plana çıkmış, etkin bir ODGP oluşturulabilmesi önem kazanmıştır. Zira, ortak bir dış ve güvenlik politikası uygulanabilmesi AB'nin 'Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'nin uygulanabilmesi kapsamında da önem arz etmektedir.³⁰⁶ 11 Eylül saldırılarının ardından, 19 Eylül 2001'de Avrupa Komisyonu'nun Konsey'e sunduğu "Terörizmle Mücadeleye İlişkin Çerçeve Tasarısı" yayınlanmıştır. Tasarının 3. maddesinde terör suçlarının tanımlaması yapılmış, teröre karşı ortak mücadele ve işbirliği konu edilmiştir.³⁰⁷

11 Eylül dolaylı olarak AB genişleme sürecini de etkilemiştir. Terörist saldırılar AB'nin güvenliği adına ortak sorumluluk alınması gerekliliğinin hatırlanmasını sağlamıştır. AB'nin dış politikasında daha etkili olma ihtiyacının farkına varılmasına yardımcı olmuş, güvenlik için daha birleşik bir yaklaşıma teşvik etmiştir. AB'nin yakın komşularının daha

³⁰³ Michael Parent, **The Terrorism Trap September 11 and Beyond**, City Lights Books, San Francisco, 2002, s.23.

³⁰⁴ 'The National Security Strategy of the United States of America', September 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>, (14.08.2007).

³⁰⁵ Anne Applebaum, "The New World Order America and the New Geopolitics", **Our Brave New World Essays on the Impact of September 11**, Wladyslaw Pleszczynski (edt.) Hoover Institution Pres, Stanford University Stanford/California, USA, 2002, s.7.

³⁰⁶ Jiri Sedivy, 'Constraints and Opportunities', **Chaillot Papers**, No:53(June 2002) 'Enlargement and European Defence After 11 September', Antonio Missiroli(edt.) , The European Union Institute for Security Studies, Paris, s.21.

³⁰⁷ COM (2001) 521 final, 'Proposal for a Council Framework Decision on Combating Terrorism', 19 September 2001, **Official Journal** , C 332 E/300, (27.11.2001).

güvenli ve daha güçlü olduğu oranda güçlü ve güvende olacağı ortaya çıkmıştır. AB'nin güvenliğinin coğrafi anlamda genişletmesi çerçevesinde genişleme sürecini tetiklemiştir.³⁰⁸

AB'de ODGP, 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması'yla Avrupa Birliği'nin üç sütunundan biri olarak oluşturulmuştur. Barışı korumak, uluslararası güvenliği arttırmak ve uluslararası alanda iş birliği geliştirmek söz konusu güvenlik politikasının temel amaçlarıdır.³⁰⁹ ODGP'nin askeri ve savunma alanlarını NATO bünyesinde yer alan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) oluşumunun yerini alan Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası oluşturmaktadır. Avrupa Birliği askeri işbirliğinin sınırlarını, Batı Avrupa Birliği tarafından 19 Haziran 1992'de kabul edilen, insani görevler, barışı koruma ve barışı kurma görevlerini kapsayan Petersburg Görevleri belirlemektedir.³¹⁰ AB askeri işbirliğinin boyutları barış gücü misyonu ile sınırlı tutulmuştur. Mekanizmanın işleyişinde en sık karşılaşılan sorun; barış gücü operasyonları çerçevesinde duplikasyondan kaçınmak için Acil Müdahale Gücü'nün NATO imkan ve kabiliyetlerinden yararlanmak istemesi ve bu durumun NATO ülkelerinin hepsinin rızasını gerektirmesidir.³¹¹

ODGP çerçevesinde önemli bir adım, 12 Aralık 2003 tarihinde atılmış, AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, AB tarihinde ilk kez, "Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Bir Avrupa-Avrupa Güvenlik Stratejisi" adı altında ortak bir güvenlik ve savunma stratejisi belirlenmiştir. Strateji ile tehditlere karşı işbirliğinin değerini belirtilmiş, daha iyi ve güvenli bir dünya için ortak bir vizyon oluşturmaya çalışılmıştır. AB, küresel güvenliği sağlamada ve daha iyi bir dünya yaratmada sorumluluk üstleneceğini belirtmiştir.³¹²

Madrid'de 11 Mart 2004 tarihinde meydana gelen saldırılar ile Avrupa terörizmi merkezinde hissetmiş ve konu daha önemli hale gelmiştir. Mücadelede polisiye yöntemlerin dışında askeri yöntemlerin kullanılmasını öngören politikalar öne çıkmıştır. AB, 25 Mart 2004'de toplanan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi sonucunda, 'Terörizm ile

³⁰⁸ Jacek Saryusz-Wolski, " Looking For The Future" s.55, **Chailot Papers**, No:53 (June 2002), "Enlargement and European Defence After 11 September" Antonio Missiroli (edt.) , The European Union Institute for Security Studies, Paris, s.55-56.

³⁰⁹ Treaty on European Union, Official Journal C 191, 29 July 1992, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>, (23.01.2012).

³¹⁰ Western European Union, Petersberg Declaration, Western European Union Council of Ministers Bonn, 19 June 1992, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>, (25.02.2012).

³¹¹ Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, s.235.

³¹² 'A Secure Europe in a Better World-European Security Strategy', Brussels, 12 December 2003, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> , (25.02.2012).

Mücadele Deklerasyonu'nu yayınlanmış ve terörizm ile mücadelede uluslararası işbirliğinin artırılması gerekliliğini belirtmiştir. Deklerasyonda 'dayanışma hükmü' (solidarity clause) yer almış ve terörizme karşı ortak mücadelenin önemi belirtilmiştir.³¹³ Aynı hüküm Avrupa Anayasa'nın taslak metninde ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşmasında da yer almıştır.³¹⁴ AB, küresel terörizmle mücadelede hiçbir devletin tek başına başarılı olamayacağına inanarak uluslararası işbirliğinin önemini vurgulamaktadır.

Ancak, AB askeri kaynaklar ve karar mekanizması açısından yeterince donanımlı değildir. AB'nin etkili bir ODGP uygulayabilmesi uluslararası ilişkilerde etkin bir aktör olabilmesi açısından önemlidir. ODGP kapsamındaki başarısız uygulamalar, AB'nin uluslararası alandaki etkinliğini sınırlandıran faktörlerden biridir. Joseph Nye 21.yy başlarında ABD ve Avrupa'nın dünyadaki rolleri ve güç kavramları üzerine başlattığı tartışmada, yumuşak ve sert güç arasında yararlı bir ayırım yapmıştır. Bu çerçevede Avrupa yumuşak güç konusunda iyi iken sert güç kullanımında aynı başarıda değildir.³¹⁵

Türkiye, AB'nin özellikle bölgesel boyutta gerçekleştirmeye çalıştığı politikalarda önem arz etmektedir. Sahip olduğu askeri kapasite, teröre karşı uyguladığı politikalar ve bu alandaki tecrübeleri, coğrafi konumu, tarihsel ve kültürel mirası bu önem içerisinde yer almaktadır. 11 Eylül'ün ardından güvenlik algılamaları farklı bir boyut kazanmış, istikrarsız ve güvensiz ortamlar asimetrik tehditler ile coğrafi olarak sorunlardan uzak başkaca ülkeleri de etkileyebilme potansiyelini barındırır hale gelmiştir. Bu kapsamda, stratejik noktalara yakın (komşu) ve askeri donanımı yüksek Türkiye AB güvenliğinin sağlanmasında dikkate değer bir noktaya gelmiştir. AB güvenliği açısından Türkiye'nin istikrarlı olması önemlidir. Mevcut coğrafi konumu ile Türkiye'nin istikrarsız bir sürece girmesi 2 taraf için de güvenlik kaygıları oluşturmaktadır. Sonuçta, Türkiye'de meydana gelen bir kriz AB'nin sınırında cereyan edecektir. Bu açıdan AB'nin Türkiye ile ilişkilerinde stratejik güvenlik kaygısı ön plandadır.

³¹³'Declaration On Combating Terrorism', Brussels, 25 march 2004,

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/DECL-25.3.pdf>, (24.02.2012).

³¹⁴ Treaty of Lisbon Lisbon, 13 December 200, Official Journal, C 306 V 50, 17 December 2007,

<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>, (25.02.2012).

³¹⁵ Paul Taylor, **The End of European Integration: Anti Europeanism Examined**, Rotledge,UK, 2008,s.132.

Türkiye güçlü ordusu, askeri deneyimi, manevra kabiliyeti, disiplini ile AB'nin güvenlik politikalarının uygulanmasına önemli katkılarda bulunacak ve AB'nin daha güçlü olmasını sağlayacaktır.³¹⁶ Türkiye AB üyeliği ile Avrupa'nın güvenlik projelerinde rol alacak ve NATO ile askeri anlaşmalar oluşturulmasına yardımcı olabilecektir.³¹⁷ Türkiye, NATO ve AB kapsamında tercihen 2 örgüt arasında Çerçeve Anlaşmasına dayanan yapısal ilişkinin iki tarafın da çıkarına olacağına inanmaktadır.³¹⁸ Türkiye'nin üyeliği AB ve NATO arasındaki ilişkilere olumlu katkı yapacaktır. Özellikle 2003 yılında Berlin Plus³¹⁹ anlaşması ile derinleştirilen işbirliği çabaları son dönemde, özellikle Afganistan'daki ortak operasyonlarda, aksamaktadır. İki kurum arasında işbirliğinde karşılaşılan sorunlar Türkiye'nin AB üyeliğinin bulunmaması ve Kıbrıs Rum Kesiminin AB üyeliğini kazanması ile artmıştır. Bu sayede Türkiye'nin AB kurumları ile güvenlik alanında ortak paydada çalışmalara katılması imkansızlaşmış ve durum Türkiye'nin gelişmeleri NATO üyeliği kartını kullanarak dengeleme girişimlerinde bulunmasına yol açmıştır. AB ve NATO güvenlik alanında başarılı uygulamalarda bulunmuş ve birçok barış misyonunda birlikte çalışmıştır. Bu ilişkiler Türkiye'nin üyeliği ardından daha sağlıklı zeminde ve etkili ilerleyebilecektir. 1952 yılından itibaren NATO üyesi olan Türkiye'nin AB üyeliği ile, AB Acil Müdahale Gücünün NATO imkanlarından yararlanabilmesi kapsamında iki kurum arasında daha etkili iletişim sağlanacaktır.

Türkiye, uluslararası barışı koruma faaliyetlerinin önem kazandığı Soğuk Savaş sonrası dönemde AB üyesi olmadığı halde, NATO, BM, AGİT ve AB liderliğinde dünyanın dört bir yanındaki barışı koruma operasyonlarına katkısını sürdüren ülkelerden biridir. Türkiye çeşitli uluslararası barışı koruma hareketlerine binlerce askeri ile katılmıştır. Dünya barışının korumasına yönelik BM barışı koruma faaliyetlerine Türkiye'nin katkısı tugay seviyesindeki bir birlikle Kore Savaşı'na katıldığı 1950 yılında başlamıştır. Türkiye Kore'de 1950-1953 yılları arasında dönüşümlü olarak 15. 000 personel görevlendirmiştir. Sonraki yıllarda, Somali'de BM Harekatı (UNOSOM-United Nations Operation in Somalia), Bosna-Hersek'de BM Koruma Kuvveti (UNPROFOR-United Nations Protection Force), Bosna-Hersek'de NATO Uygulama/İstikrar Kuvveti (IFOR-The Implementation Force / SFOR-

³¹⁶ Gökbnar ve diğerleri; **a.g.e.**s.31.

³¹⁷ Javier Solana, 'Turkey's EU Future', **The New York Times**, 09.12.2002,

<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9B03E6DD113BF93AA35751C1A9649C8B63>, (05.02.2009).

³¹⁸ The Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey; **a.g.e.**56.

³¹⁹ Berlin Plus Anlaşması ile AB'ye NATO'nun olanaklarından yararlanma hakkı tanımıştır. Berlin Plus Agreement; http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/berlinplus_/berlinplus_en.pdf, (20.04.2009).

Stabilization Force) ayrıca, Arnavutluk, Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi dünyanın birçok bölgesinde BM, NATO ve AB şemsiyesi altındaki girişimlere destek olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri halihazırda Bosna-Hersek, Kosova, Afganistan, Darfur, Sudan ve Lübnan'da icra edilen barışı destekleme hareketlarına aktif olarak iştirak etmektedir.³²⁰

Türkiye ile yakın ilişkiler AB'ye ekonomik ve politik çıkarların ötesinde güvenlik bağlamında büyük getiriler sağlayacaktır. İslam dünyasında Türkiye örneği ile laik demokratik modelin yaygınlaştırılması Avrupa'nın güvenliğini artıracaktır. 11 Mart 2004 tarihinde Madrid'de gerçekleşen saldırılar, Avrupa'nın terör ve İslam ile olan ilişkisini göstermiştir. Türkiye'nin üyeliği, Müslümanlara güçlü bir mesaj iletecek, radikal dini gruplar üzerinde ılımlaştırıcı etki yapacaktır.³²¹ Türkiye'nin AB süreci Ortadoğu ve geniş İslam dünyasında ilgi ile izlenmektedir.³²² Ortadoğu'daki Müslüman halklara demokratik modernliğin temel standartlarını kabul etmenin faydalarının gösterilmesi kapsamında Türkiye en iyi örnek olacaktır.³²³

Türkiye'nin terörizm ile mücadeledeki birikimleri, terörizmi önlemek ve ortadan kaldırmak için ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde işbirliğinin gerekliliğini göstermektedir. Türkiye bu konuda her türlü işbirliğine açık ve deneyimlerini paylaşmaya hazır olduğunu dile getirmektedir.³²⁴ Türkiye ülkesindeki radikal İslami grupların saldırılarına rağmen El Kaide ve diğer terörist gruplara karşı savaşta önemli bir ortak olmaya devam etmektedir.³²⁵

Türkiye'nin mevcut coğrafi konumu, AB'ye yasadışı göçte transit konumda bulunmasına ve yasadışı göç ile mücadelede de önem arz etmesine sebebiyet vermektedir. Türkiye'nin AB üyeliği, sınır yönetimi kapsamında insan ve uyuşturucu trafiği ayrıca yasa dışı göçü kapsayan organize suçlarda işbirliğini genişletecektir.³²⁶ AB'nin yasadışı göçle mücadelede bölgesel çözümler politikası açısından Türkiye büyük önem taşımaktadır. AB Konseyi, Irak uyruklu sığınmacıların artan oranda AB'ye ulaşması üzerine Ocak 1998'de

³²⁰ 'Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekatına Katkıları', http://www.tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_6_Turkiyenin_Barisi_Destekleme_Harekatina_Katkilari/konular/Turk_Silahli_%20Kuvvetlerinin_Barisi_Destekleme_Harekatina_Katkilari.htm, (18.04.2009).

³²¹ Wolfgang Schauble ve David L. Philips, "Talking Turkey", **Foreign Affairs**, No.4 (November-December 2004), s.4.

³²² COM(2007)663 final.

³²³ Paul Kubicek, Turkey's Place in the 'New Europe'?" **Perceptions**, Vol. IX. (Summer 2004), s. 54.

³²⁴ 'Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye muhtemel Etkileri' DPT Müsteşarlığı, Kasım 2004, s.14, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi.pdf>, (12.12.2006).

³²⁵ David L.Philips, Turkey's Dreams of Accession', s.86.

³²⁶ SEC(2004)1202.

'Irak ve komşu bölgeden göçmen akını' konulu bir Eylem Planı kabul etmiş, birçok Iraklı'nın Türkiye'yi transit bir ülke olarak kullandığı ve AB'ye Iraklı göçmenlerin göçünü önlemede Türkiye'nin başrol oynamasının beklendiğini belirtmiştir.³²⁷

Sahip olduğu coğrafi konumu ve kritik bölgelerde etkili gücü ile Türkiye, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğine bir prestij sağlayacaktır.³²⁸ Türkiye'nin bu coğrafi konumu ve askeri kapasitesi geleceğe dair rolünün tanımlanmasında anahtar konumda olmaya devam edecektir.³²⁹ Valery Giscard Es'tating olumsuz bir anlam yükleyerek, Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa'nın sınırlarını birden Suriye, Irak ve İran ile komşu hale getireceğini öne sürmüştür.³³⁰ Ancak Türkiye'nin coğrafi konumu özellikle yeni güvenlik algılamaları ve asimetrik tehditler ile birlikte değerlendirildiğinde AB güvenliğine olumlu katkı sağlayacak bir potansiyeli barındırmaktadır.

Türkiye, özellikle enerji güvenliği, coğrafi güvenlik, Orta Doğu'da istikrar başlıklarında önemli bir rol oynamaktadır.'³³¹ Türkiye'nin AB yolunda attığı önemli adımlar takip edilmekte ve bölgedeki diğer ülkelere model olmaktadır. Avrupa'nın çevre bölgelerinde istikrarın sağlanmasının AB için önemi arttıkça, Türkiye ile ilişkileri de daha önemli hale gelecektir.³³² Avrupa'nın Türkiye'ye ODGP çerçevesinde güvenilir bir partner olarak ihtiyacı vardır. Türkiye'nin bölgesindeki Avrupa'nın barış ve istikrar girişimlerinde yapıcı rol oynaması Avrupa'nın çıkarıdır.³³³

Soğuk Savaş döneminde bir kanat ülkesi olan Türkiye, merkezi bir konuma gelmiştir. Türkiye'nin jeopolitik önemi, 2010'lu yılların yeni güvenlik ortamında bölgenin barış ve istikrarı açısından artmaya devam edecektir.³³⁴ AB, özellikle güvenlik ekseninde, Ortadoğu barış sürecinde oynadığı rol, arabuluculuk girişimleri, terör, uyuşturucu kaçakçılığı

³²⁷ Laçiner, a.g.e.,s.183.

³²⁸ Turan Morali, "European Security and Defence Identity and Turkey", **Perceptions**, Vol.I.(June-August 1996).

³²⁹ Arthur Cry, 'Turkey and the West', **Perceptions**, Vol.I. (September-November 1996)

³³⁰ Valery Giscard d'Estating, 'A Beter European Bridge to Turkey', **Financial Times**, 24.11.2004.

³³¹ Viscount Etienne Davignon's Speeche at Friends of Europe VIP Dinner Debate, 'Turkey's European Future', 19 January 2009, Brussels, http://www.friendsofeurope.org/Portals/6/Documents/Reports/FoE-VIP-Dinner-Debate-PM-Erdogan_19-01-2009.pdf, (25.01.2009).

³³² Atilla Eralp, 'Turkey in The Enlargement Process: From Luxembourg to Helsinki', **Perceptions**, Vol.V.(June-August.2000).

³³³ Günter Verheugen, 'The Enlargement Process: Shaping a New Europe', **Perceptions**, Vol.V.(June-August 2000).

³³⁴ Hasret Çomak, 'NATO'nun Yeni Güvenlik Yaklaşımı ve Büyük Ortadoğu Projesi', **Büyük Ortadoğu Projesi Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler**, Atilla Sandıklı ve Kenan Dağcı (eds.), Tasam Yayınları, İstanbul, 2006, ss.206-207.

ve yasadışı göçlerle mücadele konuları çerçevesinde Türkiye'ye artan bir şekilde bağımlıdır.³³⁵ Bu kapsamda Türkiye'nin tam üyeliğinin AB'ye yapacağı güvenlik ve askeri bazlı katkılar, üyeliğe kadar geçen sürede AB'nin askeri yapısındaki gelişmelere de bağlı olmakla birlikte, göz ardı edilemeyecek niteliktedir.

3.4. Türkiye'nin Tam Üyeliğinin AB Enerji Arz Güvenliğine Katkıları

Türkiye'nin coğrafi konumu uluslararası konjonktürde sahip olduğu en büyük değeridir. Söz konusu konumu Türkiye'ye bölgesel ve global düzeyde ayrı bir değer yüklemekte, AB üyelik sürecinde özellikle enerji politikaları kapsamında önem arz etmektedir. Türkiye'nin, 3 kıtanın birleşme noktası üzerinde Balkanlar-Ortadoğu arasında bulunması, Karadeniz'i Akdeniz'e bağlaması, boğazlara sahip olması gibi coğrafi özellikleri, söz konusu coğrafi konumunun içeriğini ve önemini belirtmektedir. Mevcut coğrafi konum Türkiye'ye jeopolitik bir önem de yüklemekte, bu önem Türkiye'nin, ABD, Rusya, AB, Ortadoğu gibi farklı güç merkezlerinin birleşme noktasında bulunmasına işaret etmektedir.³³⁶

Türkiye, başta Ortadoğu ve Hazar havzası olmak üzere dünyanın ispatlanmış petrol ve doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %72'sinin bulunduğu bir coğrafyada yer almaktadır. 2030 yılına kadar olan dönemde dünya enerji tüketiminin %40 oranında artması beklenmekte ve bu tüketimin önemli bir bölümünün Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgenin kaynaklarından karşılanması öngörülmektedir.³³⁷ Türkiye'nin jeostratejik konumu, Avrupa'nın enerji kaynaklarının güvenliği açısından ise ayrı bir önem arz etmektedir. Bu önem, Türkiye'nin AB ile dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz kaynakları arasında enerji hattı olma potansiyelini ve Avrupa'nın enerji arzının güvenliğinde kilit aktör konumunu ifade etmektedir. Bu bağlamda Türkiye, dünyanın tespit edilen enerji kaynaklarının önemli bir yüzdesinin bulunduğu Orta Doğu ve Hazar Denizi havzasına yakın coğrafyası ile kaynak ülkeler ile tüketici ülkeler arasında doğal bir enerji köprüsü oluşturmaktadır. Konu Türkiye'nin AB üyelik sürecinde önemli bir parametre olarak belirlemekte ve Türkiye'nin birliğe yapacağı katkılar arasında önemli bir maddeyi teşkil etmektedir.

³³⁵ 'Bosphorus Award for European Understanding Foreign Policy Awards-Foreign Minister Speech Jack Straw İstanbul - 25 Ocak 2006',

<http://www.britishembassy.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1053446583222&a=KArticle&aid=1136908112347> , (26.01.2006).

³³⁶ Suat İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003, s.96.

³³⁷ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Stratejik Planı (2010-2014), Ocak 2009, s.29, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/ETKB_2010_2014_Stratejik_Planı.pdf ,(01.12.2011).

Türkiye sahip olduğu jeostratejik konumunu etkin kullanarak enerji alanında bölgesel işbirliği süreçleri çerçevesinde enerji koridoru ve enerji terminali haline gelmeyi amaçlamaktadır.³³⁸ Bu açıdan özellikle enerji arzının deniz yolu ile sağlanması çerçevesinde İstanbul ve Çanakkale Boğazları, İskenderun Körfezi, ve artan stratejik derinliği ile Kıbrıs ve Doğu Akdeniz önem arz etmektedir. Diğer yandan gelecek perspektifinde enerji naklinin boru hatları ile sağlanacağı düşünüldüğünde, Türkiye coğrafyası AB'ye boru hatları çeşitlendirilmesi kapsamında farklı seçenekler sunmaktadır. Türkiye'nin bu bağlamda petrol ve doğal gaz transferinde AB'ye stratejik katkıları olacaktır. AB'nin enerji arz güvenliğinde yeni açılımları ve boru hatlarının çeşitlendirilmesi çerçevesinde, üyelik sürecinde olan Türkiye açısından durum avantaja dönüşecektir.

Coğrafi konumu nedeniyle sahip olduğu güneş enerjisi potansiyeli yüksek olan Türkiye ayrıca bor, trona, bentonit, mermer, feldspat, manyezit, alçıtaşı, pomza, perlit, stronsiyum ve kalsit rezervleri açısından dünyanın sayılı zengin ülkelerinden biridir. Dünya bor rezervinin %72'si'ni barındıran Türkiye'de 3.500'e yakın metalik ve 2.000 civarında endüstriyel hammadde yatak ve zuhurları bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye'de 600'ün üzerinde sıcak su kaynağı ve 140'ın üzerinde belirlenmiş jeotermal enerji alanı bulunmaktadır.³³⁹

Türkiye'nin coğrafi özelliklerinin ötesinde, AB'nin mevcut verileri incelenmesi gereken diğer bir noktadır. AB günümüzde, enerji tüketiminin en yoğun olduğu bölgelerden biri olmasına rağmen enerji kaynakları açısından yeterli imkanlara sahip değildir. Özellikle son genişlemenin ardından 27 üyeye ulaşan Birliğin aynı oranda doğal gaz ve petrol talebi de artmıştır. İstatistiksel verilerde AB'nin enerji ihtiyacında %50'nin üzerinde bir oran ile ithalata bağımlı olduğu görülmektedir.³⁴⁰ Artan talebin ithalat yolu ile karşılanmakta olması AB'nin dış enerji kaynaklarına bağımlılığının ve enerji arz güvenliğinin stratejik öneminin artmasına sebep olmaktadır. Dış enerji kaynaklarına bağımlılık, AB'nin enerji kaynağı bölgeler ile ilişkilerini, işbirliklerini ve bölgesel politikalarını geliştirmesini gerekli kılmaktadır.

³³⁸ T.C.Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Stratejik Planı (2010-2014), s. 29.

³³⁹ T.C.Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, <http://www.enerji.gov.tr>, (25.11.2011).

³⁴⁰ European Commission, EU Transports in Figures, Statistical Pocketbook 2011, <http://ec.europa.eu/transport/publications/statistics/doc/2011/pocketbook2011.pdf>, (31.10.2011).

AB'nin temelini oluşturan 1951 ve 1957 antlaşmaları aynı zamanda AB enerji politikasının da başlangıcını oluşturmaktadır. Enerji politikasının bir parçası olarak enerji arz güvenliği ise 1970'li yıllardaki petrol krizleri ile gündeme gelmiştir. 1991 yılında 'Avrupa Enerji Şartı' imzalanmış, uluslararası enerji işbirliği kapsamında sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve enerji arz güvenliğindeki ortak çıkarlar ifade edilmiştir.³⁴¹ 1995 yılında ise Komisyon tarafından, 'Avrupa Birliği İçin Enerji Politikası-Beyaz Kitap *White Paper*' yayınlanarak enerji iç pazarının genel ilkeleri belirlenmiştir. İlerleyen yıllarda önemini koruyan enerji politikaları kapsamında, 2001 yılında 'Yeşil Kitap (*Green Paper*)' düzenlenerek 2006 yılında daha kapsamlı bir hale getirilmiştir. AB'de etkili bir dış enerji politikası gerekliliği kapsamında, 2006 yılında oluşturulan 'Sürdürülebilir, Rekabetçi ve Güvenli Enerji için Avrupa Politikası (*Green Paper*)' enerji arzının güvenliği, rekabetçi enerji sistemi ve çevrenin korunmasının önemini belirtmiştir.³⁴²

Avrupa artan enerji ihtiyacını karşılamak adına enerji kaynaklarını çeşitlendirmeyi hedeflemektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi ve enerji bağımlılığının azaltılarak arz güvenliğinin sağlanabilmesi çerçevesinde, rüzgar, su, güneş, hidroelektrik ve biyokütle gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik etmektedir.³⁴³ Alternatif olarak geliştirilen bu uygulamaların yanında AB'nin petrol ve doğal gazla yönelik artan talebi devam etmektedir. Avrupa'nın 3. ülkelerden enerji ithaline %50'nin üzerinde olan bağımlılığının ise gelecek 15 yıl içinde %70'in üzerine çıkması beklenmektedir.³⁴⁴

2020'lerde AB'nin toplam enerji talebinin, %38 petrol, %29 gaz, %19 katı yakıtlar, %6 nükleer enerji,%8 yenilenebilir kaynaklar şeklinde olacağı öngörülmektedir. Yerli üretim ise gelecekte de toplam talebi karşılayabilecek durumda değildir. İngiltere, Danimarka ve Hollanda'daki gaz rezervleri gerekli ihtiyacı karşılayamamakta, Kuzey denizindeki petrol rezervlerinin ise 2030-2050 yılları arasında tükeneceği tahmin edilmektedir. Bu durum dünya enerji pazarında en büyük petrol ve gaz ithalatçısı konumuna gelen AB'nin enerjide dışa bağımlılığının önümüzdeki yıllarda artmaya devam edeceğini göstermektedir. 2020'de petrol

³⁴¹ Energy Charter, <http://www.encharter.org/>, (31.10.2011).

³⁴² 'Green Paper'tam metni için bakınız: 'Green Paper :A European Strategy for Sustainable,Competitive and Secure Energy',COM(2006)105 final, 08 March 2006 Brussels, http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/2006_03_08_gp_document_en.pdf , (14.01.2007).

³⁴³ Ayşe Roy ve Esra Toplu, **Şu AB Neyin Nesi?** III Türkiyeli AB AB Bilinci Serisi 6, TURKAB AB-Türkiye İşbirliği Derneği, İstanbul, 2005,s. 71.

³⁴⁴'EU Energy Actors Meet to Discuss an External Energy Security Policy', <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/1578&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, (06.12.2006).

ihtiyacının %90'nının, gaz ihtiyacının ise %70'inin ithal edileceği öngörülmektedir.³⁴⁵ Rezervler ise belli ülkelerde bulunmakta, AB'nin tükettiği gaz Rusya, Norveç ve Cezayir olmak üzere 3 ülkeden gelmektedir. Rusya'nın enerji ihracının ise %75'i AB'ye olmaktadır.³⁴⁶ Bu kapsamda AB'nin enerji alanında özellikle Rusya'ya olan bağımlılığı endişe yaratmaktadır.

Sovyetler Birliğinin çöküşünün ardından kendini enerji süper gücüne dönüştüren Rusya'da Gazprom gibi önemli enerji şirketleri günümüzde Avrupa ve Asya pazarlarında etkili olmaktadır. Rusya'nın uluslararası konjonktürde etkinliğini yeniden kazanabilmek adına enerji politikalarını ekonomik girişimlerin ötesinde dış politikada bir araç olarak kullanması ise endişelere neden olmaktadır.³⁴⁷ Uluslararası topluma entegre olurken '*Avrupalılaştırma (Europeanization)*' kavramını vurgulayan³⁴⁸ Rusya, AB ile ilişkilerinde ekonomik ve jeostratejik avantajların geleneksel kültürel yakınlık ile kombinasyonu çerçevesinde ekonomik işbirliğine önem vermektedir.³⁴⁹

AB ile Rusya arasında enerji alanında güçlü bir karşılıklı bağımlılık mevcuttur. 1997 yılında iki taraf arasında Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması yürürlüğe girmiş, ancak son dönemde özellikle Rusya-Ukrayna arasında yaşanan krizlerin ardından Rusya'nın ne derece güvenilir bir tedarikçi olduğu sorgulanmıştır. Gazprom, Rusya'dan Avrupa'ya gaz akışı sırasında, Ukrayna'ya önemli miktarda bedel ödemektedir. Ortaya çıkan krizlerle miktarı değiştirilen bu ödemelerin, toplamdan önemli bir bölümünün sadece transit ülke olan Ukrayna'ya ödendiği bilinmektedir.³⁵⁰

AB topraklarına ulaşan gazın %78'i gibi büyük oranının Ukrayna'dan geçen boru hatları ile elde edilmesinin barındırdığı risklerin farkında olan Avrupalılar, enerji politikaları

³⁴⁵ Bülent Aras ve Arzu Yorkan, 'Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği: Siyaset Ekonomi ve Çevre', TASAM Statejik Rapor No: 13, Aralık 2005, http://www.tasam.org/images/pdf_raporlar/abenerji_rapor.pdf, (05.03.2009).

³⁴⁶ 'Green Paper :A European Strategy for Sustainable,Competitive and Secure Energy', 08 March 2006, Brussels, http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/2006_03_08_gp_document_en.pdf, (14.01.2007).

³⁴⁷ Andrei Grachev, "Putin's Foreign Policy Choices", **Leading Russia: Putin in Perspective**, Alex,Pravda(Edt.), Oxford University Press,UK 2005, s.272.

³⁴⁸ Richard Sawka, **Putin Russia's Choice**, Routledge Pres, UK, 2004, s.210.

³⁴⁹ Stephen White, Alex Pravda, Zui Gitelman; (Eds.); **Developments in Russian Politics-5**,Palgrave Press, UK 2001, s.235.

³⁵⁰ Igor Tomberg, 'The Nord European Gas Pipeline Project in the Geopolitical Context', **International Affairs**, No:2 (2006).

açısından somut girişimlerde bulunmaktadır.³⁵¹ AB'yi Avrupa için alternatif gaz tedarikçileri aramaya yönelten 2006 Ocak ayındaki Rusya ve Ukrayna arasındaki gaz krizinden sonra AB'nin Orta Asya gündeminde enerji güvenliği öncelikli konu haline gelmiştir.³⁵² Enerji krizleri, Avrupa'da Rusya'nın tedarikçi ülke olarak sorgulanmasını sağlarken aynı zamanda, Ukrayna'nın da transit ülke olarak barındırdığı riskleri gözler önüne sermiştir. Ayrıca, krizler Ukrayna'yı baypas edecek yeni gaz boru hattı projelerine, transit risklerini elimine edecek yeni enerji koridorlarına³⁵³ ve enerji arz güvenliğinin önemine dikkat çekmiştir.

AB'nin enerji politikaları ve enerji güzergahının güvenliği kapsamında; Güneydoğu Avrupa ülkelerinin AB enerji piyasasına entegre edilebilmesi ve bölgesel enerji piyasası oluşturulabilmesini teminen bölge ülkeleri ile 2006 yılında 'Enerji Topluluğu Anlaşması' imzalamıştır. Antlaşma Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Kosova arasında ilişkileri artırma amacını taşımaktadır.³⁵⁴

Mevcut gelişmeler ve enerji konjonktürü açısından Türkiye, AB için fırsatlar barındırmaktadır. Türkiye şuanda doğalgaz ithalatının yüzde 70'inden fazlasını Türkiye'ye tahsis edilmiş Karadeniz'in altından geçen bir boru hattı olan ve 2003'te doğalgaz sağlamaya başlayan Mavi Akım sayesinde Rusya'dan sağlamaktadır. Bölgelerinde barış, istikrar ve refahın geliştirilmesinde ortak hedefler benimseyen iki ülke olarak Türkiye ve Rusya'nın özellikle ticaret ve enerji alanlarında ilişkileri kuvvetlenmiştir. Rusya ve Türkiye'nin belirli şartlar ile Türkiye'nin Rus doğalgazını Avrupa'ya ihraç etmesi ihtimalini de içeren ek enerji anlaşmaları imkanları bulunmaktadır. Bu durum Türkiye'nin Hazar petrol ve doğalgazının da ötesinde bir enerji koridoru olarak konumunu güçlendirmektedir.³⁵⁵

Enerjinin deniz yolu ile ithali Türkiye'yi önemli kılan diğer bir alandır. AB tükettiği petrolün büyük bir bölümünü deniz yolu ile ithal etmektedir. Fakat gelecekte enerjinin arz güvenliğinin sürdürülmesi ve çevrenin korunması gibi nedenler ile petrolü de boru hatları ile almayı tercih edecektir. AB petrolün taşınmasında kullanılan tankerlerin yarattığı çevre

³⁵¹ Pami Aalto (edt.); **The EU-Russian Enerji Dilaog- Europes Future Energy Security**, The International Political Economy Of New Regionalisms Series, A Shgate Publishing, USA, 2008, Introduction, ss. 1-2.

³⁵² Anna, Matveva , 'EU Stakes in Cenral Asia', **Chaillot Paper**, No:51 (July 2006) , s. 83.

³⁵³ Bu durum 'Kuzey Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı'nın çıkış sebebini teşkil etmektedir.

³⁵⁴ 'The Energy Community Treaty', Official Journal, L 198/18 20.07.2006,

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:198:0018:0018:EN:PDF> , (25.02.2012).

³⁵⁵ Gordon ve Taşpınar; **a.g.e.s.** 98.

kitliliği ve muhtemel deniz kazalarından duyulan endişelerle boru hatlarının kullanımını artırmak istemektedir. Bu nedenle petrolün tankerlerle özellikle Ortadoğu'dan ithalinde uluslararası suların kontrolünün önemi bir kez daha belirmektedir. İlerleyen dönemde Ortadoğu'nun dünya petrol ve doğalgaz ihtiyacının karşılanmasındaki öneminin daha da artacağı dikkate alındığında, uluslararası suların güvenliği de önemini sürdürecektir.³⁵⁶ Bu kapsamda belirtilen özellikleri ile Türkiye'nin önemi artacaktır.

Orta Doğu ve Orta Asya bölgelerinden enerji naklinde Türkiye coğrafyasının ön plana çıkmasında ekonomik ve güvenlik eksenli tercihler belirlemektedir. Orta Doğu, Orta Asya, Karadeniz, Kafkasya, Körfez ülkelerine kapı açan coğrafyası, Avrupa'ya petrol taşınmasında Türkiye'yi güvenli ve transit bir ülke haline getirerek stratejik bir önem yüklemektedir. Önemli bir hidroelektrik üreticisi de olan Türkiye, enerji ilişkileri kapsamında AB ile işbirliğinde güçlü bir çerçeve oluşturmuştur.

AB genişlemesi, daha geniş bir enerji iç pazarı yaratmakta, enerji sektörüne yeni fırsatlar getirmektedir. Ancak, genişleme süreci, Türkiye'nin ve diğer aday ülkelerin, üye devletler için geçerli haklar ve yükümlülükler oluşturan enerji müktesebatını kendi mevzuatlarına aktarılmasını gerekli kılmaktadır. Bu anlamda Türkiye kendi uyum sürecini 10 yıl önce başlatmıştır. Türkiye'nin enerji politikası hedefleri, büyük ölçüde AB hedefleriyle uyumludur ve enerji arzının güvenliği, çeşitlendirme, piyasa ilkeleri, çevresel kurallar ve verimliliğin artmasını içerir.³⁵⁷

Enerji arzının güvenliği açısından mevcut ve tamamlanmamış projeler Türkiye'nin geçiş ülkesi konumunu göstermektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis Erzurum (BTE) Doğal Gaz Boru Hattı ve 21 Kasım 2007'de Gürcistan'da temel atma töreni gerçekleşen Bakü-Tiflis-Kars (BTK) Demiryolu gibi enerji ve ulaşım alt yapı projeleri ilgili ülkelerin çok ötesinde yansımaları olacak önemli girişimlerdir.

Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi, Bakü'den başlayıp, Ceyhan'da son bulacak bir boru hattı ile başta Azeri petrolü olmak üzere bölgede üretilecek petrolerin Ceyhan'a taşınması ve buradan da tankerler ile dünya pazarlarına ulaştırılmasını

³⁵⁶ Dış Ticaret Müsteşarlığı, 'AB Enerji Politikası ve Bu Politikanın Gelişimi', http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/SanayiSektorDb/AB_Enerji.doc, , (04.03.2009).

³⁵⁷ Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği; **a.g.e.**14-15.

planlamaktadır. Faaliyete geçtiği 2006 Mayıs ayından bu yana Hazar petrolünü Batı pazarına taşıyan kritik proje petrolün uluslararası piyasaya ihracı için kullanılacak emniyetli bir taşıma sisteminin tesis edilmesini amaçlanmaktadır. Söz konusu proje ile ekonomik açıdan uygun ve çevresel açıdan sürdürülebilir bir taşıma sistemi kurulmuş olacaktır.³⁵⁸ BTC petrol boru hattı Hazar bölgesindeki petrol ve doğal gazın Batıya transferinde Rusya tekelinin önlenmesinde önemli rol oynayacaktır. 2007 yılında faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı (Şahdeniz Projesi) ile de Hazar Denizi'ndeki Şahdeniz yataklarından çıkarılan doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırması amaçlanmaktadır.³⁵⁹

'Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı Programı (*Interstate Oil and Gas Transportation to Europe-INOATE*)' kapsamında geliştirilen projeler, alternatif petrol ve doğal gaz boru hatları önerileri de Türkiye'nin AB için önemini ifade etmektedir.³⁶⁰ Hazar ve Orta Doğu bölgesi gaz kaynaklarının AB'ye ulaştırılması hedefi ile oluşturulan Güney Avrupa Gaz Ringi Projesi (Türkiye-Yunanistan-İtalya Boru Hattı) bu çerçevede önemli bir örnek olup, Yunanistan bağlantısı 2007 yılında tamamlanarak işletmeye başlamıştır. Güney Avrupa Gaz Ringi Projeleri ve Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Enterkonnektörü de BTE'yi Türkiye üzerinden Yunanistan ve İtalya'ya bağlaması öngörülen projedir.³⁶¹

Nabucco Boru Hattı ise Türkiye ve AB enerji ilişkileri kapsamında yakın dönemin önemli başlıklarından biridir. Nabucco, Türkiye'den AB ülkelerine doğal gaz taşımayı amaçlayan bir proje olup, önemli tedarikçi Rusya'ya alternatif olması amacıyla büyük destek görmektedir. Bu proje ile Hazar Havzası, İran ve Ortadoğu gazı Avrupa'ya taşınacaktır. Türkiye'nin ardından Avusturya'ya ulaşacak olan boru hattı sırayla, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'dan geçecektir.³⁶²

Türkiye ayrıca AB'nin enerji alanındaki bütünleşme girişimlerinde önemli bir maddeyi temsil eden, 1995 yılında oluşturulan Karedeniz Bölgesel Enerji Merkezi (*Black Sea National Energy Center-BSREC*)³⁶³ ve yine aynı kapsamda Karadeniz ve Hazara kıyısı olan ülkeler ile 2004 yılında başlatılan Bakü Girişimi'nde önemli bir partner ülkedir.³⁶⁴

³⁵⁸ 'Bakü-Tiflis –Ceyhan Petrol Boru Hattı', <http://www.btc.com.tr/> , (08.12.2009).

³⁵⁹ <http://www.enerji.gov.tr> , (01.12.2011).

³⁶⁰ INOGATE 'Interstate Oil and Gas Transport to Europe', <http://www.inogate.org/> , (16.01.2009).

³⁶¹ <http://www.enerji.gov.tr> , (01.12.2011).

³⁶² 'Nabucco Pipeline', <http://www.nabucco-pipeline.com> (13.04.2009).

³⁶³ 'Black Sea Regional Energy Centre', <http://www.bsrec.bg/> , (06.12.2011).

³⁶⁴ 'Baku Initiative', http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caspian/energy_en.htm, (06.12.2011).

Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı da Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayacak bir projedir. Türk-İtalyan ortak yatırımlı projenin temeli 24 Nisan 2007'de Ceyhan'da atılmıştır. Kazakistan ve Rusya'dan gelen petrolü Akdeniz'den dünya pazarına ulaştıracak proje sayesinde, gemi ile Samsun'a gelecek petrol Ceyhan'a taşınacak ve İstanbul Boğazı baypas edilerek, Ceyhan'dan boru hatları ve tankerler ile dünyaya açılacaktır. Proje ile Ceyhan'ın doğu Akdeniz'in en büyük enerji ticaret merkezi konumuna gelmesi hedeflenmektedir. Boğazlardaki tanker trafiğinden kaynaklanan çevresel kirliliklerinin giderilmesi ve Ceyhan'ın bir enerji merkezi haline getirilebilmesi için projenin hayata geçirilmesi önemini korumaktadır. Mısır doğalgazını Ürdün ve Suriye üzerinden Türkiye'ye taşıyacak Arap Doğalgaz Boru Hattı da çalışmaları devam eden diğer önemli bir projedir.³⁶⁵

Türkiye'nin coğrafi konumu enerji naklinin ötesinde karayolu taşımacılığı gibi ulaşım alanlarında önem arz etmektedir. AB'nin de dahil olduğu uluslararası bir ulaşım programı olan 'Avrupa-Kafkasya-Asya Taşıma Koridoru (*Transport Corridor Europe Caucasus Asia-TRACECA*)' kapsamında Türkiye giderek önem kazanmaktadır.³⁶⁶ Üç kıtanın birleşme noktasındaki özel coğrafi konumu ile uluslararası taşımacılık için büyük potansiyel arz eden Türkiye, Avrupa-Asya yük trafiğinde merkezi ve güvenli bir üs olarak kullanılabilir.

Söz konusu projeler faaliyete geçtiğinde, enerji arz güvenliği açısından Türkiye'nin konumu AB açısından daha çok önem kazanacaktır. İlerleyen dönemde enerji nakli çerçevesinde transit bir ülke olacak Türkiye'nin stratejik rolü daha da artacaktır. Türkiye'nin tüm bu projelerin gerçekleşmesi ile birlikte Norveç, Rusya ve Cezayir gibi Avrupa'nın ana doğalgaz tedarikçilerinden biri olma yönündeki hedefi Türkiye ve AB arasında, Avrupa'nın Asya ile olan bağlarını da güçlendirecektir.

Diğer yandan, 'enerji' başlığı Türkiye üyelik müzakerelerinin bir faslıdır. Türkiye AB müktesebatına uyum çalışmaları kapsamında, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun kurulması, elektrik, doğalgaz ve petrol piyasası kanunlarının çıkarılması gibi, enerji alanında yenilikler yapmaktadır. Yenilenebilir enerji konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiş olup, 2010 yılı sonu itibarıyla Türkiye elektriğinin %26,4'ünü yenilenebilir enerji kaynaklarından üretmektedir.³⁶⁷ Enerji piyasasının AB ile uyumlu hale gelmesi, enerji

³⁶⁵ 'T.C.Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı', <http://www.enerji.gov.tr>, (01.12.2011).

³⁶⁶ 'Transport Corridor Europe Caucasus Asia-TRACECA', <http://www.traceca.org/tr/>, (17.02.2012).

³⁶⁷ COM (2011)666.

alanındaki işbirliğini derinleştirmektedir. Türkiye'nin AB enerji piyasasına entegre olmaya yönelik projeleri üyelik sürecine ivme katacaktır. Enerji alanında güçlü bir işbirliğinin olması, üyelik için fırsat oluşturmaktadır. Türkiye'nin mevcut potansiyelini kullanarak, transit ülke konumunun yanı sıra yenilenebilir enerji için yatırım yapması gerekmektedir. AB enerji politikaları ve Türkiye'nin konumunun ötesinde iki tarafın enerji politikalarının birbiri ile uyumlu olması da önemlidir. Zira enerji geçiş koridoru konumundaki Türkiye'nin izleyeceği politikalar AB'yi doğrudan etkileyecektir.

AB'nin enerji alanında; enerji arz güvenliğinin sağlanması, yeni ve yenilebilir enerji kaynaklarının yaratılması ve enerji ağları arasındaki bağlantıların sağlanması gibi hedefleri bulunmaktadır.³⁶⁸ AB, enerji alanında tek pazarı oluşturabilmeyi, bölgesel işbirliği ve Enerji Topluluğu Anlaşmasının genişletilmesini amaçlamaktadır. Enerji kapsamında Türkiye'nin stratejik önemi teslim eden AB, enerji alanında Türkiye ile işbirliğinin geliştirilmesini ve Türkiye'nin öncelikli olarak Enerji Topluluğu Antlaşması'na katılımını istemektedir.³⁶⁹ Söz konusu Antlaşmanın bazı maddeleri, teknik ve ekonomik çekinceleri olan Türkiye'yi tahmin etmemiş ve ortak çıkarlara uymadığı gerekçesi ile Antlaşmaya taraf olmayan Türkiye Antlaşmaya gözlemci statüsünde katılmıştır.³⁷⁰

Enerji arz güvenliği AB'nin öncelikli politika alanlarından olup, özellikle güzergah çeşitlendirilmesi yapılmadığı takdirde, Rusya-Ukrayna krizlerinin ardından görüldüğü üzere durumun etkileri büyük olabilmektedir. AB'nin Rusya'ya karşı enerji bağımlılığını azaltmak adına yürüttüğü projelerden sonuç alınamamasında Birlik içerisinde enerji ve dış politika alanlarında anlaşmazlıklar bulunması önemli bir noktadır. Bu nedenle gelişmeler sadece enerji politikaları değil ODGP kapsamında da değerlendirilmelidir. AB'nin ortak bir tutum sağlayabilme gerekliliği enerji başlığında öncelikli konulardandır. Söz konusu enerji, ulaşım ve altyapı projeleri ile önemli bir enerji terminali olma yolunda ilerleyen Türkiye, bu sayede hassas jeostratejik kavşak konumunu gelecekte de artan önemde devam ettirecektir. Mevcut gündeminin en önemli başlıklarından biri enerji arz güvenliği olan AB'nin Türkiye ile ilişkilerinin gelecek dönemde enerji başlığı hayati önemini koruyacaktır.

³⁶⁸ European Council, 'EU Energy Policy', 4 February 2011, http://www.european-council.europa.eu/media/171257/ec04.02.2011-factsheet-energy-pol_finaldg.en.pdf, (16.02.2012).

³⁶⁹ Council of the European Union, 'Council Conclusion on Strengthening the External Dimension of the EU Energy Policy' 3127th Transport Telecommunications and Energy Council Meeting (energy items), Brussels, 24.11.2011, http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/trans/126327.pdf, (16.02.2012).

³⁷⁰ '2006 Yılı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Faaliyet Raporu', http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2006_faaliyet_raporu.pdf, (17.02.2012).

SONUÇ

AB kuruluşundan günümüze 6 kez genişlemiştir. Genişleme AB'nin en başarılı politikalarından biri olmuş ve Birliğin stratejik hedeflerine hizmet etmiştir. Avrupa'da temelleri İkinci Dünya Savaşına dayanan bölünmüşlüğü üstesinden bu sayede gelinmiş, bütün kıtada barış ve istikrar sağlanmıştır. Diğer yandan genişleme, Avrupa kıtasında siyasi ve ekonomik reformların teşvik edilmesini sağlamıştır. Avrupa kıtası genelinde hatta çevre ülkelerde özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı, hukukun üstünlüğü, piyasa ekonomisi gibi ortak ilkeler AB himayesi altında güçlenmiştir. Genişleme ayrıca AB'nin uluslararası sistem içerisindeki konumunu da olumlu yönde etkilemiştir.

Soğuk Savaşın bitişi ve Doğu Bloğunun ortadan kalkmasını takiben tarihinin en kapsamlı genişleme sürecine giren AB aynı zamanda gelecekteki konumunu tartışmaya başlamıştır. Özellikle AB'nin mevcut sorunları ve daha büyük krizlere neden olmadan geleceğin inşa edilmesi önem taşımıştır. Bu kapsamda dikkatler genişlemeye yönelmiş, genişleme süreçlerinin olumlu getirilerinin yanında, özellikle ekonomi alanında yarattığı maliyetler üzerinde durulmuştur. AB içerisinde 'hazmetme kapasitesi', 'genişleme yorgunluğu' gibi başlıklarda ele alınan söz konusu tartışmalar, zamanla kamuoyunun da ilgisini çekmiş, genişlemenin fırsat ve maliyetleri tartışılmıştır. Özellikle Euro bölgesinde yaşanan kriz, ulusal ekonomilerin karşılıklı bağımlılığı ile diğer ülkeleri de etkilemiş, ekonomik sıkıntı yaşayan ülkeleri kurtarmada dahi zorluk yaşayan üye ülkelerde yabancı fobisi ve milliyetçilik güçlenmiştir.

Söz konusu gelişmelerin işaret ettiği üzere; genişleme sürecinin gerekliliğinin kamuoyuna ifade edilebilmesi ve olumsuz etkilerinin giderilmesi AB için kritik önemdedir. Birlik politikalarının iç politika malzemesi haline dönüştürülmesi, başarısızlıkların sorumlusu olarak Birliğin gösterilmesi AB'nin gelecek perspektifinin ciddi zarar görmesine ve destek kaybetmesine neden olmaktadır. Bu kapsamda Avrupa değerleri üzerinde ortak bir Avrupa kimliğinin benimsenmesi, AB'nin yeniden tanımlanması önemli noktalardan biridir.

Önümüzdeki dönemde, AB'nin söz konusu sorunlarını aşamaması, ortak tavır sergilemekte başarısız örneklerini çoğaltması istediği siyasi etkinliğe ulaşmasını engelleyecek ve geleceğini ipotek altına alacaktır. Uluslararası konjonktürde daha etkili bir aktör olmak isteyen AB için, ortak bir kimlik eksikliğine işaret eden söz konusu problemlerin üstesinden gelinmesi Birliğin gelecek perspektifinin başarısının anahtarıdır.

Problemlerin çözümü ve geleceğin sağlam zemininin oluşabilmesi açısından gerekli noktalardan bir diğeri ise; 'demokrasi açığı'nın giderilmesidir. AB kurumsal işleyişinin hesap verilebilirlik açısından demokratik olmaması ve şeffaflığı tartışılan düzenin vatandaşlardan uzak gerçekleştirildiği kapsamında vuku bulan demokrasi açığı tartışmaları mevcut krizler ile derinleşmektedir. Tartışmalar kurucu antlaşmalara dayanan hukuksal zeminin ötesinde Anayasal çalışmaların başlamasını sağlamıştır. Heterojen yapısı artan AB'de farklılıkları derinleşen ulusal çıkarlar ve 500 milyonluk nüfus ile daha fazla demokratik katılım, daha şeffaf bir demokrasinin nasıl elde edilebileceğine çözüm arayışları, Anayasal Antlaşma ve ardından nihai hali Lizbon Antlaşması'nı yaratmıştır.

Anayasal Antlaşmanın onay aşamasında Fransa ve Hollanda'da reddi ile sekteye uğrayan süreç, Anayasa metninin kamuoyunda çekince yaratan başlıklarında revizyon yapılarak oluşturulan Lizbon Antlaşması ile normalleşme yoluna girmiştir. AB'nin mevcut sorunlarının çözümü ve geleceği için önemli bir adım olan Lizbon Antlaşması, daha demokratik ve etkili bir AB öngörmektedir. Lizbon Antlaşması'nın, Avrupa Parlamentosunun karar alma sürecindeki rolünü güçlendiren ve ulusal parlamentolar ile AB kurumlarını yakınlaştıran içeriği, AB'nin demokratikleştirilmesi ve kamuoyunun desteğinin alınmasının hedeflenmesi bakımından önemli bir adım olmuştur. Lizbon Antlaşması, Avrupalılık kimliğinin oluşmasını sağlayabilecek ortak bir marş, bayrak gibi sembolleri içermemesi, ODGP alanında karar alma esası olarak oybirliğinin devamını öngörmesi, üyelikten ayrılmayı düzenleyen bir maddeyi barındırması gibi sebepler ile eksiklikler de barındırmaktadır. Ancak AB bütünleşmesini bir süreç olarak değerlendirdiğimizde var olan eksikliklerin bir sonraki adımda giderilebileceğini öngörebiliriz. Lizbon Antlaşması, AB'nin problemlerinin çözümü adına yeterli olmasa da önemli bir adımdır.

Lizbon Antlaşması'nın kabulüne uzanan süreç ise genişleyen AB'nin ortak kararlar alabilme ve ulusal çıkarları ortak metinlerde buluşturabilme yeteneğinin giderek azaldığını, 'esneklik' kapsamlı uygulamaların gerekliliğini tekrar göstermiştir. Zira, Lizbon Antlaşması,

onay esnasında İrlanda'da reddedilmiş, krize neden olan olay AB içi tartışmaları da arttırmıştır. Kriz Lizbon Antlaşmasının 2009 yılında yürürlüğe girmesi ile atlatılmış olsa da AB'de kurumsal reformların uygulamaya geçirilebilirliğine dair şüpheler çoğalmıştır. AB'nin derinleşen ve genişleyen mevcut yapısı, önümüzdeki yıllarda esneklik uygulamaları kapsamında 'Değişken Geometri Avrupalı', 'Çok Vitesli Avrupa' gibi modellere doğru ilerleyeceğini ortaya koymaktadır. Geline nokta heterojen yapısı ve farklı ekonomik performansları olan 27 üye ülke ile AB içerisinde yeknesak uygulamaların hayata geçirilmeye çalışılması anlamsız bir çaba olacaktır. Hareket kabiliyetini arttırabilecek esnek uygulamalar AB'ye dinamizm kazandırabilecektir.

AB'nin gelecek perspektifinin oluşumunda, mevcut sorunlar ve çözümlerinin olduğu kadar, devam eden genişleme süreci ve özellikle Türkiye gibi büyük bir ülkenin katılımı önemli başlıklardan biri olacaktır. Türkiye'nin tam üyeliğinin ardından AB'ye yapacağı katkılara dair farkındalık düzeyi arttıkça sürecin daha kaliteli yönetilebilmesi de sağlanacaktır. AB genişlemesinin gelecek perspektifinde Türkiye, Batı Balkanlar ve İzlanda yer almaktadır. Üyeliğinin ardından diğer aday ülkeler ile kıyaslanamayacak büyüklükte etkileri olacak Türkiye'nin genişleme sürecine dahil olması, AB'de genişleme ve gelecek tartışmalarını arttıran faktörlerden biri olmuştur. Türkiye'nin üyeliği açısından baktığımızda, AB'nin mevcut tartışmaları, üyeliğin gerçekleşeceği dönemde AB'nin bugünkü yapısından farklı olacağını ortaya koymaktadır. Değerlendirmeler de bu kapsamda yapılmalıdır. Esnek bir Avrupa'da Türkiye daha kolay yer alacaktır. Türkiye'nin siyasi ve ekonomik gelişmeleri ise ilişkilerde belirleyici olacaktır. Türkiye'nin reform süreçlerini tamamlayıp uygulamaya aktarması ve tam üyelik aşamasına gelmesi zaman alacaktır. Bu sürecin niteliği ve seyri ise sonucu belirleyecektir.

Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler, Avrupa Topluluğu ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Antlaşması'nın temel oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde kurulmuştur. Ankara Antlaşması ile inşa edilen ortaklığın nihai amacı Türkiye'nin Birliğe tam üyeliğidir. 1 Ocak 1996'dan itibaren Gümrük Birliği'ne dahil olan Türkiye, 1999 yılında diğer aday ülkeler ile eşit temelde genişleme sürecine dahil edilmiş ve aday ülke ilan edilmiştir. Türkiye 3 Ekim 2005 tarihli Katılım Konferansı ile AB'ye katılım müzakerelerine resmen başlamıştır. Yürütülecek müzakerelerin esas ve usullerini içeren 'Müzakere Çerçeve Belgesi'nde de müzakerelerin ortak hedefinin katılım olduğu ifade bulunmuştur. Mevcut durumda 13 fasıl müzakerelere açılmış

bulunmaktadır. Ancak gerek bazı üye ülkelerin muhalefetleri, gerek Ek Protokol'de yaşanan gelişmeler nedeniyle çoğu fasıl bloke edilmiş durumdadır. Müzakere sürecinin ikili siyasi ilişkilerden etkilenmesi, AB ile ilgili olmayan konuların süreçte Türkiye'ye engel teşkil eder hale getirilmesi ise kamuoyunun motivasyonu ve sürecin ilerleme ivmesini düşürmektedir.

Günümüz konjonktüründe Türkiye-AB ilişkilerini siyasi parametrelerin ötesinde etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa kamuoyunda yarattığı kaygılar ve Türkiye'nin imaj sorunu bu faktörler içerisinde önemli bir başlığı teşkil etmektedir. Avrupa kamuoyunun tarihsel önyargılar ile günümüz korkularının karışımından doğan yaklaşımları Türkiye'nin müzakere sürecine olumsuz etki yapmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin tarihsel öğelerden beslenen imajı, Müslüman dinine mensup olması, kalabalık nüfusu ile büyük oranda göç dalgalarına sebebiyet vereceği, demokrasi ve insan hakları uygulamaları, ABD ve İngiltere ile yakın ilişkileri Avrupa kamuoyunun kaygılarının temelini oluşturmaktadır.

Avrupalıların kaygılı yaklaşımları müzakere sürecinin AB içerisinde olduğu kadar Türkiye kamuoyunda da destek kaybetmesine neden olmaktadır. Kültürel ve dini farklılıkların ilişkilerde ön plana çıkarılması bunların başında gelmektedir. Türkiye-AB müzakere sürecinin sağlıklı ilerleyebilmesi için, tarihsel ve dini önyargıların giderilmesi gerekmektedir. Toplumların karşılıklı önyargılarının giderilebilmesi ise yalnızca toplumların kaynaşması, tanışması ve kamuoyu iletişiminin kuvvetlendirilmesi ile olacaktır. Kamu diplomasisinin eksikliğine işaret eden durum nezdinde, müzakere sürecinin toplumsal tabana yansıtılabilmesi AB ve Türkiye adına stratejik önemdedir.

Avrupa kamuoyunun kaygılarının bir diğer başlığı olan 'göç' kapsamında ise öncelikle düşünülmesi gereken Türkiye'nin üyeliği sonrasında, serbest dolaşımın uzun dönemli geçiş süreleri ile düzenlenecek olmasıdır. Serbest dolaşım hakkının tanındığı tarihte Türkiye ve AB günümüzden farklı verilere sahip olacaktır. Bu nedenle göç tartışmaları daha geniş bir perspektiften bakılmasını gerektirmektedir. Bu perspektif AB'nin mevcut yaşlanma sorununu ve bu durumun ekonomiye etkilerini de kapsamalıdır. Zira demografik sorunları ile AB'nin uzun dönemde düşük ücretli işçi ihtiyacı olacak, Türkiye'den Avrupa'ya olabilecek göç, kaygı unsuru olmaktan öte arzu edilir hale gelecektir. Özellikle işgücünün göçü, göç alan ülkelerin ekonomilerinde kazanımlara yol açacaktır. Türkiye'nin bilhassa genç nüfusu çerçevesinde

demografik verileri, iyi eğitim politikaları ile desteklendiğinde, AB'ye külfet olmaktan öte uzun dönemde katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin üyeliğinin göç tartışmalarının merkezindeki Avrupa Türkleri çerçevesinde de katkıları olacaktır. Avrupa kamuoyunun kaygılarına zemin oluşturan Avrupa'ya kapsamlı işçi göçünün yaşandığı dönemin Türkiye şartları ile bugünün şartlarının bir olmadığı vurgulanması gereken en önemli noktadır. Ayrıca, üyelik söz konusu olduğunda Türkiye büyüyen ekonomik verileri ile daha da gelişmiş bir ülke olacaktır. Türkiye'nin AB üyeliği Avrupa'daki göçmenlerin entegrasyon sürecine olumlu etkiler yapacak ve göçmenlerin dışlanmışlık hissini sonlandıracaktır. Entegrasyon ve yabancı düşmanlığı gibi problemlerin çözümüne ivme kazandıracak bu durum Avrupa'nın kendi iç huzurunu sağlayacaktır. Ekonomik ve siyasi etkileri ile Avrupa Türkleri, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde dikkate değer bir güç olarak belirecektir.

Türkiye'nin üyeliği, Avrupa ülkelerine göç gerçekleşeceği kaygısının ötesinde tersine bir etki oluşturacaktır. Zira, Türkiye'nin kalkınma hızı, güçlü ekonomik verileri ve AB müktesebatına uyum düzeyi Türkiye'ye dönük göç oranını giderek arttırmaktadır. Ekonomik istikrara kavuşmuş bir Türkiye; Orta Asya, Orta Doğu gibi çevre coğrafyaları için çekim merkezi olacaktır. On binlerce AB vatandaşı halihazırda Türkiye'ye yerleşmiş bulunmaktadır. AB'nin son yıllarda içerisinde bulunduğu ekonomik kriz ortamı da Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye dönük göçü tetikleyen bir durum yaratmıştır. Türkiye'nin üyeliği, AB sınırları içinde yaşayan ve vatan özlemi duyan Türklerin yaşamlarına AB'nin bir parçası olan ve Birlik ile ortak değerleri, yaşam koşullarını sunan Türkiye'de devam etmeyi istemelerine yol açacaktır. Kısacası Türkiye; uzun dönemde bölgesinde etkili ve merkez ülke haline gelerek, Avrupa'ya olan göçü de çeken bir ülke olacaktır. Türkiye ayrıca coğrafi konumu sebebiyle, AB'nin yasa dışı göç ile mücadele kapsamındaki çözüm politikalarında önemli bir ortak olacak, Birliğin güneydoğu sınırlarını yasa dışı göçe karşı koruyacaktır. Söz konusu veriler ile 'göç' başlığı kaygı unsuru olmaktan öte, ilişkileri güçlendirici bir etken olacaktır. Ancak söz konusu verilerin ötesinde, Türkiye'nin üyelik sürecinde yaşanacak olumsuzluklar, Avrupa'dan uzaklaştırılma çabaları siyasi, ekonomik ve sosyal sonuçlar yaratarak Avrupa'ya göç baskısını daha çok arttıracaktır.

Türkiye'nin üyeliği entegrasyon ve yabancı düşmanlığının giderilmesinde olduğu kadar Avrupa'nın Müslüman karşıtlığını da azaltacaktır. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan bir ülke olmasının yanında, laik devlet modelini benimseyen, 1946 yılından bu yana çok partili parlamenter demokrasi ile yönetilen Türkiye, AB'ye İslam dünyası ile ilişkilerde fırsatlar sunacaktır. AB dış ilişkilerine İslam boyutunu katacak olan bu durum, dünya barış ve güvenliğine katkıda bulunacak, medeniyetlerin uyumunu sağlayacaktır. Kendini demokrasi, özgürlük, insan hakları, hukuk devleti gibi değerler ile tanımlayan AB, Türkiye'nin katılımı ile kültürel ve dini farklılıklara saygısını ispatlamış olacaktır. AB bu sayede 'Hristiyan Kulübü' tanımlamalarından kurtulacak, üyelik adına dini faktörlerin engel olarak gösterilmesi yanlışlığı da giderilecektir.

Demokrasi ve insan hakları uygulamaları kapsamında Türkiye'de AB adaylığının tescil edildiği tarihten itibaren, önemli hukuki ve idari reformlar gerçekleştirilmiş, hukuk sistemi güçlendirilmiştir. Bu çerçevede Kopenhag siyasi kriterlerine uyumun sağlanabilmesini teminen birçok yasada radikal değişiklikler yapılmış, temel hak ve hürriyetlerin genişletilmesi için önemli adımlar atılmıştır. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün, temel hak ve özgürlüklere saygının tam olarak sağlanabilmesi için kapsamlı reform sürecine devam edilmektedir. Türkiye'nin, AB müzakere sürecinde fasılların kapsadığı alanlarda Türkiye'nin standartlarını AB standartlarına uygun hale getirecek reform çalışmaları hız kaybetmeden sürdürülmektedir. Türkiye'nin kriterleri yerine getirdiğini kabulleyerek aday ilan edilmesi hatta müzakerelere fiilen başlamasının akabinde de reform ve uyum çabaları devam etmektedir. Bu çerçevede gerçekleştirilen reformlar ve uygulamaların da AB kamuoyu nezdinde bilinirliği arttıkça siyasi kriterlerin tam üyelik sürecinde kaygı unsuru olma özelliği ortadan kalkacaktır.

Türkiye'nin ABD ve İngiltere ile yakın ilişkileri, Birlik üzerindeki Atlantik etkisinin azaltılması gerektiğini düşünen Avrupalılar için endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Fakat Türkiye'nin söz konusu iki ülke ile yakın ilişkileri olumsuz bir etkinin tersine ilişkileri güçlendirici etki yapacak ve AB'nin dış politikasına katkı sağlayacaktır. Bölgesinde bir güç merkezi olma yolunda ilerleyen, dünya barışı adına kendi dış politikasını yürüten Türkiye'nin ABD ya da İngiltere ile iyi ilişkileri de diğer büyük devletler ile olan ilişkilerine nazaran daha fazla dikkat gerektirmemektedir.

AB kamuoyunun mevcut kaygılarının ötesinde, Türkiye'nin tam üyeliği AB'nin gelecek perspektifi açısından avantajlar sunmaktadır. Türkiye, tam üyelik müzakerelerinin tamamlanması ile AB'ye katılımının ardından siyasi, ekonomik, askeri ve enerji arzı gibi birçok alanda Birliğe katkı sağlayacak potansiyele sahiptir. Özellikle farklı değerlerin ve kültürlerin buluşması bağlamında kendini tanımlayan ve bu tanımın ilerlemesine ihtiyaç duyan AB açısından Türkiye'nin üyeliği fırsat oluşturmaktadır. Avrupa'ya özgü değerleri benimsemesinin yanında kendi tarihi, kültürel mirası bulunan ve nüfusunun çoğu Müslüman olan Türkiye Avrupa'nın kimlik tanımını zenginleştirecektir.

Türkiye Avrupa'ya tarihsel ve kültürel özellikleri, demokrasi, hukukun üstünlüğü, laiklik gibi sahip olduğu değerleri ile bağlıdır. Türkiye'nin söz konusu tarihi ve kültürel değerleri, stratejik coğrafi konumu Birliğe birçok alanda katkıda bulunacaktır. Birliğin dış politikası kapsamında; Ortadoğu, Orta Asya, Kafkaslar, Karadeniz, Balkanlar ve Akdeniz gibi bölgelerde derinlik alanı yaratacak ve AB'nin ve bu bağlamda Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının etkisini artıracaktır. Bu sayede AB'nin uluslararası boyutta yürüttüğü politikalar takviye edilecektir. AB'nin hedeflediği üzere siyasi bir güç olabilmesi, üyelerinin dış politikada tek sesli davranabilme kabiliyetleri ve özellikle Türkiye gibi önemli bir ortağın Birliğin politikalarına üye devlet statüsünde katılımı ile mümkün olacaktır. Türkiye AB'nin ODGP çerçevesinde önemli bir ortağı olacaktır. Birlik, Lizbon Antlaşması ile uluslararası konjonktürde daha etkili bir AB hedefine işaret etmiştir. Amaca ulaşılabilmesi kapsamında Türkiye'nin üyeliği ilerici bir adıma işaret etmekte, AB'ye ihtiyaç duyduğu siyasi vizyonu sunmaktadır.

Türkiye'nin kalabalık fakat genç ve dinamik nüfusu ile Birliğe katılımının, AB'ye demografik ve devamında ekonomik getirileri de olacaktır. Demografik yapısı ile Türkiye'nin üyeliği AB'ye herhangi bir devletin üyeliğinin yapacağından daha fazla etki sağlayacak olsa da, bu durum AB'nin kurumsal işleyişinin temelini değiştirmeyecektir. Eğitimli genç nüfus potansiyeli ile Türkiye'nin üyeliği AB pazarında, iş fırsatları, istihdam olanakları ve talep artışına sebep olarak ticari potansiyel yaratacaktır. Coğrafi genişliği, zengin doğal kaynakları, ekilebilir geniş toprakları ile de ayrı bir katkı sağlayacaktır. Türkiye, kaliteli üretim üssü olma özelliği, yer aldığı geniş ve kalkınmakta olan bölgeyi tanıyan şirketleri ile önemli bir ticaret merkezidir. Avrupa iş dünyası için büyük potansiyeli olan bir ekonomiye sahip Türkiye, AB rekabet gücünü arttıracak ve ekonomisinin dinamizmini Birliğe katacaktır. Küresel ekonomik krize dayanıklılığını kanıtlayan Türkiye, Avrupa'nın en hızlı büyüyen

ekonomisi, dünyanın ise en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri konumuna gelmiştir. Türkiye'nin katılımı AB'nin daha rekabetçi, sürdürülebilir ve yüksek istihdam ile bölgesel uyumu destekleyen kapsayıcı bir büyüme hedefine ulaşabilmesine yardımcı olacaktır. Türkiye'nin ekonomik bazda yapacağı söz konusu etkiler katılım anında Türkiye ekonomisinin ve AB mali politikalarının durumuna göre şekillenecektir. Türkiye'nin uzun dönemde AB'ye maliyeti ise yine Türkiye ekonomisinin ve AB mali politikalarının üyeliğe kadar geçen süreçte geçireceği değişime bağlıdır. Ancak gelişmeler Türkiye'nin sunduğu fırsatları gidermeyecektir.

11 Eylül saldırıları ve ardından gündeme gelen yeni tehdit algılamaları, asimetrik tehditler, sert-yumuşak güç ayrımları, realizm ve idealizm arası seçimlerin tartışılmakta olduğu günümüzde Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye güvenlik eksenli olumlu yansımaları da olacaktır. Yeni güvenlik algılamaları AB'nin gelecek tartışmaları içerisinde güvenlik başlığını ön plana çıkarmış, etkin bir ODGP oluşturulabilmesinin önemi arttırmıştır. Ancak AB askeri kaynakları ve karar mekanizması açısından yeterince donanımlı değildir. Birlik, küresel terörizmle mücadelede uluslararası işbirliğinin önemini ve 'dayanışma'yı vurgulamaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin güçlü ordusu, askeri deneyimi, manevra kabiliyeti ve terörle mücadele tecrübeleri ile AB'ye katılımı Birliğin güvenlik politikalarının uygulanmasına önemli katkılarda bulunacaktır. Türkiye AB üyeliği ile Avrupa'nın güvenlik projelerinde rol alacak, NATO ile AB arasında daha sağlıklı ve etkili bir iletişimi de sağlayacaktır. Türkiye halihazırda NATO, BM, AGİT ve AB liderliğinde dünyanın dört bir yanındaki barışı koruma operasyonlarına katkı sağlayan ülkelerden biridir. Ortadoğu barış sürecinde oynadığı rol, arabuluculuk girişimleri, terör, uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı göçle mücadele konuları kapsamında önem arz eden Türkiye'nin AB'ye askeri katkıları büyük ölçüde askeri işbirliğinin gelecekte alacağı biçime bağlı olarak şekillenecektir.

Türkiye stratejik önemde coğrafi konumu ile AB'ye enerji arz güvenliği bağlamında da katkı yapacaktır. Petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının AB'ye güvenli bir şekilde ulaştırılması Türkiye'nin katılımı ile birlikte çok daha kolay hale gelecektir. Mevcut enerji ve ulaşım projeleri ile önemli bir enerji terminali olma yolunda ilerleyen Türkiye, jeostratejik kavşak konumunu gelecekte de arttırarak devam ettirecektir.

Gelinen noktada, Türkiye'yi Birliğe dahil etmek, Avrupa için stratejik ve ilerici bir hareket olacak, geleceğe yatırım teşkil edecektir. Türkiye'nin tam üye olduğu AB'nin vizyonu Avrupa kıtasının sınırlarını aşacaktır. Ancak sürecin toplumlararası diyalog ile desteklenmesi ve tarafların müzakere sürecinde ortak bir vizyon geliştirebilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin tam üyeliğinin AB'ye yapacağı katkıların vurgulanması ve halklardaki bilinç düzeyinin artırılması önemini koruyacaktır. AB politikalarının geleceği, revizyon çalışmaları, bütünleşmenin askeri ve siyasi kanatlarının gelecekte alacağı biçim gibi birçok başkaca etken de süreci etkileyecek ve şekillendirecektir. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasının ardından Türkiye'nin tam üye olarak AB'ye katılacağı varsayımı ile sıralanan söz konusu katkıların şekillenmesinde, Türkiye'nin müzakere sürecinde yaşadığı değişim ve Türkiye'nin üye olduğu dönemde AB'nin yapısal durumu şüphesiz etkili olacak ancak gelişmeler karşılıklı avantajları gidermeyecektir.

İlerleyen dönemde AB genişleme süreci barış ve istikrara, reformlara ve Avrupa değerlerinin teşvikine katkıda bulunmaya devam edecektir. AB istikrarlı ve demokratik komşular ile daha güçlü olmaktadır. Ortak değerler ve çıkarlar temelinde beraber çalışıldığında, mevcut zorluklar ile daha etkili mücadele edilebilmektedir. Genişleme sürecinin Birliğin stratejik çıkarlarına hizmet ettiği konusunda hem fikir olan AB'de gelecek tartışmalarının da uluslararası konjonktürün gerekleri çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Avrupa'nın geleceğini sınırlandıran milliyetçi söylemler, önyargılı tartışmalar AB'ye hiçbir katkı sağlamayacak, aksine Birliğin örnek rolünü kaybetmesine ve uzun dönemde uluslararası gücünün ortadan kalkmasına neden olacaktır.

'AB'nin Genişleme Perspektifi ve Türkiye'nin Yeri' adlı bu çalışmada, genişlemenin ve bu kapsamda Türkiye'nin tam üyeliğinin AB'nin stratejik çıkarlarına hizmet ettiği sonucuna varılmıştır. AB'nin Türkiye ile kalıcı, sağlam temelli ilişkiler kurması ve Türkiye'yi bünyesine dahil etmesi uluslararası düzeyde siyasi ağırlığını arttıracaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AALTO, Pami (edt.), **The EU-Russian Enerji Dilaog- Europes Future Energy Security**,The International Political Economy Of New Regionalisms Series, A Shgate Publishing, USA, 2008.

ATTALİ, Jacques, **21. yy sözlüğü**, Çev:Kosta Sarıoğlu,Güncel Yayıncılık,İstanbul, 1999.

Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **AB Enerji Politikası Pazarın Açılması Ekonominin Desteklenmesi**, Ankara, 2000.

Avrupa Birliği Sürecinde Uyum Yasaları, Kanun Metinleri Dizisi Özel Sayı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004.

BALE, Tim, **European Politics : A Comparative Introduction**, Palgrave Macmillan Publishing, Newyork ,2005.

BAYDAROL, Can, **AB Sürecinde Medeniyetler Buluştuğunda**, Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2003.

BAUN, Michael J., **A Wider Europe the Process and Politics of EU Enlargement**, Rowman&Littlefield Publishing, USA, 2000.

BİLİCİ, Nurettin, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri:Genel Bilgiler,İktisadi-Mali Konular,Vergilendirme**,Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

BLAİR, Alasdair, **Companion to the EU**, Routledge, USA, 2006.

BİLGE, Reha, **Siyah-Beyaz Arasında Türkiye ve Avrupa**, Evrim Yayınevi, İstanbul, 2001.

BRETHEETON Chariotte ve Vogler John, **The EU As a Global Actor**, Routledge, London, 1999.

CEM, İsmail, **Bütün Eserleri-2 Türkiye, Avrupa, Avrasya İkinci Cilt :Avrupa'nın Birliği ve Türkiye**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

CROFT, Stuart ve diğerleri, **The Enlargement of Europe**, Manchester University Pres,UK, 1999.

DAVUTOĞLU,Ahmet, **Stratejik Derinlik:Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul, 2004.

DEDEOĞLU, Beril (edt.), **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003.

DELANTY, Gerard, **Avrupa'nın İcadı-Fikir Kimlik Gerçeklik**, Çev.Hüsamettin İnaç, Adres Yayınları, 2.Baskı, Ankara,Ekim 2005.

DEVUYST, Youri, **The EU at the Crossroads : An Introduction to the EU's Institutional Evolution**, EU Policy No 27, Brüksel, 2002.

DEVUYST Youri, **The European Union Transformed:Community Method and Institutional Evolution from the Schuman Plan to the Constitution for Europe**, European Policy No:27, P.I.E Peter Lang Pres, Brüksel 2005.

DUNKERLY David ve diğerleri, **Europe Identities, Nations and Citizens**, Rotledge, London, 2002.

GEORGE, Stephen, **Politics and Policy in the EU**, Oxford University Pres,3.Basım, Oxford, 1996.

GİLLINGHAM, John, **European Integration 1950-2003: Superstate or New Market Economy?**, Cambridge University Pres,UK, 2003.

- GİNSBERG, Roy H., **The EU In International Relations : Baptism by Fire**, Rowmann&littlefield Publishing, USA, 2001.
- GORDON, Philip H. ve Taşpınar Ömer, **Türkiye’yi Kazanmak-Türkiye Batı İçin Neden Vazgeçilmez**, Soli Özel’in Sonsözüyle, Çev. Metin Okur, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.
- GOWAN, Peter ve Anderson, Perry (edt.), **Avrupa Sorunu : Avrupa Ne, Avrupalı Kim?**; Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- GÖKBUNAR, Ramazan, Yanıkkaya Halit, Cura Serkan, **Avrupa Birliği’nin Türkiyeli Geleceği Umutlar ve Korkular**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.
- GUELDROY, Michel R., **France and European Integration-Toward a Transnational Politiy?**, Praeger Publishers, 2003, USA.
- HAAS, Ernst B., **Beyond The Nation State Functionalism and International Organisations**, Stanford University Pres, USA, 1968.
- HİLL,Christopher ve Karen E. Smith (eds.), **European Foreign Policy Key Documents**, Routledge & Secratariat of the European Parliament,UK, 2000.
- HUNTINGTON, Samuel P.; **Streit um Werte:wie Kulturen den Fortschritt Prägen**, Europa-Verl.,Hamburg-Wien, 2002.
- ILGAR, İsmail, **Yaşlı Adam Avrupa : Refah Devleti Küreselleşme,Yaşlanma ve Avrupa’nın Ayrışması**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- İLHAN, Suat, **Jeopolitik Duyarlılık**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003.
- İLHAN, Suat , **Avrupa Birliği’ne Neden Hayır :Jeopolitik Yaklaşım** ,Ötüken Yayınları, 3.Baskı, İstanbul 2003.
- KARLUK, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayıncılık , İstanbul ,1998.

- KARLLSON, Ingmar, **Avrupa ve Türkler :Karmaşık Bir İlişki Üzerine Düşünceler**, Çev. Turhan Kayaoğlu, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- KARPAT, Kemal H. **Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji**, Çev. Güneş Ayas, Timaş yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2009.
- KAYA, Ayhan ve Kentel, Ferhat, **Euro-Türkler :Türkiye ile AB Arasında Köprü mü Engel mi?**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.
- KELLERMAN, Alfred (Edt) .), Japp w. De Zwaan ve Jenö Czuczai, **EU Enlargement :The Constitutional Impact at EU and National Level**, T.M.C Asser Pres the Hague , Netherland, 2001.
- KENET , Wayland, **The Futures of Europe**, Cambridge University Pres, Cambridge ,1976.
- KOCHENOV, Dimitry, **EU Enlargement and The Failure of Conditionaly-Pre Accession Conditionaly in the Fields of Democracy and the Rule of Law**, Kluwer Law International Published, Netherland, 2008.
- LAÇİNER, Sedat, Özcan Mehmet ve Bal İhsan, **Türkiyeli Avrupa: Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Olası Etkileri**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2004.
- MİLTON Guy and Jacques Keller-Noellet; **The European Constitution- It's Origins, Negotiation and Meaning**, John Harper Publishing, London, 2005.
- MATHIEU, Jean-Luc, **Avrupa Birliği**, Çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi, Ankara, 2006.
- MORGAN Michael, **Politics and Governance in the UK**, Palgrave Macmillan, 2005.
- ORTAYLI, İlber, **Seçme Eserler 1: Avrupa ve Biz** ,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2.Baskı, İstanbul, 2008.

OUDENAREN, John Von, **Uniting Europe: An Introduction to the EU**, Rowmon&Littlefield Press, 2.Press, USA, 2005.

ÖZKAN, Abdullah, **Küreselleşme ve Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2004.

ÖZSOY, Osman, **Türkiye'nin İmaj Sorunu-2000'li Yılların Eşiğinde Yeni Vizyon Arayışları**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998.

PARENT, Michael, **The Terrorism Trap September 11 and Beyond**, City Lights Books, San Francisco, 2002.

RATZİNGER, Papa 16. Benedict Joseph, **Avrupa: Dayandığı Düşüncerin Dünü ,Bugünü**, Çev.Nilüfer Uğur Dalay, Gendaş Kültür Basım, İstanbul, 2005.

REHN, Ohli, **Avrupa'nın Gelecek Sınırları :Türkiye Bir Köprü mü Köprü Başı mı Yoksa Ergime Potası mı?**, Çev. Onur Şen ve Hasan Kaya, 1001 Kitap Yayınları, İstanbul, 2007.

RENÇBER, Kamuran, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, Alfa Aktüel Yayınları, Genişletilmiş II. Baskı, Bursa, 2005.

ROBERTS , Geoffrey K. ve Hogwood, Patricia, **European Politics Today**, Manchester Univ. Pres, UK, 1997.

ROCARD, Michel, **AB Yolunda Türkiye'ye Evet**, Çev. Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

ROTHOCHER, Albert, **Uniting Europe**, Journey Between Gloom and Glory, Imperial Collage Pres, London ,2005.

ROY, Ayşe ve Toplu, Esra, **Şu AB Neyin Nesi? III Türkiyeli AB AB Bilinci Serisi 6**, TURKAB AB-Türkiye İşbirliği Derneği, İstanbul, 2005.

SAWKA, Richard, **Putin Russia's Choice**, Routledge Pres, UK 2004.

SPIRIDOVITCH A. Tcherep, **Türksüz Avrupa**, çev.Atilla Ataman, Pınar Yayınları, İstanbul, 2008.

ŞEN, Faruk, **Euro-Türkler: Avrupa'da Türk Varlığı ve Geleceği**, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2007.

ŞEN, Faruk, Ulusoy Yunus ve Öz Güray, **Avrupa Türkleri: Federal Almanya ve Diğer AB Ülkelerinde Çalışan Türklerin Ekonomik Gücü**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1999.

TAYLOR, Paul, **The End of European Integration: Anti Europeanism Examined**, Rotledge, UK, 2008.

TSOUKALIS Loukas, **What Kind of Europe?**, Oxford University Pres, UK, 2003.

ÜLGER, İrfan Kaya, **Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme:Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2002.

ÜLGER, İrfan Kaya, **Türk Liderlerin AB Vizyonu: Haçlı Zihniyeti mi? Harikalar Diyarı mı?**, Sinemis Yayınları, Ankara, 2003.

ÜLGER, İrfan Kaya; **Avrupa Birliği'nin ABC'si**, Sinemis Yayınları, Güncellenmiş 3.Baskı, Ankara, 2005.

ÜLGER, İrfan Kaya, **Avrupa Birliği Rehberi**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2008.

WHITE, Stephen; Pravda Alex ve Zui Gitelman (Eds.), **Developments in Russian Politics-5**,Palgrave Pres, UK, 2001.

MAKALELER

AÇIKGÖZ, Özkan , ‘Avrupa Birliği’nde Kültürel Entegrasyon ve Türkiye’nin Durumu’, **TASAM Stratejik Öngörü Dergisi**, Yıl:1 Sayı:1 (Mayıs 2004), ss.54-70.

AKTÜRK, Şener, ‘The Turkish Minority in German Politics: Trends, Diversification of Representation, and Policy Implications’, **Insight Turkey**, Vol.12, No:1 (2010), ss.65-80.

ANDERSON, James, “Singular Europe :An Empire Once Again?” **Geopolitics of EU Enlargement the Fortress Empire**, Warwick Armstrong and James Anderson (eds.) Routledge, UK, 2007.

APPLEBBAUM, Anne, “The New World Order AMerica and the New Geopolitics”, **Our Brave New World Essays on the Impact of September 11**, Wladyslaw Pleszczynski (edt.) Hoover Institution Pres, Stanford University Stanford/California, USA, 2002.

ARIKAN AKDAĞ, Gül, ‘AB Kapısında Türkiye ve Göç Politikası’, **TASAM Stratejik Öngörü**, (Kış-2004), ss.161-167.

ARSAVA Füsün , ‘Hangi Avrupa İçin Ne Kadar Esneklik?’, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, S. 1 (Güz-2001), ss. 33-44.

ATTALİ, Jacques, ‘Bir Kıta Mimarisi’ , **Avrupa Sorunu Avrupa Ne, Avrupalı Kim?**, Peter Gowan ve Perry Anderson (eds), Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı Güncel Yayıncılık İstanbul 2005, ss.171-187.

AYBET, Gülnur, ‘Turkey and the EU After the First Year of Negotiations: Reconciling Internal And External Policy Challenges’ **Security Dialogue**, Vol 37. No.4 (December 2006), s.529-549.

- BAYER, Jozsef, 'EU Accession and the Hungarian Politics', **Enlargement of the EU, Efforts and Obstacles on the Way to the Membership**, Anselm Skuhra (edt.), Print by Studienverlag ges. M b h, Innsbruck, 2005, ss.53-74.
- BEILECKI, Jan Krzysztof, 'Something Ends, Somethings Begins', **On the Future Of Europe**, MFA Poland Republic Department of the EU, Warsaw Poland, 2005, ss.42-60.
- BİLENER, Tolga, 'AB'nin Azınlık Hakları Anlayışı ve AB'ye Bütünleşme Sürecinde Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri', **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Beril Dedeoğlu (edt.), Boyut Kitapları, İstanbul, 2003, ss.165-195.
- BUFON, Milan and Anton Gosar; 'New Borders in a New Europe Eliminating and Making Borders in Central Europe' , **Geopolitics of EU Enlargement the Fortress Empire**, Warwick Armstrong and James Anderson (eds.), Routledge ,UK , 2007, ss.160-180.
- BURGER, Christina and Handler Heinz, 'What Will Eastern Enlargement Do to Accession Countries?', **Eastern Enlargement : The Sooner, the Better?**, Sven Arndt, Heinz Handler and Dominick Salvatore (eds.), Austrian Ministry fo Economic Affairs and Labour, Vienna, 2000, ss.10-27.
- BUSCH, Brigitta and Krzyzanowski Michal, 'Inside-Outside the EU' Enlargement, Migration Policy and the Search for Europe's Identity' **Geopolitics of EU Enlargement the Fortress Empire**, Warwick Armstrong and James Anderson (eds.), Routledge ,UK, 2007.
- CASIER, Marlies; 'Contesting the 'Truth' of Turkey's Human Rights Situation: State-Association Interactions in and outside the Southeast', **European Journal of Turkish Studies**, Vol.10, 2009, ss.2-18.
- CEM, İsmail, 'Turkey and Europe: Looking to the Future From a Historical Perspective' **Perceptions**, Vol.V. (June-August. 2000).

CHUBIN, Shahram, ‘A Pan-Islamic Movement-Unity or Fragmentation?’, Edt By A. Jerichow and J.BAEK Simonsen, **Islam in Changing World**, ss. 30-44.

CRY, Arthur, ‘Turkey and the West’ , **Perceptions**, Vol. I. (September-November 1996).

ÇOMAK, Hasret, ‘NATO’nun Yeni Güvenlik Yaklaşımı ve Büyük Ortadoğu Projesi’, **Büyük Ortadoğu Projesi Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler**, Atilla Sandıklı ve Kenan Dağcı (eds.), Tasam Yayınları, İstanbul, 2006, ss.193-208.

DEDEOĞLU, Beril, ‘Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği’nin Yakın Geçmişi’, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Beril Dedeoğlu (edt.), Boyut Kitapları, İstanbul, 2003, ss.41-64.

DUBSKY, Zbynek, ‘The Czech Republic’s Accession on the EU ‘ , **Enlargement of the EU, Efforts and Obstacles on the Way to the Membership**, Anselm Skuhra (edt.), Print by Studienverlag Ges. M b h, Innsbruck, 2005, Innsbruck, ss.158-179.

EKENGREN, Magnus and Sundelius Bengt, ‘National Foreign Policy Co-ordination’, **Contemporary European Foreign Policy**, Walter Carlsnaes, Helene Sjursen and Brian White (eds.), SAGE Publishers, London, 2004.

ERALP, Atilla, ‘Turkey in The Enlargement Process: From Luxembourg to Helsinki’, **Perceptions**, Vol. V (June-August 2000).

FOLLESDAL Andreas and Simon Hix; ‘Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik’, **Journal of Common Market Studies**, Volume 44. Number 3 (2006), ss. 533-562.

FORSYTH Murray, ‘The Political Theory of Federalism the Relevance of Classical Approaches’, edt by, Joachim Jens Hesse and Vincent Wright, **Federalising Europe? The Costs, Benefits and Preconditions of Federal Political Systems**, Oxford University Pres, Oxford, 1996, ss.25-45.

GARCIA, Jorge Juan Fernandez, 'Flexible Integration', ed by JJFGarcia, Jess E. Clayton and Christopher Hobley, **The Student's Guide to European Integration For Students by Students**, Polity Press, 2004, UK, ss.281-290.

GIANNAKOPOULOS, Angeleos; 'What Is To Become of Turkey in Europe? European Identity and Turkey's EU Accession', **Perceptions**, Vol.IX (Autumn 2004), ss.59-72.

GINSBERG, Roy H., 'The Impact of Enlargement on The Role of the EU In The World', **The Expanding EU-Past Present Future**, John Redmond and Glenda G. Rosenthal (eds.), Lynne Rienner Publishing, USA,1998, s.197.

GRABBE, Heather & Hughes Kristy, 'The Impact of Enlargement on EUT and Industrial Policy', **The Expanding EU-Past Present Future**, John Redmond and Glenda G. Rosenthal (eds.), Lynne Rienner Publishing, USA,1998, ss.125-156.

GRACHEV, Andrei, 'Putin's Foreign Policy Choices', **Leading Russia: Putin in Perspective**, Alex,Pravda(Edt.), Oxford University Press,UK 2005, ss.272-297.

GRIGORIADIS, Ioannis N., 'Turkey's Accession to the European Union: Debating the Most Difficult Enlargement Ever', **SAIS Review of International Affairs**, Volume 26(1) (Winter-Spring 2006), ss.147-160

GÖRMEZ, Kemal, 'Avrupa Birliği Maverası : Tünelin Ucundaki Işık' ,**Yorum Bülteni: AB Dosyası**, Gazi Üniversitesi İİBF Yayını , (2005-01), s.3.

GÜLTEKİN, Bilgehan, Türkiye'nin Uluslar arası İmajında Yükselen Değerler ve Eğilimler', **İletişim Dergisi**, S.4 (2005), ss. 126-140.

HABERMAS, Jürgen, "Remarks on Dieter Grimm's 'Does Europe Need a Constitution?'" , **European Law Journal**, Vol. 1, No.3 (November, 1995), ss. 303-307.

HAKKI, Murat Metin, 'Turkey and the EU: Past Challenges and Important Issues Lying Ahead', **Turkish Studies**, Vol.7, No:3, (September 2006), ss.451- 471.

HALE, William, 'Human Rights, the European Union and the Turkish Accession Process',
Türkish Studies, Vol. 4, No:1, (Spring 2003), ss.107-126.

HEKİMOĞLU, Mehmet Merdan, 'Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerindeki İnsan Hakları Sorununun Değerlendirilmesi', **Ege Akademik Bakış**, Ege Üniversitesi İİBF, Cilt 1, S.2, (Aralık 2001), ss.54-52.

JOFFE, George, 'Europe and Islam Partnership or Peripheral Dependence?' **Geopolitics of EU Enlargement the Fortress Empire**, Warwick Armstrong and James Anderson (eds.),Routledge, UK, 2007, ss.90-131.

KAYA, Ayhan, 'Individualization and Institutionalization of Islam in Europe in the Age of Secularization', **Insight Turkey**, Vol.12, No:1 (2010), ss.47-63.

KINACIOĞLU, Müge ve Oktay Emel, 'The Dynamics of Turkey's Cyprus Policy: Implications for Turkey's Accessions to the European Union', **Türkish Studies**, Vol.7 No.2 (June 2006), ss.261-273.

KUBİCEK, Paul, 'Turkey's Place in the 'New Europe' **Perceptions** , Vol. IX. (Summer 2004), ss.45-58.

MADURO Miguel Poiares, 'Europe and the Constitution: what if this is as good as it gets?', edt J.H.H.Weiler and Marlene Wind, **European Constitutionalism Beyond The State**, Cambridge University Pres, UK, 2003, ss.74-102.

MATVEEVA, Anna, 'EU Stakes in Cenral Asia', **Chaillot Paper**, No.51 (July 2006).

MILWARD, Alan S, 'Bütünleşme Baharları'; **Avrupa Sorunu Avrupa Ne, Avrupalı Kim?**,Peter Gowan ve Perry Anderson (eds.), Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı Güncel Yayıncılık İstanbul ,2005, ss.8-30.

MOISI, Dominique, 'Europe and the 'Universality' of the Israeli-Palestinian Conflict', **Chaillot Papers**, The European Union and the Cirisis in the Middle East, Martin

Ortega (edt.), No:62 (July 2003), The European Union Institute for Security Studies, Paris, ss.27-32.

MORALI, Turan, “European Security and Defence Identity and Turkey”, **Perceptions**, Vol.I. (June-August 1996).

MORAVCSIK, Andrew, ‘In Defence of the ‘Democratic Deficit’: Reassessing Legitimacy in the European Union’, **Journal of Common Market Studies**, Vol. 40, No.4 (2002), ss. 603-624.

MORAVCSIK, Andrew, ‘The European Constitutional Settlement’ , **The World Economy**, Vol.31, Issue 1 (January 2008), ss. 158–183

NONNEMANN, Gerd, ‘ A European View of the US Role in the Israile-Fşlistin Conflict’ **Chaillot Papers**, ‘The EU and the Crisis in the Middle East’, Martin Ortega (edt.), No:62 (Jully 2003), The European Union Institute for Security Studies, Paris, 2003, ss.33-46.

NUGENTA, Neil, ‘The EU’s Response to Turkey’s Membership Application: Not Just a Weighing of Costs and Benefits’, **Journal of European Integration**, Vol.29, Issue:4 (September 2007), ss.481-502.

ORTEGA, Martin (edt.), ‘Conclusion: Peace Lies in Their Hands’ **Chaillot Papers** , ‘The EU and The Crisis in the Middle East’, The European Union Institute for Security Studies, Paris, No:62 (Jully 2003), ss. 52-63.

ONİŞ, Ziya, ‘Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the Post Helsinki Era’, **Türkish Studies**, Vol.4, No: 1,2003, ss..9-34.

ÖNİŞ, Ziya ve Şuhnaz Yılmaz, ‘The Turkey-EU-US Triangle in Perspective: Transformation or Continuity?’, **Middle East Journal**, Vol.59/2 (2005), ss.265-284.

- PETİTEVILLE, Franck, 'Exporting 'Values'? EU External Co-operation as a 'soft diplomacy', Michele Knodt and Sebastian Princen(eds),**Understanding the EU External Relations**, Routledge,UK, 2003, ss.130-137.
- PHILIPS, David L., 'Turkey's Dreams of Accession', **Foreign Affairs**, (September-October 2004), ss.86-97.
- PHINNEMORE, David, 'The Challenge of EU Enlargement: EU and CEE Perspectives', **Back to Europe Central and Eastern Europe and the EU**, Karen Henderson (edt.), UCL Pres, UK,1999, ss. 71-88.
- PINDER, John, ' The EU of the Future: Federal or Intergovernmental', **The EU Hand Book**, Philippe Barbour (edt.), Fitzroy Dearborn Publishing, USA, 1996, ss. 281-289.
- PODRAZA, Andrzej, "The Eastern Enlargement of the European Union" , **Enlargement of the EU, Efforts and Obstacles on the Way to the Membership**, Anselm Skuhra (edt.), Printed by Studienverlag Ges. M b H , Innsbruck, 2005, ss.31-47.
- POLAT, Necati; 'Identity Politics and the Domestic Context of Turkey's European Union Accession', **Government and Opposition**, Vol.41, No:4, (September-October 2006), ss.512-533.
- POLLACK, Mark, 'Teorizing EU Policy-Making', **Policy Making in the European Union**, The New European Union Series, Fifth Edition, Helen Wallace, William Wallace and Mark A. Pollack (eds.) Oxford University Pres, 2005, ss.13-48.
- ROBINS, Philip, 'Confusion At Home, Confusion Abroad: Turkey Between Copenhagen and Iraq' **International Affairs**, Vol.79 No.3, (May 2003), ss. 547-566.
- SAN, Coşkun; 'Türkiye'de Demokrasi ve İnsan Hakları Sorunları: Avrupa Birliği ile Bütünleşme Önündeki tek Engel mi?', **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 53 S.1, 1998, ss.261- 277.

- SARYUSZ-WOLSKI, Jacek, 'Looking For The Future' s.55, **Chaillot Papers**, June 2002 n.53 "Enlargement and European Defence After 11 September" Antonio Missiroli (edt.) , No:53 (June 2002),The European Union Institute for Security Studies, Paris, ss.55-71.
- SCHAUBLE, Wolfgang and David L. Philips, 'Talking Turkey', **Foreign Affairs**, No.6 (November-December 2004).
- SEDELMEIER, Ulrich, 'Eastern Enlargement Towards a European EU?', **Policy Making in the European Union**, The New European Union Series, Fifth Edition, Helen Wallace, William Wallace and Mark A. Pollack (eds.) Oxford <University Pres, 2005, ss.401-428.
- SEDIVY, Jiri, 'Constraints and Opportunities', **Chaillot Papers**, 'Enlargement and European Defence After 11 September', Antonio Missiroli(edt.) , No.53 (June 2002), The European Union Institute for Security Studies, Paris, ss.11-27.
- SILVESTI, Stefano, 'The EU , the US and the Middle East: Some Scenarios' , **Chaillot Papers**, 'The EU and the Crisis in the Middle East', Martin Ortega (edt.), No:62 (July 2003),The European Union Institute for Security Studies, Paris, ss.47-51.
- SJURSEN, Helene, 'Understanding the Comon Foreign and Security Policy-Analytical Building Blocks', **Understanding The EU External Relations**, Michele Knodt and Sebastian Princen (eds), Routledge, UK, 2003, s.50.
- SJURSEN, Helene, 'Enlargement and the Common Foreign and Security Policy: Transforming the EU's External Identity?', **Back to Europe Central and Eastern Europe and the EU** , Karen Henderson (edt.), , UCL Pres, UK, 1999,ss. 37-51.
- SMITH, Anthony D., 'Ulusal Kimlik ve Avrupa'nın Birleşme Fikri', **Avrupa Sorunu Avrupa Ne, Avrupalı Kim?**, , Peter Gowan ve Perry Anderson (eds), Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı Güncel Yayıncılıkı İstanbul, 2005,ss.132-170.

TAŞPINAR, Ömer, 'Turkey's Dreams Of Europe', **Current History A Journal of Comtempoary World Affairs**, Vol.106, No.698 (March 2007), ss.128-129.

TAŞPINAR, Ömer, 'The Old Turks' Revolt, When Radical Secularism Endangers Democracy', **Foreign Affairs**, , Vol.86, No.6, (November-December 2007), ss.114-130.

THERNBORN, Göran, 'Yirmi Birinci Yüzyılda Avrupa: Dünyanın İskandinavı mı?' **Avrupa Sorunu Avrupa Ne, Avrupalı Kim?**, Peter Gowan ve Perry Anderson,(eds.), Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2005, ss.188-226.

TOMBERG, Igor, 'The Nord European Gas Pipeline Project in the Geopolitical Context', **International Affairs**, No.2 (2006),USA.

TURAN, İlter, 'Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri',**Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi**, der.Murat Metinsoy, Donkişot Yayınları, İstanbul 2004, s.161.

UÇKAN DAĞDEMİR, Elif, 'Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Sürecinde Esneklik Kavramı: Amsterdam Antlaşması Çerçevesinde Bir Değerlendirme', **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S.56 No.2 (2001), ss.21-41.

URWIN, Dereck W. , 'From a Europe of States to a State of Europe? An Historical Overview of the Uniting of Western Europe', **The EU Hand Book**, Philippe Barbour (edt.), Fitzray Dearborn Publishing, USA, 1996, ss.3-14.

VERHEUGEN, Günter, 'The Enlargement Process: Shaping a New Europe' , **Perceptions**, Vol.V. (June-August, 2000).

WALLACE, William, 'Foreign and Security Policy-The Painful Path from Schadow to Substance', **Policy Making in the European Union**, The New European Union Series, Fifth Edition, Helen Wallace, William Wallace and Mark A. Pollack (eds.) Oxford <University Pres, 2005, ss.429-546.

WALLACE, William ,‘Kurtuluş mu, Geri Çekilme mi? Batı Avrupa’da Ulus Devlet, 1945-93’, **Avrupa Sorunu Avrupa Ne, Avrupalı Kim?**, Peter Gowan ve Perry Anderson (eds.), Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2005, ss.31-76.

WHITE, Jenny; ‘The Ebbing Power of Turkey’s Secularist Elite’ **Current History, A Journal of Contemporary World Affairs**, Vol.107, No:704, (December 2007), ss.427-433.

WIND, Marlene, ‘The European Union as a polycentric polity: returning to a neo-medieval Eurpe?’, edt J.H.H.Weiler and Marlene Wind, **European Constitutionalism Beyond The State**, Cambridge University Pres, UK, 2003, ss.103-131.

WIMMEL, Andreas, ‘Beyond the Bosphorus? :Comparing German, French and British Dicourses on Turkey’s Application to Join the EU’, **Political Science Series**, Institute for Advance Studies, Vienna, 2006.

YILMAZ, M.Hakan ve ÖZCAN Nihat Ali, ‘The Kürdîsh Question and Turkey’s Justice and Development Party’ **Middle East Policy**, Vol. XIII, No: 2, (Spring 2006), ss.102-119.

RESMÎ KAYNAKLAR

‘Civilisation and Harmony: The Political Dimension’, OIC-EU Joint Forum, İstanbul-Turkey, 12-13 Februar 2002, MFA Turkey, Ankara, October 2002.

GÜVENÇ ,Bozkurt , ‘Avrupa ve Türkiye İlişkilerinin Tarihi Kaynakları Gelişmesi ve Bugünkü Sorunları’, AB Sürecinde Türkiye’nin Avrupalılaşıma Sorunu Semineri T.C. Merkez Bankası Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1998.

Hollanda Kamu Politikaları Bilimsel Kurulu, **Avrupa Birliği, Türkiye ve İslam**, E.J.Zürcher ve H. Van der Linden'in İncelemeleriyle, Başlık Yayın Grubu, İstanbul, 2007.

Official Journal of the European Union, C 332 E/300, 'COM (2001) 521 final, 'Proposal for a Council Framework Decision on Combating Terrorism', 19 September 2001.

Official Journal of the European Union, L 035 , 13/02/1996, 'Decision No 1/95 of the EC-Turkey Association Council of 22 December 1995 on Implementing the Final Phase of the Customs Union'.

Report of the Independent Commission on Turkey, 'Turkey in Europe: More than a Promise?', September 2004.

Resmi Gazete, 17.11.1964, S.11858, 'Ankara Antlaşması'.

Resmi Gazete, 29.08.1972, S.14406, 'Katma Protokol'.

SEC (89) 2290 final/2, 'Commission Opinion on Turkey's Request for Accession to the Community' ,Brussels, 20 December 1989.

Second Report of the Independent Commission on Turkey, 'Turkey in Europe: Breaking the Vicious Circle', September 2009.

The Ministry of Foreign Affairs of The Republic of Turkey, **Turkey and the European Union: An Overview**, Etki Yayınları, 2001.

Why Cyprus Entry Into the Union Would Be Illegal, Proceedings of a Panel Discussion Held at the Turkish Embassy in London, 8 Nov 2001, Published by the Turkish Embassy London, 2002.

DİĞER KAYNAKLAR

‘London Hofft auf Türkei in EU’, **Tiroler Tageszeitung**, 15.04.2008.

AKDEMİR, Erhan; ‘Avrupa’nın Seçim Malzemesi Türkiye’, **Cumhuriyet Strateji**, 23.10.2006.

GISCARD d’ESTATING, Valery; ‘A Beter European Bridge to Turkey’, **Financial Times**, 24.11.2004.

KRUGMAN, Paul, ‘The Hole in Europe’s Bucket’, **The New York Times**, 23.10.2011.

MARINI, FRANCO, ‘Türkiye Avrupa’yı Güçlendirecek’, **Sabah Gazetesi**, 08.12.2002.

ÖZEL, Soli; ‘Nasıl Bir AB?’, **Sabah Gazetesi**, 15.06.2003.

SMITH, Helena, ‘Stone Sorry for Midnight Express’, **The Guardian**, 16 Aralık 2004.

YENEL, Selim; ‘Integration 2009’, **Kurier Tageszeitung**, 05.02.2009.

İNTERNET KAYNAKLARI

‘A Constitution for Europe’,

http://europa.eu/scadplus/constitution/index_en.htm

‘Agenda 2000:for a stronger and wider Union’,

http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/160001_en.htm

Aras, Bülent ve Yorkan, Arzu, ‘Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği: Siyaset Ekonomi ve Çevre’, TASAM Statejik Rapor No: 13, Aralık 2005,

http://www.tasam.org/images/pdf_raporlar/abenerji_rapor.pdf

‘Bakü-Tiflis –Ceyhan Petrol Boru Hattı’,

<http://www.btc.com.tr/>

Barysch, Katinka, ‘Can Turkey Combine EU Accession and Regional Leadership?’, Centre For European Reform, January 2010,

http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/pb_barysch_turkey_25jan10-232.pdf

‘Black Sea Regional Energy Centre’,

<http://www.bsrec.bg/>

Council of The European Union;

‘A Secure Europe in a Better World-European Security Strategy’, Brussels, 12 December 2003, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

Council of The European Union;

Brussels European Council 18/19 June 2009, 12225/2/09, REV2, CONCL 2, Presidency Conclusions, 10 July 2009 Brussels,

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/108622.pdf

Council of The European Union;

Cardiff European Council, 15-16 June 1998, Presidency Conclusion,

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/54315.pdf

Council of The European Union;

Brussels European Council, 16-17 December 2004, Presidency Conclusions , Brussels,

1 February 2005, 16238/1/04, CONCL 4,

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/83201.pdf

Council of the European Union;

‘Council Conclusion on Strengthening the External Dimension of the EU Energy Policy’, 3127th Transport Telecommunications and Energy Council Meeting (energy items), Brussels, 24.11.2011,

http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/trans/126327.pdf

Council of The European Union;

‘Declaration On Combating Terrorism’, Brussels, 25 March 2004,

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/DECL-25.3.pdf>

Council of The European Union;

Main Results of Euro Summit, 26.10.2011

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/125645.pdf

Council of The European Union;

Presidency Conclusions- Luxembourg, 12-13 December 1997,

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/032a0008.htm

Council of the European Union;

Pres Release, 2770th Council Meeting, General Affairs and External Relations, General Affairs, Brussels, 11 December 2006, 16289/06(Presse 352),

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/92122.pdf

Delegation of the European Union to Turkey;

Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa Aracı DİHAA,

<http://www.avrupa.info.tr/tr/en/ana-sayfa.html>

Devlet Planlama Müsteşarlığı, ‘Türkiye’nin Üyeliğinin AB’ye muhtemel Etkileri’, Kasım 2004, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi.pdf>

Dış Ticaret Müsteşarlığı; ‘AB Enerji Politikası ve Bu Politikanın Gelişimi’ ,

http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/SanayiSektorDb/AB_Enerji.doc

‘Energy Charter’,

<http://www.encharter.org/>

European Commission;

COM 2010 (2020), Communication from the Commission EUROPE 2020: 'A strateji for smart, sustainable and inclusive growth', 03.03.2010,

<http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

European Commission;

COM(2010)660, 'Enlargement Strategy and The Main Challenges 2010-2011', Brussels, 9.11.2010, Communication From The Commission to the European Parliament and The Council,

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/strategy_paper_2010_en.pdf

European Commission;

SEC (2011)1201 final. 'Commission Staff Working Paper Turkey 2011 Progress Report', Brussels, 12.10.2011,

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf

European Commission;

COM(2011) 666 final, 'Enlargement Strategy and The Main Challenges 2011-2012' Brussels, 12.10.2011, Communication From The Commission to the European Parliament and The Council,

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/strategy_paper_2011_en.pdf

European Commission;

COM(2005) 290 Final Brüksel 29.06.2005, Komisyondan Konseye, Avrupa Parlamentosuna, Ekonomik ve Sosyal Komiteye ve Bölgeler Komitesine Bildirim 'AB ve Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyalogu' (SEC(2005)891),

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/civil_society_conference/civil-society-dialogue-between-the-eu-and-candidate-countries_2005-06-29_en.pdf

European Commission;

COM(2002)0697final, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, 'Mid term review of the fourth fisheries protocol between the EU and Greenland', Brussels, 03.12.2002,

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52002DC0697:EN:NOT>

European Commission;

SEC(2004) 1202, Commission of The European Communities, Commission Staff Working Document, 'Issues Arising From Turkey's Membership Perspective', COM (2004) 656 final, 06.10.2004,

[http://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2004/1202/COM_SEC\(2004\)1202_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2004/1202/COM_SEC(2004)1202_EN.pdf)

European Commission;

COM(2006) 649, 'Enlargement Strategy and The Main Challenges 2006-2007:Including Annexed Special Report on the EU's Capacity to Integrate New Members' Commission of The EU, Brussels, 8.11.2006,Communication From The Commission to the European Parliament and The Council,

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_en.pdf

European Commission;

COM(2007)663 final, 'Enlargement Strategy and The Main Challenges 2007-2008' Brussels, 6.11.2007, Communication From The Commission to the European Parliament and The Council,

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/strategy_paper_en.pdf

European Commission;

COM(2008) 674 final, 'Enlargement Strategy and The Main Challenges 2008-2009' Brussels, 05.11.2008, Communication From The Commission to the European Parliament and The Council,

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/keydocuments/reports_nov_2008/strategy_paper_incl_country_conclu_en.pdf

European Commission;

Flash Eurobarometer 171,'The European Constitution: Post-referandum survey in France', June 2005, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl171_en.pdf

European Commission;

Flash Eurobarometer 172, 'The European Constitution: Post-referendum survey in Netherlands', June 2005, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl172_en.pdf

European Commission;

Flash Eurobarometer 284, 'Lisbon Treaty Post-Referendum Survey Ireland 2009', Analytical Report, October 2009; http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_284_en.pdf

European Commission;

Flash Eurobarometer 294, 'European Union Citizenship Analytical Report', October 2010, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_294_en.pdf

European Commission;

Standard Eurobarometer 74, 'Public Opinion in the European Union' November 2010, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb74/eb74_publ_en.pdf

European Commission;

Standard Eurobarometer 76, 'Public Opinion in the European Union' November 2011, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb76/eb76_first_en.pdf

European Commission;

Special Eurobarometer 255/Wave 65.2-TSN Opinion & Social, 'Attitudes Towards European Union Enlargement', July 2006, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_255_en.pdf

European Commission;

Eurostat, Real Gross Domestic Product Growth Rate, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020>

European Commission;

'Eurostat 80/2011, Population Projections 2010-2060', http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-08062011-BP/EN/3-08062011-BP-EN.PDF

European Commission;

‘Eurostat 119/2008, Population Projections 2010-2060’,

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/08/119>

European Commission;

‘EU Transports in Figures, Statistical Pocketbook 2011’,

<http://ec.europa.eu/transport/publications/statistics/doc/2011/pocketbook2011.pdf>

European Commission;

‘Green Paper :A European Strategy for Sustainable,Competitive and Secure Energy’,COM(2006)105 final, 08 March 2006 Brussels,

http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/2006_03_08_gp_document_en.pdf

European Commission;

Kok,Wim, ‘Enlarging the European Union, Achievements and Challenges’ Report to the European Commission, 26 March 2003, European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies,

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/enlargement_process/past_enlargements/communication_strategy/report_kok_en.pdf

European Commission;

‘Multiannual financial framework’,

http://ec.europa.eu/budget/biblio/documents/fin_fwk0713/fin_fwk0713_en.cfm#prop_regulation

European Commission;

Negotiating Framework, Luxembourg, 3 October 2005,

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/st20002_05_tr_framedoc_en.pdf

European Commission;

Presidency Conclusions,European Council Meeting in Leaken, 14-15 December 2001,

http://ec.europa.eu/governance/impact/background/docs/laeken_concl_en.pdf

European Commission;

EIDHR:European Instrument for Democracy & Human Rights

http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/eidhr_en.htm

European Council, 'EU Energy Policy', 4 February 2011,

http://www.european-council.europa.eu/media/171257/ec04.02.2011-factsheet-energy-pol_finaldg.en.pdf

European Council on Foreign Relations,

Policy Paper, Witney,Nick, Re-energising Europe's Security and Defence Policy, 06-July 2008, <http://ecfr.eu/page/-/documents/ESDP-report.pdf>

'European External Action Service',

<http://www.eeas.europa.eu/>

'European Financial Stability Facility -EFSF',

<http://www.efsf.europa.eu/about/index.htm>

EUR-Lex;

COM(1998) 124 final, Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council, 'European Stateji for Turkey The Commission's initial operational proposals, Brussels, 04.03.1998,

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1998:0124:FIN:EN:PDF>

EUR-Lex;

Third Report from the European Commission on Citizenship of the Union, COM(2001)506 final. 07.09. 2001, Brussels,

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0506:FIN:EN:PDF>

European Parliament;

'Berlin Plus Agreement'

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/berlinplus_/berlinplus_en.pdf

European Parliament;

Helsinki European Council, Presidency Conclusions, 10-11 December 1999,

http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm

European Parliament;

‘The EP and the expectations of European citizens’,

<http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=40&refreshCache=yes&language=en&pageRank=9>

.

European Parliament;

‘Turnout at the European Elections (1979-2009)’,

http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009/en/turnout_en.html

‘European Neighbourhood Policy’,

http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm

‘EU Energy Actors Meet to Discuss an External Energy Security Policy’,

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/1578&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia-EUMC’,

‘Summery Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001’, Vienna, 2002,

http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Synthesis-report_en.pdf

House of Commons Business and Enterprise Committee, ‘Keeping the door wide open: Turkey and EU accession’, Seventh Report of Session 2007-08, Volume 1, 23 June 2008, London, 30 June 2008,

<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200708/cmselect/cmberr/367/367i.pdf>

Instituto Nacional de Estadística/Espana,

‘Preview of the Municipal Register at 1 January 2011’, Press Release, 04 April 2011,

http://www.ine.es/en/prensa/np648_en.pdf

‘Interstate Oil and Gas Transport to Europe-INOGATE’,

<http://www.inogate.org/>

Javier, Solana; ‘Turkey’s EU Future’ The New York Times, 09 December 2002,

<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9B03E6DD113BF93AA35751C1A9649C8B63>

Katinka, Barysch; ‘What Europeans Think About Turkey and Why’ Centre For European Reform, (September 2007),

http://www.cer.org.uk/pdf/essay_turkey_barysch_25sept07.pdf

Kirsty, Hughes; ‘Turkey and the European Union: Just Another Enlargement Exploring the Implications of Turkish Accession’ Friends of Europe Working Paper June 2004,

<http://www.friendsofeurope.org/Portals/6/Documents/Reports/Turkey%20and%20the%20European%20Union%20-%20Working%20Paper%20%20FoE.pdf>

Moisi, Dominique, ‘Who Lost Turkey?’,

http://www.dailytimes.com.pk/default.asp?page=2009%5C02%5C21%5Cstory_21-2-2009_pg3_6

‘Nabucco Pipeline’,

<http://www.nabucco-pipeline.com>

Remarks By President Obama to the Turkish Parliament, Turkish Grand National Assembly Complex, Ankara Turkey, 6 April 2009,

http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Obama-To-The-Turkish-Parliament

Remarks by Secretary Clinton, ‘Remarks at the 2011 Annual Conference on U.S.-Turkey Relations’, 31 October 2011,

<http://www.state.gov/secretary/rm/2011/10/176445.htm>

‘Republic of Turkey Prime Ministry Investment Support and Promotion Agency’,

<http://www.invest.gov.tr>

Shipmani, Tim, ‘Barack Obama Chooses Turkey for His First Presidential Visit to a Muslim Nation’ Telegraph ,07.03.2009,

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/turkey/4953757/Barack-Obama-chooses-Turkey-for-his-first-presidential-visit-to-a-Muslim-nation.html>

Speech by Foreign Minister Jack Straw at Bosphorus Award for European Understanding Foreign Policy Awards, İstanbul - 25 Ocak 2006’,

<http://www.britishembassy.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1053446583222&a=KArticle&aid=1136908112347>

Speech by Prime Minister David Cameron in Ankara’, 27 July 2010,

<http://www.number10.gov.uk/news/pms-speech-in-turkey/>

Speech by Prime Minister RecepTayyip Erdoğan ‘Why EU Needs Turkey?’ Oxford 28 May 2004, <http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/Erdogan1.pdf>

Speech by Viscount Etienne Davignon at Friends of Europe VIP Diner Debate, ‘Turkey’s European Future’,19 January 2009, Brussell,

http://www.friendsofeurope.org/Portals/6/Documents/Reports/FoE-VIP-Dinner-Debate-PM-Erdogan_19-01-2009.pdf

T.C.Avrupa Birliği Bakanlığı,

‘Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum’,

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=65&l=1>

T.C.Avrupa Birliği Bakanlığı,

‘AB İletişim Stratejisi’,

<http://www.abgs.gov.tr/abis/index.php?p=4&l=1>

T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği,

‘Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri’, Ankara, 2007,

http://www.abgs.gov.tr/files/ardb/evt/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_uyum_yasa_paketleri.pdf,

T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği,
'Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013)',
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=6&l=1>

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı -Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü -Yabancı İşler Dairesi Başkanlığı, 'Yabancı Gerçek Kişilerin Mülkiyet Edinimleri',
<http://www.tkgm.gov.tr/yabancilar/>

T.C.Dışişleri Bakanlığı;
'Ek Protokol ve Deklerasyon Metni',
<http://www.mfa.gov.tr/ek-protokol-ve-deklarasyon-metni.tr.mfa>

T.C.Dışişleri Bakanlığı,Dış Politika,Türkiye'de İnsan Hakları:Hedefler ve Gelişmeler;
<http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari -hedefler-ve-gelismeler.tr.mfa>

'T.C.Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'
<http://www.enerji.gov.tr>.

'T.C.Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Faaliyet Raporu-2006',
http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2006_faaliyet_raporu.pdf

'T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Stratejik Planı (2010-2014), Ocak 2009',
http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/ETKB_2010_2014_Stratejik_Planı.pdf ,

T.C.Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı,
'Anayasa Değişikliklerinin Halkoylaması Sonuç Tutanağı',
<http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/2010Referandum/KesinSonuc/Sonuc.pdf>

'The Energy Community Treaty', Official Journal, L 198/18, 20.07.2006,
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:198:0018:0018:EN:PDF>

'The Treaty of Nice and the Convention on the Future of Europe',
http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en//FTU_1.1.4.pdf

‘The National Security Strategy of the United States of America’, September 2002,
<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>

‘The Schengen Area and Cooperation’,
http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/133020_en.htm

Transport Corridor Europe Caucasus Asia-TRACECA,
<http://www.traceca.org.tr/>

‘Treaty of Lisbon’, 13 December 2007, Official Journal, C 306 V 50, 17 December 2007,
<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>

‘Treaty on European Union’, Official Journal C 191, 29 July 1992,
<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>

‘Türk İşbirliği Kalkınma Dairesi Başkanlığı-TİKA’,
<http://www.tika.gov.tr/TR/>

Türk Silahlı Kuvvetleri;

‘Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekatına Katkıları’,
http://www.tsk.tr/4_uluslararası_iliskiler/4_1_türkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı-TESEV;

Dış Politika Programı, ‘Türkiye’de Dış Politika Algısı’ Hazırlayanlar Mensur Akgün ve diğerleri, 2011,

http://www.tesev.org.tr/UD_OBJS/PDF/DPT/AB/Turkiye_arastirmasi_2010.pdf

‘Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK’,

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&ust_id=11

U.S.Department of State;

Bureau of European and Eurasian Affairs Remarks, Philip H.Gordon, ‘The United States and Turkey: A View from the Obama Administration’, 17 March 2010,

<http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2010/138446.htm>

Verheugen, Günter, ‘Ortak Hedefimiz’,

<http://www.deltur.cec.eu.int/7makale-verheugen.html>

‘Wahlen in Deutschland’, <http://www.wahlen-in-deutschland.de>

Western European Union, ‘Petersberg Declaration’, Western European Union Council of Ministers Bonn, 19 June 1992, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>

‘World Bank Statistics’,

<http://www.worldbank.org/depweb/english/modules/social/pgr/dataeuro.html>

ÖZGEÇMİŞ

5 Kasım 1984 tarihinde doğdu. 2002 yılında Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde başladığı lisans eğitimini 2006 yılında tamamladı. Ardından Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana bilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. AB yüksek öğrenim öğrenci değişim programı kapsamında Paris Lodron/Salzburg Üniversitesinde yüksek lisans derslerini almış ve ardından bir süre daha söz konusu üniversitenin Siyasal Bilimler bölümünde öğrenciliğe devam etmiştir. 2010 yılında London School of Economics and Political Science’da Avrupa Birliği eğitim programına katılmıştır.

İleri düzeyde İngilizce, orta düzeyde Almanca ve temel düzeyde İspanyolca bilen Sedef Altaş, Avrupa Birliği kapsamındaki gelişmelere ve Türkiye’nin AB üyeliği sürecine ilgi duymaktadır.